

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN'İN
RİSÂLE-İ MELÂMİYE-İ BAYRÂMİYE
ADLI ESERİNİN METNİ VE TAHLİLİ

95985

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdürrezzak TEK

Danışman: Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
TEZ YAZARLARININ SAĞLIKLI

Bursa 2000

ÖNSÖZ

Osmanlı devleti, sınırları içinde barındırdığı farklı din, dil, ırk, mezhep ve inançlarla dinî-sosyo-kültürel bir mozayığı yansıtmaktadır. Bu mozayik içindeki bazı cereyanlar yaşadığı toplumu derinden etkileyerek varlığını yüzyıllar boyu sürdürmeyi başarabilmiştir. İşte bu cereyanlardan birisi de Osmanlı dönemi tasavvufu üzerinde derin etkisi olan Melâmîlik ekolüdür.

Hicrî III. yüzyılda tarih sahnesine çıkan bu ekol, her dönemde taraftar ve aleyhtar bulmuştur. Hemen her tarikatı etkisi altına alan bu akım, özellikle Vahdet-i Vücûd telakkîsini benimsemesinden sonra gerek ilmiye sınıfı, gerek idarî sınıf, gerekse hemcinsleri tarafından eleştirilmiştir.

Güttükleri bu felsefe nedeniyle İkinci Devre Melâmîleri adı verilen Bayrâmîye Melâmîleri'nin taraftarları Osmanlı Devleti tarafından baskı altında tutulmuş, şeyhleri ve dervişleri koğuşturmaya uğramış, hapis ve sürgün edilmiş hatta idam edilmekten kurtulamamışlardır.

XVII. yüzyıldan itibaren gelenek ve görenekleri, prensipleri ve inançları kitaplara aktarılmaya başlanan Bayrâmî Melâmîliği hakkında yazılan en önemli eserlerden birisi de Müstakîmzâde tarafından kaleme alınan *Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmîye*'dir. Klasik Bayrâmî-Melâmî kaynakları içinde Sarı Abdullah Efendi'nin *Semerâtü'l-Fuâd* ile La'lîzâde Abdülbâkî Efendi'nin *Sergüzeşt* isimli eserinden sonra kaleme alınan bu eser, XVIII. yüzyıl dahil Bayrâmî-Melâmî ricâlinin hayatlarını ve görüşlerini ihtivâ etmesi bakımından kendisinden sonra bu alanda yazılan eserlere kaynaklık etmiştir.

Bu konudaki çalışmamız giriş kısmıyla birlikte dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ilk kısmında, Osmanlı Devleti'nin XVIII. yy'da ki durumunu ana hatlarıyla ele alarak, eserin yazıldığı asırla ilgili genel bir bilgi vermeye çalıştık. İkinci kısımda ise, Melâmîliği, İlk Devre Melâmîliği, İkinci Devre Melâmîliği ve Üçüncü Devre Melâmîliği olmak üzere tarihi gelişimi içersinde anlattık ve her devir Melâmîliğin genel prensiplerine yer verdik.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Müstakîmzâde'nin hayatını ve eserlerini kısaca tanıttık. İkinci bölümünde, eserin tahlilini yaptık. Üçüncü ve son bölümünde ise eseri, daha fazla istifade edilebilir olması için günümüz harflerine çevirdik. Eser üzerinde daha önce Efkan Vural tarafından kısa bir çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışma, eserin metin neşri yapılmadığı için istenen düzeyde olmamıştır. (Efkan Vural, Müstakîmzâde Süleymân Sadeddîn Efendi, Hayatı, Eserleri Ve Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmîye'si, UÜSBE, Bursa 1998, Basılmamış Y.L Tezi)

Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmiye'yi günümüz alfabesine aktarırken izlediğimiz yol şöyledir:

- a) Metindeki bütün uzunluklar gösterilmiştir: Mezkûr, terakkî gibi.
- b) Farsça örneklerde ve soneklerde tire “-” işareti kullanılmıştır: Bî-çâre, ziyâ-dâr gibi.
- c) Sonu b,c,d,g ile biten kelimeler aynen yazılmıştır: Temevvüc, bâb gibi.
- d) Harf-i cerlerle gelen kelimeler, harf-i tarif gösterme işaretiyle belirginleştirilmiştir: Bi'l-hassa, fevka'l-âde gibi.
- e) Ayın ve hemzeler gösterilmiştir.
- f) Kimi ekler ve kelimeler bugünkü telaffuza göre okunmuştur: Burusa değil Bursa gibi.
- g) Nisbet “î”leri gösterilmiş ve müennes şekilleri tek “y” ile yazılmıştır: Rahmânî ve cismâniye gibi.

Ayrıca diğer nüshalarıyla karşılaştırmakla birlikte eserde okuyamadığımız bazı kelimeleri, parantez içinde soru işaretiyle (?) belirttik.

Çalışmalarım esnasında, yardımlarını ve yol göstericiliğini esirgemeyen değerli bilim adamı, saygı değer hocam Süleyman Uludağ ile Mustafa Kara'ya ve eserin tahkiki hususunda kendisinden istifade ettiğim mesâî arkadaşım İlhami Oruçoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Abdürrezzak Tek
Bursa 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
I. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dünyasına Genel Bir Bakış	1
1. Dünya Devletlerinin Genel Siyâsî Durumu	1
2. Osmanlı Devletinin Genel Siyâsî Durumu	2
3. İdârî Ve Askerî Durum	3
4. Sosyal Yapı Ve Ekonomik Durum	4
5. İlmî Ve Edebî Durum	4
6. Medrese Ve Tekkelerin Durumu	6
II. Melâmetiye	7
1. İlk Devre Melâmîleri	8
2. İkinci Devre Melâmîleri	14
3. Üçüncü Devre Melâmîleri	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn Efendi'nin Hayatı Ve Eserleri	24
I. Hayatı	24
1. Doğumu	24
2. Yetiştirilmesi	25
3. Tarikata İntisâbı	26
4. Vefâtı	27
5. Şahsiyeti	28
6. İlmî Kişiliği	28
II. Eserleri	30
1. Nüshası Tesbit Edilenler	31
a. Yazma Eserleri	31
b. Matbu Eserleri	38
2. Nüshası Tesbit Edilemeyenler	38
İKİNCİ BÖLÜM	
Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye'nin Tahlîli	40
1. Hacı Bayrâm Velî Ve Melâmîye-i Bayrâmiye Silsilesi	42
2. Hacı Bayrâm Velî'nin Halifeleri	44
3. Celvetiye Tarikatı Silsilesi	45

4. Akşemseddin'in Halîfeleri	45
5. Melâmiye-i Bayrâmiye Kutubları	45
6. Bayrâmiye-i Melâmiye Tarikatı Silsilesi Şeması	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmiye'nin Metni	58
SONUÇ	139
BİBLİYOGRAFYA	140
EKLER	144

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser.
a.g.e.	: Adı geçen eser.
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
BBUT	: Basılmamış Bilim Uzmanlık Tezi.
Bkz.	: Bakınız.
Bl.	: Bölüm.
BYLT	: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
DBİA	: Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.
DEÜSBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi.
Ef.	: Efendi.
haz.	: Hazırlayan.
İAD	: İlam Araştırma Dergisi.
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmu'ası.
Ktp.	: Kütüphane.
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
öl.	: Ölüm.
s.	: Sayfa.
sy.	: Sayı.
TTK	: Türk Tarih Kurumu.
Ty.	: Türkçe Yazmalar.
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
UÜSBE	: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Ünv.	: Üniversite.
vr.	: Varak.
Yay.	: Yayınevi.
yy.	: Yüzyıl.

GİRİŞ
XVIII. YÜZYIL OSMANLI DÜNYASINA GENEL BİR BAKIŞ

I. XVIII. YÜZYIL OSMANLI DÜNYASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. Dünya Devletlerinin Genel Siyasi Durumu

III. Ahmed'in Osmanlı tahtına geçtiği sırada (1703) gerek Avrupa'da gerekse dünyada önemli gelişmeler olmaktadır. XVIII. yy'ın başlarında Almanya ile Fransa ve İngiltere arasında İspanya tahtının veraseti konusunda başlayan anlaşmazlık 1701 yılında savaşa dönüşmüştü. Bu tarihte İngiltere tahtında kraliçe Anna bulunuyordu ve Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında iyi ilişkiler hüküm sürüyordu. Karlofça antlaşmasıyla bütün Mora yarımadasını Osmanlı Devleti'nin elinden alan Venedik, Amerika'nın keşfi ve açık deniz ticaretinin gelişmesi nedeniyle elinde tuttuğu Akdeniz hakimiyeti önemini kaybetmiş bunun sonucunda Venedik çökerken Portekiz ve İspanya önem kazanmaya başlamıştır. Avusturya ise Osmanlı Devleti ve Fransa ile yıllarca yaptığı savaşlardan dolayı oldukça yıpranmış bulunuyordu. Diğer taraftan Lehistan nedeniyle İsveç kralı XII. Şarl ile Rus çarı Büyük Petro arasında şiddetli savaşlar olmaktadır. Lehistan, İsveç kralının etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı dostça bir politika izlerken, İsveç kralı XII. Şarl da Rusya ile olan çekişmesi nedeniyle Osmanlı Devleti'ni kendi müttefiki ve dostu sayıyordu. Bu arada yeni bir devlet doğuyordu. Brandenburg dükası Frederik Wilhelm, 1700'de Alman İmparatoru Leopold'a krallığını onaylatmasıyla merkezi Berlin olan Prusya Krallığını kurmuş oldu. İspanya savaşları ise hem İspanya'nın zayıflayıp parçalanmasına neden olurken hem de geçen yüzyılda Avrupa siyasetine hakim olan Fransa'nın Avrupa üzerindeki siyasi otoritesini kaybetmesine yol açmıştır. Önemsiz bir devlet görüntüsü veren Rusya ise büyümeye ve güçlenmeye başlamıştır. Eski gücünü kaybeden İran, Nâdir Şâh Avşar'la geçici bir yükselme devresine girecektir. Yine güçlü dünya devletlerinden olan Hindistan, Fas ve Çin'in eski güçlerini kaybettiklerini görmekteyiz.¹

XVIII. yy'ın yarısından sonra Avrupa'nın siyasî dengelerinde büyük değişiklikler olmaktadır. Eski düşman olan Fransa ile Avusturya ittifak olurken, İngiltere, Rusya ve Prusya da ayrı bir ittifak oluşturmuşlardır. Daha sonra Rusya, İngiltere ve Prusya'dan ayrılarak Avusturya ile Fransa arasındaki ittifaka katılacaktır. Bu tarihlerde Avrupa devletleri arasında patlak veren "Yedi yıl Savaşları" na Osmanlı Devleti temkinli davranarak girmemiştir. Diğer taraftan Fransa ile yapılan Paris barış antlaşmasıyla İngiltere gücünü arttırarak dünyanın en güçlü devleti haline gelmiştir.

Dünyanın hareket noktasının Asya'dan Avrupa'ya geçtiği bu dönemde, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya arasında siyasî denge krizleri yaşanmaktadır. İspanya çökmüş fakat sömürgelerini korumaya devam etmektedir. Nadir Şâh'la kendini toparlayan İran, onun ölümüyle yeniden çöküş dönemine geçmiştir. Aynı şekilde Hindistan, Fas ve Çin'in çöküşü devam etmektedir.²

¹ Bkz. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, Ankara 1998, c.IV, s.47-49; Öztuna, Yılmaz; Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1978, c.VI, s.258; Osmanlı Ansiklopedisi, İstanbul 1996, c.V, s.6.

² Bkz. Öztuna, a.g.e., s.334-335; Osmanlı Ansiklopedisi, c.V., s.87-89.

2. Osmanlı Devleti'nin Genel Siyasî Durumu

Osmanlı devleti XVIII. yy'a Karlofça antlaşmasının ağır şartları altında girmişti. Bir taraftan iç durumunu düzeltmeye çalışırken diğer taraftan da sınır devletleriyle yapılan antlaşmalara uyarak onlarla dost geçinmeye çalışıyordu. Aynı zamanda Ruslarla olan sınır üzerindeki kalelerini tamir ediyor ve yeni bazı müdafaa kaleleri yapıyordu. 1715 yılında Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı savaşı kaybetmesi sonucunda büyük kayıplarla Pasarofça antlaşması imzalanmıştı (1718). Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti, Avrupa ile uzun denebilecek bir sulh devresine girmiştir. "Lale Devri" denen bu dönem İran savaşları dışında sükûnetle geçmiştir.

1730 yılında patlak veren Patrona Halil isyanı sonucunda III. Ahmed tahtını yeğeni Şehzâde Mahmud'a bıraktı. Sultan I. Mahmud devrinde de devam eden Osmanlı-İran savaşları 1746 yılında yapılan antlaşma ile sona ermiştir. 1768-1774 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşları sonucunda ise Kaynarca antlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma ile Rusya, İngiltere ve Fransa dünyanın en güçlü devletleri olurken, Osmanlı Devleti gücünü kaybetmiş, Karadeniz Türk gölü olmaktan çıkmıştır.

III. Selim'in tahta geçtiği 1789 yılı, dünya tarihinde dönüm noktalarından biridir. Fransız ihtilâli (1789) Avrupa'nın siyasî ve hukukî durumunu temelinden değiştirmiştir.³ Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti artık siyasî, sosyal, idarî, askerî ve ilmî alanda Avrupa devletlerine ayak uyduramayacaktır. XVIII. yy'ın sonlarına gelindiğinde, devletin mali ve ekonomik yönden zayıflaması, devlet teşkilatının bozulması, ordunun ve eğitim kurumlarının kendilerini yenileyememeleri gibi nedenlerle Osmanlı Devleti sürekli bir gerilemenin içinde bulunuyordu. Diğer taraftan ülke sınırları içinde meydana gelen ayaklanmalar devletin merkezi gücünü azaltıyordu. Bu ise, devletin izlediği dış siyaseti etkiliyordu. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin yabancı herhangi bir ülkede daimî bir elçiliğinin bulunmayışı da Osmanlı-Avrupa diplomatik ilişkilerinde tek taraflı bir sistemin doğmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti eski gücünü kaybetmiş olmakla birlikte sınırları, Asya'dan, Yemen-Arabistan Yarımadası, Hint Okyanusu, Basra Körfezi, İran'dan geçip Kafkasya'dan Anapa'ya kadar; Avrupa'da, Dinyester nehrinin batı kıyılarından bugünkü Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Arnavutluk'u içine alacak şekilde devam ederek Avusturya'ya dayanıyor; Afrika'da, hemen hemen Kuzey Afrika'yı; ayrıca, Doğu Akdeniz ve Ege Denizi adalarının da tamamını içine alıyordu. Bu haliyle de, üç kıtada toprakları bulunan, Karadeniz, Marmara, Ege Denizi ve Kızıl Deniz'e egemen ve Akdeniz kıyılarının dörtte üçüne sahip büyük bir devlettir.⁴

³ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.VI., s.247 ve devamı; Öztuna, a.g.e., c.VI., s.270-382; Osmanlı Ansiklopedisi, c.V., s.120-122.

⁴ Bkz. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul 1989, c.XI., s.203-206; Karal Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Ankara 1988, c.V., s.1.

3. İdârî ve Askerî Durum

Osmanlı Devleti önceki dönemlerde olduğu gibi idârî açıdan merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte özel idareye sahip eyaletler, muhtar ve bağlı beylikler de vardır. Devletin başında hemen her yetkiye sahip, Osmanlı soyundan gelen bir padişah bulunuyordu. Padişahlık, XVII. yy'ın başlarına kadar babadan oğula geçiyordu. Ancak bu tarihten itibaren Osmanlı ailesinin en yaşlı üyesi padişah olmaya başlamıştır. Osmanlı padişahı devletin hükümdarı olmakla birlikte aynı zamanda müslümanların da halifesi idi. Padişah-halife olması yönüyle yetkileri bakımından sadece Allah'a karşı sorumlu olan Osmanlı sultanı, bununla birlikte icraatında "Şeriat"la sınırlıydı.

Padişaktan sonra devletin en yetkili kişisi sadrâzamdı. Sadrâzam padişahın mutlak vekiliydi. Bunu belirtisi olarak da onun mührünü taşırdı. Sadrâzamdıktan sonra gelen yetkili kişi ise şeyhülislamdır.

Devletin en yüksek kurumu yine "Divân" idi. Divân, yüksek rütbeli devlet adamlarından meydana gelen bir nevi bakanlar kuruluydu. Divân'da en son söz sadrâzama aitti. Ancak sadrâzam da padişaha karşı sorumluydu. Divân'ın dışında ayrıca "Meşvere" adı altında özel meclisler toplanırdı.

Karlofça antlaşmasından sonra sadrâzam Amcazâde Hüseyin Paşa on altı seneden beri bozulmuş olan idarî ve askerî durumu beş sene süren sadareti sırasında düzeltmeye çalışmıştı. Bu dönemin sadrâzamlarından Şehid Ali Paşa ise, görevde bulunduğu sürece idârî işlerle en ince ayrıntısına kadar ilgilenmiştir. Devlet adamlarının nasıl hareket etmeleri gerektiğini, ahlaken ne gibi vasıflara sahip olmaları, devleti yıkan rüşvetten uzak kalınmasını, halkın adilâne idaresini, toprağı gereğı gibi işletilmesine çalışılmasını, karaborsacılığın önlenmesini, sınır karakollarının ve buradaki askerî sınıfın gereklerini, maliye ve arazi işlerine dair bir talimatname kaleme almış ve görevde kaldığı sürece bunların yerine getirilmesine çalışmıştır. Damat Nevşehirli İbrahim Paşa da 1718'de Pasarofça antlaşmasından sonra meydana gelen savaşlar nedeniyle bozulan devlet teşkilatının düzenlenme konusunda birtakım teşebbüslerde bulunmuştur. Anadolu ve Rumeli'de asâyiş sağlanmış ve bu bölgeler eşkıya ve asker kaçaklarının yağma sahası olmaktan çıkarılmıştır. Ayrıca para ayarı düzeltilmiş, Avusturya sınırında yapılan Niş kalesi gibi sınır kaleleri inşa edilmiştir. Kapıkulu ocakları, zeamet ve tımarlı süvari teşkilatları ile humbaracı ve lağımcı ocakları yeniden ıslah edilmiştir. Özellikle divân-ı hümayun düzenlenerek vezirlik sayısı sınırlanma yoluna gidilmiş ve böylece devletin en üst makamlarından olan bu makamın ehline verilmesi konusuna dikkat edilmiştir.⁵

Ordu teşkilatı da kuruluş ve gelişme dönemindeki şeklini korumaktaydı. Devletin devamlı ordusu Yeniçeri ocağı idi. Ancak bu ocak, XVII. yy'ın sonlarından itibaren, disiplin, kudret ve gücünü gittikçe kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle Yeniçeri ocağı devlet otoritesinin dayanağı olmaktan çıkmıştı. Ayrıca çıkardıkları isyanlarla devlet otoritesinin eyaletlerde sarsılmasına neden olmuştu.

⁵ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.315- 316; Karal, a.g.e., c.V., s.2-5; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XI., s.204-205.

Maaşlı olan Kapıkulu ocakları da düzensiz bir kalabalıktan ibaretti. Askere ihtiyacı olduğunda devlet belirli zaman hizmet etmek şartıyla dışarıdan asker alıyordu. Diğer taraftan orduda, Humbaracı Ahmet Paşa önderliğinde kurulan Humbaracı ocağı gibi bir düzine ıslahat çalışmaları başlatılmışsa da Yeniçerilerin karşı çıkmaları nedeniyle istenilen sonuç alınamamıştır.⁶

4. Sosyal Yapı ve Ekonomik Durum

Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı, Avrupa devletlerinin sosyal yapısından tamamen farklıydı. Yani, birtakım imtiyazlarla donatılmış bir sınıf yoktu. Dolayısıyla eşitsizliğe dayalı bir yapı da yoktu. Bu sistem için de müslüman olmak şartıyla herkes devlet görevinde bulunabilir, çalışma ve kabiliyetlerine göre de en yüksek mevkilere gelebilirdi. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan nüfus çok karışık bir sosyal yapıya sahipti. Çeşitli ırk, dil, din ve mezhebe sahip insanlardan meydana gelen bu yapı, Türk ve müslümanlar ile hıristiyanlar ve müslüman olmayanlar olmak üzere başlıca iki gruba ayrılıyordu. Türk ve müslümanlar devletin sahibi ve asıl unsuruydu. Devletin kurucusu, koruyucusu ve yöneticisi olarak, devletin bütün sorumluluğunu taşıdıkları gibi bütün haklardan da yararlanırlardı. Hıristiyanlar ve diğer dinlere mensup olanlar ise, kendi kültür, örf, adet, din ve mezheplerine göre serbestçe yaşarlardı. Ancak müslüman olmadıkça devlet görevinde bulunamazlar ve askerlik de yapamazlardı. XVIII. yy'dan itibaren başta ordu olmak üzere sosyal alanda dahil devletin her sahasında ıslahat hareketine girilmiş fakat bu ıslahat çalışmaları istenildiği düzeyde olmamıştır.⁷

Karlofça antlaşmasından sonra gerek Amcazâde Hüseyin Efendi'nin gerekse Rami Mehmet Paşa'nın aldığı tedbirlerle bozulmuş olan malî durum düzelmeye başlamıştır. III. Ahmed zamanında yeni sikkeler kesilmiş ve para ayarı düzeltilmiştir. XVIII. yy'da Osmanlı iktisadî hayatı bütün cepheleriyle bir gelişme içindedir. İstanbul, Bursa, Halep, Ankara, Edirne, Tokat ve Selânik gibi şehirlerde sanayi gelişmiş, ipek ve kağıt imalatı için yeni fabrikalar kurulmuştur. Ziraat üretim ve ticaretinde de önemli artışlar kaydedilmiştir. Daha önce yasak olan hububat ile pamuk, iplik, yün ve deri gibi malların ihracatı serbest bırakılmıştır. Ancak XVIII. yy'ın ilk yarısından sonra gelişmekte olan iktisadî hayat yerini gerilemeye bırakmıştır.⁸

5. İlmî ve Edebî Durum

XVIII. yüzyıl Osmanlı düşüncesi bakımından pozitif bilimlere doğru eğilimin arttığı bir dönemdir. Daha önceki asırda çoğunlukla dinî ilimler ağırlıkta bulunurken XVII. yy'ın ortalarından itibaren fikrî ve felsefî konular ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ayrıca Osmanlı bilginlerin ve

⁶ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.321-326; Karal, a.g.e., c.V., s.7; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XI., s.205.

⁷ Bkz. Karal, a.g.e., c.IV., s.10-11; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XI., s.203-204.

⁸ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.320, 569-576; Karal, a.g.e., c.V., s.8; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XI., s.176-178.

düşünürlerin ilgi alanı genişlemiş, Tasavvuf, Kelam ve Felsefe yanında Tıp, Fizik, Astronomi, Matematik ve Tarih gibi bilimlerle de ilgilenmişlerdir.⁹

1727 yılında Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadrâzamlığı döneminde şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvası ve Sultan III. Ahmed'in fermanıyla ve dinî eserlerin basılmaması şartıyla ilk matbaa kurulmuştur.¹⁰ Diğer taraftan batıda tıp alanındaki çalışmalar yavaş yavaş ülkeye girmeye başlamış ve bu alanda yazılan eserler Osmanlı tabipleri tarafından bir takım ilave şerhlerle Türkçe'ye çevrilmiştir. III. Mustafa devrinden itibaren de batılı doktorların Osmanlı Devleti'ne geldikleri görülüyor. Hatta bu dönemde Osmanlı sarayında iki Frenk doktor da bulunmaktadır.¹¹

Matematik, Fizik, Coğrafya ve Astronomi gibi konularda Avrupa'da yazılan eserlerin bir bölümü getirtilerek Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İlk hendesehâne ise, İstanbul'da I. Mahmud döneminde Humbaracıbaşı Ahmed Paşa'nın humbaracı ocağı ile birlikte açılmıştır. Ayrıca Sultan III. Mustafa'nın astronomiye merakından dolayı Fransa'dan astronomiyle ilgili bazı kitaplar istenmiş bunun üzerine dönemin meşhur astrologlarından Lalande'nin bazı eserleri gönderilmiştir.

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın isteğiyle Yanyalı Esat Efendi'nin Aristo'nun sekiz fizik kitabından üçünü Yunanca'dan Arapça'ya tercüme etmesi bu yüzyılın en önemli çalışmalarından birisidir.¹²

XVIII. yy'da ilmî hayatın bu derece canlılık kazanmasında Amcazâde Hüseyin Paşa, Çorlulu Ali Paşa, Şehid Ali Paşa, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa gibi ilim ve düşünce hayranı vezirlerin gerek malî gerekse kütüphane yaptırma şeklindeki destekleri etkili olmuştur.

XVIII. yy'da Osmanlı şiir ve nesri daha önceki edebî ceryanı takip etmekle birlikte, yine bu yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı şiiri hemen hemen İran şiirinin etkisinden kurtulup kendi çerçevesi içinde büyümeye ve hece vezni de divan edebiyatı içinde yer almaya başlamıştır. Nedim'in hece veznindeki şiirleri Lale devrinin en gözde şiirlerindedir.

Bu yüzyılın yarısından itibaren ise, şiir ve nesir önceki parlaklığını koruyamayarak yavaş yavaş sönmeye başlamıştır. Nedim (ö1143/1730), Nâbi (ö1.1124/1712), Galata Mevlevîhâne Şeyhi Nâyî Osman Dede (ö1.1142/1729), Fennî Mehmed Dede (ö1.1127/1715), Nahifî Süleyman

⁹ Bkz. Kazancıgil, Aykut, Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji, Osmanlı Ansiklopedisi, İstanbul 1996, c.VII., s.227.

¹⁰ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.513, Ayrıca bu dönemde matbaada basılan ilk eserlerle ilgili bilgi için bakınız a.g.e., c.IV., s.513-523.

¹¹ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.524-526.

¹² Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.533-539. Ayrıca bu dönemde kurulan ilmî ve sosyal müesseseler için bakınız a.g.e., c.IV., s.327-330.

(öl.1151/1738), Nazım Yahya (öl.1139/1726), Şeyh Galip (öl.1214/1799) ve Bursalı Mevlevî Sahib İsmail Dede XVIII. yy'ın en meşhur şairlerinden bazılarıdır.¹³

6. Medrese ve Tekkelerin Durumu

XV-XVI. yüzyılda en yüksek seviyelerini yaşayan Osmanlı medreseleri, XVII. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamıştır. Her ne kadar XVIII. yüzyılda Süleymaniye medreselerine Musile-i Süleymaniye ve ardından Havâmis-i Süleymaniye adıyla yeni bir medrese ve camilerde tedrisatı sürdüren Dersiyeler ilave edilmişse de medreselerin kalitelerinin düşmesi önlenememiştir.

Osmanlı eğitim ve öğretim sisteminde XVII. yy'dan itibaren başlayan bu bozulmanın önüne geçebilmek için bir çok tedbire başvurulmuştur. Bu konuda birçok kanunnameler çıkarılmış ve birçok hatt-ı hümayunlar yazılmıştır. III. Ahmed devrinde bu hususta bazı emirler verilmiş, Saçaklızâde (öl.1145/1732?) Tertîbu'l-Ulûm adlı eserinde medreseyi tenkit etmiştir. Sultan I. Mahmud ilmiye sınıfının ıslahı için şeyhülislam Murtaza Efendi'ye bir hattı hümayun göndermiş; Sultan III. Selim imtihansız ruus verilmemesini emretmiş ve devrinde şeyhülislam Hamidizâde Mustafa Efendi ve şeyhülislam Dürrizâde Mehmed Arif Efendi ilmiyeyi ıslah çalışmalarında bulunmuşlardır.¹⁴

XVIII. yy'da yetişmiş bazı ilim ve irfan adamlarından şu isimleri sayabiliriz; Yusuf Nâbi (öl.1124/1712), Abdülbaki Arif Efendi (öl.1125/1713), Mustafa Naim (Naimâ) (öl.1128/1716), Bakkalzâde Sarı Mehmed Paşa (öl.1129/1717), Ebû Bekir Efendi (Şirvânî) (öl.1135/1723), Osmanzâde Tâib Efendi (öl.1136/1724), Yanyalı Mehmed Esad Efendi (öl.1143/1731), İbrahim Müteferrika (öl.1158/1745), Abbas Vesim Efendi (öl.1173/1760), Giridli Resmî Ahmed Efendi (öl.1197/1783), Salâhî Abdullah Efendi (öl.1197/1783), Gelenbevî İsmail Efendi (öl.1205/1791).¹⁵

Tekkeler, tarikatlara gönül veren her yaş ve kültürdeki insanların devam ettikleri yerlerdir. Tekkelerde tarikat adâb ve erkânının icra edilmesinin yanı sıra, bazı tekkelerde Tefsir, Hadis, Fıkıh, Arapça, Farsça, Türkçe ve Siyer-i Nebî gibi bir çok dersler müridlere okutulmaktaydı. Ayrıca kültürümüzde önemli bir yeri olan tekke edebiyatı, tekke veya tasavvuf musikisi de buralarda gelişmişti. Yine bir çok hattat, müzehhib gibi sanatkarların yetiştikleri yerler tekkelerdi.

Osmanlı Devleti'nin her köşesine yayılmış olan bu müessese halkın eğitimi ve yetişmesinde önemli görevler icra etmiştir.¹⁶

Fakat devletin hemen her alanında meydana gelen bozulmadan tekkeler de nasibini almıştır. Önceki yüzyılda başlayan Kadızâdeler ile Sivâsîler arasındaki medrese-tekke çatışmaları bu bozulmanın en önemli göstergelerinden birisidir. Bu bozulma etkisini XVIII. yy'da da göstermiştir.

¹³ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.541-551.

¹⁴ Bkz. Baltacı, Cahid, Osmanlı Eğitim Sistemi, Osmanlı Ansiklopedisi, c.II., s.33.

¹⁵ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.587-623.

¹⁶ Bkz. Baltacı, a.g.e., s.127.

III. Ahmet ve III. Selim devrinde üzerinde fazlaca durulan ıslahat çalışmaları, başlangıç olarak ordu bünyesinde yapılması düşünülen ıslahat çalışmalarını hedef aldığı için, Yeniçeri ocağının dayandığı Bektaşîliğe karşı Mevlevîlik ve Nakşîbendilik desteklenmiştir.¹⁷Geri plana itilen Bektâşîlik gibi, önceki yüzyıllarda ciddi koğuşturma yaşayan Melâmîlik de dışlanmıştır.

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen, müessese olarak zaafa uğrayana ve erimeye yüz tutan tekkeler velûd yazarlar yetiştirebilmiştir. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Ruhu'l-Beyân*'ı, İbrahim Hakkı Erzurumî'nin *Marifetname*'si ve Müstakîmzâde Süleyman Saadeddin Efendi'nin *Mektubat tercümesi* ile *Menâkıb-ı Melâmiye-i Bayrâmiye*'si bu dönemde yazılan ve tesirleri günümüze kadar ulaşan tasavvufî eserlerden bir kaçıdır.

Bu yüzyıldaki sûfler çok eser vermekle yetinmemiş, bu eserleri halka ulaştırmak için kütüphane kurma faaliyetlerini de birlikte yürütmüşlerdir. Nakşî Abdullah Münzevî'nin kurduğu, yazma eserlerin en zengin koleksiyonuna sahip Bursa Ulucami kütüphanesi bunun en güzel örneğidir.

İsmail Hakkı Bursevî (öl.1137/1725), İbrahim Hakkı Erzurumî (öl.1186/1772), Abdullah Salahaddin Uşşakî (öl.1196/1782), Müstakîmzâde Süleyman Saadeddin Efendi (öl.1202/1787), Abdülğani Nablusî (öl.1143/1731), Nureddin Cerrahî (öl.1133/1721) XIII. yüzyılda yetişmiş bazı sûflilerdendir.¹⁸

II. MELÂMETİYE

Hicrî II. asırdan itibaren ayrı bir zümre halinde ortaya çıkan ve giderek teşkilatlı bir hal alıp müesseselerini meydana getiren sûfler, yaşam tarzları ve giydikleri kıyafetlerle diğer insanlardan ayrılan bir takım özelliklere sahip olmuşlardı. Tâc, hırka, yün elbise, serpuş gibi kıyafetlerin yanı sıra âdab-erkân başlığı altında seyr ü sülûk için pek çok kaide ve prensip ortaya çıktı. Dışa vuran bu şekil ve davranışlar giderek riyâ ve gösteriş için zemin hazırlıyordu. Gerek yaşam tarzları gerekse sergiledikleri keramet gibi bir takım harikulade olaylar nedeniyle halkı etkileyen sûfleri, zamanın iktidar sahipleri kendilerine bağlamak ve onlardan istifade etmek için tekkeler inşâ etmişlerdir. Ayrıca benimsenen uzlet hayatı bu zümreyi dış dünyadan soyutlamış, pek çok sûfî geçimini tekke ve zaviyelerin gelirinden elde etme yoluna gitmiştir. İşte melâmîlik bu tarz tavır ve fikirlere karşı, yine tasavvufî muhitin içinden doğan bir reaksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilimizde “Melâmet erbâbı”, “Melâmet erleri”, “Melâmet erenleri”, “Melâmetiye”, “Melâmetî”, “Melâmmetîler”, “Melâmîler” gibi deyimlerle ortaya çıkan Melâmet Arapça LVM kökünden türemiş olan bir mastardır. “Kınamak, azarlamak” manasına gelir.¹⁹ “Melâmetî” ve

¹⁷ Bkz. a.e., s.68.

¹⁸ Bkz. Kara, Mustafa, Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, Osmanlı Ansiklopedisi, c.I., s.227,231.

¹⁹ Bkz. İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, Beyrut, c.XII., s.557; el-Mu'cmü'l-Arabiyyü'l-Esâsî, s.1109; Gölpinarlı, Abdülbaki, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977,s. 226-227; Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1996, s.355-358.

“Melâmî” ise, kınanmaya, azarlanmaya konu olan demektir.²⁰ Tasavvuf ıstılahı olarak yaygın tarifi şöyledir: “Yaptığı iyilikleri (gösteriş olur endişesiyle) gizlemek, yaptığı kötülükleri ve işlediği günahları (nefsiyle mücadele için) açığa vurmaktır”²¹ Yine sûfîlerin Irak’ta yayılmasına karşılık, Melâmîler Horasan bölgesinde doğup gelişmişler, bundan dolayı da ayrıca bunlara “Horasânîler”, “Horasan Erleri” ve “Horasan Erenleri” de denmiştir.²²

Kınayanın kınamasından korkmamak esası üzerine kurulu olan Melâmîlik şu ayetlere dayandırılmıştır: “Ey imân edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah, sevdiği ve kendisini seven, mü’minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. Bunlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar...” (Mâide 5/54) “Kendini kınayan nefse yemin ederim” (Kıyâmet 75/2) buyurulmuştur.²³

Ülkemizdeki tasavvuf tarihçileri, Melâmîliği doğuş ve gelişme zamanlarına göre üç guruba ayırmışlardır.

1) İlk Devre Melâmîleri: Hicretin III. asrında, Horasan’ın Nişâbûr şehrin’de ortaya çıkan ve Ebû Sâlih Hamdun b. El-Kassâr’a (öl.271/884) nisbet edilen, Melâmîye-i Kassâriye.

2) İkinci Devre Melâmîleri: Hicretin IX. asrında, Bolu sancağının Göynük kazasında ortaya çıkan ve Hacı Bayrâm Velî’nin (öl.833/1430) meşhur halifelerinden Emîr-i Sikkînî lakabıyla tanınan Bursalı Ömer Dede’ye (öl.880/1475) nisbet edilen, Melâmîye-i Bayrâmiye.

3) Üçüncü Devre Melâmîleri: Hicretin XIII. asrının sonlarında, Batı Trakya’da bulunan Üsküp’te ortaya çıkan Seyyid Muhammed Nûru’l-Arabî’ye (öl.1305/1887) nisbet edilen, Melâmîye-i Nûriye.²⁴

1. İlk Devre Melâmîleri

Birinci devre Melâmîliği, Abbasiler dönemi (750-1258) başlarında Horasan’ın esnaf tabakası arasında reaksiyoner bir hareket olarak doğmuş, eski Hint-İran kültürleriyle de beslenerek fütüvvet teşkilâtının içinde gelişimini sürdürmüştür. Bazı araştırmacılar ise, bu tepki hareketinin önce Bağdat tasavvuf ekolü bünyesinde şekillendiğini ve Ebû Hâşim es-Sûfî (öl.150/767) ile Süfyân es-Sevrî (öl.160/777) gibi mutasavvıflar tarafından temsil edildiğini belirtirler.²⁵

²⁰ Bkz. a.e., s., 226.

²¹ Bkz. Kara, Mustafa, Melâmîtiye, İ.Ü.İ.F.M., İstanbul 1987, c.43, s. 561.

²² Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.226-227; Gölpınarlı, Abdulkaki, Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler, İstanbul, s.247.

²³ Ayrıca bkz. İbrâhim 14/22; İsrâ 17/29; Mü’minûn 23/6; Saffât 37/142; Zâriyât 51/40; Kalem 68/30; Me’âric 70/30.

²⁴ Bkz. Vicdânî, Sadık, Tomâr-ı Turuk-ı Âliye , İstanbul 1340, s.24; Sunar, Câvit, Melâmîlik ve Bektâşîlik, Ankara 1975, s. 9-10.

²⁵ Bkz. Muhammed Celâl, et-Tasavvufu’l-İslâmî fi Bağdâd, Mısır 1972, s.87; Işın, Ekrem, Melâmîlik, DBİA, İstanbul 1994, c.5, s.380.

Hicrî II. yy'ın sonlarında İbrâhim Edhem (öl.160/777) ve Şakîk Belhî'nin (öl.194/809) özellikle “fakr” ve “tecerrüd” anlayışı bakımından Melâmîliği etkiledikleri bilinmekle beraber bu tasavvuf hareketine asıl kimliğini III. yy'da Hamdun Kassâr vermiştir. Başlangıçta “fakr” ve “tecerrüd” gereği, kendilerini her türlü dünya işlerinden uzak tutmaya çalışan Melâmîler, Hamdun Kassâr'ın sistemleştirdiği ilkeler doğrultusunda Allah'a ulaşmak için kendilerini aşağılayıp kınamayı, nefislerini kötölemeyi, yaptıkları iyilikleri gizleyerek, yalnızca kusurlarını göstermeyi temel hayat felsefesi haline getirmişlerdir.²⁶

Melâmîlere göre Allah'a bir takım kılık kıyafet, tören, anane, adet, zikir meclisleri, tekke ve zaviye gibi unsurlarla ulaşmak mümkün değildir. Allah'a ancak aşk ve cezbe ile ulaşılabilir. Hakk'a sıdk ve ihlasla kulluk etmek, tevâzu içinde insanlarla bir arada yaşamak ve bu inançla onlara hizmet etmek kişiyi vuslata götürür. Melâmet yani kınanmak onların şiarı olmuştur. Bu anlayışın esasları, birbirleriyle bağlantılı olarak üç esasta toplanabilir:

- a) Kınayanın kınamasından korkmamak,
- b) Hayrı gizlemek, şerri açığa vurmamak,
- c) Nefsi kötölemek.²⁷

Sûfilerin melâmîliğe bakış açıları da farklı olmuştur. Bazı sûfiler onları yüceltirken bazıları da onlara karşı olumsuz tavır takınmış, eleştirmişlerdir.

Melâmîlikle ilgili müstakil bir risâle yazan Ebû Abdurrahman es-Sülemî (öl.412/1021), ilim ve hâl sahiplerini a) Havâs olan şeriat alimleri, b) Havâssu'l-havâs olan marifet ehli, c) Ehassu'l-havâs olan melâmîler olmak üzere üç kısma ayırır. Melâmîler manevî merteye bakımından hem zahir ehlinden, hem de marifet ehlinden üstündür. Hatta Sülemî, sûfileri Hz. Mûsa'ya benzetirken melâmîleri de Hz. Muhammed'e benzetir.²⁸

Sülemî'nin Risâlesi'nin dışında tasavvuf klasikleri içinde yer alan *Keşfu'l-Mahcûb*, *Avârifü'l-Meârif*, *Fütuhatü'l-Mekkiye* ve *Nefehâtü'l-Üns* melâmîliğe ve melâmî şeyhlerinin sözlerine yer veren eserler arasındadır.

Hucvîrî'ye (öl.465/1072) göre üç türlü melâmet anlayışı vardır. Bunlardan birincisi istikamet üzere olma, ikincisi hakiki mahabbet konusunda melâmet ki, mukarrebler, karûbiler ve rûhânîler de dahil olmak üzere hiçbir fert bu dereceye sahip değildir. Bu manada melâmîler en üst mertebeye sahiptirler. Üçüncüsü ise, melâmet talep etmektir ki, bu da riyâdan başka bir şey değildir. Riya ise

²⁶ Bkz. a.e , s.380.

²⁷ Bkz. Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul 1995, s.256.

²⁸ Bkz. Sülemî, Ebû Abdurrahman; Risâletü'l-Melâmetiyye-İslam Tarihinde İlk Melâmet (çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1950, s.97-99.

münafıklık alametidir. Melâmet talep eden kimse kendini zorlayarak halk tarafından reddedilen yolu tutar. Bu nedenle Hakk'a vasil olamamıştır.²⁹

Ebû Hafs es-Sühreverdî (öl.632/1234) ise meseleyi ihlâs açısından değerlendirerek, melâmînin ihlâslı olabilmek için sürekli hal ve amellerini gizlemeğe çalıştığını söyler. Bu anlayıştaki bir melâmî, iyi amel ve hallerinden birinin ortaya çıkmasından, suçunun fark edilmesinden korkan günahkar gibi korkar ve çekinir. Diğer taraftan melâmî ihlâsa sınıksız sarılırken sûfî ise ihlâsından dolayı kendi ihlâsını dahi bilmeyen kimsedir. Sühreverdî bu nedenle sûfîyi melâmîden daha üstün kabul eder. Bununla beraber melâmîyi de mutasavvıftan üstün görür.³⁰

Muhyiddîn İbn Arabî (öl.638/1240) *Futuhâtü'l-Mekkiye* adlı eserinde ayrı bir bab halinde "Melâmîliği" izah eder. Ona göre ricâlullah üç sınıftan ibarettir ve bu üç sınıftan ayrı bir dördüncü sınıf bulunmamaktadır. Bunlar ise, Abidler, Sûfiler, ve Melâmîlerdir. Melâmîlerin en yüksek dereceyi işgal ettiklerini belirtir. Ayrıca bunların sahip buldukları makamın, Hz. Ebû Bekir, Hamdûn Kassâr, Ebû Saîd el-Harrâz (öl.277/890) ve Bâyezîd-i Bistâmî (öl.262/875) gibi zatların makamlarıyla aynı derecede olduğunu söyler. Bu makamlar ise "Makâm-ı kurb" ve "Makâm-ı ilâhî" dir ve bu makamların üstünde sadece "Nübüvvet makamı" vardır. Kendisini de bu makamlara dahil eder.³¹ Diğer taraftan İbn Arabî, Sülemî' den ileri giderek Hz. Peygamberi de melâmî kabul etmiştir. Onun melâmîliğe verdiği anlam oldukça geniştir.³²

Seyyid Şerif Cürcânî (öl.816/1413), Ta'rifât adlı eserinde melâmîleri: "Benim velîlerim kubbelerimin altındadır. Onları benden başka kimse bilmez." hadîs-i kudsîsi vârid olan kimselerdir." şeklinde tarif etmiştir.³³

Molla Câmî' (öl.892/1492) de Sühreverdî gibi melâmîleri sûfilerden daha aşağı derecede kabul etmiştir.³⁴

Hicrî ilk yüzyıllarda melâmet kelimesi henüz kullanılmadığından, melâmî meşreb daha çok fütüvvet kelimesiyle ifade edilmekteydi. Ayrıca o dönemde melâmet kelimesi müsbet değil menfî düşünceler çağrıştırmaktaydı. Cüneyd-i Bağdâdî'nin (öl.297/909) " Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelseydi bunlardan olurdu" diye tanımladığı melâmîlik zamanla dejenere olmuştu. Bu son durum H. IV. yüzyıldan sonra daha net hissedilir hale gelmiştir. H. IV. yy'da yaşayan Ebu'l-Abbas

²⁹ Bkz. Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, Keşfu'l-Mahcûb-Hakikat Bilgisi (çev. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 150.

³⁰ Bkz. Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer, Avârifü'l-Maârif-Tasavvufun Esasları (çev. H. Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz), İstanbul 1990, s. 92, 95.

³¹ Bkz. Muhyiddîn İbnu'l-Arabî, el-Fütuhâtü'l-Mekkiye, Bab: 309, Beyrut, Tarihsiz, c.III., s.34-37.

³² Bkz. Doğrul, Ömer Rıza, İslâm Târihinde İlk Melâmet, İstanbul 1950, s.26.

³³ Bkz. Cürcânî, Seyyid Şerif, Ta'rifât, İstanbul 1300, s.156.

³⁴ Bkz. Camî, Abdurrahman, Nefahâtü'l-Üns-Evliyâ Menkıbeleri (haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), İstanbul 1998, s.73-74.

Abbas Dineverî (öl.340/951) melâmîleri mukallid sofular arasında saymıştır.³⁵ Onun şu yakınması bu durumu daha açık bir şekilde gözler önüne sermektedir: “ (Mukallid sofular) tasavvufun esaslarını bozdular, yolunu yıktılar. Uydurdıkları bir takım isimlerle tasavvufun manasını değiştirdiler. Meselâ, tamaha ziyâde, edepsizliği ihlâs, halkın içinden çıkmaya ve onlardan uzaklaşmaya şatah, kötü şeylerden zevk almaya tayyibe (hoşluk), hevâ ve hevese uymaya ibtilâ, dünyaya dönüş yapmaya vasl, ahlaksızlığa savlet, cimriliğe celâdet, dilencilige amel, terbiyesiz dil kullanmaya melâmet adını verdiler. Eskilerin yolu bu değildi.”³⁶

Bu menfi tavır tasavvufî klasiklere de yansımıştır. Meselâ Kelebâzî (öl.380/990) *et-Taarruf* adlı eserinde melâmet kelimesini kullanmadığı gibi sûfilerin hayatı kronolojik sıraya göre anlatılırken melâmîliğin kurucusu olan Hammdun Kassâr'ın adı bile zikredilmemiştir. Bu yönüyle *Taarruf*, *Lumâ'*a benzemektedir. *Risâle-i Kuşeyrî* de ise melâmîlikten bahsedilmezken Hamdun Kassâr ve Abdullah b. Münâzil'den (öl.329/940) bahsedilmiş ve melâmî oldukları kaydedilmiştir.³⁷ Diğer taraftan Hucvîrî'de kendi dönemindeki melâmîleri eleştirmiş, onları beğenmemiştir.³⁸

Melâmîlik başlı başına bir tarikat olmaktan çok hemen her tarikat da bir neşve, bir meşreb ve bir anlayış olarak yer almıştır. Kübreviye gibi bir şube ve bunun vasıtası ile Mevlevîlik gibi büyük bir tarikat meydana getirmiş olan Melâmîlik, Abdallar, Kalenderîler, Hayderîler, Câmîler gibi bir çok bâtinî mezhep ve mesleklerin doğmasında da etkili olmuştur.³⁹

IX. yy'da Hamdun Kassâr başta olmak üzere Ahmed b. Hadraveyh (öl.240/854), Ebû Tûrâb Nahşebî (öl.245/859), Ebû Hafs Haddâd (öl.259/873), Bâyezîd-i Bestâmî ve Şah Şucâ Kirmânî (öl.270/883) gibi Horasanlı mutasavvıfların temsil ettiği Melâmetîlik, X. yy'da Ebû Osman Hırî (öl.298/910), Yusuf b. Hüseyin Râzî (öl.304/916), Abdullah b. Münâzil (öl.329/940), Ebû Muhammed Mürta'îş (öl.328/939), Mahfûz b. Mahmûd Nişâbûrî (öl.303/915), Ebû Bekir Nişâbûrî (öl.360/970), Ebu'l-Hüseyin Ali b. Bundar (öl.350/961), Ebu'l-Hasan Bûşencî (öl.348/958) ve Ebû Amr İsmâil b. Nüceyd (öl.366/976) tarafından sürdürülmüştür.⁴⁰ Nişâbûr, Herat, Merv, Belh ve Kabil'de odaklanan Melâmîlik hareketi, zamanla Bağdat-Basra merkezli Irakîler ve Muhammed Maşukî Tûsî aracılığıyla da Türkmen boyları arasında taraftar bulmuştur.⁴¹ Klasik anlamda bir tarikat sayılmayan, daha çok bir

³⁵ Bkz.Kara, Mustafa, Fütüvvet ve Melâmet Münâsebeti, Türk Kültürü ve Ahilik XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul 1986, s.193.

³⁶ Kuşeyrî, a.g.e., s.172.

³⁷ Ayrıca Süleyman Uludağ'ın yorumu için bkz. a.e., s.54; Kelebâzî, Ebû Bekir, Ta'arruf-Doğuş Devrinde Tasavvuf (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1992, s. 34.

³⁸ Bkz. Hucvîrî, a.g.e., s.147.

³⁹ Bkz. Gölpınarlı, Abdulkâki, Melâmîlik ve Melâmîler, İstanbul 1992, s.14-15; Gölpınarlı, Türkiyede Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul, s.253.

⁴⁰ Bkz. Yılmaz, Hasan Kamil, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul 1994, s.113; Işın, a.g.e., s.380; Gölpınarlı, a.g.e., s.5; Kara, a.g.e., s.257.

⁴¹ Bkz. Işın, a.g.e., s.380; Gölpınarlı, a.g.e., s.8.

düşünce bir anlayış şeklinde varlığını sürdüren Melâmîlik, Anadolu'nun fethinden sonra özellikle heterodoks nitelikli Kalenderî dervişlerin faaliyetleriyle kırsal kesimde, Kübrevîlik aracılığıyla yerleşik bir şehir tarikatı olan Mevlevîlik bünyesinde ve Fütüvvet teşkilatı ile de esnaf tabakası arasında etkisini göstermiştir.⁴²

Melâmîler, sûfîler arasında karşılaşmadığımız ve bazen de onların düşüncelerinin tam aksine, kendilerine mahsus bir takım prensipler benimsemişlerdir. Bu prensipler, *Keşfü'l-Mahcûb*, *Avârifü'l-Ma'ârif* gibi klasiklerde yer almakla birlikte, en geniş şekilde Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmetiyye*'sinde işlenmiştir. Biz burada Melâmîler'in karakteristik özellikleri ve düşünce tarzları hakkında bir fikir verebilmesi için bazı önemli prensiplerini nakletmekle yetineceğiz.

"Melâmîlik; müşâhede güzelliği ile kalbi Allah nezdinde korumak, edep güzelliği ile vakti halk nezdinde korumak ve açıklanması mutlaka lazım olan her şey müstesna her şeyi gizlemektir."⁴³ Abdullah b. Mübârek ise melâmîleri "Onlar öyle kimselerdir ki, zâhirde halka gösterecekleri bir işâret, bâtınlarında Hakk'a karşı iddia edecekleri bir dava bulunmaz. Allah ile aralarındaki sırra gönülleri ve yürekleri muttali olmaz" şeklinde tarif etmiştir.⁴⁴

"Melâmîlere göre fiillerin ve sıfatların hepsi Allah'a râci ve aittir ve vücûd olarak da yalnız Allah'ın vücûdu vardır. Her şey Allah'ın vücûdunda fânîdir. Ve gerçek melâmîliğin gayesi de Allah ile fânî ve Allah ile bâkî olmaktır."⁴⁵

İlk Melâmetîler tamamıyla Cüneyd tarzı temkinli ve sahve dayanan bir tasavvuf telakkisine sahiptirler. Vahdet-i vücûd'un doğup yayılmasından sonra Melâmîler geniş ölçüde bu telakkiyi benimsememişlerdir. Sonra ki Melâmîler ise tamamıyla Tayfûriyye tarzında sekr anlayışına dayanan bir tasavvuf telakkisinin savunucuları olmuşlardır.⁴⁶

"Melâmîler, Allah ile halleri daha dürüst ve vakitleri üstün oldukça, Allah'a daha fazla iltica ve daha fazla çok tazarru ve niyaz ederler, daha fazla korkup ürperirler. Sebebi ise yaşadıkları hali, ayaklarını kaydıracak bir pusu sanmalarındır."⁴⁷

"Melâmet meşâyihünün çoğu insanın sürekli oruç tutarak, sürekli sükût ederek, namaz dışında evrâd okuyarak ve daha başka hareketlerde bulunarak şöhret kazanmaya bakmasını ve bu hallerle tanınmasını sevmezlerdi."⁴⁸

⁴² Bkz. Işın, a.g.e., s.381; Gölpınarlı, a.g.e., s.14-15.

⁴³ Sülemî, a.g.e., s.129.

⁴⁴ a.e., s.102. Ayrıca bkz. Şeybi, M. Kâmil, es-Sıla Beyne't-Tassavvuf Ve't-Teşeyyu', Mısır 1964, s.230-235.

⁴⁵ Sunar, a.g.e., s.9.

⁴⁶ Bkz. Süleyman Uludağ'ın bir notu için, Hucvîrî, a.g.e., s.293.

⁴⁷ Sülemî, a.g.e., s.118; Şeybi, a.g.e., s.231-236.

⁴⁸ a. e., s.127.

“Fiillerin (ibâdetlerin) değersizliği konusunda Ebû Hafs şöyle demiştir: “Tanrına yaptığın ibâdet kendini tanrılaştırmana sebep olmasın. İbâdet, vazifen olan hizmet ve kulluğu belirtmeğe vesile olsun. Çünkü ifâ ettiği ibâdete göz diken kimse nefisine ibâdet etmiş olur.”⁴⁹

“Her hal ve kârda, yüzüne gülse de yüz çevirse de, itaat etse de, isyan etse de nefisini ithâm etmektir. Nefisten korunmak için melâmîler selamlarını istemeyerek alanlara selam verirler, kendilerine isteyerek selam verenlerin selamını bırakırlar. Kendilerine hoş gelen kimselerle sohbet etmekten vazgeçerler ve kendilerine hakaret edenlerle düşüp kalkmayı tercih ederler. Kendilerinden yüz çevirenlere rağbet gösterirler ve kendilerine yüz verenden yüz çevirirler. Canı oturmak istediği zaman yola çıkar veya canı yola çıkmak istediği zaman yerinden kıpırdamaz. Velhâsıl bunların her hali böyledir. Nefislerinin istediğine karşı gelirler ve nefislerine rahat ve huzur veren her şeyi bırakırlar. Haklarında dedikoduya sebep olacak yerlerde otururlar ve böylece hallerinin anlaşılmasına ve durumlarının her hangi bir itiraza uğramamasını isterler.”⁵⁰ Melâmîler nefsi, şerr-i mahz (kötülüğün kaynağı) kabul etmişlerdir.

“Melâmîler öyle kimselerdir ki halktan olmak dolayısıyla halk ile beraberdirler. Çarşılarda ve kazanç yollarında onlardan ayrılmazlar. Fakat hakikat ve dost edinmek bakımından Allah ile beraberdirler. İç yüzleri, halk ile ülfet ve onlarla avam töresi üzere düşüp kalkmak, dolayısıyla dış yüzlerine levm ederler. Dış yüzleri de Hakk’ın bitişiğinde ikamet ve dış yüzde zıtlarla düşüp kalkmayı ihmal etmek yüzünden iç yüzlerini levm ederler. Bu hal pîrlerin ve büyüklerin halidir.”⁵¹ Halkın kınamasını manevî terakkîleri için azık olarak görürler.⁵²

“Melâmîler, tembelliği ve miskinliği de reddederler. Çalışmak ve kazanmak şarttır. Bu anlayışta oldukları için, tasavvufun diğer kollarında olduğu gibi, mahv ü fenâ ve terk-i dünyayı vuslata vesile saymazlar. Tarımı, ticareti zanâatı teşvik ederler. Onlar kimseden yardım istemedikleri gibi, ihtiyaçlarını da kimseye duyurmamalıdır.”⁵³

Melâmîlerin semâ meclislerini terk etmelerinin nedeni semâ inkar ettikleri için değildir. Halktan gizledikleri hallerinin vecdle meydana çıkmasından korkarlar. Ancak semânın tesir etmeyeceği (vecdine yenilerek halini ortaya çıkarmayacak) kimselerin semâ meclislerinde hazır bulunmalarına izin verirler.⁵⁴

Melâmîlerin hususî bir şekli ve giysileri yoktur. Sülûkları mürşide tam teslimiyet, mahabbet ve itaat, iç temizliğine gayretle Allah’tan nasibini beklemektir. Keşf ve kerâmet ve benzeri fiillerden

⁴⁹ a.e., s.124-125.

⁵⁰ a.e., s.115, 112.

⁵¹ a.e., s.104.

⁵² Bkz. Hucvîrî, a.g.e., s.144-145, 152.

⁵³ Bkz. Türer, Osman, Melâmîliğe Dair, Türk Dünyası Araştırmaları, 1985, s.37.

⁵⁴ Bkz. Sülemî, a.g.e., s.120.

kaçınırlar; farz ve sünnetleri eda ile iktifa ederler. Nevâfil ve evrâd yoktur. Cemiyet ve sohbetlere devam, murakabe ve zikr-i hafî ile meşgul olurlar. Kalben yapılan zikre önem verirler, dil ile yapılan zikre itibar etmemekle birlikte nadiren zikr-i cehrîyi yaparlar.⁵⁵

“Melâmîlerin esaslarından birisi de nefislerinin taksirâtını görmek ve halkın haline bakarak onlara özür bulmaktır.”⁵⁶ Onlar kendi nefislerine karşı son derece sert ve müsamahasız davranırken, başkalarına karşı ve onların yaptıklarına karşı ‘son derece müsamahalı olmuşlardır. Halka Hakk’ın gözüyle bakabilmişlerdir.

2. İkinci Devre Melâmîleri

Melâmiye-i Bayrâmîye adıyla da anılan bu anlayış, Osmanlı döneminde tasavvufî düşünceye tesir etmiş olan bir akımdır. Bayrâmîlik, Hacı Bayram-ı Velî’nin 1429’da vefatından sonra iki ana kola ayrılmıştır. Bunlar, Ehl-i sünnet çizgisine sıkı sıkıya bağlı ve siyâsî iktidar çevreleriyle barışık bir tutumu temsil eden Akşemseddîn’in (öl.863/1459) kendi adına kurduğu Şemsîlik ile, Akşemseddîn’den farklı bir yol izleyerek her türlü tarikat ayinini reddetmiş, özel kıyafet ve bir takım kurumlarla ifadesini bulan klasik tarikat anlayışını terk eden Bıçakçı Dede Ömer’in (Bursalı Ömer Sikkînî) (öl.880/1475) kurduğu Melâmîliktir. Farklı anlayışlarla iki kola ayrılma işi Melâmiye geleneğinde, Hacı Bayram-ı Velî’nin hırka ve tacının gerçek sahibinin kim olduğunun belirlenmesine dair, Akşemseddîn ile Bıçakçı Ömer Dede arasında geçtiği rivâyet olunan bir menkıbeyle tescil edilmek istenmiştir.⁵⁷

Diğer taraftan ikinci devre Melâmîliği’nin geleneksel anlamdaki bir tarikatlaşmaya karşı çıkmalarının yapısal bakımından onlara kazandırdığı en önemli özellik, bağlılarının görünürde genellikle Halvetiye, Nakşibendiye, Mevleviye, Bektâşiye ve Rifâiye gibi tarikatlarının bünyesinde bulunmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Melâmî olan derviş veya şeyhler gerçek kimliklerini bu tarikatlar içinde bulunarak gizlemişlerdir. Bu sistem de Melâmîliğin yüzyıllar boyu süren varlığının adeta güvenlik sigortası olmuştur.⁵⁸

Bayrâmî Melâmîliğinin kurucusu olan Bıçakçı Ömer Dede, aynı zamanda ikinci devre Melâmîleri tarafından kabul edilen ilk kutuptur. Melâmîlerin kullandıkları “kutup” kavramı, diğer tarikatlarda kurucu şeylere verilen “pîr” unvanından daha kapsamlı bir muhtevaya sahiptir. Bu dönemdeki Melâmî cemaat, manevî otoriteyi temsil eden kutup tarafından yönetilir. Kutupluk sistemi,

⁵⁵ Bkz. Eraydın, Selçuk; Melâmiye Tarikati, İslam Medeniyeti, İstanbul 1972, Yıl 3, Sayı 35, s.19.

⁵⁶ Sülemî, a.g.e., s.128.

⁵⁷ Bu menkıbenin kaynağı, XVI. yy. müelliflerinden Mahmud b. Süleyman el-Kefevî’nin Kitabı’l-Ketâib adlı eseridir. Ayrıca bkz. Vicdânî, a.g.e., s.35-48; Aynî, Mehmet Ali; Hacı Bayram Velî, İstanbul 1343, s.114-117, Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, s.40-42, Gölpınarlı, Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar, s.257-258, Işın, a.g.e., s.381, Ocak, Ahmet Yaşar; Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, İstanbul 1998, s.252.

⁵⁸ Bkz. Ocak, a.g.e., s.256.

bir bakıma kutbun yardımcısı olan “kalbe bakıcı”lar yahut “rehber”ler aracılığıyla kendi içinde merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Ayrıca “Sâhibü’z-zamân” sayılan Melâmî kutupları, diğer geleneksel tarikatların “şeyh” ya da “halife” gibi önderlerin üstünde bir konuma sahip bulunup toplumsal saygınlık bakımından Bektâşîlikteki “dedebaba” ve Mevlevîlikteki “çelebi” makamına eş değerde bir statüye sahiptirler.⁵⁹

Diğer taraftan Bıçakçı Ömer Dede’nin “kutup” tanınmasıyla Melâmîlik, hiyerarşik yapılanmaya doğru yönelerek, tarikatlaşma sürecinin başlangıcını oluşturmuştur.⁶⁰ İdârî açıdan kurumlaşmaya başlayan Melâmîliği XV. yy’dan itibaren kendi yönetim mekanizmasını şekillendirmiş bir tarikat olarak görüyoruz. Fakat bu yönetim mekanizması geleneksel tarikatlardaki gibi bir yapılanmaya sahip değildir. Her şeyden önce tekke yapılanmasında ön plana çıkan şeyhlik kurumu yoktur. Ancak bu anlayış zamanla değişmiş, XIX. yy’da üçüncü devre Melâmîliğiyle birlikte “şeyh” kavramı tarikata girmiştir.⁶¹ Bu durum bize henüz kurulan ikinci devre Melâmîliği’nin başlangıç aşamasında ilk devre Melâmîliği’nden ayrıldığını göstermektedir.

Bıçakçı Ömer Dede’nin vefâtından sonra önce Bünyâmin Ayâşî (ö.926/1520?) ardından da Pîr Ali Aksarâyî (ö.936/1529) kutupluk makamına geçmişlerdir.⁶²

Bünyâmîn Ayâşî’nin Ankara’ya gelmesiyle Bayrâmîye Melâmîliği faaliyetlerini bu bölgede yoğunlaştırmıştır. Melâmî kaynaklarında geçtiği üzere Bünyâmîn Ayâşî, Kanûnî’nin Rodos’u fethi sırasında Kütahya kalesinde mahpus bulunuyordu. Bu durum Melâmîler ile Osmanlı merkezi yönetimi arasındaki soğuk ilişkilerin muhtemelen Ayâşî zamanında başladığını göstermektedir.⁶³

Pîr Ali Aksarâyî de Bünyâmîn Ayâşî gibi Anadolu Melâmîliği’nin başlıca temsilcilerindedir. Mehdilik iddiasıyla ortaya çıktığı ve bu nedenle faaliyetlerinin saray tarafından sürekli izlendiği bilinmektedir. Oğlu İsmâil Maşûkî’yi (ö.945/1539) İstanbul’a göndererek tarikatın burada yayılmasını sağlamıştır. Nalıncı Mehmet Dede (ö.1018/1609), Ahmet Edirnevî (ö.1000/1592), Şeyh Yakup Efendi (ö.997/1588) ve Şeyh Hasan Efendi yetiştirdiği halifelerindedir. Şeyh Hasan Efendi ile Şeyh Yakup Efendi, İstanbul’daki ilk Melâmî merkezi sayılan Helvâyî tekkesini faaliyete geçirmişlerdir.⁶⁴

⁵⁹ Bkz. Işın, a.g.e., s.381, Ocak, a.g.e., s.255, Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, s.172-173, 201. Sadık Vicedânî, Bayrâmî Melâmîlerini, ilk devre melâmîlerinden olan Hamdun Kassâr, Abdulkadir Geylânî ve Ahmet Rıfâî gibi şeyhlere kutupluk nöbetini vermedikleri halde Ömer Dede’den itibaren kendi şeyhlerini kutup olarak kabul etmelerini eleştirerek, ayrıca Bayrâmî Melâmîleri’nin babadan oğula miras bırakırcasına kutupluk inital ettirdiklerini söyler. Bkz. a.g.e., s.83.

⁶⁰ Bkz. Işın, a.g.e., s.381.

⁶¹ Bkz. a.e., s.381; Gölpınarlı, a.g.e., s.40-160.

⁶² Bkz. Ocak, a.g.e., s.256, Işın, a.g.e., s.381.

⁶³ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.42-43; Ayrıca bkz. Kâmil Şahin, Bünyâmîn Ayâşî, DİA., İstanbul 1992, c.VI., s.491.

⁶⁴ Bkz. a.e., s.43-47; Işın, a.g.e., s.381.

Bayrâmî Melâmîliği, Pîr Ali Aksarâyî'nin oğlu ve halifesi İsmail Maşûkî tarafından XVI. yy'ın başlarında İstanbul'a sokulmuştur. İsmail Maşûkî'nin İstanbul'a gelmesi, tarikatın ilk defa kırsal kesimden şehre, yani Anadolu'dan imparatorluk merkezine geçmesine sebep olmuştur. Artık ikinci devre Melâmîliği'nin merkezi İstanbul olacaktır. Bu ise, tarikatın çiftçi köylü ve kasabalılardan oluşan klasik sosyal tabanına yeni bir kesimin, şehirli esnaf tabakasının eklenmesi demektir.

Bu dönem Osmanlı-Safevî mücadelesinin bütün şiddetiyle sürdüğü, Anadolu'daki Bâtınî zümrelerin devlete karşı ayaklandığı ve heterodoks akımların dini hayat üzerinde etkili olduğu bir zaman dilimiydi. Pîr Ali Aksarâyî örneğinde görüldüğü gibi nüfuz sahibi bazı mutasavvıflar mehdilik iddiasında bulunuyorlardı. Diğer taraftan Şah Kalender ve Molla Kabız öncülüğünde toplumsal ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştı. Bütün bu olumsuz koşulların Melâmîlik gibi resmî tasavvuf anlayışına muhalif olan ve büyük bir taraftar kitlesi bulunan bu hareketin devlet baskısıyla karşılaşacağı açıktır. Nitekim yaşı sebebiyle halk arasında "Oğlan Şeyh" diye şöhret bulan İsmail Maşûkî, Ayasofya ve Bayezid camilerinde verdiği vaazlarla kısa zamanda etrafına coşkun bir mürid ve hayran kitlesi toplamayı başarmıştır. Ulemâ tarafından faaliyetleri yakından izlenen İsmail Maşûkî, hakkında çıkarılan "zındıklık" ve "mülhidlik" suçlamaları dikkate alınarak 25 Ağustos 1529'da Ebu's-Suûd Efendi'nin de bulunduğu mahkemede sorguya çekilmiş ve Şeyhülislam İbn Kemâl'in verdiği fetvâ üzerine 21 yaşında Atmeydanı'nda 12 müridiyle birlikte idam edilmiştir.⁶⁵

Genç yaşta idam edilen İsmail Maşûkî'nin İstanbul'da gerçekleştirdiği en önemli olaylardan birisi, Bektâşîliğin Yeniçeri Ocağında örgütlenmesi gibi Melâmîliğin Sipâhî Ocağı bünyesindeki örgütlenmesini sağlamasıdır.⁶⁶

Melâmîliğin İstanbul'da yaygınlaşmasında İsmail Maşûkî ile birlikte Yakup Helvâyî Efendi'nin de rolü büyüktür. Daha öncede bahsettiğimiz gibi Pîr Ali Aksarâyî'nin ölümünden sonra İstanbul'da ilk Melâmî merkezini oluşturmuştur. Onun İstanbul'a gelişi Melâmî örgütlenmesi açısından büyük önem taşır. 1548-1555 tarihleri arasında İstanbul-Bozdoğan Kemeri'nde kendine ait odalarda faaliyetine başlamıştır. Melâmîliğin gizlilik prensibine riayet eden Yakup Efendi çevresinde Bayrâmî şeyhi olarak tanınmıştır. Helvâyî tekkesi adıyla şöhret bulan bu Melâmî merkezi, Yakup Efendi'nin ölümünden sonra aynı aileye mensup şeyhler tarafından idare edilmiştir.⁶⁷

XVI. yy'ın ikinci yarısından sonra İstanbul'un tasavvuf hayatına damgasını vuran Bayrâmî Melâmîliği, İstanbul'da karıştığı gerek dinî, gerekse siyâsî muhalefet nedeniyle kendi içine kapanmış ve örgütlenme faaliyetlerini şehir dışına, Rumeli'ye kaydırmıştır. İsmail Maşûkî'den sonra Melâmî kutbu olan Ahmet Sarbân (ö.1553/1546) Rumeli coğrafyasında Melâmîliğin temellerini

⁶⁵ Bkz. Ocak, a.g.e., s.274-290; Öngören, Reşat, Şeriatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri, İAD, c.I., sy. 1 (Ocak-Haziran), s. 123-131.

⁶⁶ Bkz. a.e., s.48-50; Işın, a.g.e., s.381; Ocak, a.g.e., s.274-290.

⁶⁷ Bkz.Işın, a.g.e., s.382.

atmıştır. İsmâil Maşûkî'nin idam edilmesinden sonra daha da artan baskılar nedeniyle tarikatı Hayrabolu'dan idare etmek zorunda kalan Ahmet Sarbân, yetiştirdiği halifeler vasıtasıyla İstanbul'un mistik hayatını derinden etkilemiştir. Diğer taraftan, On İki İmam'a olan sevgisi ve bağlılığı onu aynı zamanda Rumeli Bektâşîleri arasında yaygın bir üne kavuşturmuştur.⁶⁸ "Kaygusuz" ve "Ahmed" mahlaslarıyla yazdığı şiirleri ve bir divânı vardır. Vizeli Alaeddin (öl.970/1562), Gazanfer Efendi (öl.974/1566) ile Osman Haşimî Efendi (öl.1002/1594) en meşhur halifelerindendir.⁶⁹

Ahmet Sarbân'dan sonra kutup olan Hüsâmeddin Ankaravî (öl.964/1557), Ankara'da yaşamıştır. Hakkında yeterli bilgi yoktur. Kutluhan köyünde kendi yaptırdığı camide düzenlediği sohbetler nedeniyle saray tarafından sürekli izlenmiş ve sonunda hapsedildiği Ankara Kalesi'nde vefât etmiştir.⁷⁰

Hüsâmeddin Ankaravî'nin halifesi olan Hamza Bâlî (öl.969/1561), mürşidinin vefatından sonra kutup olarak onun yerine geçmiştir. İstanbul'a gelmeden önce tarikat faaliyetlerini memleketi olan Bosna'da sürdürmüştür. İsmail Maşûkî ve Ahmet Sarbân zamanında Bosna havalisinde yayılmaya başlayan Melâmîlik, onun aracılığıyla Burgos, Hayrabolu, İzvornik, Rodoscuk gibi bölgelerin yer aldığı Bosna ve Hersek sancaklarında daha elverişli bir zemine kavuşmuştur.⁷¹ Vahdet-i vücûdçu fikirlerinden dolayı Bosna kadısı Bâlî Efendi tarafından saraya şikayet edilmiştir. Bunun üzerine yakalanıp İstanbul'a getirilen Hamza Bâlî, dönemin şeyhülislamı Ebu's-Suud Efendi'nin verdiği fetvâ gereğince Tahtakale'de Deveoğlu yokuşundaki bir mahalde müritleriyle birlikte boyunları vurulmak suretiyle idam edildiler. Hamza Bâlî'nin idamından sonra Melâmîlik, onun tarikat içindeki nüfuzu nedeniyle adına izafeten Hamzavîlik olarak da adlandırılmıştır.⁷²

Hamza Bâlî'nin idam edilmesinden sonra yerine Bursalı Hasan Kabadûz (öl.1010/1601) geçmiştir. Terzilik mesleğini icra ettiği için halk arasında "Kabadûz" lakabıyla tanınmıştır. Hamza Bâlî'nin idamından gözlerin Melâmîliğe daha dikkatli çevrilmesi nedeniyle kendini ve tarikatı gizleyen bir politika yürütmüştür. Bu karmaşık siyâsi ortama rağmen yetiştirdiği halifeleriyle İstanbul'un tasavvufî hayatı üzerinde etkili olmuştur. Fusûs şarihi olarak tanınan Abdullah Bosnevî (öl.1054/1644) ile Hüseyin Lâmekânî (öl.1033/1624) en önemli iki halifesidir. Abdullah Bosnevî aracılığıyla bu cereyan İstanbul dışında yayılırken, Hüseyin Lâmekânî ile de İstanbul'un mistik hayatı üzerinde derin iz bırakmıştır. Nüfuzlu bir şeyh olan Hüseyin Lâmekânî yaptığı faaliyetlerle tarikatın toplumun üst tabakasında yaygınlaştırılmasını sağlamıştır. III. Mehmet'in sadrazamlarından Ferhat Paşa'yı kendine bağlamış ve aralarında Va'dî (öl.1059/1649), Husâmî ve Hâdî gibi dönemin ünlü

⁶⁸ Bkz. a.e., s.382.

⁶⁹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.56.

⁷⁰ Bkz. Ocak, a.g.e., s.272-274; Işın, a.g.e., s.383.

⁷¹ Bkz. a.e., s.292.

⁷² Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.73-77; Ocak, a.g.e., s.290-304; Öngören, a.g.e., s.131-132; Işın, a.g.e., s.383; Geniş bilgi için bkz. Nihat Azamat, Hamza Bâlî, DİA., İstanbul 1997, c.XV., s.503-505.

şairlerinin de bulunduğu seçkin bir çevre oluşturmuştur. Yetiştirdiği en önemli halifesi “Olanlar Şeyhi” lakabıyla tanınan İbrahim Efendi”dir (öl.1065/1655)⁷³

XVII. yy’ın başında Melâmîliği temsil eden bir diğer kutup, Hasan Kabadüz’un makamına getirilen İdrîs Muhtefî’dir (öl.1024/1615). Çevresinde Hacı Ali Bey adıyla tanınan İdrîs Muhtefî ile Bayrâmiye Melâmîliği tam anlamıyla yer altına girmiştir. İsmail Maşûkî ve Hamza Bâlî gibi kutupların idam edilmeleri nedeniyle İdrîs Muhtefî’den önce Melâmîliğin merkezileşmesi idarî açıdan daha çok İstanbul dışında gerçekleşirken onunla bu merkezileşme İstanbul’a taşınmıştır. Muhtefî, aynı zamanda İstanbul’da faaliyet gösteren ilk Melâmî kutbu özelliğini taşır. Onun bu özelliği sayesinde tarikat, kutbun çevresinde şekillenme imkanını bulmuştur. Böylece kutup ile müridler arasındaki ilişkiler doğrudan sağlanabildiği gibi bunu gerçekleştirecek uygun mekanlarda oluşturulmuştur. Melâmîliğin ruhuna daha uygun olan bu örgütlenme anlayışı, Kırkçeşme’deki Peştimalcılar Han’ında esnaf kesimini de içine alarak tarikatın şehir hayatına köklü bir şekilde nüfuz etmesini kolaylaştırmıştır. Diğer yandan, kendisi de tüccar olan İdrîs Muhtefî, esnaf kesiminde gerçekleştirdiği bu örgütlenme sayesinde vakıf gelirleriyle geçinen geleneksel şeyh tipi yerine belli bir mesleğe mensup mutasavvıf tipinin İstanbul’un tasavvufî hayatında yerini almasını sağlamıştır. Böylece Sipâhî Ocağı ile askerî gücü yanına alan Melâmîlik, Peştimalcılar Han’ında gerçekleştirdiği örgütlenme ile de iktisâdî gücü ele geçirmiştir.

Bir taraftan Hacı Ali Bey adıyla ticaret yaparken, diğer taraftan da Şeyh İdrîs adıyla İstanbul’un muhtelif semtlerindeki cami ve tekkelerde vaazlar vermek suretiyle fikirlerini halka anlatan İdrîs Muhtefî, bu çifte kimlikli şahsiyeti sayesinde uzunca bir süre düşüncelerini, tasavvufî görüşlerini ve yorumlarını halka rahatça aktarabilmiştir. İdrîs Muhtefî’ye intisap edenler arasında Ebu’l-Meyâmîn lakabıyla tanınan Şeyhülislam Mustafa Efendi (öl.1013/1604), I. Ahmet’e kılıçkuşatan ulemâdan İznikli Fâzıl Ali Efendi (öl.1018/1609), Sadrazam Halil Paşa (öl.1040/1630), Hacı Hüseyin Ağa (öl.1040/1630), Sarı Abdullah Efendi (öl.1071/1660) ve XVII. yy’ın tanınmış meddahlardan Tıflî Ahmet Çelebî (öl.1070/1659) vardır.⁷⁴

İdrîs Muhtefî’nin vefatından sonra yerine Bostancı Ocağı hademelerinde Sütçü lakabıyla tanınan Beşir Ağa (öl.1073/1662) geçmiştir. Beşir Ağa’nın Bostancı Ocağı çıkışlı olması nedeniyle hem yeniçerilerle hem de Bektâşîlerle yakından ilişkisi vardır. Melâmîlik ilk defa onun zamanında Topkapı Sarayı’ndan bir kişi tarafından temsil edilmiştir. La’lîzâde’ye göre Hurûfî tarikatından pek çok hemşehrisinin Sütçü Beşir Ağa’nın evine gidip gelmeleri, uzun müddet ikamet etmeleri, dedikoduların çıkmasına neden olmuş, durumun saraya intikal etmesiyle de şeyhin aleyhinde soruşturma başlatılmıştır. IV. Mehmet’in Edirne’ye, Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa’nın ise Avusturya seferine gitmesinden faydalanan Şeyhülislam Sun’îzâde’nin fetvâsıyla, henüz doksan

⁷³ Bkz. Gölpinarlı, a.g.e., s.78-89; Işın, a.g.e., s.383.

⁷⁴ Bkz. Gölpinarlı, a.g.e., s.123-142; Işın, a.g.e., s.383-384; Ocak, a.g.e., s.310-313.

yaşlarında olan Sütçü Beşir Ağa 1073/1662 tarihinde boğularak idam edilmiş ve cesedi Fenerbahçe'den denize atılmıştır. Kendisiyle birlikte 40 müridi de boğdurulmuştur.⁷⁵

XVII. yy'da kutupluk makamına geçen son kişi Bursalı Seyyid Haşimdir (öl.1088/1677).⁷⁶ Sütçü Beşir Ağa'nın idamından sonra kutup olması nedeniyle Melâmîlikteki gizlilik prensibine titizlikle riayet etmiştir. Faaliyetlerini daha çok halifesi Habeşizâde Abdürrahim Efendi (öl.1140/1727) vasıtasıyla sürdürmüştür.⁷⁷

Bursalı Seyyid Haşim'den sonra kutupluk makamına müridi Şeyhülislam Paşmakçızâde Ali Efendi (öl.1124/1712) getirilmiştir. Melâmîler tarafından Seyyid Ali Sultan olarak da tanınan Ali Efendi, şeyhülislamlığa üç defa getirilmiştir. III. Ahmet'in üzerinde etkili bir nüfuzunun olduğu söylenmektedir. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın (öl.1143/1730) da himayesini elde eden Ali Efendi, Lale Devri boyunca bürokrasinin üst kademelerinde yapılan atamalarda söz sahibi olmuştur.⁷⁸

XVIII. yy'ın başında vefat eden Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi'den sonra Sadrazam Şehit Ali Paşa (öl.1127/1715) kutup olarak tanınmıştır. Sultan III. Ahmet'in kızıyla evlenmek suretiyle devletin en üst kademesinde Melâmîliği temsil etmiştir. 1715'te Petervaradin'de şehit düşmesi üzerine boşalan kutupluk makamına Şeyh Abbas Efendi (öl.1220/1805) ve Hafız Ali Efendi (öl.1247/1831) getirilmiştir. Ancak bu iki Melâmî kutbu hakkında yeterli bilgi yoktur.⁷⁹

XIX. yy'da Melâmî tarikatının yönetimini İbrahim Baba-i Veli (öl.1264/1847) üstlenmiştir. Aynı zamanda Peştamalcılar esnafının kahyası olan İbrahim Baba, tarikatın yönetimini Kırkçeşmede'deki Peştamalcılar Han'ında temelini İdrîs Muhtefi'nin attığı Melâmî geleneklerine uygun şekilde yerine getirmiştir.⁸⁰

İbrahim Baba-i Veli'den sonra Seyyid Bekir Reşad Efendi (öl.1292/1875) yerine geçmiştir. Aslen Mora'lı olan Reşad Efendi, Üsküp, Manastır, İşkodra ve Selanik'te çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra İstanbul'a gelerek İhtisab Ağa'sı Hüseyin Bey'in kahyası olmuştur. Hüseyin

⁷⁵ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.158-160; Ocak, a.g.e., s.304-306; Işın, a.g.e., s.384.

⁷⁶ Sütçü Beşir Ağa'dan sonra kutupluk makamına geçen Bursalı Seyyid Haşim, Melâmîlikteki gizlilik prensibine son derece dikkat etmiş, kimse ile tarikata dâir sohbet etmediği gibi ihvânın toplanmalarına ve sohbet etmelerine müsaade etmemiştir. Bu nedenle yaşadığı dönemde Melâmî tarikatının mensuplarında azalma olmuştur. Müritlerinden sadece Gedâyî Ali Efendi'ye kalbe bakmaya mezuniyet vermiştir. 1088/1667 yılında vefat eden Seyyid Hâşim'in kabri, Edirne kapısı dışında, Emir Buhârî camii karşısında caddeye bakan bir mahaldedir. (Bkz. Gölpınarlı, Abdalbâki, Melâmîlik Ve Melâmîler, İstanbul 1992, s.161.)

⁷⁷ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.161-162; Işın, a.g.e., s.384.

⁷⁸ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.163-164; Işın, a.g.e., s.384.

⁷⁹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.165-166,178; Işın, a.g.e., s.384.

⁸⁰ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.179; Işın, a.g.e., s.384.

Bey'in vefatından sonra Fatih'teki konağında inziva hayatı yaşayan Bekir Reşad Efendinin en tanınmış halifesi Abdulkadir Belhî'dir (öl.1342/1923) .

Seyyid Bekir Reşad Efendi'nin yerine geçen Abdulkadir Belhî, Belh'te çıkan Afgan ayaklanması üzerine babası ile birlikte önce Konya'ya ardından da İstanbul'a gelmiştir. Hem Nakşî hem de Melâmî olan Belhî, La'lîzâde Abdalbaki Efendi'den sonra Nakşîlik ile Melâmîliği kaynaştıran en önemli mutasavvıf olarak kabul edilir. Melâmî-Hamzavî kutbu olarak Mevlevîlik üzerinde de derin bir etki bırakmıştır. Yenikapı Mevlevîhanesi postnişinlerinden Mehmed Celeleddin Dede (öl.1326/1908) ile Abdalbaki Dede (öl.1354/1935), Abdulhalim Çelebi (öl.1344/1925), Galata Mevlevîhanesi postnişini Ahmed Celeleddin Dede (öl.1365/1946) ve Bahriye Mevlevîhanesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede (öl.1329/1911) gibi pek çok Mevlevî şeyhi kendisine intisab etmiştir. "Belhî" ve "Kadiri Belhî" mahlasını kullanan Abdulkadir Belhî Efendinin Divân-ı Belhî adında büyük bir divânı vardır.⁸¹

Adullkâdir Belhî'nin vefatından sonra oğlu Ahmed Muhtar Efendi (öl.1352/1933) kutup olarak tanınmıştır. Tekke ve tarikatların kaldırılması nedeniyle kendisi, Cumhuriyetin ilk yıllarında kısa bir süre Melâmî-Hamzavî tasavvuf anlayışının sözcülüğünü yapmıştır.⁸²

İkinci devre Melâmîlerinin en önemli özellikleri şunlardır:

- a) Tarikata giren mürid şeriat ve tarikat adâbını öğrendikten sonra, bu prensiplere uymak zorundadır. Şeriat veya tarikat adâbına aykırı davrandığı zaman, tarikat mensupları tarafından terk edilir, cemiyet ve sohbetlere katılması yasaklanır.
- b) Şeriata aykırı bir suç işlendiğinde gerekli olan ceza, mahkemeye başvurmaksızın kendi aralarında icra edilir.
- c) Halka karışmaktan hoşlanmadıkları için uzleti tercih ederler. Hallerini hiç kimseye açmazlar. Aileleri bu meşrepte değilse, onlardan bile saklarlar.
- d) Bu tarikatın özel şekil ve kıyafeti yoktur. Keşif ve kerametlere fazlaca itibar etmezler. Belirli vakitlere tahsis edilmiş muayyen nevâfil ve evratları yoktur; farz ve sünnetleri yerine getirmekle yetinirler. Gayeleri iç temizliğinin meydana gelmesini temin etmektir.
- e) Diğer tarikatlarda mevcûd olan evrâd ve ezkâr bunlarda yoktur. Cemiyet ve sohbetlere devam ederler. Prensip olarak gizli zikri benimsemişlerdir. Alenî zikrettikleri çok azdır. Tarikat

⁸¹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.181-190; Işın, a.g.e., s.385; Nihat Azamat, Abdulkâdir Belhî, DİA., İstanbul 1988, c.I., s.231.

⁸² Bkz.Çubukçu, İbrahim Agâh, Melâmîlik Hakkında Gözlemler, İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1982, sayı: 5, s.73; Işın, a.g.e., s.386.

mensubu olmayanların yanında zikretmekten kaçınırlar. Rabita kelimesi yerine “gönül bekleme” tabirini kullanırlar.⁸³

f) Melâmî şeyhlerini kutup olarak kabul ederler.⁸⁴ Şiilik inancına son derece sıcak bakarlar. Aynı zamanda on iki imamı tasdik ederler. Melâmî-Hamzavîler tam manasıyla Mufaddıladan olup şiâi ûlâya hayrûlhaleftirler.⁸⁵

g) “Ahîlik ve Melâmet” meşrebi bu dönem melâmî şeyhlerinin şahıslarında bütünüyle ortaya çıkmıştır.

h) Bayrâmî Melâmîlerinde “örtülü” de olsa bir tarikat görünümü vardır. Çünkü her devirde melâmîlerin bağlı buldukları, kutbiyetine inanılan ve “emâneti” birbirinden devralan bir şeyler silsilesi mevcuttur.⁸⁶

i) İlk devre Melâmîliği Vahdet-i Vucûd anlayışına yabancı olduğu halde, ikinci devre Melâmîliği bu anlayışla adeta özdeş hale gelmiştir.⁸⁷

3. Üçüncü Devre Melâmîleri

Melâmîye-i Nûriye adıyla da anılan bu görüş, XIX. yy’ın ikinci yarısında Rumeli’de Nakşibendîler arasında Seyyid Muhammed Nûr⁸⁸ tarafından sistemleştirilmiştir. Kendi adına izafeten “Nûrilik” adı verilen bu yol, Nakşibendiye’nin bir kolu olarak da ele alınmıştır.

Üçüncü devre Melâmîliğinin kurucusu olan Seyyid Muhammed Nûr (öl.1305/1887) aslen Arap olup Mısır’ın “Mahalletü’l-Kübrâ” kasabasında doğmuştur. Babası Kudüslü Seyyid İbrahim’dir. Tasavvuf eğitimini ailesinden almıştır. Daha sonra Şeyh Yusuf Efendi aracılığıyla Nakşibendiye Tarikatına girer. Bir müddet sonra Câmîu’l-Ezher’de derslerine devam ettiği hocası Şeyh Hasan Kuveysî tarafından Anadolu’ya gönderilmişse de burada fazla kalmamıştır. Rumeli’ye geçerek Selânik ve Serez’deki Nakşî-Melâmî zümreleriyle ilişkiye girmiştir. Bu dönemde Koçine’de müderrislik yapmış ve adını ilim dünyasına duyurmuştur. 1839 yılında Üsküp’e gelen Seyyid Muhammed Nûr,

⁸³ Bkz. Eraydın, a.g.e., s.420-421; Gölpınarlı a.g.e., s.190-206.

⁸⁴ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.172,201,

⁸⁵ Bkz. a.e., s.98,199.

⁸⁶ Bkz. a.e., s.40-166.

⁸⁷ Bkz. Ocak, a.g.e., s.251.

⁸⁸ Hayatı hakkında bilgi için bkz. M. Kemâleddîn Harîrîzâde, Tibyân Tibyânu Vesâilî’l-Hakâyık fî Beyânî Selâsili’t-Tarâik, Süleymâniye Ktp. İbrahim Efendi; Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Âliye , İstanbul 1340, s.88-93; Y. Ziya İnan, Muhammed Nûru’l-Arabî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri, İstanbul 1971; Abdalbâkî Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, İstanbul 1992, s.231-339; Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, Muhammed Nûru’l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti Ve Bazı Tasavvufî Görüşleri, (BBUT) DEÜSBE, İzmir

bölgenin önde gelen mutasavvıflarından Kazanlı Abdulhalık Efendi'ye intisâb etmiş ve halifesi Trabzonlu Mustafa Efendi'den ikici defa olmak üzere Nakşîlik icazeti almıştır.

1830-1870 tarihleri arası Muhammed Nûr'un Rumeli Nakşîliği ile Melâmîlik arasında bir tasavvuf sistemi kurmaya çalıştığı dönemdir. Bu süre zarfında Rumeli'nin çeşitli yerlerinde görev yapan, Üsküp Valisi Hıfzı Paşa ile Selim Paşa (öl.1289/1872), Müşir İsmail Paşa, Topal Osman Paşa (öl.1291/1874), Zaptiye müşiri Hüsnü Paşa gibi Osmanlı asker-sivil bürokratlarını kendi etrafına toplamayı başaramıştır. Kısa bir süre sonra bu zümre üçüncü devre Melâmîliğinin çekirdeğini meydana getirecektir.

Nakşîliğinin yanı sıra Halvetî, Ekberî ve Üveysî'liğe de mensup olan Muhammed Nûr'un bu tarikatlara ait silsilesi bilinmekle birlikte Melâmîlikteki silsilesi konusunda aynı netlik yoktur. 1870 yılında Tikveş'te iken kendisine "kutbiyet" verildiğini açıklamış ve bu tarihten itibaren üçüncü devre Melâmîliğinin resmen kurucusu sayılmıştır. Daha önce müritlerinin daveti üzerine İstanbul'a birkaç defa gelen Muhammed Nûr, 1871'de aslen Bektâşî olan Şeyhülislam Ahmed Muhtar Efendi'nin daveti üzerine İstanbul'a gelerek Evkaf Müfettişi Hacı Tevfik Efendi, Tarsus Tekkesi Şeyhi Abdülkerim Efendi (öl.1323/1905) ve Harirîzâde Kemâleddin Efendi (öl.1298/1881) gibi seçkin bir zümreyi, kurduğu tarikata kabul etmiştir. Üçüncü devre Melâmîliğinin İstanbul'da yayılmasında bu zümrenin payı oldukça büyük olmuştur.

Muhammed Nûr bu İstanbul seyahatinde özellikle ikinci devre Melâmîliğini temsil eden Abdulkadir Belhî ile de görüşerek, bu ünlü Melâmî-Hamzavî kutbunu kendisine bağlayarak Melâmîliğin tek temsilcisi olmayı arzulamıştır.⁸⁹ Ancak onun bu amacı Belhî tarafından reddedilmiş böylece Bayrâmî Melâmîliği, bağımsız çizgisini korumuştur. Bunun sonucunda 1880'lerden itibaren İstanbul'da iki ayrı Melâmî zümrenin faaliyetine tanık olunmaktadır.

Üçüncü devre Melâmîleri'nin önde gelen temsilcileri arasında şu isimleri sayabiliriz: Bayezid Camii vaizi Hafız Abdurrauf Efendi (öl.1340/1921), Müreftehi Abdullah Hulusî Efendi (öl.1301/1884), Balat Tekkesi Şeyhi Kemal Efendi (öl.1331/1913), Kaymakam Ahmed Bey (öl.1341/1922), Tibyân adlı eseriyle tanınan Harirîzâde Mehmed Kemâleddin Efendi , Osmanlı Müellifleri'nin yazarı Bursalı Mehmed Tahir (öl.1344/1925), Fatih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi (öl.1339/1920), Babanzâde Ahmed Naim (öl.1353/1934), İsmâil Fennî Ertuğrul (öl.1365/1946), Ahmed Avni Konuk (öl.1357/1938), Balıkesirli Abdulaziz Mecdi Tolun (1360/1941)

1988; Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî, Mezhepler Ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul 1987, s.147-148.

⁸⁹ Bkz. Azamat, a.g.e, c.I., s.231.

Üçüncü devre Melâmîliği Cumhuriyet döneminde Muhammed Nûr'un halifelerinden Hulûsî Maksûd Efendi (öl.1348/1929) ile oğlu Mahmut Saadettin Bilginer (öl.1403/1983) tarafından sürdürülmüştür.⁹⁰

Selefleri gibi seçkin bir çevrede taraftar bulabilmeleri, Nakşî ve Halvetîleri de meşreplerine dahil etmeleri, üçüncü devre Melâmîlerin en önemli özellikleri olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan Melâmî neşvenin bulunması açısından bakıldığında her üç devre melâmîlerinin de Melâmî meşrebi temsil ettiği kabul edilir.⁹¹

---

⁹⁰ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.231-339; Vicdânî, a.g.e., s.84-111; Işın, a.g.e., s.386; Ayrıca bkz. Yusuf Ziya İnan, İslamda Melâmîliğin Tarihi Gelişimi, İstanbul 1978; Abdurrahman Cerrahoğlu, Dünkü ve Bugünkü Melâmîler, İstanbul 1984, s.67-79.

⁹¹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.26.

BİRİNCİ BÖLÜM
MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMÂN SADEDDİN EFENDİ'NİN HAYATI VE
ESERLERİ

MÜSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SADEDDÎN EFENDİ HAYATI VE ESERLERİ

I. HAYATI

1. Doğumu

Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn Efendi¹ 1131/1719 yılında Atikali Paşa'da, Hırka-i Şerîf camii civârında Kabakulak Muhtesib İskender mahallesinde, Tahta Minare camii karşısındaki evde dünyaya geldi.² Müstakîmzâde'nin adı Süleyman, lakabı Sadeddîn, künyesi ise Ebu'l-Mevâhibtir. Ancak Süleymân Sadeddîn, dedesi Mehmed Müstakîme nisbetle "Müstakîmzâde" diye meşhur olmuştur.³

Müstakîmzâde'nin babası Mehmed Emin Efendi, annesi Ümmü Gülsüm, dedesi Mehmed Müstakîm ve dedesinin babası da Kastamonu'lu Yusuf Tâlib Efendi'dir.

Müderris olan babası, Bayezid'de Seyyid Hasan Paşa'nın inşa ettiği medresenin müderrisi iken 1164/1751 yılında vefat etti. Mehmed Emin Efendi'nin tefsir ve hadis sahasında pek çok eserinin olduğunu Müstakîmzâde zikretmektedir.⁴

Dedesi Mehmed Müstakîm Efendi, Minkârizâde Yahya Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında müderris oldu. 1110/1698'de Medine-i Münevvere, 1111/1699'da Şam, 1112/1700 Mekke-i Mükerrerme'de dersler verme payesi ile Edirne kadısı oldu. 1124/1712 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Edirne Kapı haricindeki Emîr Buhârî dergahı yakınında medfundur.⁵

Babasının dedesi olan Müderris Yusuf Tâlib Efendi hakkında Müstakîmzâde Mecelletü'n-Nisâb adlı eserinde şu bilgileri vermektedir: "Tâlib...Müstakîm'in babası olan dedemin mahlası olup

¹ Hüseyin Vassâf, Sefine-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, Süleymâniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl. no: 2305-2309, c.II., vr.347; Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, Mecelletü'n-Nisâb, Süleymâniye Ktp. Halet Ef. Bl. no: 628; Müstakîmzâde'nin hayatı hakkında bkz. Yılmaz, Ahmet, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Hayatı ve Eserleri ve Mecelletü'n-Nisâb'ı, AÜSBE, 1991, Basılmamış Doktora Tezi; Kehhale Ömer Rıza, Mu'cemu'l-Müellifin, Dımeşk 1957, c.IV., s.266; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, c.I., s.168-169; Muallim Nâci, Esâmî, İstanbul 1308, s.292; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Musannifin, İstanbul 1955, c.I., s.405; Ahmed Cevdet Paşa, Târîh-i Cevdet, İstanbul 1275, c.IV., s.237; Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul 1311, c.IV., s.2620; Müstakîmzâde Süleymân Sadeddîn, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul 1928, s.217; Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.621; Cezzâr, Fikri Zeki, Medâhilu'l-Müellifin ve'l-A'lâmü'l-Arab Hattâ 'Ame 1215 H., Riyad 1994, c.III., s.1520; Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri (çev. Coşkun Üçok), Ankara 1982, s.345; Yeni Türk Ansiklopedisi, İstanbul 1985, c.VII., s.2543; Meydan Larousse, İstanbul, c.IX., s.160; Türkiye Ansiklopedisi, Ankara 1957, c.IV., s.268; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, c.III., s.879.

² Bkz. Müstakîmzâde, Tuhfe-i Hattâtîn (İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal)'in başındaki inceleme, s.5.

³ a.e., s.3.

⁴ Yılmaz, a.g.e., s.7-10.

⁵ Müstakîmzâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.3.

asıl adı Yusuf'tur. Onun babası da Şeyh Muzaffer'dir. Yusuf Tâlib, doğum yeri olan Kastamonu'da Müftü iken 1080/1699 senesinde ölmüştür."⁶

2. Yetiştirilmesi

İlk eğitimini anne ve babasının yanında alan Müstakîmzâde, babasının ve dedelerinin takip etmiş oldukları ilim öğrenme yolunu tercih etmiş, müderris olabilmek için kendini mükemmel bir şekilde yetiştirmiştir. Dönemin önde gelen alimlerinden tahsilini tamamlayan Müstakîmzâde, Emîr Ahmed-i Buhârî Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokadî'den hadis rivâyet etme icazeti almıştır. Tefsir, Tasavvuf, Tarih, Dil ve Edebiyat gibi ilimlerde eser verebilecek duruma gelmiştir. Diğer taraftan Fahreddin Râzî (öl.606/1209), Muhammed Gazâlî (öl.505/1111) ve Muhyiddîn-i Arabî gibi büyük âlimlerin eserlerini de okumuş ve okutabilmiştir.⁷ İstifade ettiği ilim adamlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Fatih Camii İmamı Seyyid Yusuf Efendi.
2. Hayatizâde Mustafa Efendi (öl.1160/1747)
3. Yemlihâ Hasan Efendi.
4. Babadağlı Süleyman Efendi (öl.1159/1746)
5. Hafız Mehmed Efendi (öl.1173/1759)
6. Seyyid Muhammed Hâkim Efendi (öl.1184/1770)
7. İbrâhim Hanif Efendi (öl.1189/1775)
8. Şeyh Abbas-ı Vesîm Efendi (öl.1175/1761)
9. Şeyh Mehmed Salih Efendi (öl.1173/1759)
10. Şeyh Mehmed Emin Tokâdî (öl.1158/1745)
11. Fındıkzâde İbrahim Efendi (öl.1165/1751)
12. Katipzâde Mehmed Refî' Efendi (öl.1183/1769)
13. Yusufzâde Abdullah Hilmi Efendi (öl.1167/1753)
14. Seyyid Hakîmâ
15. Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendi (öl.1169/1755)
16. Dedezâde Seyyid Mehmed Efendi.⁸

⁶ Yılmaz, a.g.e., s.9.

⁷ Bkz. a.e., s.21.

⁸ Bkz. Müstakîmzâde, Tuhfe-i Hattatîn, s.6-8.

Babasının ölümünden birkaç ay sonra müderrislik imtihanına giren Müstakîmzâde, sakalının seyrek olması nedeniyle başarısız kabul edilmiştir. Bu duruma son derece üzülen Müstakîmzâde'nin – davet edilmesine rağmen-bir daha müderrislik imtihanına girmediğini görüyoruz. Dedelerinin müderrislik yolundan ve mesleğinden mahrum bırakan bu durumu Müstakîmzâde “Bıçaksız boğazlanma” şeklinde nitelendirmiş ve bu acıyı hayatının hiçbir anında unutmamıştır.⁹

Müstakîmzâde geçimini telifat ve istinsah ile elde ettiği gelirle sağlıyordu. O hayatını ilim ve irfana adanmış ve bu uğurda evlenmemeyi seçmiştir. İbnu'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Müstakîmzâde'nin evlenmeyişi konusunda şöyle diyor: “...Vahametini tefekkür ve selâmetini tezekkür ile gaile-i aileden azade olması da bir çok mühim ve müfid eser vücûda getirmesinin avâmil-i hakikiyyesinden addolunabilir.”¹⁰

Müstakîmzâde, evlenmeyişi neslinin devamı konusunda bir eksiklik saymamış, bırakacağı ölümsüz eserleriyle neslinin devam edeceğine inanmıştır. Bu konudaki düşüncesini şöyle dile getirir: “Derler ki insanın ismi, nesliyle bâkî kalır, nesli olmayan bir insanın adı yoktur. Ben de onlara derim ki, benim neslim güzel söz ve eserlerimdir.”¹¹

Ömrünün son yıllarında Şeyhülislam Salihzâde Muhammed Emin Efendi (öl.1191/1777) tarafından Bolu sancağına bağlı Çağa kasabasında müderrisliğe atanması kendisine teklif edilmişse de Müstakîmzâde, buna gücünün yetmeyeceğini ileri sürerek kabul etmemiştir.¹²

3. Tarikata İntisâbı

Önce Halvetiye tarikatına sonra da Nakşibendiye tarikatına giren Müstakîmzâde, ayrıca Kâdîriye ve Şâzeliye tarikatına da mensuptur.¹³ Ayrıca Melâmîler hakkında bir risâle yazabilecek kadar da Melâmîliğe ilgi duymuştur.

Müstakîmzâde, Halvetiye tarikatına Üsküdar-Valide Sultan Camii vaizi İsâzâde Şeyh Mehmet Sâlfîh-i Sahavî (öl.1173/1759) vasıtası ile girmiştir. Halvetiye tarikatına intisâb edişini Mecmû'a adlı eserinde anlatmıştır.

Müstakîmzâde daha sonra dönemin ünlü şeyhlerinden olan Mehmed Emîn Tokadî vasıtasıyla da Nakşibendiye tarikatına girmiştir. Müstakîmzâde'nin üzerinde derin tesirleri olan Tokadî Mehmed Emin Efendi (1158/1745) bu dönemde Eyüp Camii civârındaki Ahmed-i Buhârî tekkesinin şeyhi idi. Müstakîmzâde bu dergahta yedi sene kadar kalmıştır.

⁹ Bkz. a.e., s.12-13.

¹⁰ Bkz., a.e., s.18.

¹¹ Bkz. a.e., s.19.

¹² Bkz. a.e., s.11-13.

¹³ Bkz. a.e., s.8-9.

Müstakîmzâde, “beni bu rabbânî alim yetiştirdi, terbiye etti” ifadesiyle bağlılığını gösterdiği Şeyhi Mehmed Emin Tokadî Efendi'nin vefâtına oldukça üzölmüş ve bu duygularını yazmış olduğu şiirlerle dile getirmiştir.¹⁴ Şeyhine olan sevgisini ömrünün sonuna kadar sürdüren Müstakîmzâde, ölümlünden sonra da bu sevgisini, kabrinin Mehmed Emin Tokadî Efendi'nin ayak ucuna yapılmasını isteyerek göstermiştir.¹⁵

Müstakîmzâde'nin öğrencileri ve kendisinden kimlerin icazet aldığı konusunda yeterli bilgi yoktur.¹⁶

4. Vefâtı

Müstakîmzâde ömrünü fakr u zaruret içinde geçirmiş, vefatına kadar uzun süre hasta yatmıştır. Ayak, diz ve mafsallarının hareketini engelleyen nikrîs hastalığına yakalandığı için evinden çıkamayan Müstakîmzâde, içinde bulunduğu durumunu şu sözleriyle ifade etmektedir: “Benim hastalığıma şaşırıyorlar, halbükî hasta olmadığım anıma şaşırılmalıdır.”¹⁷

70 yılı aşan ömrünün yaklaşık 40 yılını eser telif etmekle geçiren Müstakîmzâde Süleymân Sadeddîn Efendi, 22 Şevval 1202 / 12 Haziran 1788 Pazar günü İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁸

Müstakîmzâde'nin cenazesi, Şeyh Muhammed Sadeddîn Efendi tarafından Fatih Camii'nde kıldırılan namazdan sonra Zeyrek yakınlarında, Soğuk Kuyu Camii mezarlığına, mürşidi Şeyh Mehmed Emîn Tokadî Efendi'nin ayak ucuna defnedilmiştir.¹⁹

Müstakîmzâde'nin bu gün kabrinin bulunduğu yer, İstanbul-Fatih ilçesi semtinde, Unkapanı köprüsünden Aksaray yönüne gelirken sağ tarafta, su kemerlerine varmadan, “Fatih Belediyesi Zeyrek Parkı”nın sağ üst köşesindeki, avlu ile çevrili küçük mezarlıktadır. Aynı zamanda kendi şeyhi de olan Nakşîbendî tarikatı şeyhlerinden Mehmed Emîn Tokadî'nin demir kafesli kabrinin ayak ucundadır.

Mezar taşının başı bir sarığı andırmaktadır. Kitâbesi sade fakat ifadeleri kopuk ve eksiktir. Kimin tarafından yazıldığı da belli değildir.²⁰

Müstakîmzâde'nin mezâr taşındaki kitabe aynen şöyledir:

“Ah mine'l-mevt

¹⁴ Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.42-48.

¹⁵ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.9.

¹⁶ Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.48.

¹⁷ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.14.

¹⁸ Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., c.I., s.168; Kehhâle, Ömer Rıza, a.g.e., c.IV., s.266; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.406; Müstakîmzâde, a.g.e., s.14; Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.621; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., c.IV., s.237.

¹⁹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.15

²⁰ Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.33.

Allahu Sübhanehu Te'âlâ Hazretleri
 merhûm ve mağfûrun leh tarîk-i Nakşîbendî
 Tokadî Şeyh Mehmed Emîn Efendi
 hazretlerinin hulefâsından 'ilmen
 ve tarîken ve sinnen Şeyh Müstakîmzâde
 Süleymân Sadeddîn
 Efendi'nin ruhu için
 'ammeten cemî'an mü'minîn ve mü'minât
 ervâhı için el-Fâtiha.

23 L. 1202 »²¹

5. Şahsiyeti

Müstakîmzâde uzun boylu, zayıf bedenli ve seyrek sakallı idi. İyi hasletli, güzel huylu kişilerle tanışır ve onlardan yeterince istifade etmeye çalışırdı.

Yüksek ahlaka sahip, gurur ve kibri olmayan, son derece mütevazî bir insandı. Eserlerinde kendinden bahsederken kullandığı “Bütün eksiklikleri kendinde bulunduran...”, “Allah’ın kullarının en muhtacı...”, “Allah’ın farz kıldıklarını yerine getirmekte kusurlu...”, “Gönlü kırık ve günahı çok...”, “Mevcûdâtın en hakîri..” ve “En zelîl kul...” şeklindeki ifâdeler, onun tevazûunun derinliğinin en güzel şekilde yansıtmaktadır.

Müstakîmzâde aynı zamanda izzeti nefesine son derece düşkündür. Müderrislik imtihanında ilmî liyâkatsizliğinden değil de seyrek sakallı oluşu nedeniyle başarısız kabul edilmesini bir türlü hazmedememiş ve bir daha da böyle bir imtihana girmemiştir.²²

6. İlmî Kişiliği

Müstakîmzâde, çocukluğundan ölümüne kadar bütün mesâisini ilim öğrenme, öğretme ve eser telifine ayırmış, maddî ve manevî bütün zevkleri ilimde aramış ve ilimde bulmuştur. Zarûfî ihtiyaçlarını karşılayacak kadar az bir meblağla yetinerek, servet elde etme ve refah içinde yaşama sevdasına düşmemiş, kendini ilme adanmıştır. Bıraktığı birbirinden güzel eserleri bunun en güzel delilidir.

Biyografi kitaplarında Müstakîmzâde için söylenen şu sözler, onun ilmî kişiliğini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır:

²¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.15.

²² Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.35-42.

“...İlmin her dalında katkıda bulunmuş bir alimdir.”²³

“...İstanbul’da yetmişmiş erbâb-ı kalemin en muktedirlerinden, en çalışkanlarından sayılmıştır.”²⁴

“...Büyük Türk müfessiridir.”²⁵

“...Din alimlerinden, mutasavvıfeden, felsefecilerden, tarihçilerden, edebiyatçılardan, şairlerden, dilcilerden ve hattatlardandır.”²⁶

“...Son devir Osmanlı şairlerinden.”²⁷

“...Son devir alimlerinden ve Nakşibendiye şeyhlerinden,....ilmi irfanına galip bir zattır.”²⁸

“...Yektâ süvâr-ı meydân-ı hakâyık u ma’ârif u zînet-i efrûz-ı saha-i fûnûn-ı ‘avârif..”²⁹

“...’âlim-i fâzıl..”³⁰

“...eş-Şeyh, el-’âlimu’l-’âmil, el-’ârifu’l-kâmil, el-mükemmel...”³¹

Müstakîmzâde döneminin en velûd yazarlarındanır. İrili ufaklı yüzden fazla esere sahiptir. Ulema soyundan olması, iyi bir öğrenim görmesi, zamanın meşhur hocalarından ders alması, onun bu derece verimli olmasındaki en önemli faktörlerdendir.

Diğer taraftan, müderrislik imtihanında, ilmen layık olmasına rağmen, bir hiç yüzünden başarısız sayılmasını asla kabullenememiş, ömrünün büyük bir bölümünü eser telifine ayırarak, kendine haksızlık edenlere gerekli cevabı vermiştir.

Müstakîmzâde, çok müstesna bir kişiliğe sahiptir. Oldukça geniş bir ilmi literatürü vardır. Dinî, edebî ve sosyal ilimlerin hepsine ilgi duymuş, bu sahalarda eserler yazmıştır. O, derviş olduğu kadar, tarihçi, dilci, hadisçi, edebiyatçı, şair, biyografist ve hattattır.

Şeyh Emîn Tokadî ile tasavvufa daha fazla ilgi duyan Müstakîmzâde, *Akîdetu’s-Sûfiye*, *Tuhfetu’l-Merâm*, *Şeriat-Tarikat*, *Nusret-i Mubtedî*, *Risâle-i Tâciye*, *Tercüme-i Mektubât*, *Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmîye*, *Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî* gibi tasavvufla ilgili irili ufaklı bir çok eser telif, tercüme ve şerh etmiştir. *Mecelletü’n-Nisâb* adlı eseri tarihçiliğinin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, *Devha-i*

²³ Kehhâle, a.g.e., c.IV., s.266.

²⁴ Muallim Nâcî, a.g.e., s.292.

²⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük Tefsir Tarihi, Ankara 1962, VII.cüz, s.552.

²⁶ Müstakîmzâde, a.g.e., s.29-30 (İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal’ın açıklaması).

²⁷ Şemseddîn Sâmî, a.g.e., c.IV., s.2620.

²⁸ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., c.I., s.168.

²⁹ Yılmaz, a.g.e., s.51.

³⁰ Mehmet Süreyyâ, Sicilli-i Osmânî, c.III., s.87.

³¹ Yılmaz, a.g.e., s.51.

Meşâyih-ı Kibâr, Şuyûh-ı Ayasofya, Meşâyihnâme-i İslâm adlı eserleri biyografistliğinin, *Hüccetü'l-Hattı'l-Hasen, Âsâr-ı 'Adîde, Turâru's-Selâm li-Ahrâri'l-İslâm* gibi 40 hadis derlemeleri şeklinde yazdığı bu eserler hadisçiliğinin, *Kânûnu'l-Edeb fî Zabtı Kelimâti'l-Arab ve Durûb-ı Emsâl* adlı eserleri dilciliğinin en nadide örneklerindedir.

Müstakîmzâde, şiiri sevmiş, şiir yazmış, pek çok kaside, rubâi ve beytin tercüme ve şerhini yapmıştır. Yazdığı şiirleri eserlerinde görmek mümkündür. Ancak, şiiri sevdiği kadar, şiirde kabiliyetli de olan Müstakîmzâde'nin müretteb bir divanı yoktur. Divân edebiyatı ıstıhları ile ilgili yazdığı el-*Istilahâtü's-Şi'riyye ile Kasîde-i Emriye ve Terkîb-i Bend* adlı eserleri onun şiirle olan ilgisini açıkça ortaya koymaktadır. Müstakîmzâde ayrıca, Süheylî'nin (öl.581/1185) *Ayniyye* adlı münâcâtını Türkçe'ye tercüme ile Hz. Ali'nin Divân'nını da Türkçe tercüme ve şerh etmiştir.

Hattatlığa ilgisi olan Müstakîmzade, dönemin ünlü hattatlarından Sülûs, Nesih ve Ta'lik hattı meşketmiştir. Hızlı ve güzel yazı yazdığı için kendisine "Serfû'l-kitâbe" ünvanı verilmiştir. Diğer taraftan hattatlık, Müstakîmzâde için yegane geçim kaynağı olmuştur. Kendisi *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde bu durumunu belirtmiştir.³²

II. ESERLERİ

Müstakîmzâde, yaşadığı dönemin imkanları içinde iyi bir tahsil görmüştür. Ulemâ soyundan olmanın kendisine tanıdığı tabii imkanlarla devrin en iyi hocalarından dersler almış, tasavvuf vasıtasıyla da ilmi ile birlikte irfanını da artırmıştır.

Gayri ciddi bir bahane ile müderris olamayan Müstakîmzâde, azmini ve insanlığa hizmet şevkini hiç yitirmemiştir. Hastalık, geçim sıkıntısı gibi bir takım olumsuzluklara rağmen, bütün insanlığa ışık tutacak olan eserlerini telif etmeğe başlamış ve ömrünün sonuna kadar da bu gayretinden vazgeçmemiştir. Yazmış olduğu eserler, dinî, tasavvufî, felsefî, edebî sınırlaması yapılmadan sosyal ilimlerin hemen her dalını ilgilendirmektedir.

Müstakîmzâde'nin eserlerinin kesin sayısı belli değildir. *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde kendi biyografisinden bahsederken, o tarihe kadar 40'dan fazla eseri tamamlamaya muvaffak olduğunu söylemektedir.³³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde, Müstakîmzâde'nin 66 eserinin isimlerini saymıştır.³⁴ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ'*'sında bu sayının 52 olduğunu söyler.³⁵ İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîmzâde'nin eserleri konusunda "...büyük küçük eserlerinin sayısı 136'dır"³⁶ demektedir. *Yeni Türk Ansiklopedisi*'nde ise "... 150 kadar, çok değerli ve çeşitli

³² Bkz. a.e., s.55-67.

³³ Bkz. a.e., s.70-71.

³⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168.

³⁵ Hüseyin Vassâf, a.g.e., c.II., s.347-349

³⁶ İnal, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl, *Tuhfe-i Hattâtîn*'in başındaki inceleme, s.29.

sahada eser yazdı”³⁷ denilmektedir. Ahmet Cevdet, *Târih-i Cevdet* adlı eserinde, irili ufaklı yüzden fazla eserinin olduğunu söyler.³⁸ Bağdatlı İsmail Paşa ise, Müstakîmzâde’nin 50 kadar eserinin adını zikretmektedir.³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde “Müstakîmzâde’nin yazdığı eserler yetmişe yakın olup..... eserleri tasavvufa, tarih ve terâcimi ahvâle, hikemiyât ve edebiyata dair olmak üzere muhtelifdir”⁴⁰ demektedir. *Ana Britanica* ve *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*’nde Müstakîmzâde’nin eser sayısının 150 civarında olduğu yazılıdır.⁴¹ Müstakîmzâde ile ilgili doktora tezinde Ahmet Yılmaz, yaptığı çalışmalar sonucunda Müstakîmzâde’ye ait irili ufaklı 120 kadar esere ulaşabildiğini belirtmektedir.⁴² Biz Müstakîmzâde’nin eserlerini yazarken büyük oranda bu çalışmadan yararlanacağız.

Müstakîmzâde’nin eserlerini, Nüshası Tesbit Edilenler ve Nüshası Tesbit Edilemeyenler olarak iki ana gurupta inceleyeceğiz. Nüshası Tesbit Edilenleri de Yazma Eserler ve Matbu eserler olmak üzere iki gurupta ele aldık. Her eseri, adını bulunduğu kütüphane, varsa diğer nüshalarını da göstererek alfabetik olarak sıraladık. Ayrıca, matbû olan eserlerin de baskı yeri ve yılı belirtilmiştir.

1. Nüshası Tesbit Edilenler

a. Yazma Eserleri

1. ‘*Ahdnâme*, D.T.C.F. Ktp., İsmail Saib, I/ 208.
2. ‘*Akîdetü’s-Sûfiyye*, Süleymaniye Ktp., Esat Ef., 1684/6; Diğer nüshalar; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 292/3.
3. ‘*Amriyâ*, Süleymâniye Ktp., Esat Ef., 1130/1; Diğer nüshalar; Süleymaniye Ktp., Esat Ef., 3453/5, 3680/6.
4. *Anvâru’t-Diyâar bi-Himâyatı’l-Âbâr*, Süleymaniye Ktp., Esat Ef., 1684/8.
5. *Âsâru’l-Ahab li-Meyli Hubbi’l-‘Arab*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 614/9; Diğer nüshalar; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 625/23; Esat Ef., 3740/2; İstanbul Ün. Ktp., Ty. 9686; Topkapı Sarayı Ktp., no: 1347.
6. *Âsâr-ı ‘Adîde*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 614/10; Diğer nüshalar; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 625/22; Esat Ef., 3740/3; İstanbul Ün. Ktp., Ty.9689; Topkapı Sarayı Ktp., no: Y 347.

³⁷ Yeni Türk Ansiklopedisi, c.VII., s.2543.

³⁸ Ahmed Cevdet, a.g.e., c.IV., s.237.

³⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405.

⁴⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV., s.621.

⁴¹ Ana Britanica, c.XXVIII., s.437; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, c.III., s.879.

⁴² Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.72.

7. **Cevâhiru'l-Hamse**, Süleymâniye Ktp., Esat Ef., 2420/2; Diğer nüshalar; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 625/6; İstanbul Ün. Ktp., Ty.9329; Beyazıt Devlet Ktp., K. 105622/1; Topkapı Sarayı Ktp., no: EH 1753; Aynı eser İstanbul Ün. Kütüphanesi'nde "Makâlât-ı Hikemiye" adıyla kayıtlıdır. İstanbul Ün. Ktp., Ty.9943.

8. **Cihâzu'l-Ma'cûn fî Halâs Mine't-Tâûn**, Süleymâniye Ktp., Esat Ef., 1329/3; Diğer nüshaları; Süleymaniye Ktp., Halet Ef., 405/10; Pertev Paşa, 625/7; İstanbul Ün. Ktp., Ty.6698, 9329; Topkapı Sarayı Ktp., no: 347.

9. **Düstûru'l-'Amel-i Şâhâne**, Süleymâniye Ktp, Esat Ef., 1684/7; Diğer Nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9686; Topkapı Sarayı Ktp., no: Y 752, y.347.

10. **Devlet-i 'Âl-i Osman**, Topkapı Sarayı Ktp, no: 725.

11. **Hadîs Arbâ'ün bî-Nukat**, Süleymâniye Ktp, Hacı Mahmud Ef., 1997/1.

12. **Hisânü'n-Nadr min Ahvâli'l-Hadr**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.347.

13. **Hüccetü'l-Hattî'l-Hasen**, Süleymâniye Ktp, Fatih 5451/2; Diğer nüshalar; Süleymâniye Ktp, Esat Ef., 3740/1, Pertev Paşa 614/1-625/21; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH 1719, Y. 347.

14. **Hülâsâtü'l-Hediyye**, İstanbul Ün. Ktp, Ty. Dmb, no: 6698; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Dmb, no: 9686; Millet Ktp, Sry.1082; Topkapı Saray Ktp, EH. 1719, Y. 4404.

15. **Hurûf İle Müretteb Durûb-i Emsâl**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 614/13; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 3740/5.

16. **Hüsnu't-Takvîm**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 532; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Halet Ef., 405/2; İstanbul Ün. Ktp, 1958; Millet Ktp, Trh.876; Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 967.

17. **Gelibolulu Yazızcıâde Mehmed b. Salih Efendi'nin Terceme-i Hâli**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 725.

18. **İddetü'l-Büdü'r fî İddeti's-Sinîni Ve's-Şuhûr**, Topkapı Sarayı Ktp, Y. 725.

19. **İlm-i Mûsikiye Dâir Risâle**, Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719.

20. **İstanbul'un Fethi İle İlgili "Hadîsü'l-Feth" in Şerhi**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 725.

21. **el-İrâdetü'l-Celiyye fî'l-İrâdeti'l-Cüziyyeti Ve'l-Külliyeye**, Süleymâniye Ktp, Fatih 5451/10; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 614/7; Beyazıt Ktp, K. 105620/3; Topkapı Sarayı Ktp, no: Eft. 1753, Y. 725.

22. **İstilahâtü's-Şi'riyye**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/5; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 625/18; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719.

23. **İskendernâme (Risâle-i fî Hakkı'l-Zülkarneyn)**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 614/3; Diğer nüshaları, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 625/5; Hüsvrev Paşa, 140/2; Esat Ef., 1426/5; İstanbul

Ün. Ktp, Ty. 9329, 6698; Beyazıt Devlet Ktp. K. 105621-5; Topkapı Saray Ktp, EH. 1719; 1753; Y. 347.

24. **el-Kelimetü'l-Hikemiyye**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 614/17.

25. **Kitâbü'l-Menâkıb fî Hakki'l-İmâm-ı A'zâm**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, no: 2420/1; Diğer nüshaları, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 611/7; Bağdatlı Vehbî, no: 1248; Topkapı Sarayı Ktp, Eft. 1312; Türk Tarih Kurumu Ktp, Y. 416.

26. **Makâle-i Ahvâl-i Tabakât-ı Şernûbî**, Süleymâniye Ktp, Esat Ef., 3593/3.

27. **Makâlâtü'n-Nezâfe**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/1; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/14; Fatih 5451/7; Halef Ef., 405/4; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329; Topkapı Saray Ktp. Y. 347, EH. 1719.

28. **Makâle alâ Neşri't-Tavâli'**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/14; Diğer nüshalar; İstanbul Ün. Ktp, Ty.9329.

29. **Mecmûatü'l-Fevâid (Tertîbü'l-Usul-Tertîbü'l-Vusûl)**, Beyazıt Devlet Ktp, 9355.

30. **Makâle-i Devriyye**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 92/2; Diğer nüshalar; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329, 9686; Topkapı Saray Ktp, no: EH. 1719.

31. **el-Makâlâtü'l-Mukayyede**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/25; Diğer nüshalar; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 614/2; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329.

32. **Meşâyihname-i İslâm**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/10; Diğer nüshalar; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1716/1; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 1764; Topkapı Saray Ktp, no: EH. 1719, Y.347.

33. **Mecelletü'n-Nisâb fî'n-Nisebi Ve'l-Künâ Ve'l-Elkâb**, Süleymâniye Ktp, Halet Ef., 628; Diğer nüshaları; Millî Ktp, M.F.A. (A) 5079 (Mikro Film)

34. **Mir'âtü's-Safâ fî Nuhbât Esmâü'l-Mustafa**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1426/3; Diğer nüshaları; Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725, Y.347.

35. **Nâfi'a-i Şâfi'a**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.347; Y.725

36. **Nushatü'l-Evliyâ**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/29; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, H. Hayri Abdullah Ef., 76; Marmara Ün. İlahiyat Fak. Ktp, Dmb. no: Öğüt, 1215; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329.

37. **Nusret-i Mubtedî**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 6698; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. Dmb, no: 9329; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1589/4; Pertev Paşa 625/31; Yazma Bağışlar 1387/5; Beyazıt Devlet Ktp, 105620/2; Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.347.

38. **Ricâlü'l-Bedr**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/12; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698; Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719, EH. 1753, Y.725.

39. **Risâle Der Beyânı Tahakkuk-i İttisâli'l-Huviyyeti İ'lâ'n-Nefsi bi'l Hareketi Ve Beyân-ı Hakâyıki'l-Muhammediyyeti's-Sâriyeti li'l-Vucûd**, Süleymâniye Ktp, Tahir Ağa 26/8; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Hacı Mahmud Ef., 2882/2

40. **Risâle fi Ebeveyni'r-Resûl**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 9943; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Fatih 5451/1; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698; Beyazıt Devlet Ktp, K. 105621/8; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1753, Y. 725.

41. **Risâletü'l-Emânetü'l-Ma'ruza**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 6698; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1426/1; Beyazıt Devlet Ktp, K. 105621/3; Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725; Millî Ktp, M.F.AY. 347 (A) 342/3 (Mikro film)

42. **Risâle fi'l-Ensâb**, Süleymâniye Ktp, Süleymâniye 1068/14.

43. **Risâletü'l-Mantık**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/39; Diğer nüshaları; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1753.

44. **Risâle-i Tâciyye**, Millî Ktp, Y. 112; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 611/6, 625/8; Millet Ktp, Şry. 813/2; Milli Ktp, Yz. F.B.409/1.

45. **Risâle-i Tevfik-i Tevfikiyeye**, Süleymâniye Ktp, Hacı Mahmud Ef., 1997/5; Diğer nüshaları; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1753, Y. 725; Beyazıt Devlet Ktp, K. 105631/1.

46. **Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiyye**, Süleymâniye Ktp, Nafiz Paşa, 1164; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, İbnü'l-Emîn Ty, 3357; Millet Ktp, Ali Emiri Sry, 1050; Milli Ktp, Adnan Ötügen Koleksiyonu Yz., 1267; Mevlanâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, no:160.

47. **es-Salavâtü's-Şerife**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/3; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698, 9329; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719.

48. **Sohbetü'l-Gaye**, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 891.

49. **Saîd b. Cübeyr'in Şehâdeti**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725.

50. **Şeriat, Tarikat**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 625/4; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9686; Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.347.

51. **Şerh-i Lugât-ı İsm-i Celâl**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/17; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719.

52. **Silsiletü'l-Hattâtın**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/9; Diğer nüshaları; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH.1719, Y.725.

53. **Şuyûh-ı Ayasofya, Süleymâniye Ktp, Yazma Bağışlar 1387/7; Diğer nüshaları; Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719, Y.2400.**
54. **Şifâu's-Sudûr li-Nesli'n-Nûr, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/4; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698; Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719, Y. 347.**
55. **El-Vesâyâ fi'l-Uhud Ve'l-Mevâsiki'l-Ma'dûd, Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719, Y.725.**
56. **Tâbirnâme-i Muhtasar, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725.**
57. **Tahkîku's-Salavât, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/33; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1849/3, Fatih 5451/6.**
58. **Tasnîfu'l-Azher fi Ta'rifu'l-Ahmer, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 611/3; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9686; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719, Y.725.**
59. **Tefsîru'l-Fâtiha, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 7305, 6698; Diğer nüshaları, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.347.**
60. **Tenvîru'l-Emâne, Süleymâniye Esad Ef., 1684/11, 1849/2; Diğer nüshalar, Milli Ktp, M.F.A. (A) 3422/4 (Mikro film)**
61. **Tercüme-i Bahçe-i Abdulkâdir Geylânî, Süleymâniye Ktp, Mihrişah 197/5.**
62. **Tokadî Mehmed Emin Efendi'nin Sergüzeştlerine Dâir Risâle, Süleymâniye Ktp, Hüsrev Paşa 859.**
63. **Tuhfetü'l-Huccâc, Millet Ktp, Ali Emîrî Ef., Trh. 876.**
64. **Zeyl-i Hamîleti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725.**
65. **Zeylüt-Teslîm, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/19; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9686.**
66. **Adâb-ı Uli'l-Elbâb, Süleymâniye Ktp, Mihrişah S. 197/7; Diğer nüshaları, Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719, 1753.**
67. **Benden Küfür Sâdir Olduysa Risâlesi, Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719.**
68. **H. Ebû Bekîr-i Sıddîk'in(r.a) Bir Sözü'nün Şerhi, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y.725.**
69. **Eşrefzâde'nin Bir Beytinin Şerhi, Topkapı Sarayı Ktp, no: EH 1753, Y.723.**
70. **el-Hediyetü's-Seferiyye Ve'l-Hadariyye fi Şerhi'r-Râiyyeti'l-Mudariyye, Süleymâniye Ktp, Hacı Mahmud Ef., 3574, 3927/3, Laleli 3677/6, M. Hafid Ef., 193/2, Nuru Osmaniye Ktp, 4558; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 1282, 2020; Millet Ktp, Sry. 525/1; Millî Ktp, M.F.A. (A) 2263.**
71. **Hayru'l-'Amel, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/32.**

72. **Hâşiye-i Hizbü'l-A'zâm**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 139; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698, 301. Topkapı Sarayı Ktp, EH. 1719; Millî Ktp. M.F.A (A) 1974.
73. **İsm-i es-Selâm Kable'l-Kelâm**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/16, Esad Ef., 1684/13, Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329.
74. **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Bir Mısraının Şerhi**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 725.
75. **Molla Câmi'nin Bir Beytinin Şerhi**, Topkapı Sarayı Ktp, no: 725.
76. **Muhyiddîn-i İbn Arabî'nin Bir Beytinin Şerhi**, Topkapı Sarayı Ktp, no: 725.
77. **Risâle-i Nisyân**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/38; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 6698.
78. **er-Risâletü's-Sâmiyye fi Ru'yeti's-Şâmiyye**, Topkapı Sarayı Ktp, no: EH 1753.
79. **Şerh-i Mürşîdi'l-Müteahhilîn**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/36; Diğer nüshaları, Topkapı Sarayı Ktp, no: EH 967.
80. **Şerhu'n-Na't el-Murassa**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 625/35; Diğer nüshaları; Millet Ktp, Sry. 542; Beyazıt Devlet Ktp, K.105621-7; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH, 1719.
81. **Şerh-i Rubâî'i Ebf Saîd Ebu'l-Hayr**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/30; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329.
82. **Şerh-i Ebyât-i Pîr-i Herat**, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329; Diğer nüshaları, Süleymaniye Ktp, Pertev Paşa, 625/40.
83. **Şerh-i Salât-ı Meleveyn**, İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9686; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/41.
84. **Şerh-i Ebyat-ı Sanduka**, Beyazıt Devlet Ktp, K. 105622; Diğer nüshaları; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9329; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa, 625/34; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1753.
85. **Şerh-i Beyt-i Gülşen-i Râz**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/27.
86. **Şerhun Arabiyyun li-Kasîde-i Münferice**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, 9329, 6698; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/9; 611/1; D.T.C.F. Ktp, İsmail Saib 108.
87. **Şerh-i Beyt-i İsa el-Mahvî**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 725; İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 9686.
88. **Şerh-i Beyt-i Beyâzîd-i Bistâmî**, Devlet Ktp, K. 105622/2; Diğer nüshaları; Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 614/16; 625/10; İzmir 809/11; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 9325.

89. **Şerhu Hizbu'l-Hıfz li'n-Nevevî**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 9943; Diğer nüshaları, İstanbul Ün. Ktp, Dmb, no: 2329; Süleymâniye Ktp, Mihrişah 197/4; Esat Ef., 1330/3; İstanbul Belediye Ktp, no: 231.

90. **Şerh-i İbârât**, Süleymâniye Ktp, Halet Ef., 219.

91. **Şerh-i Vird-i Settâr Seyyid Yahyâ**, Sülyemâniye Ktp, Pertev Paşa 611/5.

92. **Şeyh Abdurrahman Sehli'nin Kasidesinin Şerhi**, Süleymâniye Ktp, H. Hüsnü Paşa 619/3; Diğer nüshaları; Beyazıt Devlet Ktp, K. 105620/1; Süleymaniye Ktp, Esad Ef., 1426/6; İstanbul Ün. Ktp, Ty, 6698; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719, 1753; Y. 725; Milli Ktp, M.F.A. (A) 2093/1.

93. **Tercümetü't-Tarsûs fi Fevâidi'l-Bergûş**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 625/26; Beyazıt Devlet Ktp, K. 105620/4.

94. **Terceme-i Kanûnu'l-Edeb**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 3523; 3182.

95. **Terceme-i Risâle-i "Men Arefe Nefsehû"**, Süleymâniye Ktp, Esad Ef., 1684/2; Esad Ef., 1684/3; Pertev Paşa 611/4; İstanbul Ün. Ktp, Ty. 2073; Topkapı Sarayı Ktp, no: EH. 1719; EH. 1753; Milli Ktp, M.F.A. (A) 3422/1.

96. **Terceme-i Hasanatu'l-Harameyn**, Süleymâniye Ktp, Pertev Paşa 234.

97. **Terceme-i Risâle-i Duveykî**, İstanbul Ün. Ktp, Ty, no: 6699.

98. **Terceme-i Yavakitü'l-Harameyn**, D. T. C. F. Ktp, İsmail Saib I 2493.

99. **Örfî'nin Bir Beytinin Şerhi**, Topkapı Sarayı Ktp, no: Y. 725.

b. Matbu Eserleri

1. **Devatü'l-Meşâyih**, İstanbul 1978.

2. **Tuhfe-i Hattâtîn**, İstanbul 1928.

3. **Reşfü'l-Hakîka fi Keşfi'l-Akîka**, İstanbul 1896.

4. **Şerh-i Divân-ı Ali el-Murtezâ Kerremallahu Veche**, Mısır Bulak Matbaası 1839; Günümüz Türkçesine Çeviren; Şakir Diclehan, İstanbul 1981.

5. **Fıkh-ı Ekber Tercümesi**, İstanbul 1896.

6. **Tercüme-i Mektubât-ı İmâm-ı Rabbânî**, İstanbul 1860.

7. **Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî**, İstanbul 1865.

2. Nüshası Tesbit Edilemeyenler

Aşağıdaki eserler, kaynaklarda Müstakîmzâde'ye nisbet edilmesine rağmen, kütüphanelerde kayıtları bulunamamıştır.

b. Matbu Eserleri

1. **Devatü'l-Meşâyah**, İstanbul 1978.
  2. **Tuhfe-i Hattâtîn**, İstanbul 1928.
  3. **Reşfü'l-Hakika fî Keşfi'l-Akika**, İstanbul 1896.
  4. **Şerh-i Divân-ı Ali el-Murtezâ Kerremallahu Veche**, Mısır Bulak Matbaası 1839; Gütümüz Türkçesine Çeviren; Şakir Diclehan, İstanbul 1981.
  5. **Fıkh-ı Ekber Tercümesi**, İstanbul 1896.
  6. **Tercüme-i Mektubât-ı İmâm-ı Rabbânî**, İstanbul 1860.
  7. **Şerh-i Evrâd-ı Kâdîrî**, İstanbul 1865.
- 2. Nüshası Tesbit Edilemeyenler**

Aşağıdaki eserler, kaynaklarda Müstakîmzâde'ye nisbet edilmesine rağmen, kütüphanelerde kayıtları bulunamamıştır.

1. ed-Dürretü'l-Âliyye⁴³
2. Hısnü'l-Hasîn⁴⁴
3. Hısâl-ı Aşere⁴⁵
4. Gurretü'l-Bedri fî Beyân-ı Şuhûr-i İsnâ Aşere⁴⁶
5. Mecelletü'l-Ayân⁴⁷
6. Riyâdü'l-'Ulemâ⁴⁸
7. Metnü'l-Metîn fî Şerhi Hısnî'l-Hasîn⁴⁹

⁴³ Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405.

⁴⁴ Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168.

⁴⁵ Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168

⁴⁶ Bkz. a.e., c.I., s.169.

⁴⁷ Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.406; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168.

⁴⁸ Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405.

⁴⁹ Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405.

8. Vesîletü't-Te'âlî fi Şerhi Müñitu'l-Musellâ⁵⁰
9. Tezkire-i Şu'arâ⁵¹
10. Sıhhatü'l-Gaye li-'Uli'n-Nihâye⁵²
11. Tertîbü'l-Vusûl ilâ 'İlmi'l-'Usûl⁵³
12. Muhtasar Zeyl-i Atâyî⁵⁴
13. Şerh-i Ba'zı Ebyât-ı Mesnevî⁵⁵
14. Tercüme-i Murassâ İbnu Esîr⁵⁶

---

⁵⁰ Bkz. a.e., c.I., s.406; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.169.

⁵¹ Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.168.

⁵² Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., c.I., s.405.

⁵³ Bkz. a.e., c.I., s.405.

⁵⁴ Bkz. Babinger Franz, a.g.e., s.347.

⁵⁵ Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c.I., s.169.

⁵⁶ Bkz. a.e., c.I., s.169.

İKİNCİ BÖLÜM
RİSÂLE-İ MELÂMİYE-İ BAYRÂMIYE'NİN TAHLİLİ

RİSÂLE-İ MELÂMÎYE-İ BAYRÂMÎYE'NİN TAHLÎLİ

XVIII. yy'da yaşayan Müstakîmzâde Süleymân Sadeddîn Efendi'nin en önemli eserlerinden biri *Risâle-i Melâmiye-i Bayramiye*'dir. Hacı Bayrâm-ı Vefî'den başlayarak Müstakîmzâde'nin yaşadığı yıllara kadar gelen Melâmî ricalinin anlatıldığı bu eser, diğer klasik Melâmî kaynaklarından daha kapsamlıdır.¹

Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye, *Menâkıb-ı Melâmiye-i Bayrâmiye*, *Ahvâl-i Melâmiye-i Şuttâriye*, *Melâmiye-i Şuttâriye* şeklinde kütüphane kayıtlarında farklı isimlerle geçen eserin, iyi bir hattat olan ve yüzlerce eser yazan müellifine ait el yazma nüshası –bugünkü bilgilerimize göre mevcut değildir.

Risâle'nin 5 ayrı nüshası, beş ayrı kütüphanededir:

1- *Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye*, İstanbul Üniv. Ktp. İbnü'l-Emin Ty., no: 3357 (Geniş olarak tanıtacağımız nüsha) ;

2- *Menâkıb-ı Melâmiye-i Bayrâmiye*, Süleymâniye Ktp. Nafiz Paşa, 1164 (Ölçü: 223x173, 161x94mm; Varak sayısı: 97; Satır sayısı: 21; Yazı türü Rik'a; İstinsah Tarihi: 1306 H.; Müstensih: Zühdi b. Ali; Meşin cilt) ;

3- *Ahvâl-i Melâmiye-i Şuttâriye*, Millet Ktp. Ali Emîrî Şry. 1050 Ölçü: 250x200, 180x112mm; Varak sayısı: 1a-70b; Satır sayısı: 13; Yazı türü: Talik; İstinsah Tarihi: 1335 H.; Müstensih: Ahmed Tebrizî; Meşin cilt) ;

4- *Ahvâl-i Melâmiye-i Şuttâriye*, Millî Ktp. Adnan Ötügen Koleksiyonu Yazmalar Bl. 1267 (Ölçü: 230x160, 190x105mm; Varak sayısı: 1a-70b, 156 sayfa; Satır sayısı: 13; Yazı türü: Talik; İstinsah tarihi: 1335 H.; Müstensih: Ahmed Tebrizî; Meşin cilt) ;

5- *Melâmiye-i Şuttâriye*, Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, no: 160.

İstanbul Üniversitesindeki nüsha çalışmamızda kullandığımız nüshadır. Bu nüshanın istinsah tarihi ve müstensihini belli değildir. Fakat yer yer nüshaya Mehmet Arif Hilmî tarafından dip notlar düşülmüştür ki, bu husus nüshanın aynı şahıs tarafından kaleme alındığını akla getirmektedir.² Risâlede adı geçen bazı kişilerin hayatları ile ilgili kısa bilgiler ihtiva eden bu dipnotları, diğer nüshalarda yer almadığı, dolayısıyla müellife ait olmadığı için belirtmedik. 200x130 (140x75 mm)

¹ Klasik Melâmî kaynakların en meşhurlarından biri olan *Semerâtü'l-Fuâd*'da Sarı Abdullah Efendi, Hacı Bayrâm-ı Vefî'den başlayarak Hâce Ali er-Rûmî'ye (İdris Muhtefî) kadar gelen Melâmî ricalini anlatılır. La'lizâde Abdülbâkî Efendi, *Sergüzeşt* isimli eserinde İdris Muhtefî ile birlikte Seyyid Ali Efendi'ye kadar ki Melâmî ricalini aynı üslupla anlatmıştır. Müstakîmzâde ise, halkayı daha da genişleterek çağdaşı olan Melâmî ricalini ihtivâ eden Risâlesini yazmıştır.

² Bkz. Müstakîmzâde Süleymân Saadeddîn, *Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye*, İstanbul Üniv. Ktp., Ty no: 3357, vr.36a.

ölçülerinde, rik'a ile yazılan eserin dili, Türkçe olmakla birlikte, Arapça ve Farsça tamlamalar sık kullanılmıştır. Varak sayısı 94, satır sayısı ise 21'dir.

Millî Kütüphane'de bulunan ve 1335 tarihinde Ahmed Tebrizî tarafından istinsah edilen nüshadan da yararlandık. Karşılaştırma imkanı bulduğumuz bu iki nüsha arasında büyük farklar olmamakla birlikte, Ahmed Tebrizî'nin kaleme aldığı nüsha daha muhtasardır.³

Müstakîmzâde'nin 94 varaklık bu eserini dört ana bölüme ayırmak mümkündür: 1- Hacı Bayram-ı Velî, Halifeleri Ve Melâmiye-i Bayrâmiye Silsilesi, 2- Müstakîmzâde'nin Hacı Bayrâm-ı Velî'den başlayarak yaşadığı döneme kadar gelen Celvetî şeyhlerinin tarikat silsilesi, 3- Akşemseddîn Ve Halifeleri, 4- Melâmiye-i Bayramiye Kutubları.

Eserin en uzun bölümü, Melâmî kutublarına ayrılan bölümdür. Müstakîmzâde bu bölümde, Hacı Bayrâm-ı Velî'den başlayarak çağdaşı olan Melâmî kutublarını ve bunların belli başlı halifelerinin isimlerini belirtir. 80 yakın kişinin, çoğu muhtasar olmak üzere terceme-i hallerini anlatır. Diğer taraftan, Melâmî kutubların müritlerine yazdıkları bazı mektuplara ve Sarban Ahmed başta olmak üzere, Melâmî ricâlinin bazı şiiirlerine genişçe yer verir.

Müstakîmzâde, *Risâle-i Melâmiye*'sini yazarken yararlandığı belli başlı kaynaklar şunlardır:

1. Süleymân Mahmud Kefevî, Ketâibü A'lâmî'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mân el-Muhtâr, Süleymâniye Ktp., Halet Efendi, no: 630.
2. Nev'izâde Atâyî, Zeyl-i Şakâik, İstanbul 1268.
3. Sarı Abdullah Efendi, Cevheretü'l-Bidâye Ve Dürretü'n-Nihâye, Süleymaniye Ktp, Lala İsmail no:137 ; Semerâtü'l-Fuâd, İstanbul 1288.
4. La'lizâde Abdülbâkî Efendi, Sergüzeşt, İstanbul 1156.
5. Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye, (haz. M. Tayşî), İstanbul 1993.

Müstakîmzâde, bu eserlerden yararlanırken bir nakilci gibi davranmış, kaynaklardan edindiği bilgileri tahlil etmeden, yorumlamaksızın aktarmıştır. Meselâ, o, Osmanlı devleti tarafından çeşitli nedenlerle idam edilen İsmail Ma'sukî, Hamza Bâlî gibi Melâmî kutuplarının idam edilmesini anlatırken, böyle bir cezanın verilmesine neden olan olayları, cezanın haklılığı, idam sonrası devlete karşı oluşan tepkiler gibi konulara değinmemiş, yorum yapmaktan kaçınmıştır. Bu husus bize, Müstakîmzâde'nin yaşadığı dönemde, Melâmîler üzerinde devletin hala ciddi bir baskısının olduğunu göstermektedir.

³ Krş. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.41b-42a, 47b, 71b ; Ahmed Tebrizî'nin istinsah ettiği nüsha için bkz. s.71, 79-80, 121.

1. Hacı Bayram Velî ve Melâmiye-i Bayrâmiye Silsilesi

Bayrâmiye tarikatının en önemli kollarından biri olan Melâmiye-i Bayrâmiye'nin silsilesi, Hacı Bayram Velî ile başlar. Bununla beraber, melâmî neşveyi hayatının her alanında yaşayan ve bu neşveyi aynı şekilde dış dünyaya da yansıtan Dede Ömer Sikkînî olmuştur. Bu nedenle Bayrâmî Melâmîliği'nin kurucusu olarak Dede Ömer kabul edilir.

Hacı Bayram Velî'nin (öl.833/1429) vefatıyla birlikte, Bayrâmiye tarikatının içinde eskiden beri var olan iki eğilim ortaya çıkmıştır. Ehl-i Sünnet çizgisine bağlı olan ve Akşemseddin'in şahsında ortaya çıkan Şemsiyye kolu ile, Dede Ömer'in çevresinde toplanan Melâmîye koludur. Diğer taraftan, Bayrâmî dervişlerinin iki ana kola ayrılmasıyla, Hacı Bayram Velî'nin hırka ve tacının gerçek sahibinin kim olduğu sorusu gündeme gelmiştir. Melâmî kaynakları, bu konuda, Akşemseddin ile Dede Ömer arasında geçen bir menkıbeden bahsetmektedirler.

Menkıbede, Bayrâmî Melâmîliği'nin doğuşunu hazırlayan en önemli iki nokta vardır. Bu noktalardan birincisi, Hacı Bayram Velî'nin vefatı anında, müridlerinden su istemesi üzerine dervişlerden birinin suyu getirmesi, fakat Hacı Bayram'ın bu suyu içmeyerek sadece Dede Ömer'in getirdiği suyu içmesidir. İkincisi ise, Dede Ömer'in, Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra Akşemseddin'in kurduğu zikir halkasına katılmamasından dolayı Akşemseddin'in ondan tâc ve hırkayı istemesi, bunun üzerine Dede Ömer'in üzerinde tâc ve hırka olduğu halde büyükçe bir ateşe girmesi ve ateşten, üzerindeki tâc ve hırka yanmış olarak çıkmasıdır.⁴

Melâmî dervişlerine göre, Hacı Bayram Velî'nin sadece Dede Ömer'in getirdiği suyu içmesi, kendisinden sonra velâyet sırrının Dede Ömer'e ait olduğunun delilidir. Dede Ömer'in ateşten, üzerinde tâc ve hırka olmaksızın çıkması ise, bundan böyle, Bayrâmî Melâmîleri'nin özel bir kıyafet giymeyeceklerinin işareti olmuştur.

Müstakîmzâde Risâlesinde bu menkıbeyi, Süleyman Mahmud Kefevî'nin (öl.941/1534) *Kitâbü'l-Ketâib* adlı eserinden aynen aktararak nakletmiştir. Diğer taraftan, menkıbenin sıhhati konusunda gelebilecek itirazları önlemek için de önce Mahmûd Kefevî'nin hayatını anlatmıştır.⁵

Melâmî kaynaklarında hemen aynı versiyonla anlatılan menkıbeyi, La'lîzâde Abdülbâkî Efendi (öl.1159/1746) *Sergüzeşt* isimli eserinde, daha tarafgir bir yol tutarak anlatmıştır. O, bu hususta Hacı Bayram Velî'nin "Emir su getir" sözü üzerine Akşemseddin'in su getirdiğini, fakat Hacı

⁴ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e. vr. 4a-5a; Süleyman Mahmud Kefevî, *Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mân el-Muhtâr*, Süleymâniye Ktp, Halet Efendi, no: 630, vr.448a-451a; Sarı Abdullah, *Semerâtü'l-Fuâd*, İstanbul 1288, s.241-244; La'lîzâde Abdülbâkî, *Sergüzeşt*, İstanbul 1156, s.18-19; *Vicdânî*, a.g.e., s.34-47; Gölpınarlı, a.g.e., s.40-42.

⁵ Bkz. a.e., vr.3b-5a; Kefevî, a.g.e., vr.448a-451b; Süleyman Mahmud Kefevî'nin hayatı için ayrıca bkz. *Nev'izâde Atâyî*, *Zeyl-i Şakâyık*, İstanbul 1268, s.273; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c. II., s.19.

Bayram'ın bu suyu içmeyerek döktüğünü rivayet eder.⁶ Müstakîmzâde'ye göre onun bu tutumu, Melâmî tarikatından olması ve dolayısıyla kendi tarikatını yüceltmek istemesinden kaynaklanmıştır.⁷

Müstakîmzâde, *Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye* isimli eserine, Melâmî silsilesini vererek başlar. Hacı Bayram-ı Velî'den başlayarak, Hz. Muhammed'e kadar, silsilede yer alan bütün isimleri verir. Buna göre Hacı Bayram-ı Velî'nin tarikat silsilesi şöyledir:

Hacı Bayrâm Velî - Hamîdüddîn Aksarâyî - Hâce Alâ'üddîn Ali Erdebîlî - Hamidüddîn Erdebîlî - Safiyyüddîn Erdebîlî - İbrâhim Zâhid Gilânî - Cemâlüddîn Tebrîzî - Şihâbüddîn Tebrîzî - Rükneddîn Mahmud Nühâsî - Kutbuddîn Ebherî - Ebu'n-Necîb Sühreverdi - Vecîhüddîn Kâdî - Muhammed Bekrî - Ahmed Dineverî - Mîmşâd Dineverî - Cüneyd-i Bağdâdî - Serî b. Muhlis es-Sakatî - Ma'rûf-ı Kerhî - Dâvûd-ı Tâî - Habîb 'Acemî - Hasan Basrî - Ali b. Ebî Tâlib - Hz. Muhammed Mustafa (s.a)⁸ Bu silsile, Hacı Bayram'ın Alevî silsilenâmesidir.⁹

Aynı silsile, Hacı Bayram Velî'den başlayarak Ebu Necib Sühreverdiye kadar *Zeyl-i Şakâyk*'da yer almaktadır.¹⁰

La'lîzâde Abdülbâkî'nin *Sergüzeşt* isimli eserinde ise, Bayrâmî silsilesi farklıdır: Hacı Bayram Velî - Hamîdüddîn Aksarâyî - Şeyh Şâdî Rûmî - İbrâhim Basrî - Süleyman İskenderânî - Hasan Esterebâdî - Mahmûd Basrî - Osman Rûmî - Mahmûd Kerhî - Sa'deddîn Bağdâdî - İshak Harezmî - Süleymân Buhârî - Süleymân İsfehânî - Ahmed Horasânî - Ebu'l-Hasan Cürcânî - Şeyh Mûsâ Bistâmî - İbrâhîm Hindistânî - Bayezîd-i Bistâmî...¹¹ Bayrâmîler'in Sıddîkî silsilesi bu şekildedir.¹²

Fakat asıl Bayrâmî silsilesi, Erdebilî şeyhleri ile gelen silsiledir. Çünkü, Hacı Bayram Velî, Hamîdüddîn Aksarâyî'nin halifesi, Hamîdüddîn Aksarâyî de bir Safevî şeyhi olan Hâce Alâüddin Ali Erdebilî'nin halifesidir.¹³

⁶ Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.18-19; Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı 'Âliye adlı eserinde, son derece değerli olan bu iki müşşidin arasında böyle bir olayın geçmesinin mümkün olmadığını söyler. Ona göre bu menkıbe henüz olgunlaşmamış müridlerin birbirlerine üstünlük taslama iddiasından kaynaklanmıştır. Ayrıca La'lîzâdeyi bu tutumundan dolayı da kınar. Bkz. Vicdânî, a.g.e., s.34-47.

⁷ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.3a.

⁸ Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 2ab.

⁹ Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, Hacı Bayram Velî (M.Ali Aynî'nin Hacı Bayram Veli isimli eserinin sonundaki ek) s.177.

¹⁰ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.64.

¹¹ Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.15.

¹² Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, Hacı Bayram Velî (M.Ali Aynî'nin a.g.e., nin sonundaki ek) s.168.

¹³ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.2ab; Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., s.227-241; La'lîzâde, a.g.e., s.8-9; Atâyî, a.g.e., s.64; Gölpinarlı, a.g.e., s.38.

2. Hacı Bayram Velî'nin Halifeleri

Hacı Bayrâm Velî'nin belli başlı halifeleri şunlardır:

Salahaddîn Tavîl, İnce Bedreddîn, Kızılca Bedreddîn (öl.857/1453), Yazıcızâde Mehmed Efendi (öl.855/1451), Ahmed Bîcân (öl.858/1454), Akbıyık Meczûb (öl.860/1455), Akşemseddîn (öl.863/1459), Dede Ömer Sikkînî (öl.880/1475),¹⁴ Osman Edirnevî, Yusuf Sinânüddîn Germiyânî (öl.843/1439), Baba Nahhâs Ankaravî, Eşrefzâde Abdullah Rumî (öl.874/1469), Yusuf Hakîkî, Molla Zeyrek Mehmed (öl.879/1474), Şeyh Lütfullah Balıkesirî (öl.895/1490), Kemâl Halvetî (öl.880/1475), Abdulkadir İsfehânî, Ahmed Baba, Şeyh Muslihuddin Halife, Şeyh Ulvan Şirazî.¹⁵

3. Celvetiye Tarikatı Silsilesi

Müstakîmzâde, Hacı Bayram Velî'den başlayarak kendi dönemine kadar ki Celvetî şeyhlerini sayar. Silsiledeki bazı şeyhlerin vefat tarihleri, vefat ettikleri ve defn oldukları yeri belirtirken, bazılarının sadece vefat tarihlerini, bazı şeyhlerin ise, tarih ve yer belirtmeksizin sadece isimlerini zikretmekle yetinmiştir. Bu isimler şunlardır:

Hacı Bayrâm Velî (öl.833/1429), Akbıyık Meczûb (öl.860/1455), Mehmed Üftâde (öl.988/1580), Aziz Mahmud Hüdâî (öl.1038/1628), Muk'ad Ahmed Efendi (öl.1049/1639), Mesud Efendi (öl.1067/1657), Fenâ-yı Muhlis Efendi (öl.1075/1664) ile Ehl-i Cennet Efendi, Gaffûrî Mahmud Efendi (öl.1078/1667), Devâtîzâde Şeyh Mehmed Efendi (öl.1090/1679), Selâmî Ali Efendi (öl.1104/1692), Samsunî Halil Efendi (öl.1094/1683), Erzincanî Mustafa Efendi (öl.1123/1711), Selâmî Ali Efendi (İkinci defa), Saçlı Efendîzâde Abdulhay Efendi (öl.117/1705), Erzincanî Mustafa Efendi (İkinci defa), Dede Çelebi Mehmed Efendi (öl.1130/1717), Seyyid Osman Efendi (öl.1140/1727), Avfî Yakub Efendi (öl.1149/1736), Yusuf Edirnevî (öl.1153/1740), Pîr Mehmed Nîksârî (öl.1159/1746), Mustafa Efendi (öl.1188/1774), Mudanyalizâde Şeyh Mehmed Rûşen Efendi (öl.1209/1794)¹⁶

Hacı Bayram Velî'den sonraki silsilenin, Üftâde'ye kadar olan kısmı ile ilgili rivayetler farklıdır. Bazı kaynaklar, Üftâde'nin şeyhi Hızır Dede'nin (öl.918/1512), Hacı Bayram Velî'nin halifesi olduğunu kaydetmekte,¹⁷ bazıları da, Akbıyık Meczûb vasıtasıyla Hacı Bayram'a ulaştığını söylemektedir.¹⁸ Risâle'de yer alan silsilede ise, Üftâde'nin şeyhi olarak Akbıyık Meczûb gösterilmiş, Hızır Dede'ye yer verilmemiştir. Ayrıca silsilede, Mesud Efendi'den sonra yerine Fenâ-yı Muhlis ile

¹⁴ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.5b-6a.

¹⁵ Bkz. a.e., vr.10a; Yurt, Ali İhsan, Fatihin Hocası Akşemseddin, İstanbul 1972, s.103; Cebecioğlu Ethem, Hacı Bayram Veli, Ankara 1998, s.58-73.

¹⁶ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.6a-9a.

¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Silsile-i Tarîk-i Celvetî, İstanbul 1291, s.76; Ahmed Münib, Mirâtu't-Turuk, İstanbul 1306, s.37; Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliyâ, c.II., s.361.

¹⁸ Sarı Abdullah, a.g.e., s.145; M. Kemâleddin Harîrîzâde, Tibyânu Vesâilî'l-Hakâyık fî Beyânî Selâsili't-Tarâik, Süleymâniye Ktp. İbrahim Ef., 430-432, c.I., s. 245a.

Ehli Cennet Efendi'nin geçtiği belirtilmektedir. Halbuki Fenâ-yı Muhlis ile Ehl-i Cennet Efendi, ayrı ayrı kişiler değildir; Ehl-i Cennet Fenâ-yı Muhlis'in lakabıdır. Diğer taraftan, Fenâ-yı Muhlis'in adı, diğer Celvetî silsilenâmelerinde, Ehl-i Cennet Mehmed Fenâyi olarak geçmektedir.¹⁹

4. Akşemseddin'in Halifeleri

Hacı Bayram Velî'nin en seçkin halifelerinden biri Akşemseddin'dir. Ona nispet edilen Bayrâmiye'nin Şemsiyye kolu, Osmanlı dönemi tasavvufunun en etkili tarikatlarından. Müstakîmzâde, eserinde Akşemseddin'in meşhur üç halifesinden ve onların da bazı halifelerinden bahsetmektedir.

Seyyid İbrahim Tennûrî (ö.1887/1482), Mehmed Şamî ve Yusuf Seferihisârî (Sivrihisârî) (ö.1918/1512) Akşemseddin'in önde gelen halifeleridir.²⁰ İbrahim Tennûrî'nin halifesi, Ebussuûd Efendi'nin babası Muhyiddin İskilibî (ö.1920/1514), onun halifeleri; Muslihiddîn Sirozî, Müeyyedzâde Abdurrahim Efendi, Alâüddîn Efendi, Bahâüddinzâde Efendi(ö.1951/1544) ve Muslihuddîn Cerrahzâde Efendi (ö.1983/1575) dir.²¹

5. Melâmiye-i Bayrâmiye Kutubları

Müstakîmzâde, *Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye* adlı eserinin bundan sonraki bölümünü tamamen ikinci devre Melâmî kutublarına ayırmıştır. Dede Ömer Sikkinî ile başlayan Melâmî kutublarının hayatını geniş bir şekilde anlatır; önde gelen halifelerini ve belli başlı eserlerini zikreder.

Melâmiye-i Bayrâmiye, Osmanlı döneminde en fazla takibata uğrayan tarikat olmuştur. Osmanlı yönetimiyle olan soğuk ilişkilerini bir türlü gideremeyen bu cereyanın bazı temsilcileri, sürekli göz hapsinde tutulmuş, bazı kutupları, zendaka ve ilhâd suçundan idam edilmiş, bazı şeyhleri de, gizlenmek zorunda kalmıştır. Mustakîmzâde, eserinde bütün bu olayları anlatırken, daha çok bir nakilci gibi davranmıştır. Olayların sebebi ve sonucu üzerinde yorum yapmamış, kaynaklarda geçtiği şekilde anlatmakla yetinmiştir.

Diğer taraftan, Müstakîmzâde Risâlesinde, Melâmî kutubların, müritlerine yazdıkları bazı mektuplardan bahseder ve Sarban Ahmed başta olmak üzere, bazı Melâmî kutubların şiirlerine de genişçe yer verir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde, bu mektup ve şiirler yer aldığı için burada tekrarlamaktan kaçınacağız. Yine, giriş bölümünde, Melâmî kutublarının hayatlarından bahsettiğimiz için bu kısımda, sadece bazı Melâmî kutublarının ve halifelerinin isimlerini yazmakla ve haklarında melâmî kaynaklarında ihtilaf edilen hususlardan söz etmekle yetineceğiz. Ayrıca, bu bölümün sonuna Hacı Bayram Velî'den sonraki Melâmiye-i Bayrâmiye silsilesini şema halinde göstereceğiz.

¹⁹ Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, a.g.e., s.76-78; Yılmaz Hasan Kamil, Aziz Mahmud Hüdâyî Ve Celvetiye Tarikatı, İstanbul 1980, s.258-259.

²⁰ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.9a; Sarı Abdullah, a.g.e., s.145.

²¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.9ab-10a; Atâyî, a.g.e., s.64.

Yazılı melâmî kaynaklarında, Dede Ömer Sikkîni'den sonra kutub olarak gösterilen Ayaşlı Bünyâmin'in Dede Ömer'in mi, yoksa Hacı Bayram Velî'nin mi halifesi olduğu konusu ihtilafıdır. Melâmî kaynaklarında, Dede Ömer'in halifesi olduğu rivayet edilirken,²² Hacı Bayram Velî ve vakfiyle ilgili daha sonraki bazı kaynaklarda ve resmi belgelerde, doğrudan Hacı Bayram Velî'nin halifesi olduğu kaydedilmiştir. Bu durumda Bünyâmin Ayâşî'nin Bayrâmî Melâmîliği'nin kurucusu olabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Ancak bugün elde bulunan bilgiler çerçevesinde bu konuda kesin sonuca ulaşmak oldukça güç görünmektedir.²³

Bünyâmin Ayâşî'nin hilafeti gibi vefat tarihi de problemlidir. Müstakîmzâde, vefat tarihini 916/1510 olarak gösterirken, Atâyî'nin *Şakâik Zeyli*'nde ise vefat tarihi 926/1520 dir.²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, Kefevî'ye dayanarak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar Ve Mülhidler* adlı kitabında Bünyâmin Ayâşî'nin vefat tarihi konusunda yukarıdaki vefat tarihleri ile birlikte 918/1512 tarihini de zikreder.²⁵

Diğer taraftan, Sarı Abdullah Efendi (ö.1072/1661) *Semerâtü'l-Fuad* adlı eserinde, Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos adası kuşatmasındaki ilk başarısızlığını, Bünyâmin Ayâşî'nin o sırada Kütahya kalesinde hapsedilmesiyle açıklayan bir menkıbe nakletmektedir.²⁶ Ancak, Bünyâmin Ayâşî'nin Rodos'un fethi sırasında hayatta olması mümkün gözükmemektedir. Çünkü Rodos adasının fethi 929/1522, Bünyâmin Ayâşî'nin, bu fethi en yakın vefat tarihi ise 926/1520 dir. Tarihî kronolojiye uymayan bu hadise, Rodos'un fethinden önce vefat eden Bünyâmin Ayâşî'yi yüceltmek için anlatılmış olabilir. Ayrıca bu menkıbe Müstakîmzâde'nin Risâlesinde yer almamaktadır.

Müstakîmzâde, Bünyâmin Ayâşî'nin Bolulu Şeyh Süleyman adında, hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı bir halifesinden de bahseder.²⁷

Bünyâmin Ayâşî'den kutubluk makamını devralan Pir Ali Aksarayî'nin tam adının bütün Melâmî kaynaklarında Alâaddin Ali olduğu yazılıysa da,²⁸ Gölpınarlı, Aksaray'da bulunan türbesindeki mezar kitabesine dayanarak Bahauddîn Ali olduğunu söylüyor.²⁹

Hakkında daha tafsilatlı bilgi verilen Pir Ali Aksarayî ile ilgili Melâmî kaynaklarında, birbirinden aktarılarak tekrarlanan bir menkıbe yer almaktadır. Bu menkıbeye göre, bir takım kimseler şeyhe iftira maksadıyla onun kendisini mehdi ilan ettiğine dair bir söylenti çıkarmış ve İstanbul'a

²² Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.10a-10b; Sarı Abdullah, a.g.e., s.146, 245; La'îzâde, a.g.e., s.23.

²³ Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram-ı Velî; Yaşamı-Soyu-Vakfi, Ankara 1981, TTK Yay., I, 56; II, 128, 144 ve 146 nolu belgeler; Ocak, a.g.e., s.269; Şâhin Kamil, Bünyâmin Ayâşî, DİA, c.VI., s.491.

²⁴ Müstakîmzâde, a.g.e., vr.10a; Uzunçarşılı da Bünyâmin'in Ömer Sikkîni'nin halifesi olduğunu söyleyerek vefat tarihini 926 olarak kaydeder. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/2 s.65; Atâyî, a.g.e., s.65.

²⁵ Bkz. Ocak, a.g.e., s.270.

²⁶ Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.245-246.

²⁷ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.10b.

²⁸ Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.246; La'îzâde, a.g.e., s.24.

²⁹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.45.

şikayette bulunmuşlardır. Bunun üzerine Pîr Ali Aksarayî, mehdilik iddiasıyla yargılanmış ve masum olduğu anlaşılınca salıverilmiştir. Hadisenin iç yüzünü merak eden Kanunî Sultan Süleyman, rivayete göre Acem (İrakeyn) seferine giderken Aksaray'a uğrayarak şeyhi bizzat kendisi sorgulamış, fakat sonunda söylentilerin gerçeği yansıtmadığını anlamış, şeyhin yüceliğini kabul etmiştir.³⁰ Ancak Melâmî kaynaklarında Pîr Ali Aksarayî'nin 934/1527'de vefat ettiği geçmektedir.³¹ Buna göre 1533'te İrakeyn seferine çıkan ve 1535'de dönen Kanunî'nin şeyh ile görüşmüş olma ihtimali son derece zayıf gözükmektedir.

Diğer taraftan, Pîr Ali Aksarayî'nin eceli ile mi öldüğü, yoksa mehdilik iddiası nedeniyle mi öldürüldüğü hususu yeterince açık değildir. Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eserinde yayımladığı, Pîr Ali Aksarayî'nin Aksaray'daki türbesinde bulunan 935/1528 tarihli mezar kitabesinde geçen "es-sâid, es-şehîd" ibaresine dayanarak, şeyhin mehdilik iddiası nedeniyle öldürülmüş olabileceğini söylemektedir.³²

Ahmed Edirnevî (öl.1000/1592)³³, Yakup Halvayî (öl.997/1589)³⁴, oğlu İsmail Ma'sukî (öl.935/1528/29) ve Ahmed Sarban (öl.952/1545), Pîr Ali Aksarayî'nin önde gelen halifelerindendir.³⁵

Pîr Ali Aksarayî'nin vefatından sonra yerine geçen İsmail Ma'sukî, İstanbul'da, Süleymaniye, Ayasofya ve Bâyezid camilerinde verdiği vaazlarla kısa sürede etrafında coşkun bir mürid ve hayran kitlesi toplamayı başarmıştır. Klasik Melâmî kaynakları, onun İstanbul'a gelişinden altı ay sonra babası Pîr Ali Aksarayî'nin vefat ettiğini, bunun üzerine İsmail Ma'sukî'nin Edirne'ye giderek bir müddet orada kaldığını, bu sıralarda henüz on dokuz yaşında sakalı yeni çıkmış bir genç olduğunu yazıyorlarsa da, niçin İstanbul'u bırakıp Edirne'ye gittiğini ve sonradan neden tekrar İstanbul'a döndüğünü belirtmiyorlar.³⁶ Yine aynı kaynaklar, genç kutbun aleyhinde dolaşan sözler üzerine Kanunî Sultan Süleyman'ın ona haber göndererek kendine erişebilecek herhangi bir felaketten kurtulması için memleketi Aksaray'a dönmesini tavsiye ettiğini, hatta bu tavsiyeye, kendi yaşlı

³⁰ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.10a-11b; Sarı Abdullah, a.g.e., s.246-249; La'lizâde, a.g.e., s.24-27; Vicdânî, a.g.e., s.50-52.

³¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.12a; Atâyî, a.g.e., s.65.

³² Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.44-45.

³³ Pîr Ahmed Edirnevî, Müstakîmzâde'nin Risâlesinde yer alan mektubunda Vahdet-i Vücut'çu bir söylemden kaçınmış, takva ve azimet yolunun tutulmasını tavsiye etmiştir. Gölpınarlıya göre, onun böyle bir söylem benimsemesine İsmail Ma'sukî'nin akibeti neden olmuştur. Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.47. Ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.13b-15a; Atâyî, a.g.e., s.65.

³⁴ Müstakîmzâde, Lemezât-ı Hulvî'den nakille 997/1589 tarihinde vefat ettiğini belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 12b; Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye (haz. M. Serhan TAYŞİ) İstanbul 1993, s.600-601. Atâyî ise, Zeyl-i Şakâik'de 1000/1592 senesi hudûdunda vefat ettiğini söylemektedir. Bkz. Atâyî, a.g.e., s.65.

³⁵ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.12a-15b.

³⁶ Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.249; La'lizâde, a.g.e., s.27.

müridlerinin de katıldığını, ancak onun bunlara kulak asmayıp eski sözlerine ve faaliyetlerine devam ettiğini kaydediyor.

Atâyî, *Zeyl-i Şakâvîk*'ında, bazı kimselerin, genç şeyhi halk arasında yaratacağı karmaşanın tehlikesini önlemek amacıyla Sahn müderrislerinden Çivizâde Efendi'ye şikayette bulunup onun öldürülmesini istediklerini, bu şikayet üzerine Çivizâde'nin aracılığıyla olayın mahkemeye intikal ettiğini, mahkeme heyetinin de, dönemin şeyhülislamı İbn Kemal'in (öl.940/1533) başkanlığında, Sanh müderrisi Ebussuud Efendi (öl.982/1574) ile İstanbul kadısı Şeyhî Çelebî'den ve diğer ileri gelen ulemadan oluştuğunu bildiriyor.³⁷ Mahkeme sonucunda "Çelebi Şeyh" ve yaşı sebebiyle halk arasında "Oğlan Şeyh" diye şöret bulan İsmail Ma'sukî'nin bir zındık ve mülhid olduğu sonucuna varılmış ve Şeyhülislam İbn Kemal'in verdiği, Ebussuud ve Şeyhî Çelebî'nin katıldıkları fetva ile bu genç şeyh müritleri ile birlikte 935/1528/29 tarihinde³⁸ idama mahkum edilmiştir.³⁹

Dönemin mahkeme sicillerindeki kayıtlara göre, bu mahkeme, İsmail Ma'sukî'nin sorgulanmasında son derece titiz davranmış, bizzat kendisinin huzurunda tam sekiz şahidin muhtelif defalar ifadelerine başvurmuş, ona isnat edilen sözleri tek tek dinlemiş ve kendisine de dinlettirmiştir. Yine mahkeme, sorgulamayı tek celsede bitirmeyip, birkaç celse uzatarak mesele üzerinde uzun uzun tartışmıştır.⁴⁰ Aynı şekilde Ebussuud Efendi, bu genç şeyhi idamdan kurtarmak için elinden gelen gayreti sarf ettiğini, İsmail Ma'sukî'nin idam kararını nasıl aldıklarını yazdığı bir mektubunda belirtmiştir.⁴¹

Melâmî kaynakları, İsmail Ma'sukî'nin idamını, İbn Kemâl'in "vakı'a gayr-i mutâbık lakin takrirlerine muvâfık" fetvası üzerine "seyf-i şeriat" ile boynu vurulmak suretiyle gerçekleştiğini belirtmekle yetinmiştir.⁴² Melâmî kaynakların idamla ilgili herhangi bir yorum yapmaması dikkati çekmektedir.

Diğer taraftan, İsmail Ma'sukî'nin öldürüleceğinin çok önceden babası ve çevresi tarafından bilindiğini Melâmî geleneği zikretmektedir. Hatta babasının şeyhi Bünyâmin Ayâşî'nin bu nedenle ona Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in adını verdiği nakledilir.⁴³ Yine Kanunî Sultan Süleyman'ın İrakeyn

³⁷ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.89.

³⁸ A. Yaşar Ocak, dönemin mahkeme sicilinde bu tarihin 945/1539 olduğunu ve kendisinin de bu tarihi kabul ettiğini söylüyor. Bkz. Ocak, a.g.e., s.276-277.

³⁹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.12ab; La'lizâde, a.g.e., s.28; Atâyî, a.g.e., s.89; Öngören, a.g.e., s.123-131; Ayrıca A. Yaşar Ocak, İsmail Maşukî ve idam edilmesiyle ilgili, klasik Melâmî kaynaklarından farklı bilgi veren Mir'âtü'l-Işk adında yeni bir Melâmî kaynağından bahsetmektedir. Erünsal İsmail E., Abdurrahman el-Askerî's Mirâtü'l-Işk: A new Source for the Melâmî Movement in the Ottoman Empire during the 15th and 16th Centuries, WZKM, 83 (1993). Daha geniş bilgi için bkz. Ocak, a.g.e., s.279-290.

⁴⁰ Bkz. Ocak, a.g.e., s.276-277.

⁴¹ Mektup için ayrıca bkz. Atâyî, a.g.e., s.88.

⁴² Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.250; La'lizâde, a.g.e., s.28.

⁴³ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.89.

seferi dönüşünde Pîr Ali'den İstanbul'a gelmesini istediği, kabul etmeyince de yerine oğlu göndermesini rica ettiği, bunu üzerine Pîr Ali'nin, oğlunun akıbetini bilmesine rağmen, onu İstanbul'a gönderdiği nakledilmektedir.⁴⁴

Bayrâmî Melâmîliği'nin önde gelen mutasavvıflarından biri de Ahmed Sarbân'dır. Sarbân Ahmed'in kimin halifesi olduğu ve ne zaman vefat ettiği hususu problemlidir. Klasik Melâmî kaynaklarında Pîr Ali Aksarayî'nin halifesi olduğu belirtilen Ahmed Sarbân'ı,⁴⁵ Gölpınarlı, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'nin *Dil-i Dâna, Kasîde-i Mîmiye*'si ile Sunullah Gaybî'nin *Sohbetnâme* ve *Biatnâme* isimli eserlerine dayanarak İsmail Ma'sukî'nin halifesi olarak kabul eder.⁴⁶ Vefat tarihi konusunda Melâmî kaynakları, 952/1545 tarihini belirtirken, Atâyî, *Şakâik Zeylinin* bir yerinde 934/1528 tarihini verirken⁴⁷ başka bir yerinde de Sarbân Ahmed'in 940/1533 senesinde Irak seferinde Pîr Ali'ye hizmet ettiğini zikrediyor.⁴⁸

Kaygusuz, Ahmed ve Ahmedî mahlaslarıyla şiir yazar Sarbân Ahmed'in müstakil bir divânı vardır. Müstakîmzâde, *Risâle-i Melâmiye*'sinde, onun 32 şiirine yer vermiştir.⁴⁹ Bu şiirlerden Ahmed Sarbân'ın Divân Edebiyatı'nın hemen bütün inceliklerine vakıf olduğunu anlamak mümkündür. Şiirlerinde gayet anlaşılır bir dil kullanmıştır. Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmetiye adlı eserinde, Ahmed Sarbân'ın Divân Edebiyatı'nın kasîde, gazel, mesnevî, muhammes, müseddes, terci ve müstezât gibi belli başlı nevilerine hakim olduğunu belirtmektedir. Yine Gölpınarlıya göre, Sarbân Ahmed şiirlerini basit vezinlerde yazdığı gibi mürekkebe vezinleri de kullanmıştır. Zaruri imâleleri oldukça azdır ve o dönemin şairleri gibi manasız sözlerle vezin doldurmaya çalışmaz.⁵⁰

Müstakîmzâde, şiirlerinden başka Ahmed Sarbân'ın iki mektubunu da nakletmektedir. Bu mektuplardan birisini halifesi Hüsameddin Ankaravî'ye yazmıştır. Diğer mektubun ise kime yazıldığı belirtilmemiştir.⁵¹ Şiir diline hakim olduğu gibi nesre de hakim olan Sarbân Ahmed, kısa cümleler kurmuş ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Mektuplarında, Bayrâmî Melâmîliği'nin Çelebi Şeyh'in idamı ile girdiği böylesine nazik bir devride göz önünde bulundurarak müritlerine şeriattan bir an bile ayrılmamalarını öğütlemiştir.

Ahmed Sarbân'dan sonra kutubluk makamına geçen Hüsameddin Ankaravî'nin diğer Melâmî şeyhleri gibi bir iftiraya kurban gittiğini Melâmî kaynakları belirtmektedir. Bu görüşün ana kaynağı,

⁴⁴ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.11b; Sarı Abdullah, a.g.e., s.249; La'lizâde, a.g.e., s.27.

⁴⁵ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.15a; Sarı Abdullah, a.g.e., s.252; La'lizâde, a.g.e., s.31; Atâyî, a.g.e., s.70.

⁴⁶ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.55.

⁴⁷ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.65.

⁴⁸ Bkz. a.e., s.70.

⁴⁹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., s.21a-31a; Ahmed Sarbân'ın diğer şiirleri için ayrıca bkz. Gölpınarlı Abdalbâkî, Kaygusuz Vizeli Alaaddin, İstanbul 1932.

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.56-67.

⁵¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.16a-21a.

Sarı Abdullah Efendi'nin *Semerâtu'l-Fuâd* isimli eseridir. Diğer kaynaklar ondan, bazı değişikliklerle nakilde bulunurlar.

Rivâyete göre, Hüsameddin Ankaravî, Ankara'ya bağlı Kutluhan köyünde Cuma ve bayram namazları için bir cami yaptırmış, çevresine toplanan kalabalık mürit kitlesi nedeniyle saray tarafından takibata uğramış ve hapsedildiği Ankara kalesinde vefat etmiştir.⁵² *Zeyl-i Şakâik*'de, Hüsameddin Ankaravî'nin çok cezbe sahibi olduğu, devlete karşı bir harekete girişeceği şüphesi üzerine durumunun teftiş edilmesi ve şer'i kurallara uygun bir biçimde yargılanması için Ankara kalesine hapsedildiği, ancak sabaha cesedinin çıktığı yazmaktadır.⁵³

A. Yaşar Ocak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde hadiseyle ilgili mühimme kayıtlarına ve Münîr-i Belgradî'nin (öl.1026/1617) *Silsiletü'l-Mukarrebîn* isimli eserine dayanarak şeyhin, Ankara kalesine hapsedilerek mahkemede yargılandıktan sonra idam edildiğini söylemektedir.⁵⁴

Müstakîmzâde Risâlesinde, Ankaralı Hüsameddin'in Bursa'daki halifesi Hasan Kabadûz'a yazdığı bir mektubu ile 12 beyitlik bir manzumesine yer vermiştir. Mektup, Ahmed Sarbân'ın mektubu gibi veciz ve anlaşılır bir Türkçe ile yazılmıştır.⁵⁵

Hüsameddin Ankaravî'den sonra kutubluk makamına Hamza Bâlf geçmiştir. Müstakîmzâde, Risâle'de Melâmî-Bayrâmî silsilesindeki sırayı karıştırarak, Hüsameddin Ankaravî'den sonra Bursalı Hasan Kabadûz'un hayatını anlatmaktadır. Halbuki Hasan Kabadûz, Hamza Bâlf'nin idam edilmesinden sonra onun yerine geçmiştir.⁵⁶

Klasik Melâmî kaynaklarında Hasan Kabadûz'un hayatı ile ilgili yeterince bilgi yoktur. Müstakîmzâde, terzilik mesleğini icra ettiği için halk arasında "Kabadûz" lakabıyla tanındığını belirtmektedir.⁵⁷

Şârih-i Fusûs Abdullah Bosnevî⁵⁸ ile Hüseyin Lâmekânî, Hasan Kabadûz'un en meşhur iki halifesidir. Risâle'de, Lâmekânî mahlasıyla şiir yazar Hüseyin Lâmekânî'nin 4 şiiri ile Belgratlı Münîr Efendi'ye yazdığı bir mektubu yer almaktadır.⁵⁹ Lâmekânî mektubunda, o dönemde semâ ve

⁵² Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.256-257; La'lizâde, a.g.e., s.33-34; Müstakîmzâde, a.g.e., vr.33b.

⁵³ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.70.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Ocak, a.g.e., s.273.

⁵⁵ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.33b-35b.

⁵⁶ Bkz. a.e., vr.35b; Sarı Abdullah, a.g.e., s.257; La'lizâde, a.g.e., s.36; Gölpınarlı, a.g.e., s.78.

⁵⁷ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.35b; Ayrıca bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.257; Atâyî, a.g.e., s.469-470.

⁵⁸ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.36a; Atâyî, a.g.e., s.65; Abdullah Bosnevî hakkında bkz. Kartal Abdullah, Abdullah Bosnevî Ve Merâtibü'l-Vücûd İle İlgili Risâlesi, (BYLT) MÜSBF, İstanbul 1996; Bursa'da Bosnalı Bir Melâmî; Abdullah Bosnevî, Hayatı, Eserleri Ve Bir Kasidesi, UÜİFD, Sayı; VI, c.VI, Yıl: VI, 1994.

⁵⁹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.36b-39b; Gölpınarlı Melâmîlik ve Melâmetiye adlı eserinde, Müstakîmzâde'nin zikretmediği Hüsâmî, Hâdî, Vâdî (öl.1059/1649), Ahmed-i Rûmî isimli dört halifesinden bahsetmektedir. Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.85-89.

devrân'ın yasaklanmasını isteyen Belgradî Münîrî Efendiye cevap yazmıştır. Lâmekânî cevabında, her ne kadar Melâmî tarikinde devrân ve semâ yoksa da, kâmil şeyh ve dervişlerin tekke ve hangâhlarda semâ ettiklerini ve bundan zevk duyarak ilahî cezbe ile cezbedildiklerini, dolayısıyla semâ edenleri bundan men etmenin zaman kaybından başka bir şey olmayacağını, belki dervişlerin semâ ederken vecd hallerine hakim olmalarının istenebileceğini belirtmiştir.⁶⁰

Ayrıca Müstakîmzâde, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Belgradî Münîrî Efendi'ye yazdığı mektuba da yer vermiştir. Hüdâyî mektubunda, Celvetiye tarikinin usûlünden bahsetmekte ve bazı öğütler vermektedir.⁶¹

Diğer taraftan, Risâlede, Hüseyin Lâmekânî'nin müritlerinden olan Şeyh Hakîkî Bey (öl.1050/1640)⁶² ile Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin (öl.1065/1655) şiirleri yer almaktadır.⁶³

Hüsameddin Ankaravî'nin vefatından sonra kutub olarak onun yerine geçen Hamza Bâlî hakkında, Melâmî kaynaklarında verilen bilgiler yeterli ve açık değildir. Hamza Bâlî hakkında en teferruatlı bilgiyi La'lîzâde, *Sergüzeşt* isimli eserinde vermiştir.⁶⁴ La'lîzâde'nin bu eseri, Müstakîmzâde'nin Risâlesine kaynaklık ettiği gibi diğer Melâmî metinlere de kaynaklık etmiştir. Sarı Abdullah Efendi ise, *Semerâtu'l-Fuâd*'da öteki Melâmî kutublarına ayırdığı yerlerin aksine, Hamza Bâlî'den sadece birkaç satır bahsetmekle yetinmiştir.⁶⁵

Kuvvetli cezbe sahibi olan Hamza Bâlî'yi *Semerâtu'l-Fuâd* yazarı “ziyâde meczûb ve müstağrak”⁶⁶, La'lîzâde “sermest-i bâde-i mahabbet”⁶⁷ olarak nitelendirmiştir. Onun kısa zamanda etrafına birçok mürid toplayarak Bosna ve Hersek bölgesinde, Melâmîliği yayma faaliyetlerinde gösterdiği başarının temelinde kuvvetli cezbe sahibi oluşu yatmaktadır.⁶⁸ Diğer taraftan, Hamza Bâlî'nin adına izafetle Hamzavîlik diye anılacak olan yeni bir cereyan başlamış oluyordu.⁶⁹

⁶⁰ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.38b,

⁶¹ Bkz. a.e., vr.39b-41a.

⁶² Bkz. a.e., vr.41ab; Gölpinarlı, a.g.e., s.211-214.

⁶³ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.41b-42b; Gölpinarlı, a.g.e., s.90-113.

⁶⁴ Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.36-41; Azamat Nihat, Hamza Bâlî, DİA, c.XV., s.503/505; A. Yaşar Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar Ve Mülhidler adlı eserinde Hamza Bâlî ile ilgili, Klasik Melâmî kaynaklarından farklı bilgiler ihtiva eden Münîrî Belgradî'nin Silsiletü'l-Mukarrebîn isimli eseri ile Tayyib Okıç'ın konu ile ilgili makalesindeki bilgilere yer vermektedir. Okıç Tayyib, Les Kristians (Bogomiles Parfaits) de Bosnie d'apres des documents turcs inedits, SF, XIX (1960), s.108-117. Geniş bilgi için bkz. Ocak, a.g.e., s.290-304.

⁶⁵ Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.257.

⁶⁶ Bkz. a.e., s.257.

⁶⁷ Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.36.

⁶⁸ Bkz. a.e., s.37.

⁶⁹ Bkz. a.e., s.40; Sâdık Vicdânî, Bayrâmiye tarihinin Melâmiye kolunda Hamza Bâlî'ye nisbet edilen Hamzavîlik diye bir kolun olmadığını ileri sürer. Bkz. Vicdânî, a.g.e., s.55-56; Gölpinarlı ise, Hamzavî

Zendeka ve ilhâd suçundan İstanbul'a getirilen Hamza Bâli, hakkında yapılan tahkikat sonucunda dönemin şeyhülislamı Ebussuud Efendi tarafından idama mahkum edilmiştir. Ebussuud Efendi, idam kararında son derece ihtiyatlı davranmıştır. Bosna'dan gönderilen sicillerin ifadeleriyle yetinmemiş, İstanbul'un önde gelen ulemâ ve şeyhlerini mahkemeye davet ederek sorgulamada hazır bulunmalarını sağlamıştır. Mahkeme heyetinin görüşünü aldıktan sonra Hamza Bâli'nin zendeka ve ilhâdına karar veren Ebussuud Efendi, "Üstâdım fâzıl-ı Rûm, İbn-i Kemâl merhum fetvâsıyla katli olan İsmâil'in katli zendaka ve ilhâda binâ olmuş idi. Şeyh Hamza dahi ol tarîkde ise katli meşrûdur" şeklinde idam hükmünü içeren fetvasını kaleme almıştır.⁷⁰ İstanbul ülemâ ve şeyhleri, Bosna ülemâsı ve şeyhleri gibi Hamza Bâli'nin "divâne bir âdem", "ümmî bir âdem", hatta "Oğlan Şeyhi tarikatında" olduğunu bildirmişlerdir.⁷¹ Bu konu da tanıklık edenlerden biri de, I. Ahmed zamanında Edirne kadılığına terfi eden Sarı Hoca Lakaplı Mehmed Efendi'dir (öl.1026/1617)⁷²

969/1561/62'de Hamza Bâli, müridleriyle birlikte, Tahtakale'de Deveoğlu çeşmesi önünde "şemşîr-i şerîat" ile boyunları vurulmak suretiyle idam edilmişlerdir.⁷³

Diğer taraftan, Hamzavîlik, şeriatın yasaklarını ihlal eden bazı kişiler tarafından sürekli istismar edilmiştir. Bu kişilerin Hamza Bâli'nin müritleri olup olmadığı hususu şüpheli olduğu halde, yaptıkları kötülüklerin faturası Hamzavîliğe kesilmiştir.⁷⁴

Hasan Kabadüz'un yerine kutubluk makamına geçen Şeyh Aliyy-i Rûmî (İdrîs Muhtefî) hakkında *Semerâtu'l-Fuâd ve Sergüzeşt*'teki kayıtlar, onun hasletlerini ve bir kutub olarak yüceliğini övmeye yöneliktir.⁷⁵ Osmanlı kaynaklarından olan *Zeyl-i Şakâik*'de Atâyî, zikrettiği yazılı ve sözlü çeşitli haber kaynakları sayesinde daha fazla aydınlatıcı bilgi ihtiva etmektedir.⁷⁶ Müstakîmzâde ise, *Risâle-i Melâmiye-i Şuttâriye*'sinde İdris Muhtefî ile ilgili anlattıklarını daha ziyade Atâyî'den almıştır.⁷⁷

---

lakabını Melâmîler'e halkın verdiğini, onların Pîrlerine olan bağlılıklarından dolayı bu lakabı iftiharla kabul ettiklerini yazar. Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.74.

⁷⁰ A.Yaşar Ocak, yaptığı tüm araştırmalara rağmen, İstanbul'a ait şerhiye sicilleri arasında Hamza Bâli'nin sicilline rastlayamadığı gibi, Ebussuud Efendi'nin fetvâlarını içeren koleksiyonlarda da ünlü şeyhülislamın bu konudaki fetvasına rastlayamadığını, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler isimli eserinde belirtmiştir. Bkz. Ocak, a.g.e., s.297.

⁷¹ Bkz. a.e., s.39.

⁷² Bkz. Atâyî, a.g.e., c.II., s.71.

⁷³ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.42b-43b; La'lîzâde, a.g.e, s.40; Atâyî, a.g.e, s.71; Gölpınarlı, Hamza Bâli'nin mezar ve türbesiyle ilgili bazı bilgiler vermektedir. Bkz. Gölpınarlı a.g.e., s.72-77.

⁷⁴ Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.40; Atâyî, a.g.e, s.70-71.

⁷⁵ Bkz. Sarı Abdullah, a.g.e., s.258-263; La'lîzâde, a.g.e., s.41-49; Sadık Vicdânî, Bayrâmî Melâmîleri içinde ilk devre Melâmîliğini hakkıyla temsil eden tek kişinin Şeyh Ali er-Rûmî olduğunu söylemektedir. Geniş bilgi için bkz. Vicdânî, a.g.e., s.58.

⁷⁶ Bkz. Atâyî, a.g.e., s.602-603.

⁷⁷ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.43b-46b.

Bir taraftan Hacı Ali Bey adıyla ticaret yaparken, diğer taraftan da Şeyh İdrîs adıyla tasavvufî görüşlerini halka anlatan İdrîs Muhtefî, bu çifte kimlikli şahsiyeti sayesinde uzunca bir süre düşüncelerini propaganda yapabilme imkanı bulmuştur. Fakat fikirleri nedeniyle bazıları onun büyük bir velî, bazıları ise bir sapkın ve fasık olduğunu savunmaya başlamıştır. İstanbul ulemâsından Şeyh Sivasî Efendi ile Tercemân Şeyhi Ömer Efendi (öl.1033/1624), çevrelerinde İdrîs Muhtefî'nin ilhâdından bahsetmişlerdir. Ömer Efendi, daha sonra İdrîs Muhtefî'den özür dileyerek müridi olmuştur. Şeyh Sivasî Efendi ise, Halil Paşa'nın (öl.1040/1630) sadâreti döneminde İdrîs Muhtefî'nin şikayeti üzerine Bursa'ya sürgün gönderilmiştir.⁷⁸

Gölpınarlı, İdrîs Muhtefî hakkında belirtilen kaynaklardaki bilgileri aktardıktan sonra, kendi bulduğu, İdrîs Muhtefî'ye ait bir şathiye ile bir gazeli kaydeder. Gerek şathiye, gerekse gazelde birtakım Hurûfî motiflerin bulunduğunu belirtir. Diğer taraftan, birkaç sözle melâmîlerin tamamının Hurûfî olduğunu iddia etmenin doğru olmayacağını da ekler.⁷⁹

Müstakîmzâde, İdrîs Muhtefî'den feyz alanları, bazı meşhur şiir ve kasideleriyle birlikte zikretmektedir. Bunlardan Tıflî Ahmed Çelebî'nin (öl.1070/1659) Hz. Peygamber'den başlayarak sırasıyla kendi zamanına kadar ki Melâmî silsilesini içeren Sâkînâmesine yer vermiştir.⁸⁰

Müstakîmzâde, İdrîs Muhtefî'nin önde gelen halifelerinden Sarı Abdullah Efendi'nin işlediği bir suç nedeniyle cezasının, bizzat melâmî dervişleri tarafından verildiğini rivayet etmektedir ki, bu husus melâmîlerin, şeriata aykırı bir suç işlediklerinde gerekli olan cezayı mahkemeye başvurmaksızın kendi aralarında icra ettiklerinin örneğidir.⁸¹

Şiire kabiliyetli olan Sarı Abdullah Efendi'nin yazdığı 105 beyitlik “*Meslekü'l-Uşşâk*” kasidesi melâmîler arasında meşhurdur. Kasidede, şeriata bağlılığın önemi vurgulanmış, gayesi Allah'a ulaşmaktan ibaret olan Melâmî tarihinin esasları belirtilmiştir.⁸² Ayrıca, Sarı Abdullah Efendi'nin torunu La'lîzâde Abdülbaki Efendi tarafından aynı kasideye, Melâmî silsileyi de ihtiva eden bir zeyl yazılmıştır.⁸³

⁷⁸ Müstakîmzâde bu olayı, Halil Paşa'nın devatdarlıkları hizmetinde bulunan Sarı Abdullah Efendi'nin nakliyle anlatmıştır. Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.52ab-53a; La'lîzâde, a.g.e., s.47-48.

⁷⁹ Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.123-128.

⁸⁰ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.48b-51a; Gölpınarlı, Melâmîlik Ve Melâmîler adlı eserinde, bu Sâkînâme'nin diğer nüshalardaki farklılıklarını belirtmiş, ayrıca Tıflî'nin bazı gazellerini yer vermiştir. Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.132-135.

⁸¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.55ab; La'lîzâde, Sergüzeşt'te bu rivayete yer vermemiştir. Bkz. La'lîzâde, a.g.e., s.43-49.

⁸² Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.60a-66a; La'lîzâde, a.g.e., s.136-149.

⁸³ Bkz. a.g.e., vr.76b-78b; a.g.e., s.149-154; Sarı Abdullah Efendi'nin bazı şiirleri için ayrıca bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.57a-60a; Gölpınarlı, a.g.e., s.137-140.

Sarı Abdullah Efendi, çiçek yetiştirmeye pek meraklı olduğundan ve bu işteki maharetinden dolayı Sultan I. İbrahim zamanında “ Şukûfe perverân üzerine reis ve mümeyyiz” nasbolunarak kendisine beraat verilmiştir.⁸⁴

Neşâfî Ahmed Dede (öl.1085/1674), Cevrî Çelebî (öl.1065/1655), Mustafa Resmî (öl.1060/1650), La'lfî Şeyh Mehmed Efendi (öl.1119/1707) ve Hüseyin Dede, Sarı Abdullah Efendi'nin önde gelen halifelerindedir.⁸⁵

XVIII. yy'da yaşayan meşhur Bayrâmî Melâmîlerinden biri de, Sarı Abdullah Efendi'nin torunu, La'lfî Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu, La'lizâde Abdülbâkî Efendi'dir (öl.1159/1746)⁸⁶ Sergüzeşt isimli eseri, Bayrâmî Melâmîliği'nin esaslarını ve Semerâtu'l-Fuâd'da geçen Melâmî ricâli ile birlikte kendi zamanına kadar gelen Melâmî şeyhlerini anlatması açısından önemlidir.

Bayrâmî Melâmîleri'nden merkezî yönetime kurban verilen bir diğer kutub Sütçü Beşir Ağa'dır. Gerek müridlerinin çokluğu, gerekse, memleketi olan Arnavutluk'ta İskenderiye'den hemşehrisi olan pek çok “Câvidân'cı Fazlullâh-ı Hurûfî tarikinden olan” kimselerin Sütçü Beşir Ağa'nın evine gidip gelmeleri, uzun müddet ikamet etmeleri, dedikoduların çıkmasına sebebiyet vermiş ve iş sonunda saraya intikal ederek şeyhin aleyhinde soruşturma başlatılmıştır. Bu arada bazı tarikat şeyhleri Sütçü Beşir Ağa'nın câhil, ümmî olduğuna dair dedikodularda bulunmuşlardır. Sultan VI. Mehmed'in Edirne'ye, Veziriazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'nın ise Avusturya seferine gitmesini fırsat bilen Şeyhülislam Sunîzâde'nin (öl.1076/1665) fetvâsıyla, o sıralarda doksan yaşlarında olan Sütçü Beşir Ağa, 1073/1662'te boğularak idam edilmiş ve cesedi Fenerbahçe'den denize atılmıştır.⁸⁷

Rivâyete göre, şeyhlerinin böylesine korkunç bir şekilde idam edilmesine şahit olan otuz kırk kadar mürit, idamın ertesi günü Şeyhülislam Sunîzâde'ye giderek durumu protesto etmişler ve Beşir Ağa'nın itikadında olduklarını, dolayısıyla kendilerinin de idam edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu itirafı dikkate alan şeyhülislam, bu müridleri idam ettirmiştir. Bütün bu olanlar, bir kısım ulemanın ve tarikat şeyhlerinin itirazına ve protestosuna yol açmış, bunlar, zendeka ve ilhâdını ispat edecek delil bulunmadan ihtiyar şeyhi idam ettiren şeyhülislamı kınamışlardır. Nitekim Veziriazam Fazıl Ahmed Paşa İstanbul'a döner dönmez meseleyi soruşturmuş ve suçlu bulunduğu Sunîzâde'yi görevden alarak yerine Minkarîzâde Yahya Efendi'yi (öl.1088/1667) getirmiştir.⁸⁸

⁸⁴ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.57b-59a.

⁸⁵ Bkz. a.e., 68a-72a; Neşâfî Dede ve Cevrî Çelebî'ye ait bazı şiirler için ayrıca bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.143-151.

⁸⁶ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.74a-78b; Gölpınarlı, a.g.e., s.153-155.

⁸⁷ Bkz. La'lizâde, a.g.e., s.54-55.

⁸⁸ Bkz. a.e., 55-56; Gölpınarlı, a.g.e., s.158-160; Ocak, a.g.e., s.304-306.

Müstakîmzâde, Beşir Ağa'nın idam edilmesini geniş bir şekilde işlememiş, "bazı hussâd-ı bed-nihâdın ilkâ-i mefsedetleri ve iftirâ-i mahzlariyle pîrliğine hürmet olunmayup, şerbet-i şehâdet iskâ ve sade-i şerîfleri bahre ilkâ olunmağla kabri-i mübârekleri bahr-i rahmet olmuşdur" yorumuyla yetinmiştir.⁸⁹

Diğer taraftan Beşir Ağa'nın müritlerine yolladığı mektup, onun söylendiği kadar ümmî olmayıp, irşâda muktedir bir kişi olduğunun delilidir. Bu mektupta Sütçü Beşir Ağa, müridlerinden şeriata olabildiğince uymalarını, bu hususta en ufak bir taviz vermemelerini, devir ve benzeri inançları dile getirmekten kesinlikle kaçınmaları gerektiğini öğütlemiştir.⁹⁰

Beşir Ağa'nın vefatından sonra kutbiyet makamına sırasıyla Bursalı Seyyid Haşim Efendi (öl.1088/1667), Şeyhülislam Paşmakçızâde Ali Efendi (öl.1124/1712) ve Sadrazam Şehit Ali Paşa (öl.1127/1715) geçmiştir.⁹¹ Müstakîmzâde, Şehit Ali Paşa'dan sonra Bayrâmî Melâmîliğinin yayılmasında etkili olan melâmî ricâlinin isimleri sayarak eserini tamamlamıştır: Şâir Rahîmî adıyla tanınan, Seyyid Haşim Efendi'nin halifesi Habeşizâde Abdürrahim Efendi (öl.1140/1727) ile Seyyid Halil Ağa (öl.1134/1722), Habeşizâde'nin halifelerinden Dilâver Ağazâde Ömer Efendi (öl.1172/1758) ve Zâim Ali Ağa (öl.1178/1764).⁹²

Şehit Ali Paşa'dan sonra Melâmî silsilesi şöyle devam etmektedir:

Şeyh Abbas Efendi (öl.1220/1805), Hafız Ali Efendi (öl.1247/1831), İbrâhim Baba-i Veli (öl.1264/1847), Seyyid Bekir Reşad Efendi (öl.1292/1875), Seyyid Abdülkâdir Belhî (öl.1342/1923).⁹³

6. Bayrâmîye-i Melâmîye Tarikatı Silsilesi Şeması

Müstakîmzâde'nin Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmîye adlı eserinde yer alan Bayrâmî-Melâmî silsilesi, şema halinde şöyle gösterilebilir:

⁸⁹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.87b.

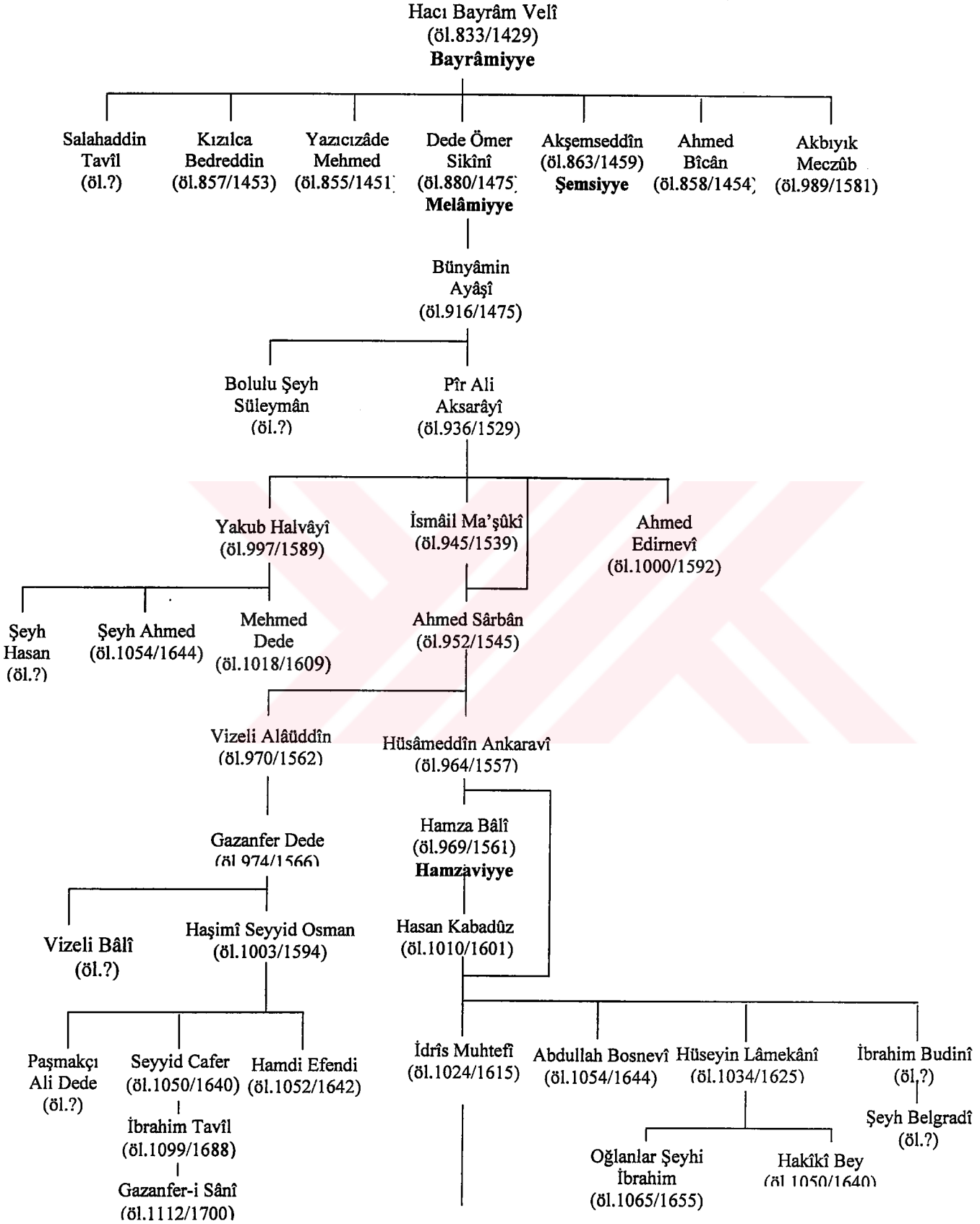
⁹⁰ Bkz. a.e., vr.87b-88a; La'lizâde, a.g.e., s.51-52; A.Yaşar Ocak, Sütçü Beşir Ağa'nın Hurûfliğe meyilli olduğunu ve bu mektuptaki ifadelerin takıyye yorumlanabileceğini iddia etmektedir. Bkz. Ocak, a.g.e., s.305-306.

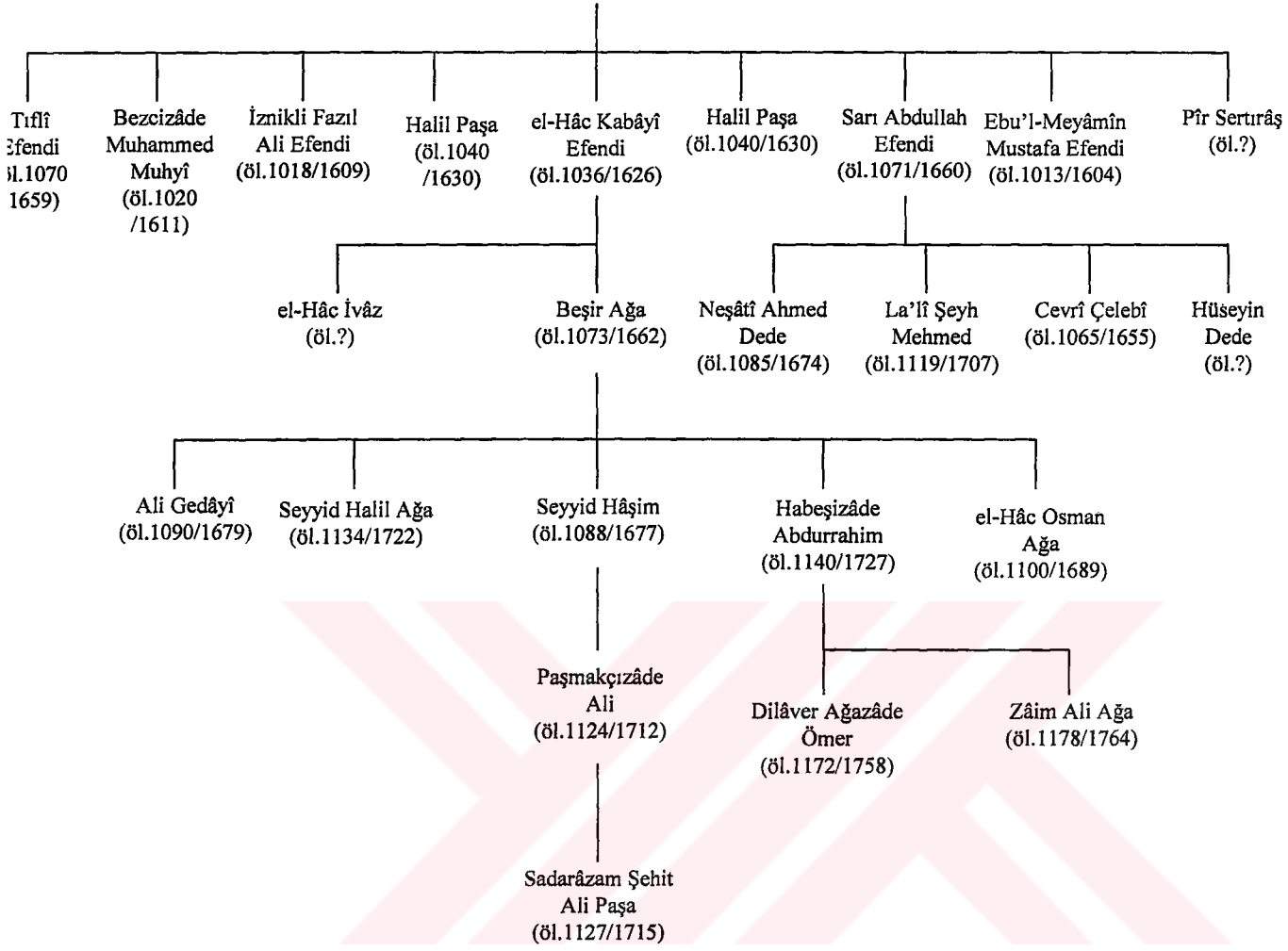
⁹¹ Bkz. Müstakîmzâde, a.g.e., vr.90a-92a; La'lizâde, a.g.e., s.56-60.

⁹² Bkz. a.e., vr.92a-94b.

⁹³ Geniş bilgi için bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s.178-189.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
RİSÂLE-İ MELÂMİYE-İ BAYRÂMİYE'NİN METNİ

RİSÂLE-İ MELÂMİYE-İ BAYRÂMİYE'NİN METNİ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdüli'l-lâhî Rabbi'l-âlemîn ve'l-âkîbetü li'l-müttakîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ ve mevlânâ Muhammedin ve 'alâ 'âlihî ve ashâbihî ve evlâdihî ecma'ın ve 'alâ sâiri'l-enbiyâi ve'l-mürselîn salavâtullâhî ve selâmuhü 'aleyhim fi külli vaktin ve hîn.

'İlm-i şerîfe hafî olmaya ki Tarîka-i Melâmiye-i Şuttâriye'nin silsile-i şerîfleri, kutbu'l-ârifin, sultânü'l-kâmilin, Hazretü'ş-Şeyh el-Hâc Bayram Ankaravî –kaddesallâhü bi-sırrıhi'l-celî- Cenâblarına müntehî olub anlardan bâlâ-yı cemî'-i silsile tahrîr eyleyen zevât-ı kirâmın 'indlerinde müttefiktir ki Hacı Bayram Velî Hazretleri Hamîdüddîn Aksarâyî Kayserî'den ahz-ı nisbet eyleyüb anlar dahi Hâce 'Alâ'üddîn 'Ali Erdebîlî'den, anlar Şeyh Hamîdüddîn Erdebîlî'den, anlar Safiyyüddîn Erdebîlî'den, anlar İbrâhîm Zâhid Gîlânî'den, anlar Cemâlüddîn Tebrîzî'den, anlar Şihâbüddîn Tebrîzî'den, anlar Rukneddîn Mahmûd Nuhâsî'den, anlar Kutbuddîn Ebherî'den, anlar Hazretü'ş-Şeyh Eb'n-Necîb Sühreverdî'den, anlar Vecîhüddîn Kâdî'den, anlar Muhammed Bekrî'den, anlar Şeyh Ahmed Dineverî'den, anlar Mîmşâd Dineverî'den, anlar dahi Seyyidü't-Tâife Ebu'l-Kâsım Cüneyd Bağdâdî'den, anlar Serî b. Muhlîs es-Sakafî'den, anlar Ma'rûf-ı Kerhî'den, anlar Dâvûd-ı Tâî'den, anlar Habîb 'Acemî'den, anlar şeyhu'ş-şuyûh fi'l-âfâk Hasan-ı Basrî'den, anlar emîrû'l-mü'minîn ve imâmü'l-müttakîn esedullâhî'l-gâlib Ali b. Ebî Tâlib –kerremallâhü vecchêhü ve radiyallâhü 'anhû- Hazretlerinden, anlar dahi Hazret-i sultân-ı enbiyâ ve Resûl-i kibriyâ, mazhar-ı tâm-ı Hüdâ, zînet-bahş-ı makâm-ı kâbe kavseyn ev ednâ a'nî bihî Hazret-i Muhammed el-Mustafâ –sallallâhü 'aleyhi ve sellem- den müstefiz oldukları rütbe-i tevâtüre resîde olub, ancak Hacı Bayram Velî –kuddise sirruhu'l-celî- nin zamanlarında hulefâları kesîr olduğundan bu esrâr-ı 'aliyye-i Melâmiye-i Şuttâriye kendileri dâr-ı cinâna hırâmân olduklarından sonra hulefâlarından 'alâ vecîh-ı ekmeliyye kimin tahmîl-i dûş-ı sa'âdeti ve ilâ yevminâ hazâya gelince sadren 'an sadrin kimlere ihsân olunub ve her birilerinin vâris-i ekmelî ve halîfe-i etemmî kimlerdir? Ve bunlardan gayri merde sâireleri varmıdır?

Hasbe'l-istitâ'a tettebbu' ve istiksâ ve mesmû'umuz mertebesin ketb ü imlâya niyyet olunub lâkin bu sırr-ı şerîf, Hacı Bayram Velî dâr-ı bekâya teşrîflerinden sonra Cenâb-ı Emîr Sikkînî –kuddise sirruhü- Hazretlerine intikâl eylediği müsellemler erbâb-ı fehm u şu'ûr u karâr-dâde-i cumhûr iken el-yevm zamanımızda Tarîka-i Bayrâmiye-i Şemsiye'den ma'dûde e'az-vakt i'timâd eyleyüb hemen ahdi karîbde La'lizâde Abdalbâkî Efendi o tarîkden olduğuna binâen kendi tarîkini tervîc için *Sergüzeşt* ismiyle mevsûm risâlesinde derc ü irâd eyleyüb (?) aslı yokdur sûretinde kizb-i mahz olmak üzere mecâlîs-i 'adîdede birbirlerine nakl ü rivâyet ettiklerine bu 'abd-i kesîrû't-taksîr Sa'deddîn Süleymân Müstakîmzâde fakîr müşmeizzü'l-hâtır olub Abdalbâkî Efendi merhûmun risâle-i mezbûresinde nakl ü rivâyet eylediği hikâye-i Emîr Sikkînî'nin aslını tefahhûs eylerken bi-'inâyetillâhî Te'âlâ Mahmûd Kefevî'nin te'lîfî latîfî *Ketâib* nâmında olan eser-i mu'teberde 'aynı muharrer ve mestûr bulunub lâkin

bu makûle hikâyeye-i sahîfhaya mu'teriz olan kimesneler sâhib-i ketâib dahi ma'lûmları olmadığı ecilden ana dahi sikâ değildir deyu i'tirâz eyleyecekleri emr-i bedîhi olduğu ma'lûm-ı üli'n-nühâ olmakla ibtidâ sâhib-i *Ketâib* Mahmud Efendi'nin tercemesini *Zeyl-i Şakâyik*'den tahrîr, ba'dehû La'lîzâde Abdalbâkî Efendi merhûmun Risâlesinde ve Sarı Abdullah Efendi merhûmun Dürre ve Cevhere'sinde îrâd eyledikleri menkûbe-i Emîr Sikkînî'nin, (?) *Kitâb-ı Ketâib*'den nakl-i tasdîre cesâret olundu. Ve minallâhî tevîk ve bi-yedihî ve ezminetihî tahkîk.

Terceme-i Mahmud Kefevî; sâhibü'l-*Ketâib* el-Mevlâ Mahmud b. Süleymân belde-i Kefe'den semend-i 'azîmet-i mevkûfe olub, dokuz yüz kırk târîhinde Sultân Süleymân b. Selîm Hân –'aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân- 'asrında dâru'l-fuhûl İstanbul'a duhûl eyleyüb, ba'dehû dokuz yüz elli dört târîhinde Anadolu Sadrı ma'lûl Emîr Efendi hizmetlerinden mülâzemeteye nâil ve yirmi akçe ile Molla Gürânî Medresesi'ne vâsıl, ba'dehû sâlik-i tarîk-i kazâ ve bi'd-defe'ât Kefe kâdısı ve müfettiş-i emvâl ve kazâ-i Gelibolu ile dahi mukzî'l-âmâl ba'dehû dokuz yüz seksen yedi hilâlinde Çivizâde Sadr-ı Rûm ve Kadızâde Efendi müşkil-guşâ-yı 'ulûm iken Kefe'den gelüb 'ulemâ-i 'izâm ile bahs u sohbet ve işâ't-ı âsâr ile celb-i nazar-ı 'inâyet itmişdi. Dokuz yüz doksan bir hudûdunda rû-be-râh dergâh-ı ma'bûd ve 'âzîm-i dâru'n-naîm, makâm-ı mahmûd oldu. Mevlânâ-yı mezbûr 'ilm u kemâl ile meşhûr mahzen-i cevâhir ve mecmû'a-i nevâdir idi. Târîh-i 'ulemâ-i Hanefiye'de cevâhir-i muzîe tarzında trâzende-i te'lîf olub ketâib tesmiye itmiştir. Tabakât-ı Fukahâ'yı ketîbe ketîbe yazub her ketîbenin âhîrinde sâhibü't-tercemenin bir eser-i dil-firbini yazmışdır. Bu fakîr mutâla'a eyledim. Katî bî-nazîr ve mu'temed eserdir. Bundan mâ-'adâ resâil ve ta'allukâtı ve nevâdir-i kelîmâtı mesmû'dur. Ve tercemesi sebk eyleyen Ebû Bekir Kâdirî'den tekâmîl-i merâtib-i 'aliyye ve ıslâh-ı sıfât-ı rediyye itmiştir. Rahmetullâhî 'aleyh.

ez-Zeyl-i Şakâyik li'l-Mevlâ Nev'îzâde Yahya el-'Atâî . Kâle el-Mevlâ el-Fâdıl Mahmûd bin Süleymân el-Kefevî fî kitâbihî'l-mevsûmi bi-*Ketâib*. eş-Şeyhu'l-'ârifbillâh el-Emîr es-Sikkînî ahaze'z-zikre ve 't-telkîn 'ani'ş-Şeyhi'l-'ârifbillâh el-Hâc Bayram el-Ankaravî. Ve beleğa 'indehû el-makâmâtî'l-'aliyye ve zahara minhu'l-kerâmâtü's-seniyyetü. Hukiye ennehû lemmâ karûbe mine'l-ihtizârî li'ş-Şeyh el-Hâc Bayram ve icteme'a 'inde müteveccihîn ilâ enne'ş-Şeyha men yuhâllifuhû mekânehû ve men te'ayyenehû li'l-irşâdi. Ve kâne Akşemseddîn yeclisü yemîne'ş-Şeyh ve lâ-yetekaddemu 'aleyhî ehadün. Ve kâne eş-Şeyh el-Emîr es-Sikkînî kâimen fî uhreyâtî'n-nâsi. fe- Feteha eş-Şeyh el-Hâc Bayram 'ayneyhî ve kâle "Emîr su getir" ya'ni, hâti'l-mâe. fe-Kâne'l-mürfîdîn sâdâtün. fe-Kâme vâhidün mine's-sâdâtî ve etâ'l-mâe meşrebeten. fe-A'tâ eş-Şeyha .Ve ahaze'ş-Şeyh el-meşrebeten ve kâne beyne'l-yedeyi'ş-Şeyhî tabakun memlûtin bi-fâkîhetin ve sabbe zâlike'l-mâe 'aleyhî ve lem yeşreb ve veda'a el-meşrebeten beyne yedeyhî. Sümme ba'de zâlike fetaha 'ayneyhî fe-kâle(t) "Emîr su getir". fe-Kâme minhüm vâhidün ve ete'l-mâe bi-hâzihi'l-meşrebeti ve a'tâ eş-Şeyha. Ve ahaze eş-Şeyh eyzân ve sabbe mâehû 'alâ hâzihi'l-fâkîheti ve lem-yeşreb ve veda'a beyne yedeyhî. Sümme fetaha 'ayneyhî ba'de zâlike kâle "Emîr su getir". Felammâ tesâre'a vâhidün min hâzihi's-sâdâtî ilâ'l-mâi eyzân. Kâle eş-Şeyh Akşemseddîn "ve hüve mukaddemu'l-ashâbi, iclisü mekâneküm".

fe-Hâtabe'l-Emîre's-Sikkînî ve kâle "hâti'l-mâc ve a'tî eş-Şeyh el-Hâc Bayram". Rûviye ennehû ahaze eş-Şeyh el-Hâc Bayram meşrebete min yedi'l-Emîr es-Sikkînî. fe-Şeribe minhû kalfîlen. Sümme a'tâ sü'rehû ilâ el-Emîr es-Sikkînî ve kâle "işreb bakıyyete mâ fihî. Tenâlü'l-ümniyyete'l-kübrâ". fe-Şeribe el-Emîr bakıyyete'l-mâi. Kîle hazâ işâretün ilâ teslîmi's sırrı ileyhî (ve) ba'de intikâli'ş-Şeyh el-Hâc Bayram. Celese makâme'l-irşâdi eş-Şeyh Akşemseddîn. Ve tevattane bi-kaziyyeti Göynük. Ve kallede cemî'ü'l-mürîdîn ilâ eş-Şeyh Akşemseddîn külle yevmin ğâdâtehû ve 'aşıyyetehû yeclisü fi'l-mescidi ve'l-ahibbâtu yezkurûnallâhe fi halkatihî ve yüsâfihüne ba'de'z-zikri ve yukabbilüne yedehû. Ve kâne el-Emîr es-Sikkînî yak'udu fi nâhiyeti'l-mescidi ve lâ yulâzimu halkatehû. fe-şmeezze tab'u'ş-Şeyh Akşemseddîn minhû. fe Kâle yevmen li'l-Emîri's-Sikkînî "aleyke en tülâzime halakanâ mislühüm ve illâ ne'huzu minke tâce'ş-Şeyhi. fe-Kâle el-Emîr "hakezâ". Kâle eş-Şeyh Akşemseddîn "ne'am". Kâle "in kâne lâbüdde min zâlike fe-cîü ilâ beytinâ ğaden ba'de salâti'l-Cum'ati, nüsellimü leküm el-hırkate ve't-tâce inşâallâhü Te'âlâ". Hukiye ennehû lemmâ sâre'l-Cum'atü evkade el-Emîr fi hâti beytihi nâren 'azîmen ve râha ilâ salâti'l-Cum'ati. Kâle li'ş-Şeyh Akşemseddîn ve ashâbihî "helimmü ilâ beytinâ nüsellimüküm el-hırkate ve't-tâce. fe-Zehabü me'ahû felammâ câü ilâ beytihi. Celese fi'n-nâri ve 'aleyhi tâcün ve hırkatün ve mekese fihâ bi-a'yüni'n-nâsi. Sümme kâme mine'n-nâri fe-nazarü fihî. fe-İzâ'n-nârü ahrekati't-tâce ve'l-hırkate ve lem yahruk bedenühû ve lem yedurrehû. fe-A'cebehü cemî'an ve râhü ve min hazâ'z-zamâni mâ fihî ve lâ mürîdîhi ve hulefâihî tâcün ve lâ hırkatün lâ-yahrucüne ashâbühüm min rabbihim keyfe kânü. Ve hazihî kıssatün meşhûretün beyne ahâlî Göynük. Semi'nâhâ minhum ve zürnâ merkadehu'ş-şerîfe ve mahalle hazihî'l-hikâyeti ve'l-hâdiseti ve lehü halîfetun vâhidetun ve hüve eş-Şeyhu'l-'ârifillâh İbn Yâmin. Kane mütemekkinen bi-kasabati Ayaş bi-kurbi beldeti Ankara ve mâte fihî fi evâili devleti's-Sultân Selîm b. es-Sultân Bâyezid Hân – 'aleyhi'r-rahmetü- sene 918. İntehâ kelâmu sâhibi'l-ketâib fi kitâbihî'l-müsemmâ bi-*Ketâib*. –rahmet-(rahimehullâh)

Ve'l-hâsıl işbu 'arabî nakl-i ifâdesiyle Hacı Bayram Velî'den muktebes-i envâr-ı tarîkat olanlar te'addüd üzre olub ol cümleden biri Salâhaddîn Tavîl'dir ki, kasaba-i Göynük'dendir. Ve birisi dahi İnce Bedreddîn ve biri Kızılca Bedreddîn'dir ki, Hazret-i Hamîdüddîn ile diyâr-ı 'Âcem'den me'an gelüb sonra Hacı Bayram'dan tekmîl-i tarîkat itmişlerdir. Bunlardan müstefiz olanlar Ankara ve Lârende câniblerine pertev-endâz-ı safâ olmuşlardır –kaddesallâhü esrârehum-

Pes yine Hacı Bayram Velî'den vâsıl-ı rütbe-i kemâlât-ı ilâhiye olanlardan birisi dahi müellif-i kitâb-ı *Muhammediye'yi Sireti'l-Ahmediye*, 'ârif-i âğâh, 'âşık-ı Resûlullâh Yazıcızâde eş-Şeyh Mehmed Efendi hizmetleridir ki, Hacı Bayram Cenâbları medfne-i Gelibolu'dan Edirne'ye teşrîfleri esnâsında mazhar-ı nazar-ı 'inâyeti kılub alâyiş-i hamr ile âşûfte iken tâbiş-i 'ışkla râkî-i merâki-i i'tilâ ve hâric-i me'âric-i 'izz ü 'alâ eylemişlerdir. Sekizyüz elli beş târifinde terk-i 'âlem-i nâsût ve 'azm-i serây-ı lâhût eyleyüb yine medfne-i Gelibolu'da zemîn-i hâk-i pür-envâr kılındı –kuddise sırruhû-

Ve yine Hacı Bayram Velî'den vâsıl-ı ser-menzil-i şuhûd olanlardan biri dahi Ahmed Bîcân Cenâblarıdır ki, zikr-i murûr eyleyen Yazıcızâde Mehmed Efendi Hazretleri'nin birâderleridir ve

Envâru'l-Âşîkîn nâmında olan kitab bunların te'lifidir. Bunlar dahi birâderlerinin merkad-ı pür-envârlarına yüz elli hatve miktâr-ı karîb bir hatîrede medfûndur –kuddise sirruhû-

Ve yine Hacı Bayram Veli'den müstefiz-i envâr-ı ilâhîye olanlardan birisi dahi sultân-ı vâsılın eş-Şeyh Akbıyık Meczûb Cenâblarıdır ki, bunlardan dahi me'zûnun bi'l-irşâd ol serv-âzâde Hazreti'ş-Şeyh Mehmed Üftâde –kuddise sirruhû- Cenâblarıdır. Nice zamân medîne-i Bursa'da irşâd-ı enâmda güzârende-i cân olub dokuz yüz seksen dokuz târîhinde yine medîne-i mezbûrede Üftâde-i lahd-i merkad-i pür-envâr kılındı.

Bunlardan dahi ahz-ı tarîkat eyleyenlerden kutb-ı dâire-i devrân gavs-ı medâr-ı ekvân mehdî-i sâhib-i hidâyet bahr-i zehhâr-ı velâyet Hazretü'ş-Şeyh es-Seyyîd 'Azîz Mahmûd Hüdâyî Üsküdarî –kaddesallâhû sırrehu'l-âli- Cenâblarıdır. Evâil hallerinde tarîk-i sa'âdet-i refik-i 'ilme sülûk ve sikke-i i'tibârîn cevher-i sultânü'l-'ulemâ ile meskûk eyleyüb, Nâzırzâde Efendi'den mülâzım ve medîne-i Bursa'da mahkeme-i suğrâda hâkim u hâsım olub gâh u bî-gâh Üftâde Efendi'yi Kaygan Câmi'inde dikilüb va'azlarına hâzır olurlardı. fi'l-'Asl tabî'atları meşreb-i fenâyâ mâil olduklarından bir gece 'âlem-i rüyâda kıyâm sâ'ati kâim halâyıkın ba'zısını nâre mülâkî ve kimini cinâna 'âzîm müşâhade ederler ve bir kimesneyi hükkâmdan zincîr ile nâr-ı nîrâna ilkâ itmeğe giderler. Te'accüb eyler kim bu cûd-i hûd a'del-i zamâne idi. Ol müvekkil olan hitâb eder kim “ ‘Âdili böyle olucak zâlimi nice olmak gerektir kıyâs eyle” didiklerinde hemân bî-dâr olub ertesine neye mâlik ise cümlesin furûht idüb ehl-i beytlerine dahi “Rızânız elinizdedir. Zirâ ben dervîş oldum” deyu mâ meleki Üftâde Efendi huzûruna getürüb kabâyı ‘abâyâ tebdîl ile mücâhadeye başlar. Menkûldür ki, bir elmayı şemm ile üç günde bir iftâr iderlerdi. İbtidâyı halde terk-i tecrîdden mukaddem Mısır'da Şeyh Kerîmüddîn Halvetî'den usûl-i esmâ görmüşler idi. Ba'dehû Üftâde Efendi'den tekmîl-i tarîkat idüb câmi'-i Halvetiye ve Celvetiye olmuşlar. Üftâde Efendi Cenâbları mukaddemen Sünbül Sinân Efendi Hazretlerine dahi intisâb eyleyüb sonra Akbıyık Sultâna vâsıl olmuşlar deyu *Lemezât-ı Hulvî*'de dûcâr-ı çeşm-i muharrer in silsile nâmedir. Ba'dehû Üftâde Efendi, Mahmûd Hüdâyî Hazretlerini halîfe eyleyüb on üç terekli tâcla sılaları halkın irşâda emr idüb şeyhleri irtihâlden sonra medîne-i Üsküdar'da ferş-i seccâde-i irşâd buyurmuşlar, bu hâl üzre sübha-şomâr-ı evkât iken bin otuz sekiz târîhinde vâsıl-ı dergâh-ı hayy-ı vedûd ve vâsıl-ı dâr-ı na'im-i Makâm-ı Mahmûd olub binâları olan âsitâneleri civârında i'dâd buyurdıkları türbe-i mutahharada medfûndur. Vakt-i irtihâllerine mürîdânından *Zeyl-i Şakâyik* sâhibi Nev'îzâde 'Atâyî'nin söylediği târîh ki, dervâze-i türbede mektûbdur. Teberrüken bu mahalde tahrîr olunması münâsib olmağla ketbine cesâret olundu.

Kad mezâ şeyhu şuyûhi'l-âfâki	Hassahullahü Te'âlâ bi'l-cûdi
Sirtü bi-sırri ve 'âyentü gâden	Ravza lutfin ve makâme Mahmûdi
Züyyinet cennetü 'Adnin ve kusûrun	bi-Riyâdin ve hıyâdin mevrûd
Tavvaka el-hûre nühûren bi'n-nûr	Misle gılmânin lizî dârî hulûdi
Seele'l-hâtıra 'an-sâhibihâ	Hâtifün kale eş-Şeyh Mahmûd

–kaddesallâhû sırrehu-

Makâmlarına halifeleri Muk'ad Ahmed ku'üd eyleyüb on bir seneye karfîb post-nişîn olub bin kırk dokuz târîhinde dâr-ı bekâyâ irtihâl ve 'Azîz'in kurbünde bir türbede medfündür.

Bunların câ-nişînleri Hazret-i 'Azîz'in hafîdi Mes'ûd Efendi'dir ki, on sekiz sene meşîhat emrine kıyâm, ba'dehû bin altmış yedi târîhinde dâr-ı 'ukbâyâ hırâm buyurdular. 'Azîz'in kademleri tarafında 'Ayşe Sultân türbesinde medfündür.

Bunların dahi yerlerine Fenâ-yı Muhlis ile Ehl-i Cennet Efendi Hazretleri şeyh-i âsitâne olub sekiz sene irşâd-ı enâmda cell-i himmet ve bin yetmiş beş sâlinde civâr-ı kudse rihlet buyurub 'Azîz'in âsitânesinin aşağı kapusuna nâzır türbe-i mu'ayyenede medfündür.

Bunların dahi halefleri Gafûrî Mahmûd Efendi'dir ki, Mahmûd-ı Sâni şöhretiyle beyne'l-ihvân meşhûrdur. Üç sene seccâde-nişîn-i irşâd ve bin yetmiş sekiz târîhinde vâsıl-ı ser-menzil-i dâr-ı âhîret olub Muk'ad Ahmed Efendi türbesinde gunûdedirler.

Bunların dahi yerlerine Devâtîzâde Şeyh Mehmed Efendi cülûs eyleyüb on iki sene post-nişîn olub bin doksan senesinde dâr-ı Rahmân'a şitâbân ve Şeyh Câmi'i hareminde türbe-i mu'ayyenede medfündür.

Bunların dahi makâmlarına Selâmî Ali Efendi seccâde-nişîn olub üç sene murûrunda hüsn-i rızâlarıyla halifeleri Samsunî Halîl Efendi yerlerine ik'âd ve kendileri maskat-ı re'sleri olan Menteşe'ye teşrîf eyleyüb bir müddetden sonra Erzincanî Mustafa Efendi, Samsunî Halîl Efendi'nin yedinden âsitâneyi alub bu hâl üzre iken tekrâr Selâmî Ali Efendi Hazretleri Menteşe'den gelüb, Erzincanî Mustafa Efendi'den alub, birkaç sene dahi şeyh olub, bin yüz dört târîhinde 'azm-i 'ukbâ vü dîde-düz-ı likâ eyleyüb Fıstıklı kurbünde hafîre-i mahsûsada medfündür –kuddise sirruhû-

Bunların dahi yerlerine Saçlı İbrâhîm Efendîzâde Abdulhay Efendi seccâde-nişîn olub on üç sene emr-i meşîhatda kıyâm ve bin yüz on yedi târîhinde vâsıl-ı ser-menzil-i dâr-ı selâm olub civâr-ı Hazret-i 'Azîz'de Halîl Paşa Türbesi'nde defn u takbîr olundu.

Bunların dahi yerlerine sâniyen Erzincanî Mustafa Efendi şeyh olub bin yüz yirmi üç senesinde teşrîf-i dâr-ı bekâ eyleyüb Şeyh Câmi'i musallâsı dibinde medfündür.

Bunların dahi makâmlarına Dede Çelebi Mehmed Efendi post-nişîn olub, yedi sene murûrunda bin yüz otuz târîhinde dâr-ı 'ukbâyâ sefer eyleyüb, bunlar dahi Muk'ad Ahmed Efendi cenbinde Mahmûd Gafûrî ile me'an medfündür.

Yerlerine Selâmî halifesi es-Seyyîd Osman Efendi şeyh olub on sene murûrunda ilhâm-ı Hazret-i Hak ve işâret-i Cenâb-ı Pîr ile 1140 târîhinde damatları eş-Şeyh Ya'kûb 'Avfî Efendi'ye kasr-ı yed ve postlarına ik'âd eyleyüb bir hafta murûrunda dâr-ı bekâyâ irtihâl, ba'dehû Halîl Paşa Türbesi'nde Abdulhay Efendi ile me'an takbîr olundular.

Ya'kûb Efendi dahi 1149 târîhinde terk-i 'âlem-i nâsût eyleyüb 'Înâdiye tarafından Karaca Ahmed Sultân'a giderken sağ tarafda sofa üzerinde medfündür. Dokuz sene meşîhatları vardır.

Yerlerine Yusûf Edirnevî şeyh olub dört sene murûrunda 1153 târîhinde ‘Azîz’in karşusunda hafîrede medfûndur.

Yerlerine Selâmî Ali Efendi’nin imâmı Pîr Mehmed Niksarî Hazretleri şeyh olub altı sene murûrunda necl-i necîbleri Hakkı İsmâil Efendi bî’at-gerdesi eş-Şeyh Mustafa Efendi’ye kendileri hüsn-i ihtiyârlarıyla ve işâret-i Hazret-i Pîr ile seccâde-i irşâda ik’âd eyleyüb, ba’dehû ‘âzim-i dâr-ı bekâ vü dîde-dûz-ı cemâl-i Hüdâ olub, pîrleri olan Selâmî Ali Efendi cenbinde defn oldular.

Necl-i necîbleri eş-Şeyh Mustafa dahi seccâde-i Hazret-i Hüdâyî’de yirmi dokuz sene ku’ûd ve bin yüz seksen sekiz senesi mâh-ı Zî’l-hicce’sinin altıncı günü târik-i ‘âlem-i vücûd ve vâsıl-ı sermenzil-i şuhûd olub Hazret-i Hüdâyî cenbinde defn olundular –rahmetullâhi ‘aleyh-

Yerlerine Sultân Ahmed Câmî’i Cum’a vâ’izini kendi talebiyle fâriğ olub bin cânla Hazret-i ‘Azîz’in seccâde-nişnliğine tâlib olan Mudanyalizâde eş-Şeyh Mehmed Rûşen Efendi el-yevm post-nişindir –tavvelallâhu ‘ömrühû ve kaddesallâhu ervâhehû, eslâfehû-

Pes Yine Hacı Bayram Velî’den vâsıl-ı rütbe-i a’lâ’l-e’âlî olanlardan biri dahi feth-i Kostantiniyye’de mevcûd olan matla’-i erbâb-ı yakîn kâfile-sâlâr-ı muttakîn Hazretü’ş-Şeyh Akşemseddîn dir ki, hîn-i feth-i İstanbul’da katî çok ve küllî ma’nevî ‘inâyetleri zuhûr eyleyüb Ebu’l-feth Sultân Mehmed Hân Gâzî’ye muzâheret-i tâmmeleri vukû’ bulmuşdur. Kasaba-i Göyñük’de medfûnlardır.

Bunların hulefâsından birisi es-Seyyîd İbrâhîm Tennûrî-i Kayserî ve bir halîfesi eş-Şeyh Mehmed eş-Şâmî’dir. Tennûrî’ye müntesib olanlar Tennûriyân ve Mehmed Şâmî’ye müntemî olanlar Şâmîler deyu ta’bîr olunurlar. Tennûrî Hazretleri’nin vefâtı sekiz yüz seksen yedi târîhinde vilâyet-i Kayseriye’de vâki’ olub türbe-i mu’ayyenede medfûndur –kuddise sirruhû-

İbrâhîm Tennûrî’nin halîfe-i ecellî eş-Şeyhu’-l-Kebîr Muhyiddîn İskilibî –kuddise sirruhû- Hazretleri’dir ki, beyne’l-enâm Şeyh Yavsî dimekle be-nâmdır. Kendileri için cennet mekân Sultân Bâyezîd Velî tâbe serâhû müceddeden bir zâviye binâ eyleyüb el-yevm Sivasî Tekyesi deyu şöhet-şi’ârdır. Nice zamân zâviye-i mezbûrede mekîn olub, ba’dehû dokuz yüz yirmi târîhinde dâr-ı bekâyâ teşrîf eyleyüb sıraları olan İskilib’de medfûndur. Ve Ebu’s-Su’ûd Efendi Hazretleri’nin vâlid-i kesîrî’l-mahâmidleridir –kaddesallâhu sırrehû-

Bunların dahi bir halîfeleri eş-Şeyh Muslîhuddîn Sirozî ve bir halîfeleri dahi Hacı Efendi dimekle meşhûr olan Müeyyedzâde Abdurrahîm Efendi ve bir halîfeleri dahi eş-Şeyh ‘Alâüddîn Efendi ve bir halîfeleri dahi Bahâüddînzâde Efendi’dir –kaddesallâhu Te’âlâ ervâhehum-

Ve Şeyh ‘Alâüddîn Efendi Hazretleri’nin mahdûm-ı muhteremleri eş-Şeyh Muslîhuddîn eş-şehr bi-Cerrahzâde Efendi ibtidâ kendilerinden tevbe vü inâbet, ba’dehû Hacı Efendi Cenâbları’ndan tekâmîl-i nefse himmet eyleyüb sonra Muhyiddîn İskilibî Hazretleri’nin zâviye-i ma’rûfesine intikâl ve zâviye-i feyz-i ‘inâyetlerinden irvâ’-i kulûb-ı ehl-i hâl kılub yedi sene miktârı ol buk’a-ı celîlede

tekmîl-i erbâb-ı irâdet ittikten sonra Edirne’de olan zâviye-i mevrûselerine ric’at ve bu hâl ile şomârende-i enfâs-ı hayât-ı ma’dûde iken dokuz yüz seksen üç Muharrem’inde hatâiri dârü’l-ünse irtihâl eyleyüb Şeyh Şucâ’ zâviyesinde pederleri cenbinde medfûndur –kaddesallâhu sirruhumâ-

Pes yine Akşemseddîn Hazretleri’nden ahz-ı tarîkat eyleyenlerden biri dahi eş-Şeyh Yusuf Seferihisarî’dir ki, beyne’l-enâm Baba Yusuf Bayrâmî deyu meşhûrdur. Dokuz yüz den sonra dâr-ı bekâyâ irtihâl eyleyüb Hazret-i Ebi Eyyûb Ensârî –radiyallâhu ‘anhu- el-Bârî haremünde hatîrede medfûndur. Mezâr-ı pür-envârlarında kendilere mahsûs bir kebîr tâcları vardır ki, ‘âdilî meşhûd-dîde değildir. Zamânlarında Sultân Bâyezîd Velî’ye hîn-i culûsunda teberrûken taklîd-i seyf-i Ahmedî eyleyen bunlardır –kuddise sirruhû-

Yine Hacı Bayram Velî’den müstefiz olanlardan biri eş-Şeyh Osman Edirnevî ve biri dahi eş-Şeyh Yusuf Sinânüddîn Germiyanî’dir ki, vakt ü zamânlarında mürşîd-i enâm idiler –kuddise sirruhumâ-

Pes Hacı Bayram Velî –kuddise sirruhû- el-Celî’den fâiz-i rütbe-i galebe-i ekmeliyet ve nâil-i hilâfet etemmiyet üzere halîfe olan şeh-vâr-ı meydân-ı tevhîd, yekke-tâz-ı arsa-i tefrîd, seyyâh-ı deryâ-yı şerî’at, seyyâh-ı feyzâ-yı hakîkat, merd-i ma’nevî Hazretü’ş-Şeyh es-Seyyîd Ömer Bursevî Sikkînî -kuddise sirruhû- Cenâbları’dır. Ahz-ı tarîkat eyledikleri bâlâda zikr olunub nice zemân ihyâ-yı kulûb-ı ‘âşikân üzere iken sekiz yüz seksen târîhinde dâr-ı bekâyâ irtihâl buyurub, kasaba-i Göynük’de defn olundular –kaddesallâhu sirrehû-

Bunların dahi halîfe-i etemmi ve vâris-i ekmeli nur-bahş, ziyâ-bahş Cenâb-ı Bünyâmin Ayâşî Hazretleri’dir. Nice müddet ihyâ-yı kulûb-ı bende-gânda kâim iken dokuz yüz on altı târîhinde vâsıl-ı ser-menzil-i makâm-ı müheymûn oldular –kuddise sirruhû-

Kendilerinden müstefiz-i kemâlât-ı ilâhiye olanlardan biri Bolu’lu eş-Şeyh Süleymân’dır ki, tafsîl üzere keyfiyet-i hâlleri ma’lûm olmadığından tercemeleri tahrîrine cesâret olunmadı.

Pes Bünyâmin Ayâşî –kuddise sirruhû- Hazretleri’nden ‘alâ vechi’l-ekmeliyye müstefiz-i envâr-ı hilâfet olan eş-Şeyh Pîr Ali Aksarâyî –kuddise sirruhu’l-‘âlî- Hazretleri’dir. Nice zemân şerâb-ı tahûr-ı ‘ışk-ı ilâhîyi tâliblere iskâ itdiler. Kerâmât-ı bâhirelerine hadd yoktur. Ehl-i taleb ü tâlib-i mahabbet olanları nâil-i matlab iderlerdi. Terbiyet-i fukarâda kuvvet-i ifâzaları bî-‘adîl idi. Mervîdir ki, “Eğer İbn-i Edhem Hazretleri bu fakîrin zemânında olaydı terk-i saltânata rızâ vermez idim. Kemâle irişüb dünyâ ve âhiret sultânı olurdu. Mürîd-i sâdîka terk-i saltânat-ı dünyâ lâzım değildir” deyu buyurmuşlar. Sultân Süleymân Hân diyâr-ı ‘Acem’e sefer esnâsında Pîr Ali Hazretleri’ne ba’zı münkirler peydâ olub, “Aksarâyî’da bir kimesne mehdîlik da’vâ idermiş. Cennetin dört ırmağı benim hânemde mevcûddur deyu halkı da’vet” idermiş deyu âsitâneye ‘arzlar gelüb tefîşine mübâşir ile emr-i ‘âlî irsâl ve meclis-i şer’a ihzâr ve keyfiyeti istifsâr olunmağla ‘aleyhine ba’zı kelîmât tefevvüh idenlere “Bizim ‘aleyhimize şehâdet eyleyen sizmisiz?” deyu sûret-i celâl ile işâret buyurdıklarında bi-iznillâh teslîm-i rûh eyleyub birine dahi işâret eylediklerinde kay’ idüb dehânından levs cereyân

itmekle hâzîrîne vahşet müstevlî olub su'âlden ferâğat ve tekrâr-ı vukû' bulan hâlât rikâb-ı Padişahiye 'arz olundu.

Süleymân Hân ol vakitte Üsküdâr'a çıkmış bulunmağla "Ol cânibe biz kendimiz gideyoruz" deyu te'hîr olundu. Ba'dehû Sultân Süleymân Hân Aksarây'a vardıklarında tebdîlen Ali Aksarâyî Hazretleri'nin hânelerine varub nice kerâmât nümâyân oldukda derûn-ı Süleymân Hân'da nûr-ı mahabbet firûzân olub, esnâ-yı müsâhabette " 'Azîz'im sizi bize hilâf-ı inhâ itmişler, bi-hamdillah şeref-i sohbetiniz ile müşerref olduk" didi. 'Azîz dahi " Devletlu Padişâhım, fakîre isnâd olunan ne mekûle kelimâtdır? " buyurdular. " Mehdîyim ve cennetin dört ırmağı bendedir ve buna müte'allik ba'zı kelimâtınız 'arz eylediler" didik de " Şevketlü Padişâhım mehdi-i zemân cenâb-ı şerifinizdir. Cennet ırmağından murâd, hânemiz önünde cereyân iden âb-ı şîrîn ve birkaç re's eğnâm ile birkaç koğan vardır" deyu Padişâh huzûruna âb u şîr u 'asel getürdü. Teberrüken tenâvül buyurub mizâhen "Hamr ırmağı numûnesi bağınız olmak gerek" didiler. "Hamr ırmağı numûnesi 'ışk-ı Yezdân ve cezbe-i Rahmân'dır. Tâliblere dirîğ değildir " deyub ol vakitte Pertev Paşa Çukadar Ağa idi. Hizmetde kâim iken derûnunda 'Azîz'e mahabbet-i Hakkânî zuhûr idüb gûş-ı cânla kelimât-ı Hazret-i Pîr-i müstemi' bulunmağla Pîr Ali Hazretleri bir nazar-ı Hakkânî eyledikde bî-ihityâr "Allah" deyu na'ra urub zemîne düşüb nice zamân vecd ü hâl ile bî-şu'ûr kaldı. Sultân Süleymân bûkâ-i bisyâr idüb envâ'-ı tevâzu' izhâr ile du'âların isticlâb buyurdular ve Çukadar Ağa ol müddetden sonra zümre-i mürîdân-ı 'idâdına münselik olub, ba'dehû Sultân Süleymân Hazretleri ikrâmen emlâk ü mezâri' ihsân buyurub kabûl itmemekle "Bari oğlunuzu İstanbul'a gönderiniz" buyurdukda "Şevketlü Hünkârım, oğlumun ismi İsmail'dir, râh-ı Hakk'da kurbân olmakdan dönmez, onu size göndereyim" buyurub fi'l-hakîka kendileri dâr-ı bekâya teşrîf buyurmazdan bir sene mukaddem necl-i nebîlleri, sultânü'l-'aşikîn, burhânü'l-vâsılîn İsmail Ma'sûkî Hazretlerini âsitâne-i 'aliyyeye îsâl buyurub, ba'dehû 934 târihinde Ali Aksarâyî Hazretleri dahi târik-i dâr-ı bî-karâr ve vâsıl-ı nûzhet-sarây-ı kird-gâr eyleyüb oğullarına hîn-i vedâ' da "Aslan kendi inini hayâtında muhâfaza ider" deyu âfiyet-i hâl ve encâm malların keşf buyurmuşlar. Vaktâki İsmâil Ma'sûkî Hazretleri belde-i tayyibe-i Kostantiniyye teşrîflerinde gâh Câmî'-i Sultân Bâyezîd Hân'da ve gâh Câmî'-i Süleymâniye'de kürsiye çıkub neşr-i gül-zâr-ı me'ârif ve nesr-i le'âlî ve tarâif kılarak sît-i iştihârları tanîn-endâz-ı mesâmi'-i ekvân belki a'cûbe-i devrân olub bu takrîb ile hussâd-ı bed-nihâd kendilerine eslâf-ı kirâma olan isnâd-ı şathiyât-ı birle bi'z-zarûre şuhûduna zûr-ı dest-yârî-i nifâklarıyla 935 târihinde Atmeydânı kurbünde vâki', püşte üzerinde on iki 'aded mürîdân-ı sâf-nijâdlarıyla me'an iskâ-i şerbet-i şehâdet itdiler -kaddesallâhu esrârehum-

Sadef-i şerîfleri bahre ilkâ ve telâtüm-i emvâc-ı deryâ ile ibtidâ re'si şerîfleri Rumelihisâr'ında Kayalar nâm mahalle resîde olub muhibbânından birine rû'yâsında tenbîh eylemiş ki, "İbtidâ başım ba'dehû bir gün murûrunda dahi cesedim gelür, o mahalle defn eylesün" Fi'l-hakîka irtesi gün 'ayniyle buyurdıkları gibi zuhûr idüb, ber-haseb-i fermûde Kayalar nâm mahalle defn u takbîr olunub bir müddetten sonra Atmeydânı'nda meşhed-i mübâreklerine ahabbdan ba'zı kimesneler bir mescîd binâ eyleyüb el-yevm Parmaklı Mescîd deyu beyne'n-nâs meşhûrdur -kuddise sirruhû-

Ve yine Pîr Ali Aksarâyî Hazretleri'nin bir halifeleri dahi bahşende-i hubb-i hüdâyî eş-Şeyh Ya'kûb Halvâyî'dir ki, beyne'l-ihvân Halvâyî Baba demekle ma'rûfdur. Pîrlerinin icâzetiyle İstanbul'a gelüb Kalenderhâne mahallesinde irşâdıyla müfid olmuşlardır. Bunların ehl-i telattûf ve sâhib-i tasarruf idiğine bu ma'nâ dâldir. Merhûm vâ'iz Emîr Efendi hikâyet eylerdi kim, "Hâl-i seyâhatimde sâhib-i hâl-iecessüs iderdim. Ol arzu ile Yemen diyârlarına varınca 'azm itmîşidim. Her-çend öyle kimesneye rast gelmek mümkün olmadı. Bi'l-âhere me'yûs olmak mertebesinde iken bir gece 'âlem-i ma'nâda bana bir külahlı kimesne gösterülüb "İşte fi-zamâninâ mutasarrıf budur" didiler. Nice zamânecessüsler eyleyüb her-çend öyle kimse görmedim. İstanbul'a geldikde Halvâyî Hazretleri'ne rast geldim. Ol heyet ve kıyâfeti onda mevcûd göricek te'accüb ile dururken keşf idüb Emîr Efendi yümnile bu diyâr-ı zâhirde ba'îddir, yoksa 'âlem-i velâyete nisbet karîbdir" deyüb ahvâlimi bana şerh eyledi. Gâyet kaviyyü'l-hâl kimesne idi. Vâlid-i merhûmun şeyhi idi. Bu fakîr sabâvetimde vâlid ile meclislerine hâzır olub hayır du'âların almak defe'âtiyle müyesser olmuşdur. Bozdoğan kemeri altında zâviyelerinde medfûndur. Vefâtları 997 târîhinde vukû' bulmuşdur –kuddise sirruhû- İş bu nakil *Lemzât-ı Hulvî*'dendir.

Ve yine Pîr Ali Aksarâyî Hazretleri'nin kerîmezâdeleri eş-Şeyh Hasan hizmetleridir. Cedlerinden 'inâbet eyleyüb ba'dehû pîrdâşları Ya'kûb Halvâyî'den tekml-i tarîkat birle kendilerine dâmâd ve yerlerine halîfe olmuşlardır.

Bunların dahi câ-nişînleri ve halîfeleri mahdûm-ı necâbet-i mersûmları eş-Şeyh Ahmed Hazretleri nice müddet post-nişîn olub, bin elli dört târîhinde dâr-ı Rahmân'a irtihâl eyleyüb, hısn-ı İstanbul ebvâbindan Topkapusu hâricinde Mezârcılar Tekyesi ardında on hatve mikdârı içerüde medfûndur. Seng-i mezârlarında eş-Şeyh Ahmed bin eş-Şeyh Hasan bin eş-Şeyhu's-Şuyûh Pîr Ali Aksarâyî –kaddesallâhu esrârehum- deyu muharrerdir.

Ya'kûb Halvâyî Hazretleri'nden müstefiz-i kemâlât olanlardan biri dahi belde-i Kefe'den bedîdâr ve na'lincî Mehmed Dede demekle şöhret-şi'âr olan Mehmed Dede hıdmetleridir. 1018 târîhinde dâr-ı bekâya irtihâl eyleyüb Topkapusu hâricinde medfûndur. Kabr-i pür-enverlerinden bir kabza hâk ahz olunub, su içine vaz', ba'dehû şürb olunsa sancıyı ve yürek oynamasını dâfi' olduğu *Lemzât-ı Hulvî*'de muharrerdir –kuddise sirruhû-

Ve yine Pîr Ali Aksarâyî'den muktebis-i envâ'-ı füyûzât idenlerden biri dahi Pîr Ahmed Edirnevî –kuddise sirruhû- Hazretleri'dir. Şârih-i Mesnevî Abdullah Efendi Hazretleri *Semerâtu'l-Fuâd* nâmında olan te'liflerinden nakl u tahrîr eyleyüb zikr olunan Pîr Ahmed Edirnevî Hazretleri 1000 târîhinde 'âlem-i 'ukbâya teşrif eyleyüb Ebî Eyyûb Ensârî –radiyallâhu 'anhu'l-Bârî- kurbunda Zâlpaşa Câmi'inin deryâ tarafında sâhilde bir harâb türbede medfûndur. Bu fakîr tıfil iken huzûrlarına varub du'âların alub takbîl-i dest-i şerifleriyle müşerref olmuşidim deyu buyurular. Pîr Ahmed Hazretleri hikâyet iderler ki, Pîr Ali, Sultânoğlu İsmâil Ma'sûkî Hazretlerini İstanbul'a îsâl iderken beni tenhâsına çağurub Çelebî Şeyh'in İstanbul'da şehîd olacağını ve keyfiyet-i serancâmını birer birer

haber virüb “Lâkin bizim sohbetimizde olmaz ve ifşâ itmeyesun” deyu buyurub me’an İstanbul’a gönderdiler. Fi’l-hakîka Hazret-i ‘Azîz’in irtihâlından bir sene sonra buyurdıkları gibi zuhûr eyledi – fe-subhâne’l-kâdir-

Pîr Ahmed Hazretleri’nin muhibbânına irsâl eylediği mekâtiblerden teberrüken biri bu mahalle tahrîr olunması münâsib görüldü. Tâ ki, ahvâlleri kelâmlarından ma’lûm ola.

Mahmiye-i Edirne’de veled-i ma’nevîleri Şerîf Mehmed el-Hüseynî bin el-merhûm Ahî Ali el-Edirnevî –‘aleyhi’r-rahme- ye irsâl olunan vasiyetnâmedir.

“bi- İsmihî Subhânehû, Oğul, Mehmedim, her hâlde ‘ilm-i sırr ve edeb-i birr ve takvâ-yı selef ve salâh-ı hayr-ı halef üzerine lâzım olub âsâr-ı selefî tetabbu’ eyle ve ehl-i sünnet ve cemâ’ata müdâvim ol. Cevher-i fıkıh ve hadîs –i mahbûbı te’allüm idüb tuhfe-i ezeliyeyi bezl eyle ve sûfi-i câhil-i âhirü’z-zamândan olma, namâzı cemâ’at-i zâhireye kanâ’at itmeyüb tavâif-i bâtına birle kıl, her-giz imâm ve müezzin olma, zinhâr şöhret isteme ki, şöhret âfetdir, ve mansıb-ı fâniye mukayyed olma, ve erbâb-ı riyâsetin matlab-ı fâniyesiçün şefâ’at eyleme ve dâimâ kem-nâm ol ve huvec ve sicillâtta nâmını yazdırma ve kadılar mahkemesinde hâzır olma ve fukarâdan kaçma ve vesâyâ-yı halka karışma ve kimsenin hakkında sırta vâkıf olmadın ‘arz-ı bâr-gâh-ı Cenâb-ı Kibriyâ eyleme, câiz ki, irâdetullâh te’alluk eylememiş ola. Taraf-ı hilâfda bulunasın ve mülûk ve ebnâ-i mülûkle sohbet eyleme, meğer ki, hukûk-ı nâs zâyi’ olub emr-i ma’rûf ve nehy-i münker ve ikâmet-i hudûd olunmıya. Ve hângâh binâ eyleme, ve hângâhda oturma, zîrâ menâfi’-i cüziye sülûka mâni’ olub ‘avâız-ı fâniye ile mukayyed olursun. Ekser ehl-i sulûk ‘âkibet ihtiyâr-ı cihât vesâtatiyle devlet-i visâlden girdâb-ı kesretde garka mübtelâ olsa gerekdir. Ve çok semâ’ eyleme ki, semâ’ kalbe nifâk getürür ve kalbi dostdan mültefit eyler. Ve inkâr dahi eyleme ki, semâ’ın ehl-i ashâbı vardır. Semâ’-ı istirvâh- cümle havâtır-ı elh-i ‘irfân ve müheyyic-i tabâyi’-i vâsılan ve muharrik-i esrâr-ı mülk-i deyyândır. İskâl-i beşeriyeden hulâsa bundan gayri ile istihlâs müyesser değildir. Semâ’da yüz bin lezzet vardır. Yalnız bir lezzet bin yıllık ma’rifete hükm ider, sâir ‘ibâdât birle hâsıl olmaz. İmdi semâ’ ı zinhâr halk mâ-beyninde vâki’ olan lu’be isnâd eyleme. Ve az söyle ve az yi ve az uyi meğer ki, kelâm-ı hâl ve ni’met-i ma’ârif helâl u hâb-ı visâl ola. İş bu halk-ı cihândan şîr u nemrden firâr ider gibi firâr eyle. Niceler kendüye şöhret virmek için kesrete gark olmuşlardır. Ve halvete mülâzım ol, halvet bir ân içinde hâsıl olur. Sâde-rûlardan ve ehl-i bid’atden ve ‘avratlardan perhîz eyle ve ‘avâm ve ağniyâ ile sohbet eyleme. Helâliyi şüpheliden ihtirâz eyle, kâdir olduğunca evlenme ki, tâlib-i dünyâ olursun ve dünyâ talebinde dînini zâyi’ idersin. Zîrâ çok sâhib-i tasarruf ‘avreti tarafından mertebesinden düşüp iki cihânda avâre olsa gerekdir. Eğer ‘avret erine tâbi’ olmaz ise nikâhın virüb nefsinı zabta kâdir değil ise bir müvâfika rabt eyleye. Ve çok gülme, ve kahkaha eyleme ki, mevt-i kalb virir. Herkese şefkat ile nazar eyle, ihânet nazarın eyleme. Zâhirini zînet eyleme ki, bâtınını harâb eylemeyesin. Ve halk ile mücâdele eyleme ki, sülûku zâyi’ idersin. Ve kimseye hidmet buyurma, ve meşâyîha cân u baş ile hidmet eyle ve anların ef’âlîne inkâr eyleme ki, bunları inkâr idenler felâh bulmazlar. Dünyâyâ mağrûr olma ki, âfet-mahzdır. Kalbin dâimâ hazîn ve bedenin ‘üryân ve gözün giryân ve refkin fukarâ ve

‘amelin hâlis ve libâsın köhne ve pâk ve du’ân tazarru’la ve mûnisin hâk-i pâk ola bi-mahz-ı lutfihi ve keremihî.” İtehâ Nasihatnâme-i hâdimü’l-fukarâ eş-Şeyh Ahmed el-Bayramî.

Pes Pîr Ali Aksarâyî –kuddise sirruhu’l-‘âli- Hazretleri’nin halife-i etemmi ve vâris-i ekmeli menbâ’-ı ‘ayn-ı ‘irfân-ı kutb-ı dâire-i ekvân Hazretü’ş-Şeyh Ahmed Sarbân –kuddise sirruhû-hidmetleridir. Vilâyet-i Hayrabolu’dan bedfîdâr ve Sarbân Ahmed ‘üvânıyla şöhret-şi’âr olub, nice zamân Üveys-i Karnî nişân-ı bâdiye gerdân-ı taleb ve ârzû iken 940 târîhinde Süleymân Hân Hazretleri’nin Irakeyn Seferi’nde şotor-bânân-ı hâssa ile hem rekb-i Süleymân Hânî olub, Vilâyet-i Karaman’da meşâhîr-i meşâyih-i e’izze-i Bayramiye’den Pîr Ali Aksarâyî hizmetlerine resîde olduklarında ol hâlde cezbe-i şevk-ı gâlib mecâmî’-i kalbini câlib olmağla cemmâze-keş-i ‘ışk u mahabbet ve râh-rev-i ka’be-i hakikat birle ol mürşîd-i enâm maskat-ı re’slerine ‘azîmet ve kıyâm ve ol hâl ile irşâd-ı enâma bezl-i miknet eyleyüb bu keyfiyet üzre on yedi sene mikdârı Tarîk-i Bayramî’de ve mesned-i sâhib-i zamânîde hilâfet eyledikten sonra 952 târîhinde vâsıl-ı ser-menzil-i dâr-ı na’îm ve ‘âzim-i civâr-ı Rabb-i Rahîm olub sade-i şerîfleri maskat-ı re’sleri olan Hayrabolu’da medfûn ve ziyâretgâh-ı ehl-i derûndur. Kendilerinden eş’âr-ı hakikat-şi’âr ve ledünnî-güftâr sudûr eyleyüb gâh *Ahmed* ve *Ahmedî* ve gâh *Kaygusuz* tahallus buyurmuşlar. Bunlardan başka bende-gân-ı hâlisü’l-cenânlarına ahyânen terbiye-i müş’ir mekâtib-i hakikat esâlibleri zuhûr eyleyüb ancak eş’âr-ı merkûmeden ba’zısı Şârih-i Mesnevî Abdullah Efendinin *Şerh-i Mesnevî*’lerinde ve âhar te’lîflerinde ve gayri mahallerde mestûr ve sûret-i mekâtib dahi sikâtden ba’zı mühibbânın mecmû’alarında muharrer bulunub bu fakîr-i kesîrû’t-taksîr dest-res oldığı mikdârını iş bu mecellede ‘Azîz müşârûn ileyh hazretlerinin tercemeleri zeyline terkîm itmeği münâsib fehm itdiğimden sebt ü tahrîrine cesâret olundu. Ve minallâhi’t-tevfik ve bi-yedihî ezminetü’t-tahkîk.

Ahmed Sarbân –kuddise sirruhû- Hazretleri halifeleri Hüsâmeddîn Ankaravî Cenâblarına irsâl buyurdıkları mektûbun sûret-i şerîfesidir –kuddise sirruhumâ-

Bismillâhirrahmânirrahîm

“Oğlum Mevlânâ Hüsâmü’l-mükerrerem kibeline ba’de’s-selâm bi’l-‘izzi ve’l-ikrâm. Ma’lûm ola ki, bu tarîk Hakk’a kapu düşübdür. Nitekim Cihâr Yârin Hazret-i Resûlullâh’a –sallallâhu ‘aleyhi ve sellem- mahrem düşdüğü gibi biz dahi delîl düşdük. İmdi ciger-güşem biliyorsunuz kim durduğunuz cennet-dîdâr dâiresidir. Neden dîrseniz Allâh’ın kerem ve lutfu gönlünüze tulû’ itmedi mi? Gıdâ-i rûh bulunmadı mı? Mâ-sivallâh kalbinizden çıkub Hakkânî mahabbet zuhûr itmedi mi? Sizlerinle evvel mülâkât olduğumuz vakit bu dâire sizlere zâhir olubdur. Ben sâlûsluk bilmezem, ‘ışka riya katmazam, ‘ışka riya katan kâfirdir. Azîzim şöyle buyurmuşdur “Lokması kursağımıza düşen yaradılmış yabânda kalmaya, gönlü yarâdan ululuğuna irişe” deyu buyurdular. Biz dahi diriz sizlerinde bu muhibbiniz üzerinde hakkınız çokdur. Ammâ sâbıkda nice oyun düşübdür. Allâh’ın ‘inâyeti ve Habîbullâh’ın şefâ’ati ve nübüvveti ve evliyânın yüce himmeti nice irişüb mübârek yüzünüzden buyurulduğunu müjde virdiler. Mevlânâ şöyle bilesiz, erenler mâbeyninde size Molla

Hüdâvendigâr hâli virilübdür denildi . Bilürmüstüz ki, oğul bu hâli sizlerde hâsıl ola. Yüce himmet-i evliyâ iznimiz budur ki, tenhânızda çokluk oturmayasız ve kaba dervişler ile sohbet idesiz. Zîrâ tarîk böyledir ki, birbiriniz yüzünden ma'rifet söyleyu söyleyu hâl tahsîl olur. Zîrâ hakîkatde sizlere atâ düşdük. Sizler dahi hakîkatde oğul düşdünüz. “el-Veledü sirru ebîhi.” Atâ dâimâ yerine oğul kaldığın istemez mi? Erde necl yok, neclde er yok, meğer Allâh onarmamış ola. Vay anakim Allâh-ı ‘azîmü’ş-şân onarmıya. Hakk yıkdığın kimse yapmaz ve Hakk yapığın kimse yıkmaz. Atâ nûr olıcak, oğul dahi nûr olur. İki dahi nûrun ‘alâ nûr olur. İmdi oğlum şu dediğimiz dâire size hâsıl olduysa biz yalancılardan oluruz. Oğlum sizlerden bir istimdâdımız dahi vardır. Cevher gösteresiz, boncuk gösteresiz ve boncuk gösteresiz, saksı gösteresiz. Hakkânî mahabbet gözedeni gözden bırakmayasız. Ammâ dahi nedir dirsenez, şerî’at, şerî’at yine şerî’at. Allâh’ın izni, rûh-ı Muhammed’in sırrı, gerçeklerin ‘âli himmeti hep sizlere virilmiştir. Ve mürîd murâdı vardır ve mürîd-i hâss dahi vardır. Ve mürîd-i mürted dahi vardır. Sizi ve bizi cümle yaradılmış gerçeğin gözünden ve gönlünden düşmekden saklasun. Gâfil-i (?) gelenin malı harc dönenin başı dimişler.

Beyit

Nice cân ve nice başlar yola kurban için geldi
Kabûl olur ise Hakk’dan bulara kutlu bayramdır

Sırrı hakîkat oğlumuz âb u gil değil cân u diliz mahabbetinizi bir ân dirîğ itmeyüb gönülden çıkarmayasız ve dahi bendeniz yüzünden sizlere hâsıl olan gönlünüzde Allâh nûru cezbesi hâsıl olmuştur. Sizlere Allâh-ı ‘azîmü’ş-şân emâneti mübârek eylesün. Cümledenize ‘ilm-i ‘ibret ve ‘ilm-i hikmet esrârı hâsıl olmuştur. Bu tarîkin hak idîğın sizlerden isteriz. Zîrâ sizler şehâdet itmeyince nice inânalım. Sizler dahi bu tarîkden zevk-ı şevk tahsîl itmişsiz. Cümle ‘âlem gerçek yüzünden mahabbet itseler hâsıl olur. İkrâr idenin fâidesi kendüye ve inkâr idenin ziyânı kendüyedir. Biz keşf ü hayâlât bilmeziz. Bâzârımız el elcedir. Ehlullâh hâlin söyleriz. Kâmil çün mükemmel hâlin söyleriz. Cemî’ yaradılmışda bir kişinin hâlin söyleriz. A’nın taht-ı yedindedir makâmât, A’nın hüddâmıdır ehl-i kerâmât deyub, işit kemâlin evliyânın, A’nın ‘ışkı ile mest ola cânın.

Beyit

Cümle var ol bir kişidir
Ol kişi yapmak ve yıkmaktır

Kemter işi gönülden ve gözden irmeyüb mahabbeti dahi ziyâde ide, vesselâm. Efkârü’l-verâ, hâdimü’l-fukarâ Ahmed Sarbân.

Yine Hazretü’ş-Şeyh Ahmed Sarbân’ın –kuddise sirruhü- mürîdânından ba’zısına irsâl buyurdıkları sûret-i mektûbdur.

Bismillâhırrâhmânırrâhîm

“Elhamdülillâhillezi en’ame ‘aleynâ ve hedânâ li’l-İslâm ve ce’alenâ ümmete Muhammedin Habîbihî ‘aleyhi’s-selâtu ve’s-selâmü. *Yâ eyyühellezîne âmenü hel edüllüküm ‘alâ ticâretin tuncüküm*

min 'azâbin elim. Tü'minüne billâhî ve resûlihî ve 'l-lezîne câhedû finâ le-nehdiyennehum sübülenâ. Ve innâllâhe le-me'a'l-muhsinîn. Kul in küntüm tuhibbûnallâhe fettebi'ünî yuhbibkûmullâhhu ve yağfir lekûm zünûbekûm. Va'tesimû bi-hablillâhî cemî'an ve lâ teferrakû. Ve inne hâzâ sırâtî müstakîmen fe't-tebi'ühû ve lâ tettebi'û's-sübüle. fe-Teferraka bikûm 'an sebîlihî zâlikûm vessâkûm bihî le'allekûm tettekûn. İnnellezîne yekfurûne billâhî ve resûlihî ve yekûlûne nü'minü bi-ba'zin ve nekfurû bi-ba'zin ve yürîdüne en-yettehizû beyne zâlike sebîlen. Üläike hüümü'l-kâfirüne hakken ve a'tednâ lil-kâfirîne 'azâben mühînen. Ne'üzü billâhî mine'l-i'tikâdi's-Şeytâniyyeti. Ve ilâhükûm ilâhün vâhid. Fe'stemi' limâ yûhâ. İnnî enellâhû lâ ilâhe illâ ene fa'budnî ve akimi's-salâte li-zikrî. İinne's-sâ'ate âtiyetün ekâdü uhfihâ li-tüczâ küllü nefsin bimâ tes'â.

Nazım

Bu haberler kim işitdin âşikâr

Uykudan uyadırsalardır seni

Bâtıl efkârı zamîrinden gider

Nûr u zulmetle yoğurmuşlar seni

Cânın a'lâdandır, esfeldir tenin

Lâ cerem a'lâ yeri ednâ sever

Ten murâdı yimek, içmek, mülk ü mâl

Cân gıdâsı ma'rifetdir 'ışk-ı Hakk

'Ariyet dondur bu beş günlük tenin

Olma ten-perver ki, ten yârin değil.

'Alemin maksûdı sensin, cânı sen.

Mecme'u'l-bahreyn özündür aç gözün.

Sen kelâmullâh-ı nâtıksan eğer.

Her ne kim şer'a muhâlifdir eyâr.

Dünyâdan el çek kabul it 'uzleti.

Çünkü hulkundur hüsn-i cehd eyle sen.

Özüni it gel ta'allukdan berî.

Cân mesîhâsına kıl cân-ı sipâh.

Mülkünü 'adl ile ol ma'mûr ide.

'Âlem-i kübrâsın ey 'âlî-güher.

Şâh iken dilenci olmak 'ârdır.

Geç hevâdan olma hâk-i ehl-i nâr.

Pâk-bâz ol zinhâr ey ehl-i dîn.

Geldiğinden bunda sen ey hoş nihâd.

Hâsıl itmezsen bu donu şöyle bil.

Bunda nice dona lâyıksın inân.

Hakk Te'âlâ sûretidir sûretin.

Hoş nasîhatdir unutma ey nigâr

Bulmayısarsın bile cân u teni

Tâ ki cân mülkünden alâsın haber

Cânını nûr eyler zulmet bil teni

Metîn olur, diri kalur cânın senin

Ya'nî cân Mevlâ ve ten dünyâ sever.

Cân temennâsı Cemâl-i zü'l-Celâl

Ten hevâsı sîm ü zer elden bırak

Besle cânın 'âriyet nendir senin

Bunda kalur ol vefâdârın değil.

Hayf ola kim olâsın yârâni sen.

Câm-ı Cemsin hiçe satma kendüzün.

Olma san hâmûş makâmındır meğer.

İşleme gel hoş değil zinhâr.

Tâ bulâsın Hakk katında 'izzeti.

Tâ ola hüsnün gibi hulkun hasen.

Terk- i cân it sevme gel sîm ü zeri.

Ki öldüre deccâl-ı nefsi ola şâh.

Nûr ile şehrin dola zulmet gide.

Gâfil olma gel özinden bî-haber.

Div'e kul olmak mülk-i düşvârdır.

Nûh iken suda boğulma zinhâr.

Ademî ol olma şeytân-ı lâ'în.

Ademîlik hâsıl itmekdir murâd.

Senden alurlar, olursun sen hacîl.

Yârin ol kisvetde kalursun hemân.

Sûretine lâyıık eyler sîretin.

Her ne kim meşgûl ider Hakk'dan seni.
 Ademî hâkîdir aslın zinhâr.
 Dünyânın aldanmagil lezzâtına.
 Kâni' ol vârandan ide gör kerem.
 Bu gönül eyler seni şûrîde-hâl.
 Neyleyim hâlınden âgâh olmadın.
 Cânı iken on sekiz bin 'âlemin.
 Genc-i Kârûn âşikâra sendedir.
 Sende senlikden eğer bâki kala
 Senliğinden 'ârif ol anla seni.
 'Âmi-i bî'âr ke'l-en'âmıdır.
 Gönlü vîrânî dolu Lât ü Menât.
 Bana olaldan 'azîzim dest-gîr.
 İreyidi Hakk habîbinden nesîm.
 Câhil ve mahrûm ser-gerdân idim.
 Benliğim bana hicâb olmuş idi.
 Gerçi birkaç fenden olmuşdum haber.
 Her ne dürlü 'ilme kim kılam nigâh.
 Ol 'Azîzim rahmet-i fazl-ı Hüdüâ.
 Kutb-ı 'âlem pişvâ-yı ehl-i dîn.
 Çün bana bildirdi kimdir fazl-ı Hakk.
 Hızır imiş sundu bana âb-ı hayât.
 Anladın mı ne beşâretidir eyâr.
 Enbiyâ'nın va'desi oldu tamâm.
 Sâhib-i esmâ-i hüsnâ geldi bil.
 Kös-i Sultânî uruldu her tarâf.
 Ey birâder Sûr bir avâzedir.
 Öli idin işidüb oldun diri.
 Lâ cerem yazdım sözün aslını tâ.

Beddir ol zinhâr oda sal sen anı.
 'Ucbu terk it olma ser-keş hem-çü mâr.
 Binme gel emmâre nefsin atına.
 Kimseye îr görme dünyâda elem.
 Zât-ı pâkî bulmağa yokdur mecâl.
 'Akla uydun, 'ıška hem-râh olmadın.
 Cânının oda yakarsın yok gamın.
 Küntü kenzin esrârı peydâ sendedir.
 Rûh-ı kudsî ya nice sâkî ola.
 Ol yeter tarh eyle bu cân u teni.
 Tapdığı tanrı değil esnâmdır.
 Ka'be karşusunda ister sümân.
 Secde kılur karşuma bedr-i münîr.
 Bize yol göstereyidi ol kerîm.
 Her nefes bin fikrile hayrân idim.
 Bâtınım mülkü harâb olmuş idi.
 Seçmez idim anlar ile hayr u şerr.
 Nesne feth olmazdı ider idim âh.
 Ol 'imâdüddîn sırr-ı mürtezâ.
 Surûr-ı âfak emîrî'l-mü'minîn.
 Perde açıldı ve göründü tabak.
 Aldım içdim rihlet itdi müşkilât.
 Ya'nî ma'lûm oldu Zât-ı Kird-gâr.
 Âşikâre oldu Hayy-i lâ yenâm.
 Ana göre sen dahi tedbîr kıl.
 Sûr-ı İsrâfil uruldu her tarâf.
 Kim bunu cân işidir diri olur.
 Ger diri olmak dilersen gel beri.
 Devleti olan kulağında tuta.

Ve'l-hâsıl sizinle bizim aramızda olan mahabbet şol mahabbettir ki, Hazret-i Resûl –sallallâhü 'aleyhi ve sellem- ile ashâb-ı güzîn arasında idi. Ol mahabbetullâhdır. Buna şekk götüren mutlak kâfirdir. Yalancının yüzü kara olsun. İki cihânda hem karadır. Bu mahabbetin husûlünden sonra Hâtemü'l-enbiyâ ile ser-çeşme-i evliyâ nice yıl birlik itdiler. Bu hadîsden fehm oluna "Kâle 'aleyhi'-selâm "Lahmûke lahmî Yâ Ali, cismûke cismî Yâ Ali, demûke demî Yâ Ali." Ya'nî demektir ki, şol lahm ve şol cisim ve şol rûh şol dem ki, benim değildir. Senin dahi değildir. Ve şol nesne ki, senindir ol benimdir. Çün sizinle bizim aramızda olan mahabbet ol mahabbet idiğine inândınız ise birliğimiz

anların dirliği gibi gerekdir. Ya'nı ki, ol Şey bizim değil, sizin dahi değildir. Ve Şol nesne ki, bizimdir, sizindir. Belki mahabbet-i mezkûre husûlünden bir yolun sebebidir. Zîrâ sizinle mülâkî olduğumuz vakit her birinizde Hakkânî mahabbet hâsıl oldu. Ve hakikat-i ma'ânî zâhir oldu. Bu âyet-i kerîme müktezâsınca; *fe-Evhâ ilâ 'abdihî mâ evhâ. Mâ kezebe'l-füâdü mâ re'â*. Hakk Te'âlâ her birinize Hakkânî mahabbetini mübârek eylestün. Hiç fikir idermisiz ne vechile hâsıl oldu? Bu vechile hâsıl oldu ki, siz kendinizi bi'l-küllîye bize teslim itmekle sizin olan bizim oldu, bizim olan sizin oldu. Bu âyet-i kerîme müktezâsınca; *Yevme lâ yenfa'u mâlün ve lâ benûne illâ men etallâhe bi-kalbin selîm, En-Nebîyyü evlâ bi'l-mü'minîne min enfüsihim*. Ve kâle 'Aleyhi's-selâm "eş-Şeyhu fi kavmihi ke'n-Nebîyyi fi ümmetihî." Bu mezkûrâtdan asıl birlik ne idiği ma'lûm oldu. Asıl birlik ol idi ki, cümlemiz bir adâda olaydık. Bir erin oğlu gibi belki nefis-i vâhid gibi kâdir olduğumuzca zevk u Şevk olaydı. Ve illâ neyleyelim müktezâ-yı zamâne değil lutf idüb mümkün olduğu kadar birlik yüzüne cehd eylesiniz. Birlik yüzü budur ki, cümle ihvân safâgâhî bir yere gelüb hep kendi vücûdunuzdan istiğfâr eylesiniz. Zîrâ Hakk'dan ayrı gösteren ve biri birinizden ayrı sizin varlığınızdır. Ânınçün Resûl –'aleyhi's-selâm- buyurdu " Vucûdüke zenbün, lâ yükâsü 'aleyhi zenbün âhar". Ve dahi Hakk Te'âlâ buyurdu; *İnnallâhe lâ yağfirü en yüŐreke bihi ve yağfirü mâ dûne zâlike li-men yeŐâü*. Ve hiç bundan büyük günah olur mu ki, sizi dostdan ayıra ve aranıza iftirâk birağa.

Beyit

Çü sen sende görüb kendini kendin

Sen iblîs eyledin kendine kendin

İmdi lutf idüb Őeytânı kahr idesiz. Her biriniz kendi vücûdunu ifnâ itmekle. Çünkü bu fenâ sizden hâsıl ola. Gönül yüzün yire koyub 'âdet-i kadîmeniz üzre bakasız. Allâh Te'âlâ'nın lutf u keremi ve Habîbullâh'ın nübüvveti ve evliyâ'nın yüce himmeti irişüb her birinize tamâm-ı meretebe, safâ-yı hâtır hâsıl ola, inşâallâh. Ve her kangınızda da'vâ hâsıl olur ise bu hâl benimdir. Bu tarîk Hakk'a kapu düşübdür. Zîrâ siz bana bakmak ile size dahi hâl hâsıl olur dise, sıfât-ı Őeytâniye'nin tamân-ı zuhûridir. Miskîn-i bi-çâreyi hemân Allâh kurtarıvire. Kâlellâhü Te'âlâ; *Men yeŐâü'llâhü yüdlilhu ve men yeşe' yec'alhu 'âlâ sırâtin müstakîm*. Zîrâ Hakk zâtdır. Cümle cihân sâyedir. Hiç sâyede ihtiyâr varmıdır. Ne meretebe vehmi bâtıldır. Hôd olmayan geldi. İmdi gerü yok olınız. Bâkî kerem Hakk'ındır ve hem bunca erler vardır. Bir ocağımız ola. Bu ocağa gelen fukarâ fakr u felâket çekerler, bu sırra ve bize lâyıık değildir. Bu bâbda evkât fikr idesiz. Mürüvvet ve kereme lâyıık ne ise onu idesiz. Kâlellâhü Te'âlâ; *Len tenâlü'l-birre hattâ tünfikü*. Ve dahi bâ-ahvâl-i nâkıli'l-hurûf ile müşâvere idesiz. Bâkî ne demek lâzımdır ki, size ma'lûm olmaya." Hâdimü'l-fukarâ Ahmed Sarbân (?).

Ve yine 'Azîz-i müşârun ileyh –kuddise sırruhü- Hazretleri'nin kelimât-ı kudsiye manzûmelerinden ba'zıdır. Teberrûken bu mahalle terkîme cesâret olundu.

Merd isen meydân-ı 'ışkda cân u cânânı gör

Sâdıık isen 'ışık içinde iste bul sultânı gör

Ol sana senden yakındır sen dahi olma ırağ
 Kesreti ko vahdeti bul ma'nâ-yı 'irfânı gör
 Ve 'dduhâ yüzün durur ve 'l-leyli saçın mutlaka
 Oku hüsnün mushafını Sûre-i Furkân'ı gör
 Pertev-i nûr-ı Hüdâ'sın bile gör gel kadrini
 Mazhar-ı zât u sıfâtsın rahmet-i Rahmânı gör
 Kaygusuz el-fakru fahri çün buyurdu ol Resûl
 Fakr ile fahr idüben gel küfri ko îmânı gör
 Ve lehû

Hakk yoluna giden gelstün	Yolumuz vuslat yoludur
Hakk seferi vardır bunda	Bu yol hidâyet yoludur
Bu yolu hûd bulan buldu	Bulmayandır mahrûm kalan
Sırât-ı müstakîm olan	Bu yol hidâyet yoludur
Bu yoldur Hızır geldiği,	Gelüben beyân kıldıği
Hızır'ın âb-ı hayvân buldıği	Bu yol hidâyet yoludur
Bu yoldur Ahmed'e gelen	Cümle yoldan muhtâr olan
Gerçeklerde bâkî kalan	Bu yol ol devlet yoludur.
Budur Kaygusuz didiği	'Âlemin kaydın yidiği
Muhammed mîrâs kodiği	Bu yol ol rahmet yoludur.

Ve lehû
 Hakk kerem idicek, kula birdemde bir 'ilm okunur
 Vasf u beyândan eyler ve kula bir 'ilm okunur
 Ne harf var, ne yazu var, ne okunur elfâz var
 Ne bir eğlenür söz var, kula bir 'ilm okunur
 Ne hazar var, ne hâzır var, hemân ortada bir kâdir var
 Ne okunur, ne okudur var, kula bir 'ilm okunur
 Gerçek bellüdüdür sözünde, ma'nâ okunur özünde
 Gerçek evliyâ yüzünde, kula bir 'ilm okunur.
 Hakk kula idicek yâri her dem gösterir didârı
 Kaygusuz içerüden içerü kula bir 'ilm okunur
 Ve lehû

Görmeyen cân Yûsuf'un Kenân'ı bilmez kededir
 Öz vücûdu Mısrî'nin sultânı bilmez kededir
 Cehd idüb tavr-ı beşerden çıkmaya tâlib bu gün
 Kaldı nisyân içre ol nisyânı bilmez kededir
 Cism ü cânın sırrını fehm itmeyen avâreler
 Gerçi 'âşıkdır velî cânânı bilmez kededir

İçmeyen vuslat şerâbın yâr elinden her zamân
 Benzer ol mâhîye kim 'ummânı bilmez kededir
 Sırr-ı cânı bilmeyüb seyr eyleyen ser-geşteler
 Devr ider devrânla, devrânı bilmez kededir
 Mübtelâ-yı 'ışk olub cânânesini bilmeyen
 Derd ile dermândadır, dermânı bilmez kededir
 Cân kulağıyla işit *Ahmed*, Muhammed nutkudur
 Kendi nefsin bilmeyen Rahmân'ı bilmez kededir
 Ve lehû

Bu yol Hakk yol olduğuna Muhammed'dir şâhidimiz
 Aç gözünü sen ey gâfil bil Ahmed'dir şâhidimiz
 Bu yolu hûd Hızır didi, bu yolda Hakk hâzır didi
 Cürmün yazmaz kâdir didi, bu devletdir şâhidimiz
 İbrâhîm bunu söyleyen, Hızır'dır beyân eyleyen
 Ahmed'dir buna Hakk diyen ol şefkatdir şâhidimiz
 Bu yolda olan bâkî didi, anlar buldu Hakk'ı didi
 Terk eyleyen şakî didi ol Hâlık'dır şâhidimiz
Kaygusuz ider er isen gelene yol gösterirsen
 Güzeli beyân isterisen mahabbetdir şâhidimiz
 Ve lehû

Sana bu sırrın ahvâlin beyân itsem beyân olmaz
 Nişânı bî-nişân olan nihân olur 'ayân olmaz
 Bu sırrı bilmek istersen var evvel iste bul aslın
 Nişânı bî-nişânidir ana bellü nişân olmaz
 Hiç anı kimse bilmedi, cemâli kendi kendüden
 Yine anı bulan oldur ana şekk ü gümân olmaz
 Bu zevki zevk iden 'ârif visâline irenlerdir
 Cinânı bir pula almaz, ana can u cihân olmaz
Kaygusuz bu sırta irdi, iki cihân terkin urdu
 Her kim bu hâli hâllene, ana kevn ü mekân olmaz
 Ve lehû

Ey rûh-ı pâk 'âlem vasfin beyâna gelmez
 Vey nurdan musavver mislin cihâna gelmez
 Câm-ı mey sekâ (?) hem ol la'l-i cân-fezâdır
 Bir zerresin kim içse sırr-ı beyâna gelmez
 'Uşşâk-ı cum'asına câmi'-i cemâlin oldu
 Ey dost zirk-i la'lin âyruk lisâne gelmez

Cânâ cemâli şem'in şol cân görür ki, rüşen
 Pervâne var yandı ondan nişâne gelmez
 'Uşşâk-ı cum'asından her kim ki, ayru düşdü
 Gamın milketinde kaldı dârü'l-emâne gelmez
 Cân oynamak cihânda merdâneler işidir
 Meydân-ı ehl-i 'ışka zâhid-i zamâne gelmez
 Ser-geşte olma ey dil, cehd ile yâre ir kim
 Bir zerre yok cihânda ol mihr-i tâbâne gelmez
 Nutk-ı Mesîha benzer bu *Ahmed*'in kelâmı
 Her kim ki, anlamazsa ol merd-i cânâ gelmez
 Ve lehû

Sümbül-i bâğ-ı İrem silsile-i mûy-ı dost
 Perde-i beytü'l-Harâm silsile-i mûy-ı dost
 Gözde gönülde görür cism içinde yürür
 Boynuma taktı sürür silsile-i mûy-ı dost
 Ol büt-i sîmîn-zükn Hüsrev-i Şîrîn-dehen
 Menba'-i mekr u fiten silsile-i mûy-ı dost
 'Ârızı huld-i berîn hâl u hattı Hûr-i 'iyn
 Şeh-per-i Rûhu'l-Emîn silsile-i mûy-ı dost
 Kaşları kecer imiş 'anber-sâr imiş
 Leyle-i İsrâ imiş silsile-i mûy-ı dost
 Ol büt-i nûşîn-revân *Ahmedî* bir gün 'iyân
 Dâre çeker mû-keşân silsile-i mûy-ı dost
 Ve lehû

Hakkânî gerçek dervişin sırrı Sübhân'dan ayrılmaz
 Birliğe bel bağlayacak bir dem Hakk andan ayrılmaz
 Anınla var olmuşdur Habîb ile yâr olmuşdur
 Sâhibü'l-esrâr olmuşdur nutk u cândan
 Seyr ider bil cânın eyle yoldâş dîn ü îmânla
 Gâh seninle gâh anınla illâ ol andan ayrılmaz
 Kime kim Hakk virdi devlet cümle 'âlem ana âlet
 Gözüyle beyân ne hâcet vasf-ı beyândan
Kaygusuz ider Ey Gânî sensin derdimin dermânı
 Nice vasf eyleyem seni sırrın nihândan ayrılmaz
 Ve lehû

Yine geldi cân içinde bir yol gösterdi yâr bana
 Rızâsına virdim boyun lutfunla kahrı bir bana

Ne 'ârım kaldı, ne adım, cümle varımdan el yudum
 Bildim anladım maksûdum iş bu yolda ağıâr bana
 Dost kokusun aldım andan geçdim derdile dermândan
 Her ne gelürse Sübhân'dan cümle gül ü gül-zâr bana
 Bana ne cânım kayusu hemân cânân kayusu
 Ne baş ü ne cân kayusu ne vasl ne didâr bana
 'Ârif varın unutduğu mahabbet yolun dutduğu
 Gerçekler düşüb gitdiği oldur yolu var bana
 Ben beni andan bile men arayu beni bulaman
 Bir dem ben ansız olaman bu okunur her bâr bana
Kaygusuz sen âvâresin iste bul derdin çâresin
 Gerçekler yüzüm karasın urub durur her bâr bana
 Ve lehû

Yâ İlâhî derdini derdime dermân eyledin
 Kendi 'ışkın sırrını hem mûnis-i cân eyledin
 'Âlem-i cismânî içre kalmışidim bi-basar
 Pertevin saldın bu gönlüm içre cevân eyledin
 Künt ü kenzin sırrına çün mahrem eyledin bizi
 Kendi fazl u lutfunle kendin i'lân eyledin
 Çün tecellî-i cemâl itdin bize bizden yakîn
 Hamdü lillâh sen seni kim bize mihmân eyledin
 Şeş cihetden sana yol yok kimse bulamaz seni
 Geldin insân sûretine seni seyrân eyledin
 Yâr olmuş sana müştâk kandeliğın kim bilür
 Gizledin sen seni gönül içre pinhân eyledin
Kaygusuz ider İlâhî sana şükrüm budurur
 Bizi bizden kurtaruben sırr-ı Sübhân eyledin
 Ve lehû

Her kim bize ta'n eyler ise cins-i beşerden
 Hakk saklasun 'âlemde onu havf-ı hatardan
 Zemm eyleyüben 'aybımızı söyler olursa
 Mahşerde emîn ide Hüdâ şûr ile şerden
 Söğmekde ne var döğse helâl eyleriz anı
 İncitmeyüben hâtırımız dahi beterden
 Kibr ile bize kîn idene Bârî Te'âlâ
 Rahm eyleyüben şefkat ide sormıya derdin
 Mahbûbı sor dirler ise hâtırımız hõş

Kimdir çıkara göz göre ol nr-ı basardan
 İnkârı ko bak ahsen-i takvîme ber gel
 yine-i dilrşen olur sâf-ı nazardan
 Her Őeyde bizim gördüğümüz nr-ı Hüdâ'dır
 Ger pîr  civân ola ve ger gonca-i puserden
 Her yerde Hakk'ı birlemeyen eğri nazarlar
 Kurtarmadı hıç gerdemini tîg u teberden
 Siz nice ki, zemm eylesiz ilk âmirem
 Dil-şâd oluruz gş idicek biz bu haberden
 Kâfir dir isen biz değiliz mlhîdî anma
 Tevhîde iren kalbini pâk itdi bulardan
 Vahdet denizi bahrisidir *Kaygusuz* gr
 Tevhîdi komaz kendi geçer cânla serden
 Ve lehû
 Olalı eynimize hil'at-ı merdân kepenek
 Mülk-i esrâra bizi eyledi sultân kepenek
 Cenk içün nefsi ile dervîş hş, cûş olur
 Mnkirin ta'nasının taşına kalkân kepenek
 Bu cihân beylerini habbe almaz ne 'aceb
 Edinr fakr u fenâ ehlini mihmân kepenek
 Jeng-i gamdan sarulub saklar eser ide dey
 Gönül ayinesine oldu nige-h-bân kepenek
 Nice bin (?) Şerh idüben didi hired
 M'mine gülşen olur mnkire klhân kepenek
 Âteş-i Őems-i fenâ ile yanan ehl-i dile
 Rz-ı Maşerde olur sâye-i Yezdân kepenek
 Genc-i gamda brnb yatmak içün örtü dşek
 Hasta gönlüme devâdır dime dermân kepenek
 Terk-i tecrîd olana Cennet-i Me'vâ görünür
 Ehl-i dünyâ geçinen önüne zindân kepenek
 Câhilin gnl bu gün atlas u zer-bâfte düşer
 Kande varırsa gir sâhib-i 'irfân kepenek
 Ne hümâ tal'at olur mülk-i fenâya Şeh ider
 Sâyesin salsa kimin üstüne Yezdân kepenek
 Nazar-ı pîre varub yüz srtb bu hıdmet içün
Kaygusuz cânını hş eyledi kurbân kepenek

Ve lehû

Sür gayriyi aradan çünkü ol var sendedir
 Senden sana kılğil sefer mahzen-i kân sendedir
 İste bul sen anı cândan bulayım dime yabânda
 Ne istersen beyâbânda vasıl-ı dîdâr sendedir
 Bunca evliyâ geldiği budur anların bildiği
 ‘Âlemin müştâk olduğu dil-i dîdâr sendedir
 Sendedir Hakkın yolu, sendedir kudret eli
 Cümle ‘âlem dobdolu nûr-ı envâr sendedir
Kaygusuz olmagil ırak bana senden yakındır Hakk
 ‘İlm-i Hakk, kudret-i Hakk cümle esrâr sendedir

Ve lehû

Şerî’at ilmin bildiğim diyenler	Tarîka girmemiş yolu ne bilsün
Ma’ânî bahrine daldım diyenler	Tevhîde dalmamış kevnî ne bilsün
Gelün zikr idelim Allah adını	Zikr idenler görmez tâmû odını
Münkirler ne bilsün tevhîd dadını	‘Ömründe yememiş balı ne bilsün
‘Âkil olan zikre kendin yâr ider	Dün-i gün eyleyüb âh u zâr ider
Kişi var zikr itmeğe ‘âr ider	Dâim gybet söyler dili ne bilsün
Gaflet ile dünyâ gamına dalar	Terk ider âhreti dünyâyâ yeler
Bir mangıra kendüyi oda salar	Böyle gider sanur hâli ne bilsün
Ey <i>Kaygusuz</i> mürşid eteğin bekle	‘Ârif isen kendi özünü yokla

Fâş itme sırrını fâşiden sakla

Zikr sözün kalbi ölü ne bilsün

Ve lehû

Yûsuf-ı Mısri bulam dersen eğer insâna bak
 Cümle varlıktan güzer kıl cân içinde câna bak
 Câhil sûret olanlar bilmediler âdemi
 ‘Ârif-i sırr oldun ise pertev-i Sübhân’a bak
 ‘Ârifâne bir nazar kıl kim bu sırdan geçesin
 Cezbe-i Hakk irer ise rahm ider Rahmân’a bak
 Mahv-ı mutlâk oldun ise varlığın buldu fenâ
 Ger bekâ-ı Hakk irerse hükm iden sultâna bak
 Hakk’a vâsıl olan ‘âşık böyle vâsıl *Kaygusuz*
 Sende vasl olmak dilersen bu yola erkâna bak

Ve lehû

Pîrim, sultânım, evliyâ mürşidimsin, kutbu’l-‘âlemsin
 Derd senin, dermân senindir, mürşidsin, kutbu’l-‘âlemsin

Sensin asl-ı ma'den-i kân, senden dolu kevn-i mekân
 Emrindedir cümle cihân, mürşidsin, kutbu'l-âlemsin
 Emrinle döner nûh felek, sana hizmetkârdır melek
 Kullarına himmet itmek, mürşidsin, kutbu'l-âlemsin
 Göster Hakk'ın âyâtını, 'ayân kıl beyyinatını
 Aç gönüller mirâtını, mürşidsin, kutbu'l-âlemsin
Kaygusuz'un sensin cânı, gönlünde dîn ü îmânı
 Bir zerrenin yok gümânı, mürşidsin, kutbu'l-âlemsin
 Ve lehû

Baştan ayağa yâre ben, kangî derdim ağlaya ben
 Dertli olmuş bî-çâre ben, kangî derde ağlaya ben
 Ne haberimden alur var, ne hâlîme hâldâşım var
 Ne bir dilimden bilür var, kangî derde ağlaya ben
 Bir yana firkat gayreti, bir yana gurbet hayreti
 Bir yana dostun hasreti, kangî derde ağlaya ben
 Ne bellü gerçek kuluyum, ne anın derdli deliyim
 Ne bellü ölü diriyim, kangî derde ağlaya ben
Kaygusuz ider velî oldum, ne bellü Hakk'a kul oldum
 Ne bellü yandım kül oldum, kangî derde ağlaya ben
 Ve lehû

Her kime kim 'ışkla 'irfân gerek	Mürşid anakâmil insân gerek
Câhile cânân haberin sormagiz	Cân haberin virmeğe cânân gerek
Belki bu meydâna giren 'âşığın	Başı tob olub eli çevgân gerek
Simle zer harcı nedir 'âşığa	Cânla ser-hâkle yeksân gerek
Münkir olan doğru sözü dinlemez	Hakk sözü dinlemeğe îmân gerek
Merd olanın bil ki, ta'n taşına	Tâ olucak sinesi kalkân gerek
Kokuleyin gülşen-i vahdet gülün	Cümle cihân anagülistân gerek

Menziline irmeğe gerçeklerin

Ahmed yâ himmet-i merdân gerek

Ve lehû
 Yüce sultânlar Sübhân'ı derdini vir eğleneyin
 Derdindir derdim dermânı derdini vir eğleneyin
 Derdin derdime düş eyle, ânınla gönlüm hoş eyle
 Lutfunla yoldâş eyle derdini vir eğleneyin
 'İşkin ile yandır beni, derdine boyandır beni
 Al sen, sana döndür beni, derdini vir eğleneyin
 Pîrim yoldâş eyle bana, dînin yoldâş eyle bana

Sırrın sırdâş eyle bana, derdini vir eğleneyin
Kaygusuz ider ey Ganî gönlüm seni ister seni
 Sensin derdimin dermânı derdini vir eğleneyin
 Ve lehû

Ezelî kâlû belâdan kurbânıyım cân Ahmed'in
 Yoluna cân kıldım fedâ, kuluyam sultân Ahmed'in
 Bendesi olmuşum cânadan, bulmuşum derde dermândan
 Her dem gelür geçer benden, yoluyum ırmak Ahmed'in
 Bana fedâ kıldı özün, seyr içinde gördüm yüzün
 Benim ile söyler sözü, diliyim gerçek Ahmed'in
 Her dem benim ile olur, inileyüb zârf kılur
 Benim ile alur virir eliyim sultân Ahmed'in
Kaygusuz bakma varına, düşe gör dost didârına
 Yandım tecellî nârına, nûruyum sultân Ahmed'in
 Ve lehû

Hamdülillâh şimdi bir âlî-cenâbım var benim
 Evliyânın himmetiyle feth-i bâbım var benim
 Cümle evrâkın dürüb yumdum bu 'ilmin defterin
 Şimdi fasl u bâbı yok bir hûş kitâbım var benim
 Gönlümüz esrâr-ı Hakk'ın mahzen ü deryâsıdır
 'Âlemi garka virir bir katre âbım var benim
 Bize bizden kim suâl eyler bıraktık benliği
 Ne suâl ve ne cevâb ve ne hesâbım var benim
Kaygusuz ider ilâhî sana şükrüm budurur
 Ahmed'in gibi mülâzım hem meâbım var benim
 Ve lehû

Ve eyyednâhû bi-rûhî şunun kim geldi şânına
 Bil oldurur nişân olan bî-nişânın nişânına
 Çün anın zâtı akdemdir, kamû şeyden mukaddemdir
 Anın vasfını kim kıldı, nihâyet yok beyânına
 Şolar kim zât-ı akdemden nazar irişdi anlara
 Gelüb bunda düşün oldur nihân içre nihânına
 Gelür cân cihân olur, kamû cânlara cân olur
 'İyân u gâh nihân olur gider anın nihânına
 Bu hâli hâllenen kişi nider dersile fetvâyı
 Gelür ol 'ilm u Rabbânî, düşer anın divânına
Kaygusuz ider bu 'ilmi okudum, anladım, bildim
 Hakk'ın gizlü evliyâsı sürer hükmün cihânına

Ve lehû

Şükür Hakk'ın kereminden, ben bende buldum îmânı
 Hakk bir kapu açdı bana, ben bende buldum îmânı
 Hakk'ın kapusun açayın, 'âleme nûrun saçayın
 Gözüm yok neden kaçayın, ben bende buldum îmânı
 Hakk nazar eyledi bana, dobdolu oldum cihânâ
 Mazhâr düşdüm ol Sultâna, ben bende buldum îmânı
 Hakk'ın lutf u rahmetiyle, Habîb'inin şefkatiyle
 Evliyânın himmetiyle, ben bende buldum îmânı
 Yaradılmışa oldum yâr, kalmadı arada ağyâr
Kaygusuzum ne kaygum var, ben bende buldum îmânı

Ve lehû

Bulmuşuz Yusûf-ı Mısrî bu âyîn ü erkân bizim
 Baş u cân oynayu geldik, şimdi oynayan meydân bizim
 Baksan cümlemiz bir yüzüz, kamûyu görür bir gözüz
 Meydânda tob çelen biziz, elimizde çevgân bizim
 Bulmuşuz emnle emân, kalmadı şekle gümân
 Her bir gerçeğin bir zamân bu şimdilik devrân bizim
 Tâlibe nefsin bildirir ölmüş cânları dîr görür
 Vuslat-ı Hakk'a ir görür bu lutf bu ihsân bizim
Kaygusuz istersen yâri, çıkar gönlünden ağyârı
 Dertlü olan gelsün beri, dertlülere dermân bizim

Ve lehû

'Âriflerin 'irfânı var iki cihândan ileru
 'Âşıkların meydânı var kevn-i mekândan ileru
 Her birinin bir hâli var, yollu yolunca yolu var
 Gerçeklerin beyânı var, vasf u beyândan ileru
 Her hâlin bir lisânı var, bir cân içre bin cânı var
 Ma'sûkların nişânı var, nâm u nişândan ileru
 Her zamânın bir ıssı var anınladır kevn-i karâr
 Tâlib isen isteyi var menzil yok andan ileru
Kaygusuz ebrâr velîdir, sözleri gerçek dilidir
 Cümle hâl insân hâlidir, ne var insandan ileru

Ve lehu

Ali'dir küll-i şeyin pâdişâhı

Ali'dir Mustafâ'ya yâr hem-dem

Ali'dir pâk iden cümle diyârı

Ali'dir cümle başların külâhı

Ali'dir dillerin zahmîne merhem

Ali'dir Ahmed'in hem yâd-gârı

Ali ölmedi, görmedi tûfânı	Ali'dir dost ilinin armağanı
Ali önünde Cebrâil kodu baş	Ali kıldı çû sırr-ı 'âleme fâş
Ali'nin muştuna doymadı Hayber	Anınçün adına çün dendi Hayder
Ali'nin tozu göze tûtiyâdır	Ali sultân-ı cümle evliyâdır
Ali kâf'dan kâf'a dutdu cihânı	Ali'dir cümle diller dâsitânı
Ali'dir surûru âhir zamânın	Ali'dir mîri kevn ile mekânın
Ali'dir mazhar-ı Hakk, cân-ı cânân	Ali'dir dürr-i deryâ-yı 'ummân
Ali'dir <i>Kaygusuz</i> gönlünde esrâr	Ali'dir ây u gün nûr ile envâr

Ne kim varsa kamû merdân-ı meydân

Ali'den öğrenür cümlesi erkân

Ve lehû

Varımı ol dosta virdim, hânümânım kalmadı
 Cümlesinden el yudum, pes dü-cihânım kalmadı
 Çünkü fazlullâh irişdi, çekdi beni kendüye
 Açdı gönlüm gözünü, ayruk humârım kalmadı
 Çün fenâ fillâh içre bizi ifnâ eyledin
 Anınçündür benim nâm u nişânım kalmadı
 Dost cemâli 'aksini saldı bu gönlüm iline
 Anı görelden beru sabr u kararım kalmadı
 'Ayn-ı tevhîd açılıb, hakka'l-yakîn bildim anı
 Şirki sürdürüm aradan şekk ü gümânım kalmadı
 Evliyânın himmeti yakdı beni kâl eyledi
 Sâfiyem buldum safâ, ayruk yalanım kalmadı
Kagusuz ider İlâhî sana şükürüm budurur
 Hamdülillâh ışk-ı Hakk'dan gayri va'dim kalmadı

Ve lehû

Ey tâlib olan 'âşık, seyr itmeğe cânânı
 Dikkâtle temâşâ kıl her gördüğün insânı
 Âyine-i insânı bil, sûret-i Rahmân'dır
 Bu âyineye gel bak, gör anda o Sultânı
 Sûretde görünmez cân ger dirse münâfıklar
 Sen cânâ nazar kılsun görmek dileyen anı
 Mahbûb temâşâsın men' eyler imiş münkir
 Kôr gözlerinin yokdur nûru, göremez anı
 Sen hüsn-i dilârâdan, göz yumsa nola zâhid
 Huffâş gözü görmez hurşîd-i dirahşânı
 Ben hâtem-i la'linden bir zerre haber duysam

Bir habbe almazdım sad mülk-i Süleymânı
Esrâr-ı sözlün *Ahmed* keşf eyleme nâdâna
Hayvâna mahal görme ser-çeşme-i hayvânı
Ve lehû

Mazhar-ı sırr-ı Hüdâ şâh selâmün 'aleyk
Mâlik-i tığ-i dû-ser, pâdişeh-i bahru ber
Surûr-i huld-i berîn, sâki-i mâ-i ma'ın
Seyr idüben gû-be-gû, şerh iderem mû-be-mû
Rahmet-i Rahmânsın âyet-i Kur'ânsın
Medh idüben Mustafâ zâtına dir lâfetâ
Ma'den-i îmân u dîn, sürûr-ı huld-i berîn
Bağladı meclisde saff medhin ider ceng-i def
Şîr ile Şîrîn ya'ni Hasan Hüseyin
Zeyn ile Zeynü'l-'ibâd mebde-i mülk ü me'âd
Bâkır ulubdur imâm oldu imâmü't-temâm
Ca'fer-i Sâdik yakîn zînet-i huld-i berîn
Mûsâ-yı 'âlî-güher, sâhib-i tâc u kemer
Şeh Ali Mûsâ er-Rızâ, şâfi'-i devr-i cezâ
Sürûr-ı şâh-ı Takî ya'ni imâm-ı Nakî
'Askerî sâhib-i livâ, 'âleme zıll-ı Hüdâ
Mehdî sâhib-i zamân, mâlik-i mülk-i cihân

Kaygusuz'un cânısın, dinile îmânısın
Sürûr-ı sultânısın şâh selâmün 'aleyk

Ve lehû

Bâde-i vahdet içüb olma gönül (?)
'Işk çün dobdoludur (?)
Çarh urur şevk-i Muhammed'le (?)leyl ü nehâr
Ser-eflâke atı basdı meğer süm süm süm
Oldu Bû-Bekr ü 'Ömer 'Osmân anın yarıları
Katl idüb 'âsî olanları bütün (?)
Murg-ı dil şevk-i Ali'den dem urub uçmazsın
Şekl-i şehbâzda olursa di ana (?)
Ra'd sanman dil-i 'uşşâk hüsn-i râhîdir
Kubbe-i çarh-ı matbakda öten güm güm güm
Sanmagiz lehv ile dir âh derûnun işidüb
Zikr-i tesbîh-i Hüseyinî'dir iden (?)
Çâker-i Zeynü'l-'abâ olmayanın her dû serâ

Kâşif-i Kul innemâ şâh selâmün 'aleyk
Mâlik-i derendedir şâh selâmün 'aleyk
Hem-dem-iRûhu'l-Emîn şâh selâmün 'aleyk
Kâşif-i esrâr-ı hû şâh selâmün 'aleyk
Sûret-i Sübhânsın şâh selâmün 'aleyk
Şîr-i Hüdâ'sın hüdâ şâh selâmün 'aleyk
Kâtil-i div-i la'ın şâh selâmün 'aleyk
Ey dürr-i bahr-i Necef şâh selâmün 'aleyk
Oldu bular nûr-ı 'ayn şâh selâmün 'aleyk
Sâlik-i saff-ı nihâd şâh selâmün 'aleyk
Bendesidir hâss ü 'âmm şâh selâmün 'aleyk
Hâce sâlâr-ı dîn şâh selâmün 'aleyk
Didemize nûr-ı fer şâh selâmün 'aleyk
Pertev-i nûr-ı Hüdâ şâh selâmün 'aleyk
Her dü-cihân muttakî şâh selâmün 'aleyk
Ol kamû derde şifâ şâh selâmün 'aleyk
'Âleme rûh-ı revân şâh selâmün 'aleyk

Bî-gümân bil sen anı tâli'idir (?)
 Bâkır u Ca'fer için cânı fedâ kılmayanın
 Ebedî birliğe irmez yeridir sam sam sam
 Oldu ol sürûr-ı dîn Mûsâ Kâzım kim anın
 Medhini eylemeyen olsa nola (?)
 Men Ali Mûsâ Rızâ'nın yüz urub eşliğine
 Hem Takî şâh Nakîden ururum dem dem dem
 'Askerî 'askeriyüz mehdî-i sâhib-i 'ilmin
 Ka'be-i eşki gözüm yaşıdurur zem zem zem
 Hânedân kullarıyuz darb-ı kadem gibi bu gün
 Çalarız (?) biz dem dem dem
 Ahmedî âl-i 'abâ yoluna cân terk iderim
 (?) yok mülk-i Süleymân bana ne (?)

Bu tahrîr olunan eşâr ledünnî girdârdan mâ-'adâ nutk-ı şerîfleri kesret üzre vukû' bulub ancak bu mikdârının tastiriyle iktifâ kılındı –kuddise sırruhû-

Pes Ahmed Sârbân –'aleyhi'r-rahmetü'l-Melikü'l-Mennân-dan müstefiz-i kemâlât olanlardan biri dahi Vize'li 'Alâüddîn Efendi hizmetleridir ki, evâhir-i saltanat-ı Sultân Süleymân bin Selîm Hân –'aleyhima'r-rahmetü ve'l-gufrân-da 970 târihinde terk-i 'âlem-i bî-karâr eyleyüb sıraları(nda) defn olundu. Bunlardan dahi vâsıl-ı teşrîf-i hilâfet olanlardan biri dahi eş-Şeyh Gazanfer Dede Efendi'dir ki, evâil-i kârda kâr-güzârı san'at-ı dehbâğat iken ferâğat idüb, meşâyih-i tarîk-i Bayrâmiye'den zikirleri murûr eyleyen Vize'li 'Alâüddîn Efendi'nin âvize-i dâmen-i 'inâyeti ve fâiz-i icâzet ü hilâfeti olmuşüdi. Nice zamân şeyhi seccâdesinde mütesaddî irşâd u mürebbe-i zühhâd olub, dokuz yüz yetmiş dört senesi evâilinde hayr-bâd-ı dehr-i bî-bünyâd itmişüdi. Sâha-i zâviyede şeyhi cenbinde defn-i merkad-i pür-envârdır.

'Azîz-i mezbûr cezebât-ı ilâhiye ile meşhûr zencîr-i 'ışk-ı Hüdâ'nın şîri ve bişye_pür-rişte-i mahabbetin Gazanferî ümmî iken me'ârif-i sûfiyeye vâkıf ve esrâr-ı hafiyeye-i silsile-i 'aliyeye 'ârif idi –kaddesallâhû sırruhû-

Bunlardan dahi nâil-i eltâf-ı bî-nihâye olanlardan biri dahi Vize'li Bâlf Efendi Cenâbları'dır ki, nice zamân ihyâ-yı kulûb-ı 'âşikânda istihdâm olunub 'azîzlerinden sonra 'azm-i dârû'n-Nâ'im itmişlerdir.

Ve yine Gazanfer Efendiden nâil-i hilâfet ve velâyet olanlardan birisi dahi *Hâşimî* mahlas Seyyid Osman Efendi ki, kıdve-i sâdât, sa'âdet zamîr Kasımpaşa'lı Emîr Efendi dimekle şehîr olan 'Azîz-i Rûşen zamîrdir. Hatt-ı vucûdî hıttâ-i Sivâs'dan keşîde ve makâm-ı tefrîk siyâh u seffide resîde olub, belde-i Amasya 'ülemâsından tahsîl-i 'ilm u kemâl itdikden sonra dârû'l-mülk-i Rûm'a kudûm ve hıdmet-i fudalâ-i zîbende rûsûm idüb, sahn medresesinde muzâf iken terk-i 'örf ü izâfet ve

meşâyih-i Bayrâmiye'den Vize'li 'Alâüddîn Efendi ile sohbet ba'dehû halife-i seccâde-nişini Gazanfer âsitânesinde tekâmîl-i tarîkat eyleyüb 'âdât-ı sâdât-ı a'câm üzre giysüler irsâl idüb, Saçlı Emîr Efendi deyu iştihâr ve necm-i giysüdâr gibi aktârı-'âlemde şa'sa'a-i envâr-ı i'tibâr olmuşıdi. Verâ-i Haliç Kostantiniyye'de vâki' Kasım Paşa mahallesinde zâviye-i ma'rûfesini ihyâ ve âstân-ı irşâd-penâhını mültecâ-yı fukarâ vü sülehâ idüb nice zamân ol buk'ada işâ'a-i eşî'a-i irşâd u ikmâl zümre-i erbâb-ı reşâd olmayub sît ü sadâ-yı şöhreti 'âlem-gîr ve cezbe-i mahabbeti zencîr kerdên-i sağır u kebîr olmağla.

Beyit:

Ben kemend-endâz-ı meydân-ı mahabbet olalı

Halka-i teslîme geçmişdir ser-kerden-keşân

Mazmûnı kitâbe-i kitâb-ı menkabet numûnu olmuşdur. Zamânlarında sît-i iştihârları tanîn-endâz-ı mesâmi'-i ekvân olduğundan hussâd-ı bed-nihâd 'ülemâ-ı zâhir beynine sûret-i Hakk'da ilkâ-i hased eyleyüb, 'azîz-i müşârün ileyhın silsile-i tarîkleri bundan akdem şerbet-i şehâdet iskâsıyla şehîd olan İsmâil Ma'sûkî ve Şeyh Hamza tarîkine müntemîdir deyu kelimât-ı i'râz-nümün tefevvüh itdiklerinden ol vakitte mu'âsırlarından takvâsı mecmaün 'aleyh-i cumhûr olan ser-çeşme-i tarîkat u hakikat mecmaü'l-bahreyn fazîlet ü ma'rifet eş-Şeyh Nureddînzâde Cenâbları'nın sohbet-i şerîfelerine mülâzemet ve bu tarîk ile tahsîl-i 'ismet eyleyüb bu hâl üzre sübhâ-kerdân-ı eyyâm u leyâl iken bin üç Zi'l-kâde'sinin on birinci güntü dâr-ı bekâyâ irtihâl buyurub, zâviyeleri sahâsında medfûndur –kuddise sirruhû-

'Azîz-i mezbûr cezbe-i 'azîme ile meşhûr, âteş-efrûz-ı 'ışk u mahabbet mâlik-i iksîr-i hakikat, mak'ad-ı 'âlem, şeyh-i mükerrem idi. 'Azîz-i müşârün ileyhın keyfiyet-i 'inâbetleri lisân-ı dürer-bârlarından menkûl olmak üzre *Lemezât-ı Hulvîde* böyle muharrerdir ki, bir gece 'âlem-i ma'nâda Hazret-i Haydar-ı Kerrâr –radiyallâhû 'anh- Cenâbları'nı Döldüle sūvâr ve yed-i şerîflerinde Zülfekâr mevcûd olduğu hâlde müşâhade eyleyüb “Ya Veledî, eğer bizim sohbetimizi isterisen Vize şehrine var, bizi onda bulursun” deyu buyururlar. Bî-dâr olduklarında ol cânibe 'azîmet ve şehre dâhil olmak üzre iken bir taraftan bir sūvâr kimesne zuhûr idüb, Emîr Efendi yanına gelüb, ba'de's-selâm işrâk-ı zamâir ve keşf-i serâir eyleyüb “Emîrim ol Ali benim ve bu at Döldül'den bedeldir” dirler. Emîr Efendi'nin hatırına “Zülfekâr kanı?” demek hutûr eyledi. Derhâl tesbîhlerin gösterüb “İşte Zülfekâr budur” didiklerinde ol tesbîh bî-'aynihî gözüme Zülfekâr görünüb bî-hôd oldum. Sahve geldiğimde kendilerinden bî'at ve hizmetlerin ihtiyâr eyleyüb ba'dehû ser-tarîk bunlara intikâl eyledi.

Yerlerine mahdûm-ı kerîmleri es-Seyyîd Ca'fer Efendi seccâde-nişin olub 1050 târîhinde irtihâl eyleyüb pederleri cenbinde defn olundu.

Bunların dahi câ-nişinleri mahdûm-ı kerâmet rûsûmları Şerîf İbrâhîm Tavîl Efendi nice zamân post-nişin ve seccâde-i irşâdda mekîn olub, bunlar dahi 1099 târîhinde vâsıl-ı civâr-ı Rabb-i Rahîm oldu.

Yerlerine necî-i necîbleri Seyyîd Gazanfer-i Sâni nâil-i mesned-i a'lâ'l-e'âlfî olub, bin yüz on iki senesinde terk-i 'âlem-i nâsût eyleyüb, pederleri ve cedleri yanında medfûndur –kuddise sirruhû-

Paşmakçı Ali Dede ve Hamdi Efendi -kuddise sirruhumâ- Cenâbları Hâşimî Seyyîd Osman Efendi hizmetlerinden neş'e-yâb-ı cezbe-i rahmânî olub, zamânlarında tesellî bahş-ı kulûb-i 'âşikân olmuşlardır.

Pes Ahmed Sârbân –'aleyhi rahmetü rabbihî'l-mennân- dan fâiz-i rütbe-i 'âliye-i ekmeliyet ve nâil-i hilâfet-i etemmiyet olan merd-i meydân, ma'nâ-yı ferd-i eyvân-ı takvâ, Hazretü'ş-Şeyh Hüsâmüddîn Ankaravî –kuddise sirruhu'l-âlfî- Cenâbları'dır ki, vilâyet-i Ankara'dan bedîdâr ve mehâr-ı irâdetin teslîm-i yed-i Ahmed Sârbân eyleyüb, şeyhleri irtihâlden sonra seccâde-nişin-i hilâfet ü erîke, pîrâ-yı velâyet olub ancak cezbe-i ilâhiye kendilerinden kemâl üzre zuhûr eylediğinden ba'zı ashâb-ı i'râz ilkâsıyla taraf-ı saltanat-ı 'aliyyeden tefîş ve tashîh için emr-i 'âlfî sâdir ve keyfiyet-i hâlleri kemâ yenbağî istifsâr olunmak için Ankara kal'asına vaz' ve ertesi günü dâr-ı bekâyâ rihlet eylemişler bulundukda cümle ahâliye hayret ve dehşet alıverüb, cesed-i mübâreklerin yine Ankara kurbünde Kutlu nâm karyede kendi binâları olan mescîd ve zâviyeleri sahâsında defn eylediler. Ve kâne zâlik sene erba' ve sittîn ve tis'amie –kuddise sirruhû-

Kendilerinin ihvâna îsâl buyurdıkları mekâtîbden birinin sûreti ve manzûmen nutk buyurdıkları eş'âr-ı hakâyık-şî'ârdan biri bu mecellede tahrîr olunması münâsib olunmağla tasdîrine cesâret olundu.

Nazım

Ey talebkâr-ı hüdâvend-i kerîm zü'l-'atâ

Sâdiku'l-kavl 'ulüvvü'l-himme ve 'abd-i rizâ

Bir latîfedir gönülden söyleriz tâliblere

Kalb-i mü'mîn beyt-i Rahmân'dır buyurdu Mustafâ

Gönüle gir ki, ve men yedhulhû kâne âminen

Hakk'ın evidir ana giren emîn olur şehâ

Girmek oldur ki, nefes çıktığı yire varasın

Anda Hakkânî , fikr idesin dâimâ

Dünyevî yâ uhrevî efkâr gelse eyle red

Mâsivâdır fikr-i Hakk'dan gayrı hep ey müctebâ

Varlığını Hakk'a vir, vârlık Hakk'ın olsun hemân

Sen çık aradan hemân, kalsun yaradan mutlakâ

Hakk'ı var kendini yok fikr eyle anda ol mukîm

Bu teveccühden gönül oğlu doğar ey! mehlikâ

Bu veleddir cân bir cân hem büt tersâ beçe

Sâhib-i keşf ü kerâmet zevk u şevk ey pür-safâ

Bekle gönlün rabbini fikr ile fikr-i gayri ko

Taşra gezme gir vücûdun şehrine ol pâdişâ
 Tâlib kâbil gerekdir 'âşık-ı ser-bâz hem
 Hakk ile vuslat dilersen varlığın eyle fenâ
 Mahv ide öz varlığın tâ kim göre Hakk'dan likâ
 Kendiliksiz vâsıl oldu enbiyâ u evliyâ
Küllü şeyin hâlikün illâ vecheh buyurdu Hakk
 Yokdurur gayrın vücûdu gözünü aç gör fenâ
 Ey *Hüsâmeddîn* bu uslûb üzre gönlün bekleyen
 Fânî olur kendi özünden Hakk ile bulur bekâ

Hüsâmüddîn Ankaravî –kuddise sırruhû- medîne-i Bursa'da halifeleri Hasan Kabadûz kibeline irsâl buyurdıkları mektûbun sûretidir:

Eüzübillâhimine'ş-şeytânî'r-racîm Bismillâhi'r-râhmâni'r-rahîm. *Mâşâallâhû kâne ve mâ lem-yeşe' lem-yekün. Kul in küntüm tühıbbûna'l-lâhe fe 't-tebiûnî yühıbbükümullâh.* Hâmil-i varaka sizlere vusûl buldukda gönül yüzün yere koyub her birinize bî-hadd ve bî-kıyas du'âlar olundukdan sonra cümlelerinden mercûdur ki, bir birinize 'âlfî nazar idüb her birinizdeki zuhûr-ı keremi Hakk'dan bilesiz, kendi nefsinizden bilmeyesiz. Zîrâ nefsinizden nice bilesiz bu tarîk-i Hakk'a şurû' itdiğimiz bundan ötürü varlığımız ve dahi ana mensûb olan her ne var ise Hakk bakdığımız yere teslîm eyledik.

Beyit

Nice canlar, nice başlar yola kurbân için geldi
 Kabul olur ise Hakk'dan bulara kutlu bayramdır

Anlar dahi lutf u keremlerinden bizim cümlemiz yüzümüz karasıyla götürü varlığımızı alub yok eylediler. Ve bu yokluk burcundan varlık âfitâbı ile anın şevki ve mahabbeti ve 'ilm u ma'rifeti zuhûr idüb "Men 'arefe nefsehû, fe-kad 'arefe Rabbehû" ma'nâsı hâsıl oldu. Zübde-i ma'nâ budur ki, bir kimesne kendi nefsinin yokluğun bile ve müşâhade eyleye. Bâkî vârlık ve kerem u zevk ve şevk u mahabbet ü kudret ü 'ilim ü ma'rifet ve dahi cümle zuhûrât-ı Hakk'ın idiğini bilür ve dahi sırr-ı evliyâ ki, sırr-ı Hakk'dır. Her birinizden kendi diliyle kendüye söyler ve kendi kulağıyla kendi işidir ve kendi mahabbetiyle kendiyi sever, mütelezziz olur.

Beyit

Diyen ve işiden O imiş
 Sen ve benliğimiz bahâne imiş

Burada ziyâde mütenebbih olmak gereksiz. Ol sultânın zuhûrunu kendi zuhûrunuz zann itmeyesiz.

Nazım

Senin gönlün musaykal düşdüğünden	O nûr irdi ve 'aksî duydu senden
O gördü lâkin A'nı seni sandın	Bu nûrun odunun 'ışkına yandın
Bu menzilde henüz fânî değilsin	Gözüller derdi dermânı değilsin

el-Hâsıl gayret-i Hakk varlık budur ki, Hakk'ın varlığın isbât idüb kendi varlığını Hakk'dan gayrı ne kim varlık var ise red idüb belki la'net idesiz.

Beyt

Gayriyi gayreti komadı A'nın	Lâ cerem 'aynı oldu eşyânın
Hemândem kim kopar rûz-ı kıyâmet	Harâb olur cihân mülki temâmet
A'nın bürhândır âyât-ı Kur'ân	Ki, ref' olur bu eşkâl ü hayâlât
Sana bu kurb olur oldumda hâsıl	Ki, sen sensiz olursun A'na vâsıl
Önünce nice kim varlık dağı var	Gözüne sanma kim görüne dîdâr

Bu varlık dağı cümle gitmeyince

Denizde katre gibi batmayınca

Beyit

Benizlenmez kimesne bu benizden

Denizdedir habersizdir denizden

Ve bi'l-cümle götürü enbiyânın ve evliyânın ve ülemâ-i ehl-i yakînin 'ilm u 'işâreti budur ki, sâlikin kendi varlığı fânî olup Hakk varlığı sâlikin 'aynı ve hakîkati olmaktır. Ve bundan gayrı anlayış küfr ü dalâletdir. Vallâhü Te'âlâ a'lem.

el-Fakîr Hüsâmeddîn Ankaravî

Pes Hüsâmeddîn Ankaravî –kuddise sirruhû- dan muktebes-i envâr-ı velâyet olanlardan biri eş-Şeyh Hasan Kabadûz Bursêvî hizmetleridir. fi'l-Asl san'at-ı kabadûzî ile kifâf-ı rûzî kılub beyne'l-enâm Hasan Kabadûz demekle meşhûr ve câme-dâr-i iştihârî bu mertebeye maksûr olup meşâyih-i e'izze-i Bayrâmiye'den Ahmed Sarbân halîfesi Hüsâm Ankaravî hizmetine vâsıl ve murâd-ı fuâda nâil olmuşidi. Bunların tarîkatinde tağyîr-i ziy u sûret lâzım olmuşidi. Bu sûretle mütesaddî erbâb-ı hakîkat olup bu hâl üzere sübha-şomâr-ı evkât u ahyân iken sene 1010 sâlı hilâlinde dâr-ı bekâya irtihâl buyurdular –kuddise sirruhû-

Bunların dahi bir halîfesi eş-Şeyh İbrâhim *Budini* –kuddise sirruhû- Cenâbları'dır ki, bunlardan dahi eş-Şeyh Belgrâdî ahz-ı tarîkat eyleyüb lâkin terceme-i ahvallerine gereği gibi vukûf-ı tâmmemiz olmadığından terkîmine cesâret olunmadı.

Pes Hasan Kabadûz Hazretleri'nin bir halîfeleri dahi eş-Şeyh Abdullâh Bosnevî hizmetleridir ki, beyne'l-enâm Şârih-i Fusûs lakâbıyla be-nâm olup, 1046 târihinde hacc-ı Beytullâhü'l-Harâm ve ziyâret-i Ravza-i Hazret-i Seyyidü'l-enâm –'aleyhi afzâlî's-salât ve's-selâm- eyleyüb ekser meşâyih-i bilâdi 'arab kendilerinden bi'at ve ahz-ı nisbet-i tarîkat eyleyüb, 1054 târihinde belde-i Konya'da dâr-ı

bekâya rihlet buyurub, civâr-ı Hazret-i Sadr-ı Konevî'de defn-i hâk-i pür-envâr kılındı. Seng-i mezârlarına vasiyetleriyle “Hâzâ kabrû garîbullâh fi arzihi ve samâhü Abdullâh el-Bosnevî el-Rûmî el-Bayramî” tahrîr olunduğu Eminüddin el-Muhibbî'nin Hülâsatü'l-Eser nâm te'lifinde mestûrdur. Bunların *Şerh-i Fusûs*'dan gayri te'lifât-ı sâireleri vardır. *Terceme-i Tereşşuhât* ve *Gülşen-i Râz-ı 'Ârifân fi Beyân-ı Usûl-i Râh-ı 'İrfân* nâmıyla mevsûm manzûmeleri ve muhakkikâne eş'âr-ı hakâyık-şî'ârları ve gayrisi gibi Muhyiddîn 'Arabî –kuddisü'l-'âli- Hazretleri'nin terbiye-i rûhâniyelerine mazhar olub bu takrîb ile dahi irtikâ'-ı medâric-i kemâlât ve muktedâ-yı erbâb-ı hâlât ve riyâzât olmuşlardır –kaddesallâhu sırrehû-

Ve yine Hasan Kabadûz hizmetlerinden muktebes-i cezbe-i rahmâniye olan hülefâdan biri dahi eş-Şeyh Hüseyin el-Kazzâz Lâmekânî –kuddise sırruhu'l-'âli- Cenâbları'dır. Burc-ı beden-i ma'mûri revnak-efzâ-yı suğûr olan kal'a-i Peşte'den zuhûr ve iktisâb-ı envâ'-ı me'ârif ve iktitâf-ı letâyif ve tarâif idüb meşâm-mı cânı istinşâk-ı bûy-ı fenâ ve hâristân-ı dâru'l-fenânın gül-berg-i amâlinden istiğnâ itmeğin terk-i tecrîd semtine ihtiyâr ve meşâyih-i tarîk-i Bayramî'den Hasan Kabadûz Hazretleri'nden vâsıl-ı teşrîf u 'inâyet ve nâil-i nazar u himmet olmuşıdi. Nice yıllar İstanbul'da Şâh Sultân Câmî'i haremide zâviye-nişîn ve irşâd-ı enâm cem'iyetinde mekîn olub irşâd-ı erbâb-ı zühz u salâh ve (?) fevz u felâh iken 1034 târîhi evâhirinde sabâh 'ömri vâsıl-ı encâm-ı şâm olmuşıdi. Câmî'-i merkûm hatîresinde medfûndur. 'Azîz-i mezbûr *Lâmekânî* lakabıyla meşhûrdur.

Dervîş-i ehl-i fenâ hâne-bedûş rûh gibi lâmekân ve hevâ-yı tecerrüdde hem-dûş-ı surûş merd-i kâmil ve 'ârif-i ehl-i dil idi. Nutuklarından beyne'l-ihvân meşhûr olan ilâhî ile mekâtibinden birinin sûreti bu mahalle tasdîr olunması münâsib olmağla tahrîrine mübâderet kılındı.

İlâhî-i meşhûr

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca

Dik tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca

Efkârı ko dil destisin ol çeşmeye tutdur

Ol âb-ı safâ-bahşla ol desti dolunca

Çün Hakk seni der-bân-ı der-hânesi itdi

Dur kapuda gayri koma tâ anı bulunca

Evvel koma kim sonra çıkarması güç olur

Şeytân çerisi hâne-i kalbe koyulunca

Sen çık aradan hânesini sâhibine vir

Bî-şekk girer ıssı evine sen savulunca

Çekdim bu cihân içre hezâr zahmet ü mihnet

Bir pîr-i hüdü, mürşid-i kâmil bulununca

Ey *Lâmekânem* seni ben çok aradım çok

Sinemde mukîm olduğunun tâ duyulunca

Ve lehû

Gören cândır yine cânân yüzünü
 Temâşâ kendi ider kendüzünü
 Gören hem görinen oldur hakikat
 İşiden, söyleyen oldur sözünü
 Yaratdı Ademi gör sun'-ı pâkin
 'Iyân itdi o vechiyle özünü
 Nukûş-ı mâsivâdan kalb-i pâke
 Tecellî idüb 'arz eyler yüzünü
 Dü-'âlemden çevirdi *Lâmekân* yüz
 Anınçün ayırmaz Hakk'dan gözünü

Ve lehû

Müvahhid hem mukayyed mi olur mezheble, milletle
 Anın her cünbişi her yerde olur zât-ı vahdetle
 Garaz-ı mezheble milletden hakikat-i Hakk'ı bilmekdir
 Fenâ fi'llâh olan cânın ne işi var bu kesretle
 Muvahhid küfr ü îmân, şirk-i 'isyândan müberrâdır
 Recâ ve havfdan azâdedir ikbâl-i 'izzetle
 Ana yok kesret ü mihnet dahi firkat ile vuslat
 Fenâ olub bekâ bulmuşdur ol zât-ı hakikatle
 Virirsin cânını Hakk'a olursun ölmeden bunda
 Cihânda *Lâmekân* nakl ile hoş devlet-i sa'âdetle

Ve lehû

Nokta-i vahdetden eşyâ eyledi harfe sefer
 Harfden lafza kelâmâ kesrete düşüb gider
 Lafz terkîb oldu kesret çâr unsurdur hurûf
 Rûh-ı pâk ol nakta-i vahdetden oldu bî-haber.
 Kesret-i lafzı koyub ber-'akis kıl harfe sefer
 Harfi ko cânile eyle nokta-i Zât'a nazar
 İrmeden evvel noktaya adem muvahhid olamaz
 'Ârif ol, gel noktaya eyle yine 'azm-i sefer
 Hakk'a halkdan, halka Hakk'dan seyr ider ey nev-civân
 Seyr fi'llâhdan seferle çeşm olur bulur nazar
 Her kim eyler seyr fi'llâhdan bu kesrete sefer
 Mürşid-i Hakk oldurur ona uyan görmez zarar
 Sırr-ı subhânellezî esrâ bi-'abdihî âyetin
Lâmekânî tefsîr ider şüphesin kalbden gider.

Belgrâdî Münîrî Efendi'nin meşâyih-i İstanbul'a îsâl eylediği i'tirâz-güne mektûba cevâb olmak üzere Lâmekânî Hazretleri'nin irsâl buyurdıkları mektûbun sûretidir ki, bu mahalle sebt olundu. Hatta bu Minberî mektûbuna Üsküdârî 'Azîz Hüdâyî Mahmud Efendi –kuddise sirruhû- Cenâbları'nın dahi cevâbnâmeleri olub bu mahalle münâsib olduğundan işbu zeyline anı dahi tahrîre cesâret kılındı.

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhîm

“Elhamdülillâhillezî hakkakanâ bi-tahakkuki'l-îmân ve ekremenâ bi-kerâmeti tekrîmi'l-iz'ân ve'l-îkân ve veffekanâ bi-tevfiki'l-'inâyeti'l-ezeliyyeti tarîka'l-'îrfân ve yessir lenâ sulûke mesâliki ehli'z-zevki ve'l-viddân. Ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ men azhara neşâü'l-ervâhi ve'l-ebdânî'l-meb'ûsi ilâ kâffeti'l-însi ve'l-cânni li-i'lâmi 'ulûmi'l-mebde-i ve'l-me'âdi bi-nassi'l-Kur'ân ve 'alâ âlihi ve ashâbihî'l-lezîne hümu'l-muhtedîne bi'l-kitâbi ve's-sünneti ilâ medârici'l-cinân.

Ammâ ba'd 'izzetli fazîletli karındaşım Münîrî Efendi Hazretleri'nin huzûr-ı şerîflerine hakkânî mahabbeti müş'ir derûnî selâmlar du'âlar ithâfından sonra inhâ-i mühibbâna budur ki, nedir hâliniz? Eyu ve hoşmisiz? Sıhhat ü 'âfiyetde olasız. Bundan mukaddem bu hayr-hahınıza irsâl eylediğiniz mektûbunuza cevâb gönderilmekde te'hîr olunmağla bir mikdâr hâtır-mândeliğiniz iş'âr buyurmuş idiniz. İmdi müfârat vâki' olalıdan beru mektûbunuz gelmediğine biz dahi dil-gîr olduğumuzu i'lâm için bizim Hacı Bey mahlaslarıyla mektûb-ı meveddet-uslûb isdâr olundu. İnşâallâh Te'âlâ 'avdet eylediklerinde ihbâr-ı selâmetinizi ihbâra himmet eylesiniz. Vedûdî bâ'is-i inşirâh-ı sudûr-ı ahbâb idiğine iştigâl yokdur. Eğer bu cânib ahvâlden istifsâr olunursa lillâhi'l-hamd ve'l-minnet dâire-i sıhhatde olub hakkânî dostlar ile dîdâr müşâhadesi arzusundayız. Hüdâ-yı Rabbü'l-'izze gayrilere dahi müyesser eyleye bimennihi. Ve evkâtımız fukarâ ile gâh musâhabe ve gâh mutâla'a ve gâh evliyâ-i kirâm ve meşâyih-i 'izâm –kaddesallâhü esrârehum- vaz' buyurdıkları tarîk-i müstahsene müktezâsınca zikrullâha iştigâl üzere güzârendedir. Eğerce tarîkimizde devrân ile semâ' olagelmemiştir. Lâkin cevâmi' u mesâcid ve hângâh u zevâyâda fukarâ-i sâlikîn ve meşâyih-i kümmelîn cem' olub devrân u semâ' ideyorlar. fi-Zemâninâ 'ulemâ-i kirâmdan nice fuhûl ve esrâf hâzır olub men' eylemediklerinden mâ-'adâ istimâ'-ı semâ'la mütelezziz ve cezebât-ı ilâhiyye ile müncezbilerdir. Ol ecilden biz dahi anların tarîka ve sünnetlerin men' itmeği revâ görmeyüb belki fukarânın şevkleri gâlib olub hareket ile eylediklerinde tevâcüd ve cezbelerinin izdiyâdına müte'allik umûrda müsâmaha olunur. Bâ-husûs bu bâbda Seyyidü'l-mürselîn ve Hâtemü'n-nebiyyîn ve rahmetün li'l-'âlemîn –'aleyhi salavâtu'llâhi'l-meliki'l-mü'în- Hazretleri'nin Ashâb-ı Suffe –rıdvânu'l-lâhî Te'âlâ 'aleyhim ecma'în- vâki' olan mu'âmelât ve muvânesâtı ve kavm-i Habeşe'nin raks u semâ'ların men' buyurmayub Hazret-i 'Âişe-i Sıddîka –radiyallâhü 'anhümâ- ya bizzât seyr itdirdikleri ve ashâbdan birkaç kimesneye surûr u neşâtı mûris ba'zı kelîmât buyurdıklarında anlar dahi kemâl-i zevklerinden huzûr-ı şerîflerinde kal(k)ub sema' eyleyüb Hazret men' buyurmayub inşirâh-ı 'arz eyledikleri hadd-ı tevârüt (tevâtür) vâsıl olduğundan mâ-'adâ ol şer'at ve tarîkatin pîşvâsı olan seyyid-i enbiyâ ve sırr-ı halka-i asfiyâ –'aleyhi salavâtullâhi'l-meliki'l-a'lâ- nın ümmetinden olub kalbleri mehbit-i tecelliyât-ı ilâhiyye ve mahzen-i esrâr-ı rabbâniye olan kâmil ve

mükemmellerin bu ana dek men' buyurmayub belki 'âlem-i imkândan ınkıtâ'a sebeb ve tahsîl-i ma'rifet-i 'ulûm-i ledünniye bâ'is bilüb sulûkların anların üzerine binâ eylemişlerdir. Anlara muhâlefet üzre olub evkât-ı 'azîzemizi bunların men'inde izâ'adan ise kendi nefsimizde olan menhiyâtı men' ve def'a sa'y itmemiz evlâ ve ahrâ idiği ulû'l-elbâba zâhirdir. Zîrâ kendi hâlimizden su'âl âharın ahvâlınden takdîm olunacağında iştibâh yokdur. Benim rûhum istimâ' olundu ki, bu makûlelerin bâbında ba'zı tahrîrâta mübâşeret ve mecâlis ü mahâfilde def'leri husûsunda mübâderet olunmuş. Eğerçe tavâif-i sûfiye müsâvî olmayub zevk itmiş ile itmemişin rütbesi ve hâli *Hel yestevîl 'l-lezîne ya 'lemûne ve 'l-lezîne lâ-ya 'lemûn* âyet-i kerîmesi misdâkınca bir değıldir. Lâkin hele bilmeyenler bilenlere taklîd ideyorlar "Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minküm ve hümu'l-kavmü lâ-yeşkâ celisühüm". Ve bunların emsâli ehâdis-i şerîfe muktezâsınca tahkîk ricâsına taklîd ideyorlar. Husûsen bir kavim ki, tarîklerinin sünnetini bizim sözüümüz ile terk ihtimâli hergiz me'mûl değıldir. Men'lerine takayyüdden ancak tazyî'-i evkâtdan gayri hâsılıımız yokdur. Sizinle hakkânî uhuvvetimiz hasebiyle bu birkaç kelimât kaleme götürüldüğünden hâtırınıza gubâr târî olmasun. Zîrâ hakkânî mahabbet elbette velî-i sâdık ile münâsahayı mücibdir. Kemâ kâle Resûlullâh –sallallâhü 'aleyhi ve sellem- "Îzâ ehabbe ehadüküm ehâhû felya'lemhû iyyâhû." Ve kemâ kâlellâhü Tebâreke ve Te'âlâ *Ve tevâsav bi'l-hakki* sadakallâhü'l-'azîm. Ve bellağa resûluhu'l-kerîm, bâkî selâmün 'aleyküm ve rahmetullâhî ve berakâtuhû."

Ez'afü'z-zü'afâ, hâdimü'l-fukarâ eş-Şeyh Hüseyin Lâmekânî, Belgrâdî Münîrî Efendiye Üsküdârî 'Azîz Hüdâyî Mahmûd Efendi –kuddise sırruhû- Hazretleri'nin irsâl eyledikleri mektûbun sûretidir ki, 'Azîz'in halîfeleri Koçhisârî Müstedâm Efendi merhûmun hattından nakl u tahrîr olundu.

"Ba'de's-selâm inhâ olunur ki, tarîk-i Hakk e'azz-i turuk ve eşref-i sübül olmağın sâlike bir mürşîd-i kâmil elbette lâzım ve mühimdir. Mücerred 'akl ü kütüb ile olmaz ve resâil kifâyet itmez. Ammâ hele sohbet-i kâmil müyesser olmayacak tâilb-i Hakk her gün yüz kerre istiğfâr ve yedi yüz kerre kelime-i tevhîd ve her namâz 'akabinde kırk kerre tasliyye ve iki rek'at namâz-ı işrâk ve altı rek'at salât-ı duhâ ve on iki rek'at salât-ı teheccüd kılmak gerekdir. *Fakraû mâ teyessere mine'l-Kur'ân* muktezâsınca âyet-i Kur'âniye'den her ne kadar kırâat iderse câizdir. Mahalli-i ihtimâm, teveccüh-i tâm ile olmaktır. Ve ehl-i tarîkat mâh-ı Receb ve Şa'bân ve Ramazân'ı sâim olub altı gün mâh-ı Şevvâl'den Ramazân-ı şerîfe ilhâk eyleye. Kâle Resûlullâh –sallallâhü 'aleyhi ve sellem- "Men sâme Ramazâne sümme etbe'ahû sitten min Şevvâle kâne sâime'd-dehri". Ve dahi 'aşr-ı Muharrem ve 'aşr-ı Rabî'u'l-evvel ve 'aşr-ı Zi'l-hicceyi sâim olurlardı. "Yâ Resûlullâh niçün sâim olursuz" deyu suâl eylediler. "Yevm-i isneyn vilâdetim günüdür, ri'âyet iderim. Yevm-i hamîs 'arz-ı a'mâl günüdür, ol gün bir 'amel-i sâlih üzre olmak isterin" deyu cevâb buyurmuşlar. Tarîk-i Celvet ve Halvet'den suâl olunmuş iki tarîk bile Hakk'a yoldur. Ve hacc-ı sûrîde ba'zı hüccâc bahreden ve ba'zı berrden gittikleri gibi nihâyet tarîk-i esmâdan giderler. Usûl-i esmâ on ikidir. Onun ehli azdır. fi-Zamâninâ yedinci isme vâsıl olanı kâmil kıyâs idüb hilâfet virirler. Ehl-i Celvet tevhîd ve riyâzet ve mücâhade ile sulûk iderler. Kâlellâhü Te'âlâ; *Ve 'l-lezîne câhedû finâ le-nehdiyennehum sübülenâ* tarîk-i mücâhade, tarîk-i

sahâbedir –rıdvânullâhi Te’âlâ ‘aleyhim ecma’in-. İki tarîk ile bu fakîr sohbet itmişdir. Tarîkimiz halvet ve celveti câmi’dir.

Pes tâlib-i sâdıka vasiyetdir ki, rûz-ı şeb tevhîd-i şerîfe iştigâl ve bâb-ı zikirde ihtimâm ve Hakk’a hicâb olan nefsi emmârenin ahlâk-ı mezmûmesin mücâhade ile def’a ikdâm ide. Kâlellâhû Subhânehû; *Kad eflaha men zekkâha ve kad hâbe men dessâha* ıslâh-ı nefsi ehemmi mühimmâtıdır. Kişi nefsin ıslâh itmeden gayrin ıslâhına mübâşeret ‘ayn-i gafletdir. Ve tarîkde ‘âlim olmayan reh-nümâ olmak olmaz. İmdi ri’âyet-i şerî’at-ı şerîfe ile zâhirin ta’mîre ve tarîkat-i meşâyih-i ‘izâm bâtının tenvîre sa’y-i belîğ idesin. *Leyse li’l-insâni illâ mâ se’â.*

‘Âlem-i dünyâda iken tevhîd nûruna vusûl-i kasd iden ‘umûm ehlinin tevhîdi tevhîddir. Husûs ehlinin tevhîdi ‘ayn-i tevhîddir. ‘Ayn-i tevhîd üç mertebedir: Tevhîd-i ef’âl, tevhîd-i sıfât, tevhîd-i zât. Bu mertebe vusûl-i sohbet-i kâmil ve hizmet-i mürşide vusûl ile olur. Hele tâlib-i Hakk ‘alâ kadri’t-tâkat şerî’at ve tarîkati ri’âyet ve zikrullâha iştigâl ile kemâl-i sa’y-i vecd üzre ola. “Men talebe şeyen vecede vecede. Men kara’a bâben velece velece” buyurmuşdur. Zikr-i lisânîde yemîn ve şimâle hareket Ashâb-ı Kehf hakkında *Ve takallebehüm zati’l-yemîni ve zâti’s-şimâl* âyet-i kerîmesinden ahz itmişlerdir. Muvahhid tevhîd-i şerîfde nefsi sağ tarafına ve isbâtı sol cânibine ide. Ve ‘amme-i mü’minîne vasiyetdir ki, şerî’at-ı mutahhare ri’âyetinde ihtimâm ideler. Zîrâ zulmet-i şirkden ve bahr-i mevcden halâs nûr-ı keşfedir. Yâhud sefine-i şerî’at iledir.” Temme’d-du’â. el-Fakîr Hüdâyî Mahmûd.

Pes Hüseyin Lâmekânî –kuddise sırruhu’l-‘âlî- den müstefiz-i envâ’-ı fuyûzât olanlardan biri dahi eş-Şeyh Hakîki Bey Cenâblarıdır ki, ismi şerîfleri Osmân olmak üzre mervîdir. Keyfiyet-i ahvâllerine ‘adem-i vukûf hasebiyle tercemeleri tahrîrine mübâderet kılınmayub lâkin bu ilâhîler nutk-ı dürer-bâr olmakla bu mahalle terkîm olundu.

İlâhî

Hakîkat ehli olanlar bulur nûr-ı Hüdâ sırrın

Mukallid ‘aynı a’mâdır göremez evliyâ sırrın

Şular kim nefsi hem-renk olub cismin cân itmez

Karîn deyu der bilmez mesîh-i cân-fezâ sırrın

Ne bilsün ‘ışkı nâkıs lar kemâl ehlinin esrârın

Çü bilmez Bû Leheb kurb-ı makâm-ı Mustafâ sırrın

Ma’ârif nuruna vâsıl olan insân-ı kâmilden

Sulûku Hakk’adır dâim bilür ol kibriyâ sırrın

Hakîki sırr-ı vahdetden irişdi ‘ilm-i tahkîke

Anıñün inkişâf itdi cihânda dü-serâ sırrın

Ve (lehû)

Firkatinden ‘âlemi tutdu figânım gel yetiş

Tende cânım kalmadı rûh-ı revânım gel yetiş

Hüsrevâ Şirîn lebinden her sözün bin câne olur
 Yolunda Ferhâd olan bî-câne cânım gel yetiş
 Vakitdir cân viresin cânsızlara hem-çü(n) Mesih
 Çâre kıl ey nutk-ı hayyi câvidânım gel yetiş
 Düşmüşüm bahr-i gamın ka'rına gavvâs olmuşum
 Dürrü vaslın isterem ey bahr-i kânım gel yetiş
 Çekdi girdâb-ı gamın aldı vücûdum zevrakın
 Kıl meded ey dest-i kudret Lâmekânım gel yetiş
 Zulmet zulm-i felekden bu *Hakîkî* bendeni
 Kurtar ey mihr-i cihân sâhib-i zebânım gel yetiş

Bin elli târîhinden sonra dâr-ı bekâya irtihâl buyurub pîrleri cenbinde Sultân Câmi'i hatîresinde medfûndur –kuddise sırruhû-

Ve yine Hüseyin Lâmekânî hıdmetlerinden 'âric-i me'âric-i cezbe-i rahmânî olanlardan birisi dahi Aksarâyî İbrâhîm Efendi'dir ki, bene'l-enâm Oğlanlar Şeyhi demekle şöhret-şi'âr olub nisbetleri İslâmbol'da olan Aksarây mahallesindedir. Kendilerden katî çok ledünnî güftâr-ı hakîkat-şi'âr ezcümle *Dil-i Dânâ* kasîdesi ve buna 'adil lisân-ı 'urefâda dâir olan eş'ârın cümlesi bunlardan sudûr eyleyüb 1065 târîhinde vâsıl-ı ser-menzil-i dâr-ı karâr olub Aksarây kurbünde zâviyeleri sâhasında medfûndur. el-Yevm zâviyeleri Gavsî Tekyesi deyu ma'rûfdur –kuddise sırruhû-

Eş'âr-ı hakîkat-nisârlarından birinin tahrîri bu mahalle münâsib olmağla teberrüken terkîmine mübâderet kılındı –kuddise sırruhû-

'Azîz nutk-ı şerîfleri:

Sırr-ı Hakk'dan zâtı (?) ismi Abdullâh olan
 Zât-ı eşyâya ke-mâ-hiye 'ârif u âgâh olan
 Çün cemâliyle kemâliyle O zât-ı Kird-gâr
 Şüphesiz zansız Hüsâmeddîn'den oldu âşikâr
 Pertevin saldı o yüzden 'âleme ol bî-nişân
 Sâbit oldu gördüler oldur nişân-ı bî-nişân
 Hamzabey'de zâhir oldukda o sırr-ı zât-ı pâk
 Niceler ol matla'-ı hurşîdden oldu tâb-nâk
 Cezbe-i câmiyle nice cânı sarhoş eyledi
 Feyze kâbil dilleri ol mest ü medhûş eyledi
 Âşikâr oldukda İdrîs Velî'de sırr-ı zât
 Gözlüler gördüler oldur bi'l-'aşıyyi ve'l-gadât
 Nutk-ı pâkından 'ıyân olmuşdu esrâr-ı nihân
 Yüzün gören kişi eylerdi ol dem terk-i cân
 Burc-ı keyvâna tulû' itdikde ol şahs-ı kadîm

Görmediler niceler ol nûri oldular racîm
 Vech-i pâkenden nümâyân itdi sırr-ı kün fe-kân
 Cân-ı pâkenden nihân olmuşdu zât-ı müste'ân
 Bâ u şîn ü yâ u râda perde tutdu rû-yı zât
 Vech-i İbrâhîm göründü hall olundu müşkilât

Pes Hüsâmeddîn Ankaravî –kuddise sırruhû'l-celî- den fâiz-i rütbe-i hilâfet ve vâsıl-ı gencîne-i velâyet olanlardan birisi dahi Hazretü's-Şeyh Bâlî eş-şehîru bi-Hamza –kuddise sırruhû-Hazretleri'dir. Bosnavîyyü'l-asıldır. Dört beş sene emr-i hilâfetde kıyâm eyleyüb ba'zı ashâb-ı ağraz ol pâk nejadın haklarında iftirâ-i mahz olmak üzere isnâd-ı mâ-lem-yekûn ile İstanbul'da civâr-ı Tahte'l-Kal'a'da deyu Oğlu çeşmesi pîş-gâhında 969 târihinde şerbet-i şehâdet iskâsıyla şehîd itdiler. Mervîdir hîn-i şehâdetinde mürîdânından biri zümre-i teber-dârândan olmak üzere mesmû'dur. Pîrinin şehâdetini mu'âyene eyledikde der-ân sâ'at elindeki hançer-i tîz ile gerdenin hûn-efşân şeyhi yolunda kendisin kurbân eyleyüb ba'dehû 'azîz-i müşârûn ileyh cenâblarını hisn-ı İstanbul ebvâbından Silivri kapusu hâricinde Seyyid Nizâm'a gider tarîk-i rastın sağ tarafında defn ü takbîr kıldılar. Ba'de yanlarına bu mecellede tercemeleri tahrîr olunması menvî olan Tıflî merhûm defn olunmuşdur.

Müşârûn ileyh hazretlerinin Hamza lakabıyla telkîb olunmalarının sebebi bu gûne nakl u rivâyet olunur ki, pîrleri olan Hüsâmüddîn Ankaravî belde-i Ankara'ya karîb medfenleri olan karyede bi'z-zât binâsına mübâşeret buyurdıkları mescid ü zâviye karîn hitâm oldukda ahibbâ ve asdikâ ve mürîdânı bi'l-cümle ibtidâ salât-ı Cum'a'da hâzır bulunmak üzere etrâfa da'vet için adamlar irsâl ve Hazret-i Bâlî Ağa'ya dahi mahsûs mektûb irsâl olunub yevm-i ma'hûdda cümle ahbâb 'Azîz ile me'an mevcûd olub salâ vakti oldukda "Hazret-i Pîr Bâlî Ağa geldi mi?" deyu bir iki def'a istifsâr ba'dehû vakt-i ezân karîb oldukda gördüler ki, Bâlî Ağa 'aceleten teşrîf eyleyüb 'Azîz'in hâk-i pâylarına ruh-sûde oldukda buyurdular ki "Bâlî ten-perver olmuşsun. Senin evvelki riyâzet kalmamış. Her gün tavuk çorbası ekl iderim dirmişsin, bu ne garîb hâldir?" Bâlî Ağa dahi cevâbında "Sultânım fi'l-hakîka riyâzetimde kusûrum vardır, yalan değil. Lâkin tavuk çorbası husûsu nefis-i bedim kemâl üzere heyecân eyledikde tahkîr için İstanbul'da zukâk kapularının yanlarına kilâb ve tavuklar için bakiyye kalan çorbaları çanaklara vaz' idüb dökerler, ben dahi ortalığı tahliye idüb mücerred tahkîr-i nefis-i şom için eyyânen ekl eyleyüb sûret-i mizâhda ahbâba söylediğimde Efendim'e âhar sûretde nakl u rivâyet eylemişler, keyfiyet böyledir" deyu nakl eyledikde Hazret-i 'Azîz dahi bunlara nazar-ı mevhibetle nazar buyurub "Benim de senden me'mûlum budur. Rabbü'l-âlemîn –celle şânuhû- seni âhiretde sultânü's-şühedâ, 'ammü Mustafâ Hamza-i bâ-safâ –radiyallâhü 'anhu- Hazretleri'nin zîr-i livâsında haşr eylesün. Ve fi-mâ ba'd senin dahi ismin Hamza olsun " buyurmalarıyla ol günden sonra beyne'n-nâs Şeyh Hamza deyu nâm-âver olmuşlardır. –kaddesallâhü sırrehû ve esrâre sâiri'l-âşîkîn-

Pes Hüsâm Ankaravî –kuddise sırruhû- Hazretleri'nden vâris-i rütbe-i 'aliyye-i ekmeliyet ve nâil-i hilâfet, mazhar-ı envâ'-ı tecelliyât kayyumî Hazretü's-Şeyh Hâce Ali er-Rûmî eş-şehîr bi-İdrîs Muhtefî –kuddise sırruhû- Cenâbları'dır. fi'l-Asl Tırhala havâlisinde sâkin sülehâdan bir zâtın dürr-i

girân-mâyesi ve hâsıl-ı baht-ı hü mâ-sâyesi olub ‘amm-ı kerîmleri sadr-ı esbak Rüstem Paşa’nın derzi-başısı olmağın müşârün ileyh cenâbların hengâm-ı sîbâlarında zîr-i cenâh-ı sa’âdet necâhlarına alub terbiyetine kıyâm ve san’at-ı hıyâtat ta’limini ecl-i merâm kılmışidi. 955 târîhinde vukû’ bulan Elkâs seferinde mülâzım-ı rikâb Süleymân Hânî olub ‘amm-ı müzîlü’n-ni’arnı ve üstâdı olan zât muhibb-i meşâyih u süle hâ olduğundan medîne-i Ankara’ya dâhil olduklarında meşâhir-i a’izze-i Bayrâmiye’den zikirleri sebk eyleyen Hüsâm Efendi ziyâretine revân ve dâhil-i sohbet-i şeyh-i ‘azîmü’ş-şân oldukda bunların nâsiye-i hâllerinde tâbân ve dirahşân olan şa’şa’a-i necâbet ve reşâd-ı bâ’is-i tefâhus u istifkâd olmağın terzibaşının birâder-zâde ve terbiyet-kerdesi olduğu ma’lûm pîr ‘âlişân oldukda hizmet-i ‘aliyyelerine kabûl ve vâsita-ı vusûle mev sül eyleyüb san’at-ı hıyâtat münâsebetiyle İdrîs lakabın vaz’ buyurmuşlar nice müddet hizmet-i ‘aliyyelerinde istihdâm, ba’dehû İstanbul’a teşrîf ve altmış seneye karîb emr-i hilâfetde ve makâm-ı sâhib-i zamânîde kıyâm ve ebnâ-i tarîkati terbiye eyleyüb bunların zamân-ı ‘inâyet-resânlarında müstakil nazar-endâz kılub ‘âşikân emrine me’mûrlar ta’yîn olunub her ne dürlü umûr zuhûr iderse cümlesi rây-ı zerînleriyle olub bî-gâneden bir ferdin ittılâ’ı olmamak hasîsa-i zât-ı kerâmet-nişânları idi. Bu hâl üzere iken 1024 târîhinde cân gibi dîdeden nihân ve İdrîs rûh-ı pür futûhları nişîn-gâh âsümân olub tersâne verâsında Ok Meydân’ı reh-güzâretde tarîk-i râstdan beş on hatve içerüde müstakil sofa üzerinde medfûnlardır. Üç ‘aded ferzende-i ercümendleri zuhûr eyleyüb üçü dahi hayâtlarında dokuz yüz doksan bir sâlinde dâr-ı bekâya irtihâl eylemişlerdir. Birinin seng-i mezârında Kalender b. Hacı Ali ve birinin sutûn-ı meşhedinde İsmâil b. Hacı Ali ve birinin ‘amûd-ı merkadinde Süleymân b. Hacı Ali deyu muharrer olub kendilerinin dahi merkad-i mu’attar sutûnunda:

Târîh-i Hazret-i ‘Azîz:

Rıhlet itdi ol ‘Azîz-i muhterem

Ravza-i Cennât-ı ‘Adn ana harem

Rahmet olsun didiler cümle ümem

Nâmıdır Hacı Ali ‘âlî himem

Hem Rebîü’l-evvel ayın âhiri

Bin yirmi dört idi sâl-i rakam

deyu muharrerdir. Bunlara mahsûs olan hâlâtdan biri budur ki, ‘âşikân u sâdikân u mühibbândan her kim kabr-i pür-envârlarına müteveccih olsalar elbette feyz-mend olub meşâyih-i sâireden birinin hayâtında o rütbede istifâde hadd-i imkânda olmadığı rütbe-i tevâtüre resîde olduğu işbu câmi’-i silsile-i şerîfe olan ‘Abd-i pür-kusûrun dahi müşâhididir –kaddesallâhu sırrehû ve nevverallâhu merkadehû ve zâdallâhu futûhehû, Amîn-

Bunların İstanbul’da Sultân Selîm Çarşısı kurbünde Mahmûd Ağa Câmi’ine karîb mahalde hâneleri olub mahallesi sükkânı kendilerini Hacı Ali Bey deyu bilürlerdi. Mükerreren hacc-ı beyti’llâhi’l-harâm eyleyüb diyâr-ı Yemen’e varmışlar idi. Evâil hâllerinde tarîk-i ticâret ile Belgrâd ve Sofya ve Filibe ve Edirne’ye sefer vakti vâfir mâl-i helâl kesb ü tahsîl eyleyüb ba’dehû karâr ve sukûn ihtiyâr eylemişidi. Halk-ı ‘âlem ol pâk çelebînin hakkında ma’lûmları olmadığından nâ-şâyeste kelimâta cesâret eyleyüb hatta şehri Kostantiniyye’nin ekâbir-i meşâyihinden Sivâsî Efendi ve

Tercümân Şeyhi Ömer Efendi nice zamân kürsilerinde ilhâd u zındıkasından bahs eyleyüb bi'l-âhere taraf-ı saltanatdan elbette bulunub hakkından gelinsün deyu isdâr-ı fermân-ı kazâ-cereyân zuhûrına bâ'is olmuşlar idi. Mecâl-i mahâl olub nâm u nişânından bir haber alınmadı. Bir gün Ömer Efendi birâder-i uhrevîsi olub salâh u diyânetine ve 'akl u idrâkine mu'tekid olduğu mahallesi sükkânından Hacı Ali Bey nâm şahsı hânesine da'vet eyleyüb bâb-ı meşvereti bâz ve lahza lahza âh-ı cân-güdâz iderek bu yüzden bast-ı kelâm eyler ki “Şehrimizde hâlâ bir fitne-i 'azîme peydâ olub hiçbir tarikle def'ine imkân olmayub bilmeziz 'âkibet-i kâr neye müncer olur. Bu bâbda sizlerden istinsâh ideriz” dir. Hacı Ali Bey dahi “ ‘Acebâ ne makûle fitnedir ki, def'inde ilzâm-ı mâ-lâ yelzem ihtiyâr olunub herze-vekîl halk-ı 'âlem olmak lâzım gele” didikde Ömer Efendi tafsîl-i hâle başlayub “İdrîs dirler bir dâll u mudill, ilhâd u zandakada ferd-i kâmil bî-tevakkuf katli vâcib küfr ve dalâli evvel-i merâtib bir şahs-ı garîb-i lâzımı'l-izâle peydâ olub nice bin ehl-i İslâm'ı vâdi-i dalâlete düşürmüş, başına ehl-i hevâdan katî vâfir âdemi üşürmüş, hayli müddetden beru yek-katre kanına teşne-yüz ele girmez kendinden değil nâm u nişânından bile bir haber mesmû'muz oldu. Nihâyet kâr-ı mürîdânından biri ahz u ta'zib itmeyince bize el virmez” didikde Hacı Ali Bey cevâba tasaddi eyleyüb “Hiç siz ol âdemi gördünüz mü? ve buyurulan ahvâle huzûrunuzda i'tirâf itdi ve yâhut size bir tarikle 'ilm-i şer'î geldi mi? didikde cümlesine “Hayır” deyu cevâb virüb “Çünkü ma'lûmunuz değildir. Bir müslümânın hakkında bu mertebe iftirâ tağlîz niçün ihtiyâr olunur” didikde Ömer Efendi söylediğine peşimân u tehevvr ile kelimâtından istiğfâr-künân olucak Ali Bey dahi keşf-i perde-râz idüb “İşte İdrîs didikleri âdem benim. İsmim Ali ve lakabım İdrîs'dir. Beni nice bilürsüz” didikde Ömer Efendi istiğfâr ve istihlâle başlayub ben sizi salâh u takvâda rûkn-i râsih ve cebel-i şâmih pîrim, 'azîzim, efendim bilürüm ve bey'at-ı teberrüğünüze bin cânla teşneyem” didikde “İmdi böylece bilin” deyub hatm-i 'akdü'l-lâl-i kelâm ider.

Sahn müderrislerinden Şeyh Sinân Efendizâde Mustafâ Efendi bu fakîre nakl eyledi ki “Evâil-i tarîkde bir def'a kassâm kâtibi olmuşidim. Bir gün mahalleden bir adam mahkeme-i kismete gelüb “Semtimizde bir âdem fevt oldu, muhallefâtı tahrîr olunsun” deyu kassâm efendiden bir kâtib ta'yîn olunmasını iltimâs eyleyüb münâsebet-i semt hasebiyle fakîri ta'yîn eyledi. Ol âdem ile mahallege gelüb dâimâ bâbı mesdûd ve sâhibi gayr-ı ma'hûd bir hâneye dâhil olur gördüm. İçerüsi bir mahalle denlü vâsi' ve hadd ü ihsâdan mütecâviz âdem var. Ekseri vüzerâ u a'yân ve ülemâ ü ekâbir-i dîvân cümlesi tağyîr-i sûret ile makâm-ı hıdmetde ve muhallefâtın hadd ü pâyânı yok civârı ve gilmân ise bir mahalle halkından çok bir haftadan ziyâde mübâşir-i tahrîr olub müfredâtı ihâta mümkün olunmağla her cinsi bir vech-i tahmîn imlâ ve metâ'-ı ticâreti mahzen mahzen tasdîr ü inşâ idüb elli altmış mikdârı 'ıtak nâme yazmışidim. Su'âl eylediğimde “İdrîs Efendi'nin muhallefâtıdır” didiler. Mede'l-'ömr hem-civâr iken bir kerre gördüğümüz hamîr mâye-i garâbet oldu deyu izhâr-ı hayret itmişlerdi. el-Hakk bu mertebe zuhûr ile bu güne ihtifâ-i kerâmet-i 'azîme idiği câ-yı hafâ değildir. Bu hakîr dakâyık-ı ahvâlin tahassüs eyledim. Salâh u takvâdan gayri bir nesne zâhir olmayub dâhil-i sohbet olan ahbâbı “Cûylar çün irdiler deryâya hâmûş oldular” mazmûnun düstûrû'l-'amel kılub hamlû'l-

mü'min 'ala's-salâh mefhûmuna teşebbüsten gayri mecâl olmadı "Söyleyenler kendin bilmez bilenler söylemez", intehâ. Bu zikr olunan rivâyet Nev'îzâde 'Atâyî'nin *Zeyl*'inde muharrerdir –kaddesallâhu sırrehû ve nevverallâhu darîhahû-.

Pes eş-Şeyh Hâce Ali eş-şehîr bi-İdrîs hıdmetlerinden vâsıl-ı iksîr-i hakikat olanlardan birisi Bezcizâde Muhammed Muhyî Cenâbları'dır ki, dârü'l-mülk Karaman olan belde-i Konya'dan nümâyân olub 'ulûm-i zâhireyi iktisâb ve cem'-i fazâil-i bî-hisâb itdikden sonra ibtidâ kibâr-ı meşâyih-i Halvetiye'den Ezelîzâde eş-Şeyh Nûrullâh Efendi'ye hıdmet ve dergâh-ı irşâd penâhlarında tekâmül-i tarîkat eyleyüb ba'dehû taraf-ı Rûm'a teşrif ve zikirleri murûr eyleyen Hâce Ali er-Rûmî Hazretleri'nin meclis-i irem celîslerine müdâvim ve nazar-ı kimyâ eserlerine mazhar olub yine sülâlarına 'avdet ve ol aktârda işâ'a-i eşi'a-i irşâd ve delîl-i râh-ı rüşd ü sedâd olmağla ikmâl-i hilâl isti'dâd-i zühhâd eyleyüb tekrâr devlet-i Ahmed Hân-ı Evvel'de dârü'l-mülk İstanbul'a kudüm ve zülâl-i ifâzaların âbişhor leb-teşnegân-ı (?) kılımışıdi. Ol hengâmda dâru's-sa'âde eş-şerîfe ağası Mehmed Ağa Çarşamba Pazarı'nda ihyâ buyurdıkları zâviyenin meşihatını ibtidâ bunlara tevcih eyleyüb ol buk'a-i celîlede şeyh-i seccâde-nişin ve civâr-ı zâviyede câmi'-i vâkıf-ı mezbûrda vâ'iz-i mahfil-i güzîn iken 1020 târihinde dâr-ı bekâyâ irtihâl eyleyüb medîne-i Üsküdâr'da Devâtîler Mahallesi'nde ahbâbının birinin hânelerine defn olunub ba'dehû üzerlerine türbe ve zâviye binâ ve el-veym Himmet Efendi Zâviyesi ve Salı Tekyesi dimekle pür-iştihârdır. 'Azîzlerin Hâce Ali er-Rûmî tarafından nazar-ı endâz kılub 'âşikân hıdmetine istihdâm buyurulub kendilerinin mürîdânının ahaslarından gayri bir ferdin bu sırra ittulâ'ı yoğidi –kuddise sirruhû-

Bu ilâhî nutk-ı şerîflerindendir:

'Arz it cemâlin göreyim ey mâh-ı tâbân Mustafâ
 Ref' it nikâbın rûyunu mihr-i dirahşân Mustafâ
 Hakk'ın sen oldun mazharı, sensin kamûnun rehberi
 Seni seven olur velî, gevherlere kân Mustafâ
 İren sana yirdi Hakk'a, 'ışk zenciri boyna taka
 Tâ Hakk cemâline baka ey nûr-ı cânân Mustafâ
 Seninle oldu âfitâb, gönderdi Hakk sana kitâb
 'Âşıklara feth oldu bâb, ey derde dermân Mustafâ
 Medh eylemek seni muhâl, meddâhın oldu Zü'l-celâl
 Muhyî kuluna kıl visâl, ey Hakk'a mihmân Mustafâ
 Ve lehû
 Derd ehl-i libâsın 'ışkile giyen gelsün
 Zehrini sükker gibi zevkile yiye gelsün
 Ol günleri sâim hem geceleri kâim
 Fakr âteşine dâim sabrıyla yanan gelsün
 Hakk'a iremez kimse atlâs-ı libâsıyla

Öz kendi eliyle cânına kıyân gelsün
 Kâl u kıl ile hergiz menzile irişilmez
 Kendülüğiyle olmaz mürşide uyan gelsün
 Aldanma sakın *Muhyî* her âlîna dünyânın
 Öz varlığını bugün yokluğa sayan gelsün

Ve yine Hâce Ali er-Rûmî Hazretleri'nden muktebis-i envâr-ı şeş-cihât olanlardan birisi Tıflî Efendi Cenâbları'dır. Nice zamân cezbe-i rahmâniyeye mazhar olub sûret-i (?) perveriş-yâfte ve bin yetmiş târîhinden sonra dâru'n-na'îm-i cinâna hirâmân olmuşlar. Silivri kapusu hâricinde Hazret-i Bâlî civârında defîn-i merkâd pür-envâr kılınub seng-i mezârlarında kibâr-ı meşâyihden Abdülâhad en-Nûrî halîfesi Şeyh Muhammed Nazmî Hazretleri'nin inşâd buyurdukları bu târîh;

Târîh

O üstâd-ı yegâne şeyh-i fenn-i Tıflî'nin ey Mevlâ
 Du'âsın zîver-i levh-i zebân-ı hass u 'âm eyle
 Bu hâristân dünyâdan göçüb 'azm itdi 'ukbâya
 Meyân-ı Cennet-i 'Adn'i ana cây-ı hirâm eyle
 Ricâ ile Cenâb-ı Hakk'a Nazmî fevtine târîh
 Didim gehvâre-i cennetde Tıflî'ye makâm eyle

Terceme-i ahvâl-i sâirelerine vukûf-i tâmmımız olmadığından bu kadarla iktifâ olundu. Devr-i Murâd Hân-ı Râbî'de musâhib-i şeh-r-yârî olmak üzre lisân-ı halkda dâir olub ancak tevârihden birinde bu maddenin nigâste olduğu dûçâr-ı çeşm-i fakîr olmayub lâkin beyne'l-ihvân tab'-ı şerîfleri meşreb-i fenâyâ mâil olduğu ma'lûm husûsıyla İdrîs Ali Sultân'a münternî oldukları zâde tab'ları olan işbu Silsile Nâme'lerinde muharrerdir. Hâneleri Koca Mustafa Paşa'da olub rûz-ı şeb Şârih-i Mesnevî Cenâbları'yla hem bezm-i ülfet olmuşlardır –kuddise sırruhumâ-

Sâki-nâme (?) tarîka silsile hûd rahmetullâh:

Ey sâkî-i tarfe-gâr-ı berhîz	Berhîz eyâ sitîze engîz
Ey muğ-beçe câmı ile gerdân	Göster yine mu'cizât-ı ihsân
Olsun yine nahl-i Tûr'a sâni	Yansun bu dirahht üstühânî
Söz dili eylesün ziyâde	Envâr-ı tecelliyât-ı bâde
Kesr itmez idi nemâz-ı mestân	Mey nûr gibi olunca tâbân
Derd-i meyi itme cândan dûr	Der-kâr gerek o mâye-i nûr
Ol bâde ki, mağz-ı kimyâdır	Üftâde-gâne mummyâdır
Sâkî getür ol 'asîr-i hûnî	Ol şîre-i ahker cunûnî
Sâkî getür ol medâr-ı 'ışkı	Ol şerbet-i nevbahâr 'ışkı
Ol dâhil-i meclis-i hevesdir	Bir cür'a-i nâ-temâm besdir
Sâkî ki, ola civân u sâde	Küstah gerek girift-bâde
Olsun yine sâğar peyâ pey	Gülberg-feşân meclis-i mey

Olsun demidir o sâkî vü teng
 Rez duhter-i nîk gören bu tâbın
 Mestândır muğân ser-mest
 Meyhâne ki, gülşen-i vefâdır
 Hâkinde biter gül şerâbı
 İtmiş anı feyz cûş-ı nâ-hûş
 Sâkîleri dest-kâr-ı sohbet
 Dil hastesine penâh-ı câvîd
 Hengâm-ı sabâh tâ şeb-i târ
 Ey sâkî dil-şikâr sermest
 Doldur kadehi dem-i seherdir
 Olsun yine kalbe şûriş-endâz
 Sahrâ-yı mahabbetin serâbı
 Bil kadrini kim huçeste meydır
 Olmakda humâr bâde-i her-gâh
 Mahmûr ki, mey-keş-i sebûdur
 Eyler kadeh-i sürâhi mey
 Ey sâkî bezm-i âşinâyı
 Telh itdi dimâğ-ı ehl-i râzı
 Olsun dil-i zâre mahrem-i dil
 Mestân-ı şerâb-ı 'ışk-ı câvid
 Nûşîde-i bâde-i cemâlî
 Âteş-zen-i hırmen-i tesellî
 Bir mazhardır tecellî-i zât
 Âdemdir olan cemâle mirât
 Âdem mihr-i cihân-ı cândır
 Âdemdir o zât-ı pâk-ı kevneyn
 Mi'râcla enbiyâya serdir
 Hem âhir-i enbiyâ-yı mürsel
 Âyîn-i tarîka-i velâyet
 Hâli kalmaz o mesned-i cân
 Tıflî ola sana mâye-i cân
 Oldu o şehinşeh-i nübüvvet
 Revnakda evvelîn-i evvel
 Sıddîk o yâr-ı gâr-ı Ahmed
 Revnakda pâye-i bülendi
 İklîm-güşâ be-hükm-i ahkâm

Delâl-ı (?) câm-ı gülrenk
 Hurşidden eylemiş nikâbın
 Deryûze-gerân kâse der-dest
 Heb gülleri bülbül-âşinâdır
 Rengiyle bile çıkar gül-âbı
 Tûfân ki, âteş-i siyâğûş
 Enderezde âteşin be-hidmet
 Bimâristân-ı şâh-ı cemşîd
 Firâşe-i âfitâb-ı rüzgâr
 Kıl yâr sefid câmı der-dest
 Âsâr-ı sahife-i cigerdir
 Kâfûr-ı müzâb şu'le-perdâz
 Hengâm-ı sabâhın âfitâbı
 Ya'ni 'ırk-ı cebîn meydır
 Dest-efgen-i dâmen-i sihr-gâh
 Bî-gânelere sitize-rûdur
 Hamyâze-i 'atse-i bâbı
 Def' eyle humâr-ı mâ-sivâyı
 Şîrîni-i bâde-i mecâzı
 Hem meclis-i râz hem-dem-i dil
 Deryâ-nûşân-ı bezm-i tevhd
 Bahşende-i feyz-i lâ-yezâlî
 Tâb-âver-i vahdet-i tecellî
 Mânend-i şu'â-ı mihr-i zerrât
 Âdemdir olan muffiz-i 'âyât
 Mirât-ı zemîn ü asmândır
 Sultân-ı serîr-i kâbe kavseyn
 Esrâr ile evliyâyâ rehber
 Hem evvel-i evliyâ-yı kümmel
 Birden biredir o sırr-ı vahdet
 Mânend-i culûs-ı şehr-yârân
 Ol kûs-güzâr nâm-ı pâkân
 Pîrâye-i kişver-i velâyet
 Peygamber-i enbiyâ-yı mürsel
 Dîbâce-i mu'cize-i Muhammed
 Sâlâr-ı tarîk-i Nakşbendi
 Ya'ni ki, 'Ömer-i nizâm-ı İslâm

Âsûde hukûmetiyle mahlûk
 Deryâ-yı muhît-i hilm-i 'Osman
 Temkînine reşk ider felekler
 İcrâ-kon resm-i dîn-i hâris
 Serмест-i mey-i tecellî-i Hakk
 Mahbûb-ı güzîde-kân-ı dergâh
 Dâvud ki, feyz-bağ-ı dîndir
 Meşhûr-ı cihân be-cezbe-i mevsûf
 Âzâde zi-kayd-ı isti'ârât
 Nâhan-zen-i çeşm-i ehl-i keydest
 Mümşâd ki, sırr-ı kaderdir
 Gösterdi yüzün o nûr-ı sermed
 Âgâh-ı serâir-i yakînest
 Bâğ-ı 'ışkın şukufte verdi
 Kutb-ı dil ü cân merkez-i dîn
 Şâhen-şeh melik-i Hakk şinâsî
 Ne-girifte kulûb-ı ehl-i temyîz
 Yek-pâre cemâl-i dîn be-envâr
 Hem-nâm-ı halîl-i Rabb-i Rahmân
 Danende-i sırr-ı Cebrâil'i
 Pîrâye-i mesned-i pederdir
 Şâhen-şeh Erdebîl-i mahfil
 Nakl eyledi Rûm'a evliyâyı
 Dergâhını itdi ka'be-i kâm
 Âteş-zen-i kârbân-ı âyîn
 Tîğ-efken-i münkirân-ı pür-kîn
 Hem-nâm-ı Ali imâm-ı ümmet
 'İsâ nefes ü kelîm-i cezbe
 Şehr-i dile Sarbân-ı yektâ
 Der-kâr-ı 'adüvv-i Hakk-ı Hüsâmî
 Zâtet nûr-ı mücerredet
 Müsteğrak-ı nûr-ı zât-ı İdrîs
 Şod 'ışk-ı Hüdâ delîl-i râhest
 Cân-ı 'âşık-ı rûh-ı yektâ
 Tâ vasl ola intihâ-ı râhı
 Şimdi o şehin-şeh-i velâyet
 Gâhî ki, ider nihofte-i dîvân

Seccâde-nişîn-i 'adl Fârûk
 Mirât-ı cemâl-i sırr-ı Kur'ân
 Mahcûb-ı hayâsıdır melekler
 Ya'ni ki, Aliy-yi velîy-yi vâris
 Basrî Hasan ol velîyi mutlak
 'Allâme-i dil Habîb-i âgâh
 Nermide kalb-i âhenîndir
 Ser-leşker-i ehl-i 'ışk-ı Ma'rûf
 Ya'ni ki, Seriy-yi mukarreb-i zât
 Mehdi-i mukarrebân Cüneydest
 Ol gûhere Dînever sadefdir
 Ser-mest-i cemâl-i Hakk Muhammed
 Ya'ni ki, Kâdî-i Vecîhüddînest
 Ferzâne Necîb-i Sühreverdî
 Ya'nî Ebherî-i hüdâ bîn
 Sultân-ı serîr-i dil Sücâsî
 Envâr-ı Şihâbüddîn-i Tebrîz
 Tebrîzî'den itdi 'arz-ı dîdâr
 Reşk-âver-i Zahîdân-ı Gîlân
 Ya'nî ki, Safiyüddîn Erdebîlî
 Sadreddîn safiy-yi güherdir
 Ya'nî ki, 'Alâüddîn-i Kâmil
 Merdâne Hamîd Aksarâyî
 Farz itdi tavâfî Hacı Bayrâm
 Nûr-ı dil-i cân Emîr Sikkîn
 Mahdûm-ı yegâne İbn-i Yâmîn
 Pîr-i fukarâ-yı 'ışk u hâlet
 İsmâ'il harîm-i cezbe
 Güftâr-ı kamû cezbe-i pîra
 Sultân-ı serîr-i dil Hüsâmî
 Nâmet hırz-ı mukarrebânest
 Firdevs-i tecelliyât-ı İdrîs
 Hacı bûd ka'be der penâhest
 Kendisi mahfî kemâli peydâ
 Mahz gerek 'âşık-ı ilâhî
 Ahbâbına eylemekde himmet
 Ol devlete evliyâdır erkân

Ol mihr-i kerem ki, lutfu çokdur	Behşâyışinin hesâbı yokdur
Ey Tıflı bî-medâr şâd ol	Ey bî-dil ve bî-şî'âr şâd ol
Ol mazhar-ı kâmil-i tecellî	Bir gün seni de ider tesellî
Üstâd-ı dakîkâ-dân-ı hakîkî	Hassân-ı sohenverân-ı hakîkî
Oldu hüneriyle pâk u tâhir	Kalbinde hakikat oldu zâhir
Ey şifte sâhib-i nemâz ol	'Attâr-ı nefâyic-i mecâz ol
Tutdu dili bûd u nîsti	Tâ ki, bu kadar emel-peresti
Ol cezbe-i 'ışkla hem-âğûş	Nâ-puhte der-âteş-i siyâğûş
Olsun yine nâr-ı 'ışk serkeş	Âteş-zen-i hân mân-ı âteş
Oldu dil âşinâyı dergâh	Âteş-gede-i mahabbetullâh
Derd-i dil-dâde itme tedbîr	Ey dest-gûşâ-yı dergeh-i pîr
Ey âyet-i kibriyâ-yı dâver	Vey huccet-i kâti'-i peyâamber
Ey meşrik-i âf-tâb-ı tevhid	Ey mazhar-ı sırr sırr-ı câvid
Ey câmi'-i her zuhûr-ı evvel	Deryâ-yı muhît nûr-ı kümmel
Birden bire nûr-ı evliyâ hem	Zâtında göründü tâ be-Âdem
Tıflı kapunu penâh edindi	Dîdârını secde-gâh edindi
Bu bende-i bî-vucûdu kul it	Nâ-lâyık isemde sen kabûl it
Ey mu'cize sâz-ı mahrem Hayy	Eyle beni mazhar-ı dem-i Hayy
Hurşîd-i tecellî-i zamîr ol	Hakk lutfunu sen bize beşîr ol
Ey derd-i taleb-i 'ışk-ı Mevlâ	Senin derdin ile secde pîrâ
Pervâne-i şem'-i âh-ı derd-i dil	Mıknâtıs-ı günâh derd-i dil
Bâkî ki, cihânda dâr-ı hevesdir	Senden bana bir nigâh besdir
Ben mücrime ol dest-gîri	
Nâ-bâliğ tut bu 'abd-i pîri	

-Kaddesallâhu sırrehû ve esrâri sâiri'l-'ârifin ve'l-'âşıkîn-

Pes Hâce Ali er-Rûmî eş-Şehîr bi-İdrîs Muhtefî'den vâsıl-ı cezbe-i rahmâniye olanlardan biri dahi Kırkçeşme kurbünde Pîr Ser-tırâş cenâblarıdır ki, ism-i şerîfleri hâtırda olmamağla zikr olunmadı. Pîrleri Hâce Ali tarafından rehberiyet üzere irşâd-ı enâma delâlete me'zûn olub hatta tercemeleri bu muhtasarda tahrîr olunması menvî olan sa'îd şehîd Beşîr Ağa Hazretleri'nin ibtidâ bu tarîk-i 'âliye duhûlüne bunlar sebep olduğu hilâl-i terceme-i Ağa-yı müşârûn ileyhde tafsîl üzere tasdîr olunacaktır. Ancak pîr ser-tırâş cenâblarının keyfiyet-i hâlleri vâsıl-ı şu'ûr olmadığından bu kadarla iktifâ olundu. Pîrlerinden sonra dâhil-i ravza-i rıdvân olmuşlardır.

Ve yine Hâce Ali er-Rûmî'den nâil-i eltâf-ı ilâhî ve muktebis-i fuyûzât-ı nâ-mütenâhî olanlardan biri dahi el-Hâc Hüseyin Ağa'dır ki, şârih-i Mesnevî Abdullâh Efendi hîdmetlerinin babalığıdır. Şârih-i cenâblarının tarîk-i Melâmiye'ye duhûlüne ve 'azîz-i müşârûn ileyh hazretlerinin manzûr-ı nazar-ı 'inâyetleri olmalarına bâ'is bu Hacı Hüseyin Ağa olduğu müellefât-ı şârihden

müstefâddır. Bunlar dahi 1040 târîhi hilâlinde dâr-ı Rahmân'a vâsıl olub Tersâne ardında pîrleri kurbünde medfûndur deyu lisân-ı ihvânda mezkûrdur. Ancak bu fakîr tecessüs eyledim mümkün olmayub kabr-i şerîflerine zafer-yâb olamadım –kuddise sırruhû-

Ve yine Hâce Ali er-Rûmî'den vâsıl-ı medâric-i sûrî ve ma'nevî ve nâil-i cezbe-i Rahmânî olanlardan biri dahi devlet-i Ahmed Hân-ı Evvel ve Mustafâ Hân-ı Evvel ve Osmân Hân'da vezîr-i a'zâm olan Halîl Paşa-yı Gâzî'dir ki, ba'dehû Murâd Hân-ı Râbî' saltanatında sâniyen vezîr-i a'zâm olmuşlardır. Şârih-i Mesnevî Abdullâh Efendi Cenâbları'nın vâlidelerinin vâlidî Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın birâder-i mih-teridir. Nice zamân ziy-yi kabâda mazhar-ı cezbe-i Rahmânî olub pîrleri rahmet-i Rahmân'a vusûllerinden sonra emr u işâretleriyle medîne-i Üsküdâr'da âsûde-i kutbu'l-aktâb mazhar-ı tevfkât-ı rabbû'l-erbâb mehdî-i 'asr evân-ı gavs-ı medâr-ı cihân tarîk-i Celvetiye'nin merci' ve meâbı Hazretü'ş-Şeyh es-Seyyîd 'Azîz Mahmûd Hüdâyî –kuddise sırruhu'l-'âlî- Hazretleri'nden müstefiz olub 'âsitâne-i 'Azîz civârında zâviye ve türbe binâ eyleyüb nezâretini dahi âsitâne-i Hazret-i 'Azîz'de seccâde-nişîn-i irşâd olanlara şart u ta'yîn eyleyüb 1040 târîhinde sadâretten ma'zûl olduğu hâlde dâr-ı bekâya irtihâl eyleyüb i'dâd eyledikleri türbe-i mahsûsalarında defîn-i merkad-i pür-envâr kıldılar –kuddise sırruhû-

Bunların sadâret-i ulâlarında Abdullâh Efendi'yi devât-dârlıkları hizmetinde istihdâm eyleyüb kendilerinin levh-i zamîrlerinde 'ulûm-ı resmîyenin inkişâf ve intikâş bu sûy-ı dil-cûy üzre nakl buyururlar imiş. “Vaktâki velîni'metim Halîl Paşa'nın devât-dârlığında mustahdem iken bir gün mahmiye-i Edirne'de dîvân-ı 'âlîlerinde Paşa'nın verâsında dururken gördüm ki, bir dervîş-sûret kimsenin elinde bir 'arzuhâl var kangî çâvuşa virdi ise alub bir kerre nazar idüb yine sâhibinin eline redd ideyor. Fi'l-hâl makâmımdan aşâğa inüb 'arzuhâli alub nazar eylediğimde gördüm ki, İdrîs Ali Efendi Hazretleri'nin Şeyh Sivâsî Efendi'den şikâyet ki, ancak keff-i lisân itmeleriçün fermân-ı 'âlî sudûri ricâ buyurmuşlar. Ben dahi 'arzuhâl-i merkûmu alub kırâat olunmak için Çâvuşbaşı Ağa'ya virdim. Vaktâ ki, 'arzuhâl okundukda Paşa “Bu 'arzuhâli kim virdi?” deyu suâl eyledikde, Çâvuşbaşı dahi “Bilmem, bana Devât-dâr Ağa virdi” didi. Paşa bir mikdâr tefekkürden sonra fi'l-hakîka “Sivâsî Efendi dehhâl ve hadîdü'l-lisândır. Te'dîbi için Bursa'ya nefyi bâbında fermân tahrîr olunsun” deyub ba'de'd-divân beni çağurub “Sen bu 'arzuhâl sâhibini neden bilürsün?” didikde cevâbında “Sultânım ma'lûm-ı şerîfinizdir ki, babalığım el-Hâc Hüseyin Ağa bendeleri 'azîz-i müşârun ileyh hazretlerinin bende-gânından ve havvâs-ı hüddâmından olub bu kullarını vakt-i sabâvetimde huzûrlarına îsâl ve nazar-ı kimyâ-eserlerine mazhar eyleyüb o vakitden berü gâh u bî-gâh telsîm-i atebe-i feyz-resânları ile müşerref olurum” didiğimde Halîl Paşa fi'l-hakîka “Öyledir. Şimdi bizden hâk-i pây sa'âdetlerine ruhsûde olduğumuzu mütezammin bir 'arzuhâl ile bin altun îsâl ile bir, iki güne dek Sivâsî Efendi'yi me'mûr olduğu mahalle iclâ olunacağını dahi inhâ eyle” deyu tenbîh buyurub fakîr dahi dervîş-i merkûme kazıyyeyi vukû'ı üzre ifâde ve “Paşa'nın ve benim tarafımdan mübârek ayakların takbîl eyleyin” deyu sipâriş eyledim. Ba'dehû dervîş âsitâneye gelüb 'azîz-i müşârun ileyh hazretlerinin meclis-i şerefi celislerine vusûl buldukda vukû' bulan hâlât ve Paşa hediye ve selâmını devât-dâr Ağa

bendelerinin takbîl-i kademleriyle selâmını iblâğ eyledikde cevâbında “Belî, o devât-dâr bizim Abdullâh Çelebî’dir. Allâhü ‘azîmü’ş-şân ‘ilm u ma’rifetini ziyâde eylesün” buyururlar. Bu tarafda Abdullâh Efendi dahi o günlerde tahsîl-i ‘ulûma meşgul imişler. Buyurmuşlar “‘Azîz’in Allâh ‘ilm u ma’rifetini ziyâde eylesün didikleri sâ’atde bana bir rütbede liyâkat ve kudret geldi ki, vazîfem olmayacak düşvâr mahalleri istihrâca başlayub hattâ mu’allim olan kimesneye bile hayret ü ta’acüb gelüb o günden sonra ta’allüme bende ihtiyâc kalmayub bildim ki, ‘Azîz’in hakkımda buyurdıkları nutkun âsârıdır –kaddesallâhu sirrehû ve tayyeballâhu enfâsehû-”

Ve yine Hâce Ali er-Rûmî’den vâsıl-ı rütbe-i ‘aliyyü’l-a’âlî olanlardan biri zikr-i murûr eyleyen ser-defter-i küttâb dîvânı ve menşûr-nüvîsân-ı tefvîzât-ı sultânî vâsıtâtü’l-‘ukde hünerverî sâbikan reîsü’l-küttâb Mevlânâ es-Seyyid Abdullâh bin es-Seyyid Mehmed hıdmetleridir. Vâlid-i kesîrü’l-mehâmidleri Seyyid Mehmed diyâr-ı Mağrib şehzâdelerinden iken bir tarikle ârzü-yı seyâhat kasdiyle vatanlarından hicret ve dâru’l-mülk İstanbul’a ‘atf-ı ‘inân-ı ‘azîmet eyleyüb taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den vazâyif ü ta’yînât ile mu’tenîm olmuşidi. Devlet-i Ahmed Hân’da sadr-ı a’zâm olub zikri murûr eyleyen Halîl Paşa’nın birâder-i gühteri Beylerbeyi Mehmed Paşa’nın duhterin tezevvüc eyleyüb sâhibü’t-terceme 992 târîhinde ondan tevellüd eyleyüb vâsıl-ı sinn-i temyîz oldukda vezîr-i Aristo-tedbîr bunların levh-i cebînlerinde hads ü zekâ müşâhade itmekle hıdmetlerinde istihdâm ve terbiyeler kıyâm buyurub ‘ulemâ-i ‘asrdan tekâmîl-i ‘ulûm ile meyân-ı erbâb-ı isti’dâdda kesb-i ‘ünvân-ı imtiyâz ile tahsîl-i nâm u şân itmişler idi. İbtidâ’-ı hâllerinde meşâmm-ı cânlarına bûy-ı fenâ vezân olub kibâr-ı meşâyih-i Bayrâmiye’den zikri murûr eyleyen Hâce Ali er-Rûmî’den babalıkları Hâce Hüseyin Ağa İstanbul’da Kırkçeşme kurbünde peştemâl bâfân odalarında kalblerine yakdırmağa me’zûn olub kendi lisânlarından menkûl olmak üzere buyurur ki, “Henüz sinnim on beş, on altıya resîde oldukda babalığım el-Hâc Hüseyin bana didi ki: Oğul ben pîr oldum rihletim karîb oldu. Gel seni hakkânî dostlarım ile görüşdüreyim” deyu beni alıb peştemalcı odalarına götürdü. Yolda giderken bana tenbîh eyledi ki “Şimdi dâhil olacağın meclisde senden suâl iderler ki, bu meclise gelmeden maksûdun nedir? Sende cevâbında matlûb ve maksûdum Allah’dır, taleb-i Hakk’a geldim deyu cevâb eyle.” Fi’l-hakîka dâhil-i meclis-i ihvân oldum, gördüm bir pîr-i nûrânî dest-gâhda peştemâl dokumağa meşgûl, selâm virüb ellerin takbîl eyledim. Hacı Hüseyin Ağa dahi “Oğlumdur kalbine bakmağa getürdüm” Pîr Hazretleri buyurdular ki, “Ya efendimizden me’zûn musuz?” Hacı Hüseyin dahi “Ne kâbil hiç me’zûn olmadıkça” deyub Pîr Hazretleri dahi bana ta’lîm olunan suâli istifsâr ben dahi cevâbında “Matlûb ve maksûdum ancak Allâh’dır” didim. Pîr dahi olduğu hücrenin tahta divârına dakk eyledi. Derhâl beş on ‘aded münevverü’l-vech zâtlar zuhûr eyleyüb halka olub beni ortaya alub su’âl olanı tekrâr ben dahi cevâbında garazım Cenâb-ı Hayy-yı Kird-gâr olduğunu tezkâr eyledim. Pîr dahi “Eğer fi’l-hakîka garazın Allah ise derûnundan mâ-sivâyı bi’l-küllîye çıkar ve bu hâl ile Cenâb-ı Hakk’a müteveccih ol, bakalım hakkında feyz-i Hakk ne zuhûr ider” deyüb bu kelâm âvîze-i gûşum oldukda derûnumda mâ-sivâyâ müte’allik bir şey kalmayub müteveccih-i Rabbü’l-‘âlemîn oldum. Bu hâl üzere iken lisânımdan lafza-i Allâh zuhûr idüb bî-höd olmuşum. Bu keyfiyet üzere nîm sâ’at mikdârı

vakit murûr eylemiş. Ba'dehû sahve geldikte gözüm açdım, gördüm ki, 'azîzler gitmişler ancak ol gördüğüm pîr dest-gâhda kârına meşgûl. Bu esnâda babalığım Hacı Hüseyin "Kalk oğul gidelim" didi. Ben dahi kalkdım 'Azîz'in dest-i şerîfin takbîl eyledim. Kalbimde zuhûr eyleyen nûr bir mertebede tâbân ve dirahşân idi ki, baş gözüm ile bile mu'âyene eyleyüb o nûr-ı merşûsı kimse görmesün deyu kürkümü kavuşdurub setr-i dâ'iyesinde iken 'Azîz Hazretleri tebessüm iderek "Oğul setre hâcet yok, mâni' değil onu her göz görmez, hemân ibkâsına sa'y eyle" deyub oradan doğru hânemize geldik.

Her ân ve her zamân hâtırında cevelân iderdi ki, efendimiz didikleri zâtın dahi 'acabâ cemâl-i şerîfleri ru'yeti ile çeşmim rûşenâ olur mu deyu tasarrud üzre iken birkaç gün murûrunda yevm-i Cum'a olub babalığım bana "Kalk oğul bu gün salât-ı Cum'a'yı Ayasofya-ı Kebîr'de edâ idelim" deyüb bi'l-ma'iyeye Ayasofya'ya dâhil ve edâ-i salât-ı Cum'a şerefine nâil olub Meyyit Kapusu tarafından taşra çıkmak üzre iken babalığım bir kerre ardına bakub ardın ardın çekilüb selâma müterakkib durdu. Gördüm ki, bir pîr-i nûrânî teşrîf ideyor. Hizâmıza geldiklerinde selâm virüb "Hacı oğlun bumudur?" didi. Ben dahi dest-pûs eyledim. Ol anda yine bende lafza-i Celâle sâdır olub bî-hôd olmuşum. Sahve geldiğimde anı gördüm etrâfıma halk cem' olmuş Hacı Hüseyin dahi su'âl idenlere "Oğlumdur, masru'dur" cevâbıyla beni bir hammâla tahmîl eyleyüb hânemize getürmüş.

Bu ezvâk-ı rûhâniye ile zevkim kemâlde iken mahâllemizde bir mel'üne bana firifte olub hezâr dürlü mekr u hîle ve 'anfevân-ı şebâb müktezâsıyla ol mel'üne kâm-yâb olub ba'dehû hânemize geldiğimde bende bir kelâl zuhûr eyleyüb zevk-i derûnum bi'l-küllîye zâil ve günden güne hâlim tenezzüle vâsıl olub her gören "Sana noldu?" dimeğe başlayub hattâ babalığım el-Hâc Hüseyin Ağa dahi bir gün bana didi ki "Oğul sana ne keyfiyet oldu? Seni perîşân ve muzdaribü'l-ahvâl müşâhade iderim. Senden bir kebîre mi zâhir oldu? Eğer bir cürm vukû' bulduysa 'ilâcın görelim"didi. Ben dahi ketme mecâl-i muhâl olub takrîr-i mâ-cerâya cesâret eyledim. "Oğul sana hadd lâzım olmuş, bu vakte değin niçün haber virmedin? Kalk huzûr-ı 'azîze varalım" deyub yine Kırkçeşme'deki peştemâl bâfân odasına vardık. Hâlimi takrîr eylediklerinde ke'l-evvel ihvânı cem' eylediler. Falaka değnek getürdüler. Huzûr-ı ihvânda hadd-i zinâyı tamâmen ve kâmilen bana ikâme eylediler. Her bir darbeye bir zevk-i derûn hâsıl olarak itmâmında ke'l-evvel zevkim yerine gelüb lâkin min ba'd mukaddemen baş gözümle gördüğüm nûr-ı merşûsı görmek mukadder olmadı" deyu nakl buyururlar imiş."

Kendileri Halîl Paşa Hazretleri'nin hıdmet-i şerîfelerinde mustahdem iken Paşa Cenâbları'nın vesâtatıyla Üsküdârî 'Azîz Mahmûd Hüdâyî -kuddise sırruhu'l-'âlî- Hazretleri'nin manzûr-ı nazar-ı 'inâyetleri ve teberrûken bî'at-i şerîfleri ile müşerref ve Koca Mustafâ Paşa âsitânesinde seccâde-nişîn irşâd u tesellî-bahş-ı fuâd-ı 'ibâdü's-Şeyh Necmüddîn Rûmî'nin eyyâm-ı sîbâdan encâm-ı şebâba gelince meclis-i va'z tezkîrlerine hâzır olub dürer-i ferâid kesîretü'l-fevâid nush u pendleri âvîze-i sem'i kabûlleri olduğu ve yerlerine yine âsitâne-i irem-nazîreye teşrîf bahş-ı seccâde-i hilâfet ve müşkil-güşâ-yı esrâr-ı hakîkat olan eş-Şeyh Adlî Efendi hıdmet hıdmetlerinin dahi mahz-ı mevhibe ve 'inâyetleriyle tavr-ı râbî'i himmet buyurdıkları kendi te'lifleri olan *Dürrer ü Cevhere* ve *Semerâtü'l-Fuâd*'da nigâste-i kalem-i 'abbâsî câmeleridir -kaddesallâhu sirrehû ve tayyeballâhu enfâsehüm-

Ve'l-hâsıl Halîl Paşa'nın hıdmet-i celîlelerinde müstahdem olarak bin otuz altı Rebî'ü'l-âhir'inde diyâr-ı 'Acem'e revâne olduklarında tezkirecilikleri şerefiyle kâm-yâb ve otuz yedi Safer'inde Tokat meştâsında Reîsü'l-küttâb olub sene-i mezkûre Ramazân'ında Halîl Paşa 'azille makâmından tenzîl ve mühr-i vezâretle Hüsrev Paşa tebcil olub bunlar dahi riyâsetden ma'zûl ve yerlerine Muslî Efendi rütbe-i riyâsete mevsûl olub on seneye karîb genc-i 'uzletde peygûle-nişîn-i 'izz ü temkîn 1040 târihinde rikâb-ı Hümâyun'da riyâset vekâleti ile mânend-i nakş-ı nigîn-i mekîn olub Sultân Murâd Hân-ı Râbi' ile feth u teshîr-i Bağdâd-ı bihişt-âbâd niyetiyle revân oldular.

Ba'de'l-feth sene 1048 Zi'l-hicce'sinde Diyârbekr'e vusûllerinde 'azl olunub yerlerine Hüseyin Efendi mevsûl oldu. Sene 1049 Şa'bân'ında yine bi'l-fi'l reîsü'l-küttâb olub sene 1050 Cemâziye'l-evvel'inde Anadolu muhâsebesine nakl olunub yek-mâh murûrunda mansıbları Cizye muhâsebesine tahvîl sene 1060 hudûdunda Piyâde mukâbeleciliği ihsân ve sene 1069 Muharrem'inde Mensûh mukâta'acılığına menkûl ba'de'l-'azl menâsıb-ı dünyeviyeden bi'l-küllîye dâmen-keşân ve vazîfe-i akrân ile meşgûl-i 'ilm u 'irfân iken 1072 târihinde maraz-ı istiskâdan intikâl-i dâr-ı bekâ eyleyüb Topkapusu hâricinde Ortayol'da nihâyete karîb sağ tarafda üç beş merkad ilerüde sofa üzerinde seng-i mezârlarında merd-i ma'nevî şârih-i Mesnevî sâbikan reîsü'l-küttâb Abdullâh Efendi deyu muharrerdir. İrtihâllerine Nisârî Hüseyin Efendi'nin söylediği târihtir.

Târîh

Yazık ser-şîşe-i bezm-i bahâristân-ı 'âlemden

Yine kaldırdı bir zerrîn kadeh rind-i ecel nâ-gâh

Ki a'nî bağbân-ı vahdet Abdullâh Efendi kim

Dimâğ-ı tab'ına olmuşdu bûy-ı ma'rifet dil-hâh

Beşîr olub sabâ-yı subh-gâh irci'î nâ-gâh

Meşâmm-ı rûhunu pür-feyz tebşîr eyleye Allâh

Makâm-ı bâğ-ı cennetde *tesürrü'n-nâzirîn* olsun

Varınca kurb-ı Hakk'a ravza-i îmân ola hem-râh

Nisârî fevti içün bağbân-ı dil didi târih

Gül-i nesrîn-i 'adn ola İlâhî, Sarı Abdullâh.

Nâilî merhûmun dahi irtihâllerine söylediği târihtir:

Vakt-ı rihletde didim Nâiliyâ târihin

Zâr-ı 'Adn ola rûhı Sarı Abdullâh'ın.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh (?) el-mağfiretü 'aleyhi nâdire-i zaman, mecmû'a-i 'ilm u 'irfân, rûh-ı mücessem, zât-ı mükerrem idi. Âsâr-ı celîlerinden Mesnevî şerîfin defter-i evveline lisân-ı Türki üzere şerhleri olub bu takrîb ile beyne'l-enâm Şârih-i Mesnevî 'ünvânıyla be-nâm olmuşlardır. Fenn-i tasavvufda *Cevherü'l-Bidâye fî Dürreti'n-Nihâye* ismiyle mevsûm risâleleri ve *Semerâtü'l-Fuâd* ve *Nasîhatü'l-Mülûk* nâmıyla mu'allem iki kît'a te'lîfleri ve *Meslekü'l-Uşşâk* nâmında kasîde-i bî-nazîrleri ve 'Abdî mahlasıyla ilâhiyyâtı makbûl nâdire-i (?) evkâtdan bir vakitte *Futûhât-ı Mekkiyye*

tahrîr eyleyüb hîn-i tahrîrde tarîk-i Melâmiye'ye müte'allik olan mahalleri müstakil kaleme alub hitâmında *Mirâtü'l-Asfiyâ fi Melâmeti'l-Ahfiyâ* deyu tesmiye buyurmuşlardır. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh esbeğallâhu (?) cemi' funûnda mahâret-i kâmile sâhibi olduğundan mâ-'adâ terbiye-i şukûfe ve ezhâr u tenmiye-i hadâik u eşcârda dahi vâsıl-ı serhadd-i kemâl olduklarından evâil-i saltanat-ı İbrâhîm Hân'da zât-ı mekârim-simâtları menâsıb-ı 'aliyyeden rûtbe-i sâmiye-i tevkî'iden 'azl iken taraf-ı hazret-i şeh-r-yârîden cemî'-i memâmlîk-i Osmâniye'de vâki' şukûfe-perverân üzerine re's ü mümeyyiz, nasb u ta'yîn olunub bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket makrûn ile memnûn ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-dârî ile müzeyyen yedlerine verilen sûret-i berât-ı 'âlişân sâbikan Reîsü'l-Küttâb Küçük Çelebî Efendi merhûmun hattıyla dûçâr-ı çeşm-i fakîr olub teberrûken 'ayniyle bu mahalle tahrîr olunması münâsîb olmağla sebt ü tahrîrine cesâret olundu.

Sûret-i berât-ı şerîfe-i 'âlişân

Çün nesîm-i 'anber-bâr-ı hüdâvend-i zemîn ü âsümân. Ve feyz-i 'âtîfet-i cenâb-ı perverd-gâr-ı ins ü cân. Ve âsâr-ı eltâf-ı bî-nihâyet-i 'âferînende-i kevn u mekân. Ve 'inâyet-i hallâk-ı riyâz-ı ezhâr-ı gül-zâr-ı cihân ki ke't-tırâz-ı çemen-istân-ı 'âlem-i ezel ü âzâl. Gülbün-efrâz-ı gülistân-ı kîdem-i celle 'ani's-şebîhî ve'l-misâldir. Benim ravzatü's-safâ-yı saltanatımı şukûfe-zâr-ı câh u celâl. Ve hadîkatü's-sü'adâ-yı hilâfetimi mîve-dâr-ı 'izz ü ikbâl. Ve bostân-ı mülk-i devletimi envâ'-ı riyâhîn şevket ü haşmet birle firdevs-i berîn. Ve zıll-ı dıraht-ı Tûbâ nümûd vucûd-ı mes'ûdumu reşk-i hem-sâye-i pür-hümâ. Ve gayret-i hûr-i 'în. Ve hâk-i pâk-i 'ıtırnâk-ı âsitân-ı cennet-nişân hilâfet-i âşiyân-ı felek-i 'üvnânımı (?) kille-i gûşe (?) salâtîn eyledi. Fe-lâ cereme şükren 'alâ tilke'n-ni'ami şân-ı mekârim-nişân-ı padişâhâneme ehemm ü elzem oldu ki, sîm-i hâm-ı hüsrevânemde hisse-mend olmak ricâsına kûşâde-dest-i niyâz olub mânend-i zerîn-i kadeh-i kâse-i gerdân âsitân-ı mekremet-i âşiyânem olan bende-gân-ı sadâkat-nişân ve 'ubbâd-ı dergâh-ı 'adâlet-üvnânın meşâmm-ı cânları râyiha-i fâyiha ezhâr-ı ihsân-ı bî-pâyânımla mu'attar olub nihâl-i kâmet-i ümîd ü ricâları feyz-i mâü'l-hayât bî-imtinânım birle bâlâ keşîde ve bâr-âver ola. Binâen 'alâ zâlik istişâm-ı bûy-ı gülistân merâhim-i şâhânem idüb ceyb ü dâmân-ı âmâlî mînhâ-yı âbdâr-ı mekârim-i mulûkânem ile malı olmağla sezâvâr olub sadr-ı nişîn-i bâlâ-hâne-i 'ilm ü 'irfân. Ve 'âlî kadr halvet-serâ-yı 'ilm-i ins ü cân olan iş bu dârende-i menşûr-ı Lala Sultân ve nümâyende-i misâl-i bî misâl, vâcibü'l-ımtisâl. Hüsrevânî iftihâr-ı erbâbü'l-mecdi ve'l-yakîn, muhtâr-ı ashâbü'l-'izzî ve't-temkîn. Zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahri'l-esemm. el-Muhtessu bî-mezîd-i 'inâyeti'l-meliki'l-ilâh. Sâbikan tuğra-yı garrâ-yı 'âlişânem hıdmetinde müstahdem olan Abdullah dâme 'uluvvühû ve (?) 'andelîb-i nağme-senc-i gülizâr-ı fazl ü kemâl ve tûtî-i güyâ-yı riyâz-ı 'ilm-i hüdâ-yı müte'âl, ser-levhâ-i mecmû'a-i fazîlet ve ser-çeşme-i cûy-bâr-ı ma'rifet, şârih-i esrâr-ı Mesnevî-yi Hazret-i Celâleddîn mazhar-ı fuyûzât-ı Cenâb-ı Rabbü'l-Âlemîn, 'âlim-i 'ulûm-ı isnâ 'aşer, vâsıl-ı esrâr-ı Hazret-i Seyyidü'l-Beşer olub bostân-ı 'ilm ü 'irfânda bülbül-âsâ terennüm-sâz ve güiçin-i dimâğ-ı cân-ı bûy-ı kemâl-i ma'rifet ile mânend-i misk-i rûmî 'anber (?) şeref ü ma'ârif ile buhûr-ı meryem gibi külahdâr ve ser-efrâz, renk ü rûyü 'izzet ü sa'âdet ile gonca gül gibi beyne'l-akrân müselleme ve mümtâz tahte-i sînesinde sünbül-i bûyâ-yı

ma'ârif, nâbit ve destâr-ı iştihârında ezkâr, gûn-â-gûn letâif-i sâbit olduğundan gayri tebyîn ve tashîh-i 'ilâc-ı mizâc-ı hadâyık-ı gülizârda ta'yîn ü tasrîh-i tabakât-ı ezhâr-ı 'ibret-i âsârda müsellemler, 'âlim ü 'allâme müşkil-tırâzân-ı zamân ve fehâmeh-i hakâyık-ı dekâyık-ı eşcâr u ezhâriyât olub keşf-i müşkilât-ı 'âlem-i ezhârda fâiku'l-akrân ve hall-i mufassalât-ı fenn-i ezhârda bahr-ı bî-pâyân, fûnûn-ı bağbânide goca-i zambak gibi müşârün bi'l-benân ve ol tılsım-ı 'acîbe-i bünyâdın fethinde Aristo-yı devrân olmağın hakkında âfitâb-ı 'âlem-tâb-ı pâdişâhânem pertev-efken ve deryâ-yı bî-pâyân-ı mülûkânem mevc-zen olub mahsûre-i İstanbul ve Galata ve Eyyûb ve Üskûdar ve sâir kalem-rev-i hükm-i hümayûnum olan memâlikde vâki' bilâd ü emsârda terbiye-i riyâz-ı ezhâr ve tenmiye-i hadâyık-ı eşcâr ile mukayyed olan hüner-mendân-ı şükûfe-dârâne mümeyyez ve başbuğ ve mihr-i ikbâlîni pertev-nazar-ı iclâliyle pür-furûğ idüb bu nişâne meserret-'ünvân-ı belâğât-resânımı virdim ve buyurdum ki ba'de'l-yevm müşârün ileyh mâdem ki hilye-i hayâtle mutarrâ ve zîver-i sıhhat ü 'afiyetle müzeyyen ve mücellâdır, 'âmme-i firka-i ashâb-ı hadâyık ve ezkâr ve kâffe-i şükûfeciyân-ı bilâd ü emsârda mümeyyez ve başbuğ olub münâzağun fih olan umûr ve husûslarında 'adâlet ve istikâmet ve sadâkatle muhâkeme ve tahkîk ve ezhâr u eşcâra müte'allik olan umûrlarında ke-mâ-yenbağî teşhîs ve tedkîk eyleyüb tarîka-i ezhâriyâtı icrâda ihtimâm eyleye. Ve tâife-i mezbûre dahi kâinen men kâne müşârün ileyh Cenâbını kendilere mümeyyez ve başbuğ bilüb nefise-âsâ tavk-ı hükmünden ser be-pîç olmayub sevsen gibi zebân-dırâz olmaktan ihtirâz üzre olalar ve cümle umûrlarında mümâileyhi merci' idinüb mürâca'at ve kelâm ve re'yine muvâfakât eyleyeler. Ol bâbda ferd-i vâhid münâzi' ve mu'ânid olmayalar, şöyle bileler ve 'âlâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar." Tahrîr fi evâil-i şehri Zi'l-kâ'deti's-şerîfe, sene ihdâ ve hamsîn ve elf min hicretin. Men lehû hitâmü'r-risâleti ve tamâmu's-şerefi Şârîh-i Mesnevî Hazretleri'nin zâde-i tâb'-ı şerîfleri olan eş'âr-ı hakîkat-şi'ârlarından *Kasîde-i Meslekü'l-'Uşşâk*'ları ile manzûme-i latîflerinden bir iki 'adedini müşârün ileyh cenâblarının hâtîme-i tercemeleri olmak üzre teberrûken terkîme şurû' olundu.

Manzûme

Ey giriftâr-ı yecûz-lâ yecûz

Mâzî ve müstakbeli ko hâli gör

Âkilsin gönlüne bin gam gele

Görmez isen ger dilinden sen eser

Sa'y idüb 'ilm okudum sanma sakın

Şol ki anın 'ilmi hevâyîçün olur

Ger dilersen bulasın oddan necât

Hâb-ı gafletden seni bî-dar kıl

Rûz-ı şeb derdile saç başına hâk

Rûh-ı miskîni kodun zindanda sen

Vardur şikem-i rûh-ı âzâd idesin

'Âkilsin yürü fikr it sen meâl

Tuk ki senin oldu mülk-i şark-ı garb

Hâlini gör çok olur 'âlemde söz

Her bir anda sen kemâlin ânı gör

Bâğ-ı dilden bir varak ger kim ola

Almaz isen zevk ile andan haber

Eylemez ol 'ilmi bil Hakk'a yakîn

Anın işi âh u vah ile olur

İde gör tehzîb-i ahlâk-ı sıfât

Bir zaman var cüst ü cû-yı yâr kıl

Dûr oldu senden ol mahbûb-ı pâk

Ol dil-i bî-çâreyi dermânda sen

Bu dil-i vîrânı âbâd idesin

Terk ide gör hân u mân-ı mülk u mâl

Nolur anda bir dem ura şark u garb

Cümle esrâr-ı hakâyıkdır sözü	Evvel âhir hep dakâyıkdır sözü
Mahrem-i ervâh-ı dervîşândır	Merhem-i şâfi-yi dil-rîşândır
Fi'limi ko, kavlime eyle nazar	Sözine bak sâhibinden kıl güzer
Derd-mendem nâ-murâdım bî-dilim	Nice ola hâlim deyu lâ ya'kilem
Ey hüdâvend-i kerîm-i kâr-sâz	Pâdişâh-ı kâdir-i bende-nuvâz
Bildiğimiz lutf idüb tahkîk it	Mustafâ eserince sen tevfik it
Murg-ı rûha vuslatınla râh vir	Dide-i bînâ-dil-i âgâh vir
Şevkinile sen bizi por-şûr	'Aybımız lutf idüb mestûr kıl

Bî-nihâyet (?) derd ü günâh

Kime diyem hâlimi ben vah vah

Ve lehû

Suâl itsen bu rûha menzilinden

Düşünce gurbete lâhût ilinden

Neler gördü bu devrânın elinden

'Usr yüsre irüb insâna geldik

Bu emvâc-ı 'anâsırdan vucûdun

Nice girdaba düşmüşdür unuttun

Giden gitdi şükür menzile yetdik

Gönül şehrin bu gün seyrâna geldik

Bi-hamdillâh 'atâlar kıldı ol Hakk

Sivây-ı zulmeti nûru idüb şakk

Hurûş itdi bihâr-ı 'ışk-ı mutlak

Şinâverlik idüb 'ummâna geldik

Edeb gözle sakın şimdengeru sen

Sivâyı yu arıt pâk it dili sen

Yolunda kırk pâre gör bir kılı sen

Huzûr-ı Hazret-i Sultân'a geldik

Umarız 'Abdiyâ ol şâh-ı ekrem

Bize gösterirmiydi bir dahî gam

'Âtâsın dönderirmi hiç ol erham

Nevâl-i rahmet-i rahmâna geldik

Tahmîs-i gazel-i Hazret-i 'Azîz Hüdâyî Mahmûd Efendi –kuddise sırruhû-

Sana senden yakındır Hakk, sakın olma dilâ gâfil

Hemân senlik durur ancak bu ortada olan hâil

Gözün aç ma'nâyı anla, bu zevkle olur hâsıl

Muhît-i bahr-i tevhîdi bilüb 'ummân-ı bî-sâhil

Vucûdun katresin mahv it eğer oldunsa ehl-i dil

'Abes ümniyeler idüb mülevves levne boyanma
 Uyub gül-i beyâbâne nedâmet oduna yanma
 Enâniyet ile kimse Hakk'a vâsıl olur sanma
 Şeb-i firkatde ki kesret hayâl-i zıldır aldanma
 Serâbı ko sarâya bak sarây-ı sırra ol vâsıl

Huşûnet itmesün nefsin, riyâzet çekdirüb nerm it
 Gider, koma keder dilde, musaffâ kıl, safâ-bezm it
 Şarâb-ı 'ışkî nûş idüb ânınla cânını kerem it
 Mecâza bakma ey sâlik, hakîki matlaba 'azm it
 Ki, zîrâ zıll-i zâilde ikâmet eylemez gâfil

Su üzre nakş olan cismin hayâline sen aldanma
 Binâsı bâd ile olan vücûdun kasrına aldanma
 Temevvüc eyleyen deryâya bak emvâca aldanma
 A'nın nakkâşını gör sen, hemân zeynine aldanma
 Güneş tâbinda çün şebnem bilürsün kim olur zâil

Nice bir 'Abdîyâ gussa-yı gamm-ı dildâr ile firkat
 Seyâhat kıl, sulûkile vücûdundan idüb 'uzlet
 Gidince ikilik senden, hemân yüz gösterir vahdet
 Hüdâyî vahdete bak, kim sana mâni'değil kesret
 Olurmu âf-tâba hiç vücûdu zerrenin hâil

Kasîde-i meslekü'l-'uşşâk, li'ş-Şârihi'l-Mesnevî –kuddise sirruhû-
 Hüdâ'ya hamd bî-gâye ki, lutfu bî-nihâyetdir
 Salât olsun Resûl'üne ki, ol hatm-i risâletdir
 Dahî ashâb ve âline, husûsen çâr-yârine
 Ki, her biri O Hazret'den sa'âdet-yâb-ı sohbetdir
 Uyalar anlara, ümmet olalar mühtedî cümle
 Buyurmuşdur Resûlullâh sözü vahy ile sünnetdir
 Eyâ Hakk yoluna tâlib derûn-ı sâfla râğib
 Bunu fehm-i dürrüst ile okursan kifâyetdir
 Murâdın Hakk ise gerçek hulûs-ı kalble 'âşık
 Bu sözlerden garaz ancak seni Hakk'a delâletdir
 Mukadder ne ise Hakk'dan mazâhirde olur zâhir

Eğer nûr ve eğer zulmet, sa'âdet yâ şekâvetdir
 Eğer zillet, eğer 'izzet, eğer mihnet, eğer minhât
 Yazılmışdır ne var ise ezelden bahş u kısmetdir
 Kaderdir hayr ve şerr, ammâ ki, 'akl ü ihtiyârın var
 Mükellef oldun anınla ki, hayra bezl ü tâkatdir
 İşit imdi sana bir bir diyeyim cümle ahvâli
 Ki, nakl eylediğim sözler, meşâyihden rivâyetdir
 Dimişler yolu varanlar hakîkat-bîn olan erler
 Ola ervâhına rahmet, bize şefkat nasîhatdir
 Şu kâl ehli ki, zevk almaz ma'ânî ve hakâyıktan
 Kanâ'at ide sûretle gabîdir dûn-ı himmetdir
 'Aceb mi himmeti yoksa onun a'lâyâ, ednâyâ
 Nasîbi yoğise netsün, ne bilsün bî-liyâkatdir
 'Acebdır ba'zılar dahi riyâ vü sum'adan 'ârî
 Okur evrâd, ezkârı salâh anlara hasletdir
 Velî zühd ü 'ibâdetde ricâsı bu olur ancak
 Virile hûri koçmağı göre Uçmağı zînetdir
 Eğerçe iştihâ nefse ni'amla 'ıyş ü 'işretdir
 Ve lâkin maksad-ı aksâ Cemâllullâhı ru'yetdir
 Kimi dahi yimez, içmez, riyâzet ider onunçün
 Diyeler nefesine onun bu er sâhib-i kerâmetdir
 Gelüb rağbet idenlere elini suna öpmeğe
 Eğer pûs itmese bir kes diye bana hakâretdir
 İdeler halk anahurmet, cihânda söylene nâmı
 Sakınsun, olmasun memkûr ki, zîrâ şöhret âfetdir
 Tedbir itse bilürdü bu nefsin hîlesin ammâ
 Giriftâr eyleyen mekre onu hubb-ı riyâsetdir
 Kimi okur nice manzûm ve menşûru tasavvufdan
 Sulûku yoğise onun makâli bî-halâvetdir
 Kimi rind-i cihânız dir, bize lâzım değıl mürşid
 Bizim idrâkimiz vardır, yolumuz emn ü râhatdir
 Bizi korkutma ey vâ'iz gamm-ı ferdâdan ezâdır
 Bizim hûd nakl-i sahbâmız müheyyâ nakd-i fikretdir
 Bizim 'irfânımız vardır, dimeziz nesneye bâtl
 Mu'ammâdan esmâ, yüz sözümüz 'ayn-i hikmetdir
 Mezâhirdir kamu eşyâ bizim gördüğümüz zâhir
 Cihânda her ne var ise hemân envâr-ı vahdetdir

Eğer ‘uzlet, eğer halvet, ne lâzım ‘ârifedirler
 Riyâzet çekdirüb nefse elem virsin meşakkatdır
 Tekellüf yok beyim dirler harâbatî ve rindlerde
 Koyub hâlile terk eyle ki, bahs itmek şemâtedir
 Hevâ-yı nefesine uyub tabî’at câhına düşen
 Eğer pâk olmasa çirkî mülevves bî-tahâretdir
 Bu yolun evvelâ şartı, hevâ-yı nefsi terk idüb
 Çıkub câh-ı tabî’atdan nedâmetle inâbetdir
 Gel imdi tevbe kıl, pâk it, bu levsi eşk-i çeşmile
 Ecel vardım dimez sakın, bu dem fırsat ganîmetdir
 İşit aslın, sözün dinle, hevâyı ko, yolu anla
 Bu yolun zâdı takvâdır ve doğru yol şerî’atdır
 Lugatde ma’nîsi şer’in, mübîn, zâhir olmakdır
 Lisân-ı istilâhîde itâ’atle diyânetdir
 Nedir Takvâ ki perhiz ide sakına me’âsiden
 Zemâimden teharrüzdür ve ihlâsile niyyetdir
 Refîkin sâlihât olan ‘amellerdir sana yolda
 Sakın ayrılma yoldaşdan yalnızlık hasâretdir
 Menâzilde kalub durma yürü maksûda erince
 Gönül kâbesini görtüb tavâf it beyt-i ‘izzetdir
 ‘İlim olsa ‘amelsiz bil vebâl olur müfid olmaz
 ‘Amelde olmasa ‘ilmi cehâlet hod-ı delâletdir
 Bu ‘ilm ile ‘amel dahî eğer olmaz ise Lilâh
 Kabûle geçmez ol tâ’at anıncün kim irâdetdir
 Murâd olan ‘ilimden de Hakk’ı bilmek ve bulmaktır
 Kıyas eyleme kim ancak bu lafzile ‘ibâretdir
 ‘İbâdetde nice sırr-vâr ânı zevk it şuhûdile
 Sakın sanma sen ey gâfil hemân resmile ‘âdetdir
 Mücerred kıl u kâl ile kişi ehl-i mezâk olmaz
 Eğer hâl issi olmazsa derûnu pür-kesâfetdir
 Hesap it sen dahi gönlün harâb veya ‘imâret mi?
 Bilenler kendi hâlini zekî ehl-i kiyâsetdir
 Velîler, cümle sâdıklar, tarîk-i Hakk’a sâlikler
 Bulurlar zevk-i tâ’atde bular ahyâr-ı ümmetdir
 Zemâimden olub ‘ârî sûtüde-hûy girdârı
 Bulardır kavmin ebrârı melek-simâ vü sîretdir
 Belî vardır velîlerde harâbatî melâmîler

Velî sanma sen anları mübâhî, ehl-i bid'atdır
 Melâmî anlara dirler bilinmeye o sûretle
 Ne tâc ile 'asâsından ne şâl ile ne kisvetdir
 O cem'in kisvesi tâcî mahabbet nûrıdır dilde
 Ridâsı, hırkası, tâc-ı şuhûd-ı Hakk'la dehşetdir
 Severler yârinin nâzın süreler yirlere yüzün
 Dimezler kimseye râzın bular sâhib-i serîretdir
 Olub mest-i harâbâtî şerâb-ı hubb-i zâtiden
 Garîk-i bahr-i vahdetdir bular makbûl-ı hazretdir
 Görünmez çeşm-i nâ-mahrem 'arâyis dirler anlara
 Kıbâb-ı gayret-i Hakk'da sitâre-pûs-ı 'iffetdir
 Beli 'âriflerin cümle yolu vahdetdir ammâ
 Muhakkikle mukallid fark iden nûr-ı kiyâsetdir
 Yakîn ehl-i olur 'ârif şuhûdu zevk-i vicdândır
 Sekâmet olmaz anlarda tarîk-i istikâmetdir
 Ke-mâ-hiye görür eşyâyı merâtib i'tibâriyle
 Ebedden taşra iş itmez bular sâhib-i hidâyetdir
 Bu bir 'ilm-i Ledünnîdir olur ilhâm-ı Rabbânî
 'Âceb sırr-ı ilâhîdir ne hikmetdir ne hey'etdir
 Pes imdi bilmek istersen nedir vahdet nedir kesret
 Mecâlîde tecellîsi ne ma'nâdan 'ibâretdir
 Bu kıl u kâli terk idüb gönül hâlin taleb eyle
 Teveccüh eyle Allah'a du'â kıl kim icâbetdir
 Dile sen evvelâ Hakk'dan bulub bir pîr-i kâmil kim
 Vucûdı zıll-ı Yezdândır yüzü nûr-ı hidâyetdir
 Muhammed sırrına vâris anın nûriyle bedr olmuş
 Mukarrirî ol durur 'ışkın ana hil'at-i hilâfetdir
 Muhammed âfitâb-ı nûr-ı hubb-i lâ-yezâfîdir
 Anın mirâtı olmuşdur velî mâh-ı mahabbetdir
 Velî 'arş-ı mu'allâdır makâm-ı sırr-ı hüdâsı
 Hisâli halk-ı Rabbânî 'atâsı vecd ü hâletdir
 Nazarla olur irşâdı muhibb-i sâdika anın
 Görür gönlü gözü nûru bilür sırr-ı velâyetdir
 Ki ya'ni Hakk sana ol dem tecelli-i cemâl eyler
 Dile pertev salar 'ışkı görürsün kim ne lezzetdir
 Bilürsün Hakk yolu dildir delîli cezbe-i Rahmân
 Refîki 'ışk-ı Sübhânî 'aceb râh-ı selâmetdir

Çü pîrin himmeti birle ola Hakk cezbesi hâsıl
 Musaffâ ola mirâtın nazar kıl hoş letâfetdir
 Düşesin 'âteş-i 'ışka Halîl-âsâ olub teslîm
 Diye *Yâ nâr kûnî* berd-i selâmet bâğ-ı rahmetdir
 Kerem iksîri tarh ide nühâs-ı kalbe feyziyle
 Zer-i hâlis olur bî-ğıll, 'aceb âsâr-ı kudretdir
 Ki sende kalmaya kesret izâle ola eniyet
 Meğer 'ışkı kala ancak bu kurbet özge kurbetdir
 Ne söz kala ne dil kala tecellî nârı mahv ide
 Hemân bir bâkî şey kala bu ru'yet özge ru'yetdir
 Nice vasf eylesün diller ânın hüsn-i dilârâsın
 Hesâb olmaz kemâlâtı 'adedsiz bî-nihâyetdir
 Doğarsa ol güneş başa gönül yüzün yere düşe
 Ânın sâyesine durmak sana Hakk'dan 'inâyetdir
 Mürîdî ol ânın dilden murâdın terk idüb cümle
 İrâdetden murâd olan nefsi tutmak itâ'atdır
 İrâdet iddi'â idüb mutî' olmaz ise emre
 Yeri yokdur tarîkatde yolu anın gabâvet
 Girüb meydâna merdâne başı top eyle çevkâne
 Kul ol cânile ferzâne dime külfet ya mihnetdir
 Eğer mezkûr olan şartlar bulunursa bilâ noksân
 Olursun sohbeta lâyıık sana müjde sa'âdetdir
 Okursun nûnla sâdı anın sırr-ı derûnunda
 Görürsün anda ma'nâyı bilüb *Hâm mîm* ne âyetdir
 Eğer vechî kitâbını bilâ harf okudun ise
 Hakâyık keşf olur sırta velî sakla emânetdir
 Emîn olan bu esrâra niçün keşf ide ağyâra
 Bilenler cevherin kadrin yine ehl-i basîretdir
 Sakın nâ-ehille durma celîs ü hem-demi olma
 Gerekmez ülfet anlarla kederdir kalbe kesretdir
 Tarîk-i 'aşka girenler sivâyı ref' ider dilden
 Ki zîrâ 'âşıkın kârı hemân 'uzletle vahdetdir
 Hakîkat halvet oldur ki iderler dillerin hâli
 Sivâdan ayrılır küllî asl 'uzlet bu 'uzletdir
 Zarûret olmasa gâlib ferâğat itmez evlâdan
 Niçün ruhsat virir nefse 'azîmet hûd tarîkatdir
 Nedir evlâ bilürisen bu 'uşşâkın sulûkünde

Ki, her dem bekleye gönlün ehemmm olan siyânetdir
 Çü lâzım lokma vü hırka beşerdir iktizâ eyler
 Olur ruhsat ki kesb ide ma'îşet hûd zarûretdir
 Eğer kesb-i helâl ile alur, virir bu halkile
 Görüşür söyleşir ammâ diliyle sanma ülfetdir
 'Ubûdiyet yüzün sürer fenâ toprağına dâim
 Futûr ve savmı vasl olur bular sâhib-i riyâsetdir
 Hakikatde nedir savmı bu 'uşşâkın; fenâ olmak
 Nedir iftârı ol savmın; bekâdır özge ni'metdir
 Budur 'âşıkların 'iydi ire vaslına dildârın
 Ki firkat olmaya aslâ 'aceb behcet-i meserretedir
 Nevâfil çün takarrübdür, Hakk ile söyler işidir
 Hakk ile durur ve yürür, görtür kurb-ı ma'iyetdir
 Nevâfilde nedir ma'nâ ziyâd oldukca 'irfânı
 Görtür kurb-ı ferâizde zuhûr-ı fi'le âletdir
 Dilinde söyleyen Hakk'dır, kulağında işiden Hakk
 Gözünde hem gören Hakk'dır, ma'iyet yok ne vuslatdır
 İderler cânını kurbân görürler kân-bahâ vechin
 Cemâli hacc-ı ekberdir, 'aceb sûr u ziyâfetdir
 Tevâcüd hem nevâfildir, husûlu vecde rağbetdir
 Eğer zâhir olursa vecd kurb-ı lâ-ma'iyetdir
 Tevâcüd farkı cem' eyler, vecd de cem'-i cem' olur
 Vucûdda hiç eser kalmaz, bu hûd gayb-ı hüviyetdir
 Mezâhim olmaz kesret, bulunmaz anda gayriyet
 Hakk'ındır çü kamu varlık ikilik yok ne vahdetdir
 Nihân ender nihân olur, ne nâm u ne nişân olur
 Bekâ-yı câvidân olur, kerâmet bu kerâmetdir
 Bilür gitmek, nedir gelmek? gider varır o benliksiz
 Gelür kendüye kendüsüz, ne vuslatdır, ne firkatdır
 Akar gözü yaşı dinmez, 'acebdir kim dile gelmez
 Sebeb nedir gönül bilmez ne hâletdir, ne hırfetdir
 Değil bu girye-i hasret, değil bu sûziş-i firkat
 Hemân 'ışk iktizâsıdır, ne hüzn ile ne hiffetdir
 Yazıldı şîve-i etvârı, ahyâr ile ebrârın
 Dahi esrârı şuttârın, ne remz ü ne işâretdir
 Hediye olsun ihvâna niyâz-ı derd-i mendâne
 Kabûl-i berg-i yek-dâne hisâl zû-mürüvvetdir

Bu nazma *Meslekü'l-Uşşâk* olunsa tesmiye lâyük
 Bu gülzâr-ı mahabbetdir, bu esrâr-ı tarîkatdır
 Gel ey 'âşık sözü hatm it, hemân vicdânla zevk it
 Ahaddir ol şomâr olmaz bu söz bî-hadd ü gâyetdir
 Ne gözile görölür ol, ne sözile bilünür ol
 Ne 'akl idrâk ider anı, gönülde gark-ı hayretdir
 Odur evvel, odur âhir, odur bâtın, odur zâhir
 Odur râî, odur mer'î, ne nisbet, ne izâfetdir
 İlâhî sen nasib eyle erenler sohetin her-dem
 Hakikat sohbet-i merdân iki 'âlemde devletdir
 Ayırma kulların yâ Rabb, sırât-ı mustakîminden
 Habîbin aşkına olsun ki, ol kân-ı şefâ'atdır

Bu hikâye-i latîfe tercemeleri sebk eyleyan şârih-i Mesnevî Abdullah Efendi hizmetlerinin lisân-ı şeriflerinden rivâyet olmak üzere kerîmezâdeleri La'li Şeyh Mehmet Efendi 'aleyhi'r-rahmenin hatlarından 'ayniyle bu mahalle sebt ü tasdîre mübâderet kılındı.

Hikâye: Bu 'abd-i pür-kusûr, sadr-ı esbâk velîni'metim Halil Paşanın Erzeni'r-Rûm muhâsarasında re'si olub bi-takdirillahi Te'âlâ Halil Paşa magzûb-ı şehriyârî olub bu fakîr ile bi'l-ma'ie firâr eyledik. Esnâ-i firârda kasabatdan bir kasabaya geldik. Fakîr yalnız bir hâneye kondum. Hâne sâhibi anda yok. Etbâ'ı bize 'azîm ikrâm itdiler. Ma'a hâzâ, biz tebdîl-i kıyâfet idik. Ol gece ikrâmen bana mâbeyn odasında yatak yapmışlar. "Yalnız siz bunda beytûte idiniz" deyu fakîre bir fikr ü hâtıra 'ârız olub lâkin muhâlefete dahi kudretim olmadı. Döşeğe yaturken gördüm mâbeyn odasının harem tarafına olan kapusu açıldı. İçerüden bir kapu oğlanı çıkıdı, odanın taşra cânibine olan kapusun kapadı ve bana "Sultanım sizden bizim kadın bir şey suâl idecekdir, yatakdan kalkın kapu yanına gelin" deyu hareme gitdi. Ben dahi eyâ bu ne hâletdir, beyt-i fevâhişden birimidir, beni zen dostmu zann itdiler? Yoksa bizi bildilerde ahz itmek murâd itdiler deyu 'azîm fikirden sonra emrûnâ ilâllah deyub kalkdım, harem tarafında olan kapu yanına vardım. Kapunun ardından bir hâtun "Safâ geldiniz 'Abdullah Efendi" didi ben dahi "Safa bulduk, ammâ bizi gâlibâ bir âhare benzetmişsiz" didim. Tebessüm idüb "Hâşâ siz Re'sü'l-küttâb Sarı 'Abdullah Efendisiniz, benzetme değil bilmekdir. Lâkin bizden ketm ü ihfâ buyurman bu fakîre ve benim zevcim fukarâ-i tarîka-i Hacı Bayrâmdandır ve siz anlardan olduğunuz ma'lûmumuzdur. Sefere giderken cemâl-i şerîfinizi müşâhade itmiş idim, sûretiniz hayâlimde idi Cenâbınızı gördüğüm gibi bildim" didikde fakîre hayret el virüb kendimi ketme mecâl kalmadı. Belî gözlüden gizli olmaz. Paşamız ile magzûb-ı şehriyârî olduk karârı firâre virdik. İstanbula 'âzimiz, suâl buyuracağınız nedir suâl buyurun" didim. Hâtun "Suâl ideyim lâkin lutf buyurub ketm buyurmayın" didi. "Hâşâ, sizden ne ketm olunur" didim. Didiki "Hazret kutb-ı zemân el-Hâc Keyvân civâr-ı rahmet-i Rahmâna intikâl buyurmuşlar. Kendilerinde vedî'a olan emânet-i kübrâyı kimin tahmîl-i dûş sa'âdeti eylediler" didikde fakîr dahi evvelü mâ-semi'tü't-tahkîk "Hacı

Efendi Hazretleri irtihâl buyurmuşlar mı” didim. “Belî, üç dört gündür ki rihlet buyurdular ne ‘aceb ma’lûmunuz olmadı” deyu fakîre gûşmâl eyledi. “Ah felek bizi bir derde dahi giriftâr eyledi ki giriftâr olduğum ana göre şey-i hakîr ammâ haberim bile yok.” Hâtun “Hele bir teveccühüntüz niyâz olunur kimi tahmîn idersiz” didi. Fakîr dahi “Şimdiye dek rihletlerinden bile bir haberim yoğiken böyle kalb-i gâfil ile ne dimeğe kâdirim sizin ma’lûmunuz ise siz bize lutf buyurunuz” didim. Hâtun dahi “Henüz bir kimesneye cezmen rabt-ı kalbim yokdur Allah size ve bize ma’lûm idivire” deyu na’le vü zâr idüb ağlaşdık. İrtesi gün vedâ’ idüb bu endişe ile sür’at üzere birkaç güne dek İstânbula geldik. Halîl Paşa Hüdâyî Efendi Hazretlerinin âsitânesine dahil düşdü. Fakîr dahi kendi hânemde ihtifâ itdim. Birkaç gün murûrunda Halîl Paşa’yı Hüdâyî Hazretleri ‘avf itdirüb fakîri dahi Koca Mustafa Paşa şeyhi istişfâ’ eyleyüb ikimiz dahi ihtifâdan halâs bulduk. Ba’dehû her-çend ki, sâhib-i vakti bulmak için teveccüh iderdim, hiç bir kimseye rabt-ı kalb itmezdim. Ahbâb dahi benden ketm iderlerdi. Bir gün Dâvud Paşa sahrâsından şehre gelürken Tâkiyyeci Câmî’i kurbünde bâr-gîrden inüb Hacı Efendi Hazretlerinin meşhed-i mu’attarlarını ziyâret kasdiyle mezârlarına geldiğimde Beşîr Ağa Hazretleri ve ahbâbdan yine Beşîr Ağanın hem-şehrîsi Bostancılar oda başılığında mütekâ’id bir kimse ile câlisler ve murâkıblar gördüğümde sâhib-i vakt Beşîr Ağa olduğuna bî-şekk ü gümân derûnuma nûr-ı îmân dirahşân oldu. Fakîr dahi vardım Beşîr Ağanın mübârek dizin öpdüm ve mukâbelelerine oturdum ol Bostancılar oda başılığında mütekâ’id kimse bana ‘itâb güne “Pek geç geldin hey ‘Abdullah Efendi böyle geç gelmek sana düşmezdi” didi. Fakîr dahi “Geç geldim ise taş a ağaca secde iderek geldim. Vakt-i kabullerine müterakkib idim. Lillâhi’l-hamd kabulleri devletine mazhar oldum” didim. “Hele sana pek ‘ayıbdır böyle itmek” deyu ba’zı kelîmât söylemeye başladıkda, Beşîr Ağa Hazretleri cevab idüb “Edebsizlik itme ne gavga idersin, bu zevk mahallidir” deyu iskât idüb müteveccih ilâ’lîlâh olduğunda elhamdülillâh cürmümü ‘avf buyurub ol gün nice nice lutf-ı ma’nevîlerine mazhar oldum” deyu tahdîs-i ni’met buyurmuşlar. -kaddesallâhu esrârehum-

Gene bundan müstefiz-i cezbe-i rahmâniye olanlardan biri, vakt-i riyâsetlerinde kîsedarlıkları hizmetinde müstahdem olan Neşâtî Ahmed Dede Efendi Hazretleridir ki sûret-i Mevlevîde terbiyelerine kıyâm olunub ba’dehû Edirne âsitâne-i Mevleviyeye şeyh-i be-nâm olunub bin seksen beş târîhinde ravza-i rıdvâna hirâmân olmuşlar. Kendilerinden katî çok eş’âr-ı ledünnî-kirdâr sudûr eyleyüb hilye-i enbiyây-ı ‘izâm ‘aleyhimü’s-salâtü ve’s-selâmı türkî nazm eylemişlerdir. Cesed-i mübârekleri yine dâru’n-nasr ve’l-meymene mahmiye-i Edirne Mevlevîhânedede medfûndur -kuddise sirruhû-

Ve yine şârih-i Mesnevî cenâblarından vâsıl-ı teşrîfât-ı ilâhî ve nâil-i eltâf-ı nâ-mütenâhî olanlardan biri dahi şâir-i be-nâm Cevrî Çelebî hizmetleridir ki ism-i şerîfleri İbrâhim olmak üzere mesmû’dur. Belde-i tayyibe-i Kostantiniyye’den be-dîdâr ve sâhib-i be-sâhib-i bizâ’at olan küttâb-ı belâğat-şî’ârın üdebâsından şî’r ü inşâye kâdir ve me’ârif-i cüz’iyede mâhir istihsâna şâyân kelîmâtı ve ‘urefâ beyninde makbûl âsârı vardır. Fenn-i mu’ammâya müte’allik risâle-i cüziyesi ve ‘ilm-i tıbdan müfredâta dâir risâle-i manzûmesi ve havâdis-i eyyâm beyânında melhame-i ahkâmı ahkâmı havî

kitâbı makbûl-i enâmdır. Gayet serî'ü'l-kitâbe ve hoş-nüvîs olmağla hatlarıyla yirmi iki *Mesnevî-i Şerîf* ve şârih-i Fusûs eş-Şeyh 'Abdullâh Bosnevî'nin *Şerh-i Fusûs*'ını ve *Ahlâk-ı 'Alâyî* ve *Terceme-i Nefehât-ı Mevlânâ Câmî* ve katî çok resâil ve münşeât ve dîvân ve mecmû'a görülmüşdür Tercemesi murûr eyleyân Şârih-i Mesnevî Sarı 'Abdullah Efendinin bendeleri ve hamele-i esrârı olduğundan müşârûn ileyhin dahi müellefâtını husûsen *Dürre ve Cevhere* ve *Semerâtü'l-Fuâd* isimleriyle mevsûme kütübünü ta'dad üzre tahrîr eylemişdir. Bu takrîb ile tarîka-i Bayrâmiyeden müstefiz olub efrâd-ı aferîdeden bir ferde nakl-i esrâr itmeyüb 1065 târihinde civâr-ı rahmet-i Rahmâna hirâmân olmuşdur. Vakt-i irtihâli karîb oldukda 'azîzleri 'Abdullâh Efendi'yi âgâh eyleyüb bir iki üç gün murûrunda dâr-ı bekâya intikâl eylemiş mahallesi sükkânı kendisiyle 'adem-i ülfetlerinden nâşî, hakkında sû-i zânn ile bed-gümân olduğundan guslüne hâzır olmayub hânesinde olan zîr-destânı bu hâle hayrân iken birde gördüler ki, hâric-i sûrdan 'Abdullâh Efendi yirmi otuz kadar ihvân ile lâzime-i techîz ü tekfîn teheyvü' ittikleri hâlde hânelerine teşrîf eyleyüb mecma'-ı ihvân da guslüne mübâşeret eyleyüb ba'de't-tekfîn salât-i cenâzesin dahi bizzât kendileri edâ ve hânelerine karîb olan hısn-ı İstanbul ebvâbından Eğrikapu hâricinde Defterdâr iskelesine Cemâlî tekyesi tarafından gidülür yolun sol tarafında şâh-râhdan bir iki üç hatve ilerüde medfenlerine defn ü takbîr eyleyüb derhâl üzerini mübârek elleriyle düzleyüb vedî'a-i rahmet-i Rahmân kıldılar. Sonradan başları ve kademleri ucuna birer serv-i âzâde gars olunub üzerleri yeşil çimen ile puşide gibi olub herkesin ma'lûmu olmayub ancak mühibbânın ma'lûmlarıdır.

Merhûm Ma'anzâde hayâtında kendisine Şehnâme ve gene el-Ahbâr ve Târih-i Vassâf tahrîr ittirmiş. Ekâbir-i devlet hüsn-i hat ve sıhhat-i kitâbetine rağbet idüb neshi bî-nazîrleri ana tahrîr itdirirler imiş. Merhûm mezâk-ı ashâb-ı tecrîdden hısse-mend ve cur'a-i sûfiyeden neşe-mend olmağın meûnet-i lâzimesi kadar îrâd-ı tahsîline sa'y idüb tevsî'-i dâire-i câh u menâsib gâilesine düşmeyüb kanâ'at ile geçinürmüş müddet-i 'ömrü sohbet-i yârânla müreffeh ve şâd-mân geçüb ta'ayyûn ve ikbâl-i mihnete giriftâr olmamış bu kanâ'at ve tevekkül berakâtıyla dâimâ ekâbir ü a'yân gözedüb hüsn-i hattını vesile ile zarûret çekdirmezler imiş. Garâib-i ahvâlınden olmak üzre Ma'anzâde nakl ü rivâyet ider ki Galata ve Tophâne ve Beşiktaş ve Yenikapu tekyelerine 'ale'd-devâm müdâvemet üzre idi. Bir gün münkati' olduğu yoğidi. Gayet deryâdan vesvesesi olduğundan bir gün mukaddem-i yârân ile karadan Kağıthâneye andan zikr olunan zâviyeye piyâde giderlermiş İhvânı dahi hâtırlarına ri'âyeten bâr-gîre süvâr olmayub mâşiyen refâkat iderlermiş. Ve'l-hâsıl dünyâya vucûdu nâdir gelen bir ma'mûr zât idi. Merhûmun bu gazel-i bî-nazîrin Sadreddînzâde Şeyhü'l-İslâm-ı esbâk Mehmed Sâdık Efendi kendilerinden istimâ' ve sebt-i mecmû'a eyleyüb ba'dehû kibâr-ı tarîka-i hâcegân-ı Nakşibendiye'den Hâce Mehmed Emîn Tokatî -kuddise sirrhû- Cenâbları dahi mecmû'a-i müşârûn ileyhden kendi mecmû'a-i nefiselerine tahrîr eyleyüb bu mahalle münâsib olduğundan tahrîr olundu:

Muhammed nûrî kim olmuşdur anınla dü 'âlem pür

Fürûzân oldu kalbimde benim *min haysü lâ yeş'ur*

Ki ya'ni oldum ben mürşidin irşâdına muhtâc
 Bana 'arz-ı cemâl itdi sadeften görünüb ol dürr
 Göründü her taraftan çeşmime envâr-ı vechillâh
 İrişdi şeş cihetden gûşuma âvâz ente'l-hür
 Açıldı bir kapu kalbe serây-ı lâ yezâlîden
 Didi ey bî-haber ko gafleti geldim sana fenzur
 Nazar kıldıkda gördüm hep bir olmuş cümle-i eşyâ
 Eğer nîk ve eğer kim bed ve eğer hulv ve eğer çe mürr
 Çenîn merd-i hüdâ-yı nâdirest nâdir-âyed hem
 Eğer binî der âyi ni'met-i Hakk yâftî feşkür

Bundan mâ-'adâ hall-i tahkîkat ile mevsûm Hazret-i Mevlevînin *Mesnevî-i ma'nevî*lerinden kırk beyt cem'u intihâb eyleyub ol *Mesnevî'*den on sekiz beyti dahi zamm ve her bir beyti beş beyitle şerh-i kevne nazm eylemişlerdir -kaddesallâhu sırrehû-

Bu eş'ârdan gayri pîrleri merd-i ma'nevî şârih-i mesnevî 'Abdullâh Efendi Hazretlerinin nâdire-i rüzgâr olan şerh-i mesnevîlerine nazm eylediği târih ü kasîde dahi bu mahalle münâsib olduğundan sebt olundu.

Kitâb-ı mesnevî kim nüsha-i 'ilm-i hakîkatdır
 O kim ma'nâsını idrâk iden sâhib-i kerâmetdir
 Serâpâ şerhî remz-i nükte-i ma'nâ-yı Kurân'dır
 Beyân eyler usûl-i dînî her beyti bir âyetdir
 Bilinmez mantık u hey'etle bu 'ilmin işâreti
 Buna idrâki yetmez akl u fehmin özge hikmetdir
 Değildir nakl-i ahkâm-ı nucûm-ı âsumân ammâ
 Yine cümle kitâb-ı âsumânîden hikâyetdir
 Kitâb-ı âsumânînin budur ma'nâ-yı mazmûnu
 Ki her bir nüktesi bir vahy-i menzilden kinâyetdir
 Zebân-ı hâlden sâdir kelâmullâh-ı nâtıkdır
 Bunun tefsîri Hakkan hâric-i lafz-ı 'ibâretdir
 Ne Kâşânî bilür te'vîl ü ma'nâsın ne Cürcânî
 Eğerçe anların her biri bir sâhib-i fazîletdir
 Meğer feyz irişe Mollâ Celâleddîn-i Rûmîden
 Ki zirâ ol edîb-i 'âlem-i gayb-i hüviyetdir
 Ol üstâd-ı mu'allim hâne-i 'ilm-i ledünnî kim
 Melâik ders-gâhında serâir ceyb-i hasretdir
 O keşşâf-ı rumûz-ı müşkilât-ı râz-ı ma'nâ kim
 Nükât-ı dil-keşi bürka'-güşâ-yı sırr-ı sûretdir
 Olanlar lutf-ı Hakla mazhar-ı feyzi ol üstâdın
 Bakılrsa her biri mecmû'a-i esrâr-ı kudretdir
 O feyzin mazharından biri Abdullâh Efendidir

Ki isti'dâdla üstâd-ı ashâb-ı tarîkatdır
 Bu sözde şâhidimdir Mesnevîye yazdığı şerhi
 Ne şâhid müdde'â-yı sıdkla isbâta hüccetdir
 Ki ol metn-i mefni böyle tahkîk üzre şerh itmek
 Ne maktûr-ı beşer ne hadd-i mikdâr-ı tabî'atdır
 Bu feyz neşve-i sehbâ-yı ilhâm-ı ilâhîdir
 Ki bir kem cür'ası şûriş-fezâ-yı 'akl u fikretdir
 Bu şevk-i cezbe-i envâr-ı 'ışk-ı lâ yezâlîdir
 Ki ednâ zerresi süzende-i fehm ü kiyâsetdir
 Bu şevkin feyzi mihr-efrûz-ı 'uşşâk-ı hakîkatdır
 Bu feyzin şevki hestî-sûz-ı erbâb-ı hakîkatdır
 Muhassal olmayınca mazharı bu feyzin ve bu şevkin
 Bu kâra cüret itmek hâric-i nîrû-yı himmetdir
 Bu şerhin vasfını tafsîle hâcet yok bilür ehli
 Ki her bir nüktesinde lutf-ı ma'nâ-yı bî-nihâyetdir
 Olunmuş müstetir her lafzının tahtında bin ma'nâ
 Ânı idrâk idenler nüktedân-ı sırr-ı vahdetdir
 Fünûn-ı ma'rifetde bir mükemmel nüshadır Hakkâ
 Ki ecnâs-ı fevâid (?) bî-hadd ü nihâyetdir
 Husûsen tarz-ı inşâ ü 'ibârât dil-ârâsı
 Beyân-ı müşkilât-ı fenn-i i'câz-ı belâğatdır
 Edâ-yı sâf u pâkî sel-sebîl-i kevser-i bâkî
 Sevâd-ı hatt-ı müşg-efşânı sünbül-zâr-ı cennetdir
 Zehî sûret-nümâyı ma'nevî kim tab'-ı feyyâzı
 Bu kevne cevher-i mirât-ı hüsn-i kâbiliyetdir
 'Ulûm-ı şer' u tahkîke bu denlü dest-res olmak
 Safâ-yı zâhir ü bâtından âsâr-ı 'alâmetdir
 Tasavvuf 'âlemin merdâne teshîr eylemek böyle
 'Aceb kuvvetdir el-Hakk sa'y ile ol merd-i velâyetdir
 Fazîletle bu şerhin gayrîden nutkı (?) artıkdır
 Olursa hâtime târîh-i itmâmı isâbetdir
 Değil haddim bu şerhin vasfı ammâ cür'ete bâ'is
 Lisâna nutk-ı şârihden iren âsâr-ı kudretdir
 Sulûk ehli aceb mi olsa peyrev ana ey *Cevrî*
 Cenâb-ı zâtı Hakka rehber-i râh-ı hidâyetdir
 Sene 1041

Pes Şârih-i Mesnevî 'Abdullâh Efendi -kuddise sirruhu- Hazretlerinden muktebes-i envâr-ı velâyet ü müstefiz-i eşi'a-i kerâmet olanlardan biri dahi necl-i necîb ve mahdûm-ı edîbleri merd-i meydân-ı hünerverî ferd-i eyvân-ı me'ârif-perverî Mustafâ Resmî Cenâblarıdır. Vâlid-i kesîrû'l-mehâmidlerinin hengâm-ı riyâsetlerinde tarîk-i sa'âdet-i refik-i hâcegâna duhûl birle kesb-i 'izz ü şân eyleyüb hidemât-ı devlet-i 'aliyyeden ba'zısına istihdâm olunarak bir husûs içün cânibi saltanatdan

cezîre-i Moraya me'mûr olub vusûllerinden bir mâh sonra Anaboluya duhûl ve ol mahalde enfâs-ı ma'dûde-i 'ömürleri karîn-i hitâm ve dâhil-i ravza-i dârtü's-selâm olub yine Anaboluda defn-i merkad-i pür-envâr kılındı -rahmetullahi 'aleyh-

Ve yine şârih-i Mesnevî -kuddise sirruhû- Hazretlerinden vâsıl-ı cezbe-i Rahmâniye olanlardan biri kerîmezâdeleri La'lî Şeyh Mehmet Efendi Hazretleridir. Fi'l-asl zât-ı mes'ûdlarında ibdâ' olunan fitrat-ı asliyeleri muktezâsıyla tarîk-i sa'âdet-i refik-i 'ilme sulûk ve lede'l-ımtihân nâil-i rûûs ba'dehû refte refte 'âric-i me'âric-i mevleviyet-i mahrec ve bin yüz dokuz senesinde kazâ-i Mekke-i Mûkerreme taklîd- kerden-i pür-iştihârları kılınub ol vakitde Mekke-i Mûkerremede mütesaddî-i irşâd-ı enâm hizmetine kıyâm eyleyen Şeyh Mehmed Meyân-ı Ma'sûm halîfesi eş-Şeyh Ahmed Yekdest Cüryânî -kaddesallâhû sırrehümâ- Hazretleriyle dahi ülfet ve Hakkânî sohbet eyleyüb mukaddemen cedlerinden eyledikleri istifâzaya bunlarda olan hâlât mutâbık vahidühümâ âhara muvâfik olmağla teberriken bi'at-i teberriklarine mazhar olub ba'dehû 'avdet eylediklerinde Şâm-ı cennet-meşâma vusullerinde yine Meyân-ı Ma'sûm halîfesi es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Murâd Cenâblarıyla dahi hem-bezm-i ülfet ve mevlid-i şerîf cem'iyetlerine müsâdefet eyleyüb on gün mikdârı anlarla ma'iyet ba'dehû âsitâne-i 'aliyyeye duhûl biraz vakitden sonra bin yüz on üç Cemâziye'l-Evvelinde kâdî-i dârtü's-saltana olub bir sene murûrunda 'azl ve bu hâl üzere peygûle-nişîn 'uzlet iken ba'zı hüssâd-ı bed-nihâdın kendileri hakkında eyledikleri ekâzib ve iftirâya binâen taraf-ı saltanatdan kal'a-i Magosa'ya nefy u iksâ ve bu hâlde sübhâ-şomâr-ı evkât iken bin yüz on dokuz sâlinde rû-be-râh-ı dergâh-ı Hayy-i Vedûd ve dâhil-i ravzât-ı dâr-i hulûd olub cezîre-i merkûmede defn-i merkad-i pür-envâr kılındı.

Bunların cedleri şârih-i Mesnevî cenâblarından mâ-'adâ işbu mecelle-i muhtasarda terceme-i latîfeleri tahrîr olunması menvî olan es-Seyyid Hâşim Efendiden dahi istifâza-i ezvâk-ı Bayrâmiye eylediklerini mütezammin işbu hikâye-i latîfeyi mahdûm-ı kerîmeleri es-Seyyid 'Abdü'l-bâkî Efendi rivâyet ve nefisleriçün tahrîr buyurdıkları mecmû'alarında nigâşte olduğu dûçâr-ı çeşm-i fakîr olmağla teberriken tahrîr olundu.

Hikâye: Vâlid Efendi merhûm bu fakîre nakl buyurdular ki, senden mukaddem iki kızım olub gâyet erkek evlâd arzusunda idim. Vaktâ ki vâliden sana hâmil oldu, birkaç aydan sonra Seyyid Hâşim Efendiye du'â ricâsıyla hâk-pâyalarına vardım. "Bir yolcum vardır, eyâ erkek mi zuhûr ider? didim. Biraz murâkabe buyurub "Müjde, Efendi ismini 'Abdulbâkî tesmiye itdiler" deyu seni ana tebşîr eyledi. Ba'dehû fakîr-i pür-taksîr dünyâya geldik de ismimi 'Abdulbâkî komuşlar. Vâlid Efendi ekseriyâ meclis-i şerîflerine vardıklarında fakîri bile götürüb kucaklarına alub dizlerine oturdub hüsn-i nazârları sebebiyle fakîre hiss ü idrâk gelüb tamâm-ı şekl ü şemâilleri hatırımda kalmışdır. Ma'a hâzâ sinnimin idrâke tahammülü yoğidi. Zîrâ vakt-i irtihâllerinde 'abd-i hakîr on dokuz aylık tıfil-ı şîr-hâr iken sûretlerini idrâk nice mutasavverdir. Ancak kerâmet-i şerîfelerinde vukû' bulmuş bir hâletdir -kuddise sirruhû-

Bu dahi kerâmetlerindendir ki, vakt-i rihletlerini havâs-ı ahbâbından ba'zılarına hafiyeten söylemişler hatta vefât idecekleri gece bin seksen sekiz Ramazân-ı şerîfinin yirmi yedinci Kadir gecesidir. Vâlid-i merhûm li-ecli'z-ziyâret hânelerine varmışlar, vâfir-i hakkânî sohbet itdikden sonra vedâ' edecek vakit Şeyh Mehmet Efendi "Beni hayır du'âdan unutma, galibâ âhir mülâkâtımızdır. Âhîret hakkını helâl idin" demişler. Merhûm te'accüb idüb "Ah niçün böyle tefevvüh buyurdunuz. Elhamdülillâl sıhhât-i tâm ve hastalık eseri yok" demiş. Ve peder merhûm hânesine gelüb bu keyfiyeti vâlideye nakl idüb sabaha dek bu endişede iken fi'l-vâki' seheri ol tarafdân âdem gelüb "Hâşim Efendi bu gece sülûs-i ahîrde ansızın vefât itdi" demişler. Peder girye vü nâlân iderek cenâzeleri hizmetinde bulunub defn olunduktan sonra Lâlezârdan tâ Edirne Kapusu hâricinde Emîr Buhârî kurbünde merkad-i mu'attarları ziyâretine varub başları ucunda hatm-i şerîfe başlayub kırk gün müdâvemet idüb hatm-i şerîfi hitâma resîde itmîşler. Kemâl-i mertebe vâlid ile birbirlerine mahabbet eyleyüb uhuvvet-i ma'neviyeleri var imiş. Keyfiyet-i irtihâllerini menkûhaları sâlihâ hâtun ki, bizim vâlidemizin büyük hemşiresidir.

Böylece fakîre nakl eyledi: İrtihâlleri olan leyle-i Kadrin evvelinde kesret-i istiğfâra müdâvemet idüb kendilerinde bir hâlet-i zâide zuhûr eyleyüb bana bir avuç 'ûd-ı mâ-verdî virüb "Yanında dursun iktizâ ider" didi. Hiç hastalığa müte'allik bir hâlet kendilerinde müşâhed değil idi. Bu hâl üzre iken hamâma girüb gusl eyleyüb "Câmekân odasında bir sa'at mikdârı istirahat ideyim eğer hâb gelürse bir sa'atden sonra sahûra kaldırın" deyu tenbîh buyurmuşdu. Hizmetlerine ta'yîn olunan üftâde câriye vakt geldikde bidâr için huzûrlarına varmış görmüş ki, kelimeteyn-i şehâdeteyni lisânlarında tekrâr be-tekrâr icrâ eyleyüb nefeslerini tiz tiz alub virmekde. Hemân câriye feryâd iderek yanıma gelüb "Efendi şu hâlde" didi. Fakîr dahi 'acele ile yanlarına varub kendilerin bu hâlde göricek tiz abdest alub Yâsîn-i şerîf tilâvetine başladım. *Selâmün kavlen min rabbîn rahîm* âyetine gelince teslîm-i rûh eylediler" deyu nakl eylediler -kaddesallâhû sirrehû-

Pes zikirleri murûr eyleyen La'î Şeyh Mehmed Efendi Cenâblarından dahi vâsıl-ı rütbe-i ma'neviye ve nâil-i cezbe-i rahmâniye olan necl-i necâbet-güsterleri La'lizâde es-Seyyîd 'Abdübâkî hizmetleridir. Levh-i cebînlerinde tâbân ve dirahşân olan nûr-ı reşâd ve isti'dâd hasebiyle Şeyhü'l-İslâm-ı vakitden lede'l-imtihân mülâzemetle şâdmân ba'dehû müddet-i mu'tâde inkızâsından sonra tarîk-i sa'âdet-i refik-i tedrîse duhûl ve şân-ı 'âliflerin bu mertebeye mevsûl eyleyüb vâlid-i mâcid, kesîrû'l-mehâmidlerinden kütüb-i kavmî te'allüm ile câmi'-i riyâset-i zâhire ve bâtına olub pederleri irtihâlden sonra kibâr-ı tarîka-i Nakşibendiye'den eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Murâd -kaddesallâhû ilâ yevmi't-tenâdd- Hazretleri dâru'l-mülk İstanbul'a kudûm-ı meymenet luzûm buyurdıklarında hâk-pâ-yı iksîr-bahşâlarına nâsiye-sây-i 'ubûdiyet olmak ümniyesiyle meclis-i şerîfleriyle müşerref oldukda kendilerinde fi'l-asl ibdâ'olunan isti'dâd-ı ezeli hükmünce derhâl 'azîz-i müşârun-ileyh hazretlerinden bî'at ve muktebes-i mevâcid ve ezvâk-ı hafiyeye eyleyüb bu hâl üzre iken ol hengâmede sadr-nişîn mesned-i vekâlet-i kübrâ ve erîke-pîrâ-yı vezâret-i 'uzmâ sa'id ve şehîd Damad Ali Paşa Hazretleri'nin mu'allimlikleri şerefiyle dahi kesb-i ihtisâs ve müddet-i vefire üns ü ülfet ve

ma'iyyetleriyle mahsûd-ı 'avâm u havâs ve feth-i Cezîre-i Mora'da ve hezîmet (?) vakt-i şehâdetlerinde hem-'inân olub serdâr-ı zafer-şî'âr hazretlerinin şehâdetlerinden sonra bunlar dahi kendilerine sâyir hâlât gibi mevrûs olan belâyı nefye mübtelâ ve Limni kal'asına iclâ ve ol mahalde cedlerinin *Kasîde-i Meslekü'l-Uşşâk*'ın şerh u tezyîle ruhlarında istîzân ve lisân-ı Türkî ile kasîde-i merkûmeyi şerh u tezyîl buyurub teberrûken bu muhtasara tahrîr olunması münâsib olduğundan bir iki 'aded manzûmeleriyle ma'an tahrîrine niyet olundu.

Ba'dehû Hazret-i Şeyh Murâd medîne-i Bursa'ya teşrîflerinde bunları dahi Bursa'da ma'iyyetlerinde olmak üzere taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den ricâ' ve istişfâ' buyurdıklarında mesûllerine müsâ'ade-i 'aliyye-i erzânî buyurulub lâkin kendilerine fermân vâsıl olmazdan evvel Şeyh Hazretleri Âsitâne-i 'Aliyye'ye da'vet olunub bir iki sene murûrunda bunlar dahi İstanbul'a ıtlâk buyurulub, lâkin ol vakit de 'Azîz Hazretleri dâr-ı bekâya teşrîf eylediklerinde fi-mâba'd 'Azîz ile mülâkat-ı sûriye vukû' bulmayub hasbe't-tarîk pâyeleri rütbe rütbe i'tilâ bularak Kâd-ı Dârü's-Saltanat-ı 'Aliyye ve ba'dehû Sadr-ı Anadolu olub birkaç mâh murûrunda menâsıb-ı sûriyeden bi'l-küllîye ferâğat ve kûşe-nişîn-i 'uzlet olmağı ihtiyâr idüb ve civâr-ı Hazret-i Hâlid -radiyallâhû Teâlâ anh- de bir hâne tedârik eyleyüb dâimâ meclisleri kemmiyet-i 'irfân ve bu hâlde güzârende-i ahyân iken bin yüz elli dokuz târihinde dâr-ı bî-karârdan güzêr ve serâ-yı bâkîye sefer eyleyüb kendilerinin binâları olan hâneleri nezdinde i'dâd eyledikleri mekteb ve kalenderhâneleri pîş-gâhında dervâzede medfûndur.

Bâlâ-yı dervâzede Hazret-i Eyûb'e nakillerini ve ba'dehû irtihâllerini mu'ammâ-güne ibhâm eyleyen zâde-i tab'ları olan târih muharreridir.

Kalbime İbn-i riyâzi'l-cennet ilhâm itdi Hak
Hubb-ı zâtı da'vet itdi rûh-ı bezm-i vuslata
Dirler erbâb-ı mahabbet rihletim târihini
La'lîzâde Seyyid Abdu'l-bâkî girdi cennete.

Mevlâna-yı merkûm mecme'u'l-bahreyn-i 'ulûm idi. Âsâr-ı kalemlerinden kutbu'l-aktâb Abdu'l-kerîm Cîlî'nin *İnsânü'l-Kâmil* nâmında kitâbını ve yine onların *Zülfetü't-Temkîn* nâmında risâlelerini türkîye terceme eyleyüb bundan mâ-'adâ *Mebde-i Me'âd* ismiyle mevsûm türkî risâleleri ve tarîk-i Melâmiye'yi beyânda *Sergüzeşt* nâmında risâleleri ve *Yetîm* mahlasıyla eş'âr-ı dil-âvizleri makbûl-ı enâmdır.

Rûz ü şeb meclis-i şerîfleri vaktin ekâbir meşâyihîyle memlû, husûsen kibâr-ı tarîk-i Nakşibendiye'den Tokatî Mehmed Emin Efendi Hazretleri ekser teşrîf buyururlar imiş. Bu câmi'-i silsile olan fakîr-i pür-taksîr bir kere vâlidim ile a'yâddan birinde hâk-pâyalarına varub mübârek dest-i şerîfleri takbîli şerefiyle müşerref olmuşidim. Henüz sinnim yedi yâhût sekiz ancak var idi. Beşereleri hayâlimdedir. Bu takrîb ile mazhar-ı du'â-yı hayrları oldum, elhamdülillâh.

Rihletlerine ahbâbdan birinin söylediği târihtir:

Mısrâ'

Gülşen cennete gelin ola La'lîzâde. (1159)

Gazel

Vahdet-i zât-ı vucûd 'ışkla virdi cilâ
 Cümle meclâ-yı sıfâtı oldu 'ışka mübtelâ
 Cümle zerrât 'ışkla kendin yitürmüş mestdir
 Her dem 'ışkile çıkar her bir kafadan bir sadâ
 Şu'lesi 'ışkın vucûd oldu şerârı kâinât
 'ışkdır sırr-ı kader hükm-i kazâ arz ü semâ
 Âf-tâb-ı 'ışkdan kesret hayâlât-ı zuhûr
 İtdi, zâhir oldu envâr-ı cemâl-i kibriyâ
 Mazhar olsa sûret-i Rahmân'a insân vechi var
 'ışk-ı Hakk'a da'vet eyler enbiyâ ü evliyâ
 Bil şerî'at hem hakikat hem tarikat 'ışkdır
 Mekteb-i 'ışkda mu'allimdir Muhammed Mustafâ
 'ışkdır 'âşık yine ma'sûk cümle 'ışkdır
 Cümle ma'sûkest ve 'âşık şu'le-i nûr-ı likâ
 Oku bu 'ilm-i ledünnide fuâdın, mushafın
 'İlm-i 'ışkı gel te'allüm eyle ey ehl-i fenâ
 Küllü şeyin hâlikün vechin temâşâ eyleyen
 Her neye nâzir olursa *semme vechüllâh* ola
 Harf ü savtın sırrını her demde seyrân eyleyen
 Men 'aref sırrını anlar Hakk deyüb eyler nidâ
 Gel *Yetimâ* her nefes bir şâh-râh-ı 'ışkdır
 Sâlik ol sırrı-ı *nefahtü fhî* ile ihtidâ

Zeyl-i Kasîde-i Meslekü'l-'Uşşâk

Bu nazm ehl-i sulûka kâşif-i sırr-ı emânetdir
 Ki, her beyti anın kandîl-i mihrâb-ı tarikatdir
 Anınçün ism-i pâkı meslekü'l-'uşşâk olmuş kim
 Bu tavra sa'y idenler mest medhûş-ı mahabbetdir
 Budur ancak sırât-ı müstakîmi ehl-i vicdânın
 Mahabbet râhıdır 'âşıklara me'vâ-yı vuslatdır
 Bu bir nehc-i kavîm fakr-ı zâtıdır nazar kıl sen
 Anın her seng-i râhı La'l ü yâkut-ı kerâmetdir

Bu nazm-ı dil-pesendi nâzım Abdullâh Efendi kim
 Ma'ârif bahrine gavvâs-ı dürer-yâb-ı hakikatdir
 Tarîk-i Hakk'a sâlik neşve-yâb-ı 'ışk-ı Rabbânî
 Kemâl-i zâtının bürhânı nutkündaki hâletdir
 Yed-i mürşidle câm-ı dilden içmiş bâde-i 'ışkı
 Bezm-gâh-ı ricâlullâha mahrem-i ehl-i sohbetdir.
 Füyuzât-ı ilâhî ile 'ışkın menba'ın görmüş
 Gönülde Hakk'ı bulmuş kutba irmiş ehl-i ru'yetdir
 Bu 'abd-i pür-kusûr hâk-pây-ı ehl-i 'irfân kim
 Onun ibn-i hafididir Yetim-i zû-karâbetdir
 Murâd itdim bu nazm-ı pâkî zeyle nutk idem ammâ
 Benim nutkum dahi rûh-ı şerfinden işâretdir
 Müselsel cümle aktâb-ı tarîk-i 'ışkı nazm itdim
 Meşâyih zikr olundu ebr-i pür-bârân-ı rahmetdir
 'Avâlim çün merâyâ-yı kemâlât ilâhîdir
 Kutbdur cümleyi câmi' ki zât-ı Hakk'a sûretdir
 Eğer bir kimse kutb-ı vakti bulmayub vefât itse
 Muhakkak bil onu kim meyte-i vakt-i cehâletdir
 Bu kutbiyet emânetdir ki birden bire nakl eyler
 'Acebdir iktisâb olmaz ezelden bir 'inâyetdir
 Ridâ ü hırka vü tâcı ve teksîr-i 'ibâdâtı
 Delîl olmaz kemâl-ı zâta bunlar hüsn-i sûretdir
 Nişân-ı kutb-ı vakti dilde bul, halka suâl itme
 Eğer makbûl olursan rehberin cândan mahabbetdir
 Seni redd eyler ise cümle 'âlem müttefik olsa
 Sana vasf itseler görsen derûnun pür-'adâvetdir
 Muhassal dilde zâhirdir anın makbûl u merdûdu
 Gönül âyinedir redd ü kabûlü iki sûretdir
 Biri: nûr-ı cemâlîdir biri nâr-ı celâlîdir
 Biri: îmân-ı Ahmed'dir biri Bû Cehl-i hılkatdir
 Kemâl üzre Muhammed zâhir olmuşken bu ekvâna
 Yine mü'mîn ve kâfir zıdd zuhûr itdi ne hikmetdir
 'Înâyetdir taleb-i 'abd-i hulûs-âsâra Mevlâ'dan
 Arar bulur efendisini 'abdiyet vesâtatdir
 Muhammed oldu bedrû'l-Leyl *Sübhânellezî esrâ*
 Mukahhal-i kuhl-ı *mâ-zâğa'l-basarla* ehl-i ru'yetdir
 Anın zâtıdır ancak 'illet-i gâiye-i 'âlem

Zuhûru ekmeliyet üzredir, hatm-i risâletdir
 Anın vârisleri aktâb-ı ‘âlem vâhiden vâhid
 Birer tavr üzre zâhir oldular, hâdî-i ümmetdir
 Sana takrîr idem bir bir müretteb cümle aktâbı
 Esahh kavlı ile esmâları böyle rivâyetdir
 Çü kutbiyet zuhûru Hazret-i hatm-i risâletden
 Ali’ye intikâl eyledi ol hatm-i velâyetdir
 Ali’den de Hasan kim Basra’nın bedr-i münîridir
 Bu sırra mazhar oldu nükte-dân-ı mazhariyetdir
 Hasan’dan da Habîbe intikâl itdi kemâlâtı
 Habîb’in vârisi Dâvud-ı Tâî’de emânetdir
 Gelüb Dâvud-ı Tâî’den bu sırr Ma’rûf-ı Kerhî’ye
 Serî’nin hem Cüneyd’in dillerinde nûr-ı vahdetdir
 Dahi Mîmşâd ile hem-sırr Muhammed, Ahmed Esved
 Sadeddir Dînever şehri bu üç dürr-i velâyetdir
 Vecîhüddîn Kâdî hâkimü’l-ekvân olub onda
 Hilâfet Bû’n-Necîb’e Hazret-i Hakk’dan ‘inâyetdir
 Ki, andan Kutbuddîn Ebherî’de zâhir oldu nûr
 Onun da sırrı Rükneddîn Sücâsî’de vedî’atdır
 Şihâbüddîn-i Tebrîzî, Cemâlüddîn-i Tebrîzî
 Hem İbrâhîm-i Gîlânî ki, envâr-ı hakîkatdır
 Safiyyüddîn ve Sadrüddîn, ‘Alâüddîn’e geldikde
 Tamâm oldu ricâlullâh İrân-ı Rûm’a hicretdir
 Ebû Hâmid ki, şehri-i Aksarây’ın âf-tâbıdır
 Hilâfet Hacı Bayram sırrına andan mürüvvetdir
 Onun sırrı Emîr Sikkînî’de zâhir iken ammâ
 Butûn oldu cihân içinde ol ehl-i melâmet’dir
 Bunun sırrına vâris İbn-i Yâmîn Ayâşî’dir
 Ki, andan Pîr Ali Aksarâyî ehl-i bî’atdır
 Bunun ferzendi İsmâîl Ma’sûkî Efendi’dir
 Yüzünden Sarbân Ahmed çerâğ-ı nûr-ı vahdetdir
 Hüsamüddîn ile Bâlî Efendi rihlet itdikde
 Cenâb-ı Hazret-i İdrîs Ali sâki-i vahdetdir
 Anın sırr-ı devleti nakl eyledi Hacı Kabâyî’ye
 O dahi Beşr’i tebşîr eyledi sâhib-i şehâdetdir
 Anın sırrı da Hâşim’de zuhûr itdi butûn üzre
 Ki, andan Hazret-i Seyyîd Ali ehl-i ‘inâbetdir

Anında sırrı hem-nâmında zâhir oldu bir müddet
 Ki, ol burc-ı necâbet üzere bedr-i ekmeliyetdir
 O dahi ‘azm-i ravzât-ı cinân içre şehîd oldu
 Bilinmez şimdi ol sırr-ı velâyet câhiliyetdir
 Hüdâvendâ Yetîm’e bildir ol zâtı meded eyle
 Eğer cehl üzere kalursa onun kârı hasâretdir
 Meded-kârâ ‘inâyet eyle düşmüş kullarındandır
 Delâlet eyle maksûda taleb-kâr-ı hidâyetdir
 Muhammed Mustafâ vechinde zâhir nûra îsâl it
 Ki, ol hatmü’r-Rüsûl’dür ümmete kân-ı şefâ’atdır.
 -kaddesallâhu esrârehum ve tayyeballâhu mesvâhum-

Pes Şârih-i Mesnevî Abdullah Efendi Hazretleri’nden müstefiz-i cezbe-i ilâhiye olanlardan biri dahi âsitâne-i Koca Mustafa Paşa’da Hüseyin Dede nâm merd-i âgâhdır ki, beyne’l-ihvân Işık Hüseyin Dede demekle meşhûrdur. Mu’ammerinden olup hattâ Koca Mustafa Paşa şeyhi Nûreddîn Efendi –kuddise sirrehû- Hazretlerini pederleri Seyyîd ‘Alâüddîn Efendi Hazretleri’nin vakt-i meşihatlarında sûret-i hafâda terbiyelerine kıyâm buyurub gâh u bî-gâh ‘Alâüddîn Efendi mahdûmları es-Seyyîd Nûreddîn Efendi’yi istifsâr eylediklerinde “Hüseyin Dede’nin odasındadır” deyu haber virdiklerinde fi-mâba’d “Bu tekyeden seyr u sulûk ve usûl-i esmâ gitdi, gayri ‘ışık u mahabbet dadandı” buyururlar imiş. Binâen ‘aleyh ba’de’z-zamân Hazret-i Nûreddîn dahi kendi zamânlarında zâhiren Sümbülî sıfât-‘âyin âsitâneye meşgûl, bâtinen işbu Tarîka-i ‘Aliyye-i Melâmiye ezvâkıyla mukayyed olan zevât-ı kirâm ile hem-bezm ü ülfet imişler. Zikirleri murûr eyleyen Hüseyin Dede, Şârih Hazretleri’nin terbiyelerinde iken zikirleri tahrîr-i menvî olan Beşîr Ağa Hazretleri’nin dahi manzûr-ı nazar-ı kimyâ eserleri olduğu Abdalbâkî Efendi Hazretleri’nin hattıyla meşhûdumuz olmak hasebiyle aynıyle bu mahalle nakl u tahrîr olundu.

Hikâye, Vâlid Efendi merhûmdan mesmû’-ı fakîr oldu ki, Hân-gâh-ı Mustafa Paşa-yı ‘Atîk hucurâtı sükkânından Hüseyin Dede nâm bir merd-i âgâh cedd-i merhûmun bende-gânından idi. Ve Tarîkat-i ‘Aliyye-i Bayramiye fukarâsından olup, lâkin sûret-i melâmetde Halvetî ve Abdâl-ı tarîkatden geçinürdü. Bir gün cedd-i merhûmun hânelerine Hazret-i Şehîd ü Sa’îd Beşîr Ağa –kuddise sirruhû- teşrîf buyurub Hüseyin Dede’ye dahi anların teşrîfleri haberi resîde oldukda ziyâretlerine niyet ve meclis-i ‘âliflerine ‘azîmet idüb huzûr-ı şerîflerine geldikde birkaç ahabbla cedd-i merhûm ve Hazret-i Şehîd müteveccihün ilâllâh cümlesi murâkıblar otururlar bulmuş. Hüseyin Dede dahi kapu yanına oturub Hazret-i Şehîd’in hakikatlerine müteveccih oldukda kendüye bir garîb hâlet oluvirtüb tamâm bî-hôdîde güm-nâm, vâlih ü hayrân yıkılıb hâkle yeksân olmuş, sohbet tamâm olup hengâm-ı ta’âm geldikde Hüseyin Dede’yi kaldırmak murâd itmişler, Hazret-i Şehîd rızâ virmemişler ta’âm tenâvülünden sonra dahi nice vakit murûr eylemiş, aslâ Hüseyin Dede’nin sahvi rû-nümâ olmamış, ahabbâ kalkıb gittikten sonra Hazret-i Şehîd dahi giderken “ Kalk Hüseyin Dede” deyu ikâz eylemiş,

Hazret-i Şehîd sa'âdethânelerine ve Hüseyin Dede dahi kendi hücrelerine varub lâkin Hüseyin Dede kırk gün mikdârı hayret-i mütemâdî olub sekrân ve hayrân kalmış tamâm sahve geldikde cedd-i merhûm "Ey Hüseyin Dede sana ne hâlet müstevlî oldu." deyu istifsâr buyurdıklarında Hüseyin Dede dahi cevâbında "Meclis-i Hazret-i Şehîd ile sa'îd olduğumda hulûs-i bâl ile müteveccih oldum. Gûşumâ lisân-ı şerîflerinden sadâ-yı lafza-i Celâle geldi, bana bir sekr galebe itdi . Bir zamândan sonra bir def'a dahi yine Allâh sadâsı gûşuma geldi. Ol zamân derûnum kemâl-i mertebe-i vûs'at buldu. Şöyle ki, zemîn ü âsumân derûnumda tâbân u nümâyân oldu. Anları seyr ü temâşâ iderken bir kere dahi sadâ-yı Allâh gûşuma geldikde bir nûr beni ihâta idüb gayri ne kendümden ve ne âherden haberim oldu. Ve ne bir şey müşâhede itdim. Tâ ki, beni ikâz itdiler, kırk gün tamâm olunca sekrân ve hayrân olub sahve geldim. Kırk gün tamâmında 'aklım başıma geldi, bende bilmem ne hâle giriftâr oldum" didikde, "Ey fakîr mazhar-ı tecellî-i Zât olmuşsun, bu ni'met binde bir kula müyesser olmaz, Cenâb-ı Hakk meymûn ve mübârek eyleye" deyu tebrîk buyurmuşlar –kaddesallâhû esrârehum-

Pes yine Hâce Ali er-Rûmî eş-Şehîr bi-İdrîs Hazretler'inden vâsıl-ı teşrîfât-ı sûrî ve ma'nevî olanlardan birisi dahi Müfti Mustafa Efendi hizmetleridir ki, Ebu'l-Meyâmîn Mustafa Efendi dimekle beyne'l-enâm şöhet-şi'ârdır. Dokuz yüz elli üç târîhinde 'âlem-i ervâhdan mülket-i eşbâha sefer eyleyüb tahsîl-i 'ulûm-ı nâfî'a eyledikden sonra iki def'a şeyhü'l-islâm olmuşlardır. Def'a-i ûlûları Eğri fâtihi Sultân Mehmet Hân-ı Sâlis saltanatında bin on bir târîhinde mesned-i mu'allâ-yı fetvâyâ 'âric olub, ba'dehû câmi' sâhibi Sultan Ahmed Hân-ı Evvel hilâfetine tekâ'üd ihtiyâr ve sâniyen bin on beş Rebî'ü'l- evvelsinin yirmi ikinci günü yine lâbis-i libâs- fetvâ ve câlis-i erike-i takvâ olub, sene-i merkûme Receb'inin yirmi ikinci günü maraz-ı kuluncdan terk-i 'âlem-i sûrî eyleyüb, salât-ı cenâzeleri Sultân Mehmet Hân –'aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân- câmi'-i şerîf'inde edâ ve Boyacı Kapusu kurbünde dâr-ı pür-envârları civârında defin-i merkad-i pür-nûr kılınub, rihletlerine kasaba-i Fenâr'da tilmîz-i hâsları eş-Şeyh Habîb Efendi bu güne târîh dimişdir.

Küntü ed'û lehû bi-enne lehû

'İnde bârîhi cennete'l-Me'vâ

Hâtif kâle fîhi târîhen

Edhalallâhû rûhahû fihâ

Mevlânâ-yı sâlifü'l-beyân, deryâ-yı fesîhü'l-ercâ-yı 'ilm ü 'irfân, vecîh, vakûr, beşâset ü semâhatle meşhûr, 'allâme-i a'zam, zât-ı mûkerrem, câvid ü kerîm, müttefik ü halîm, sohbet-i 'ulemâya mâil, meşâyih-ı tarîka-i sûfiyeye şifte-dil, câmi'-i şerî'at ve tarîkat, mecmu'l-bahreyn-i fazîlet ve hakîkat idi –kuddise sırrihû-

Ve yine Hâce Ali er-Rûmî'den müstefiz-i cezbe-i Rahmâniye olanlardan birisi dahi İznikî Fâzıl Ali Efendi'dir ki, beyne'l-enâm İznikî Fâzıl Ali Bey dimekle pür-iştihârdır. Meşâyih-i 'aliyye-i devlet-i Osmâniye kudemâsından Edebâlfî nâm 'Azîz'in ahfâd-ı emcâdından ve mutasarrıf-ı ze'âmet olan ba'zı ashâb-ı seyfin evlâd-ı kerâmet-mu'tâdından idi. Evâil-i hâlinde pederleri mahlûlünden dâhil-i erbâb-ı silk-i ze'âmet olub, Belgrad ve Bağdâd seferlerinde iskât-ı farîza-i cihâd, ba'dehû

cihâd--ı ekber olan mükâbere-i nefis-i kâfir mâ-cerâyâ mübâşeret ve müteveccih-i mihrâb-ı tâ'ât u 'ibâdât olub tahsîl-i 'ulûm-ı dîniye ve ma'ârif-i yakîniye için ekser rub'-i meskûna dâir ve seyr ü sulûkda misl-i sâir olub vatan-ı asliyesinde savma'a-nişîn-i humûl u kûmûn ve kûh-ı pür-şükûh gibi pâ-y-der-dâmen-i karâr ve sukûn olmuşiken evâhir-i devlet-i Mehmed Hânî'de İstanbul'a gelüb kasaba-i Ebî Eyyûb Ensârî --radiyallâhu 'anhu'l-bârî- mukâbilinde vâki' Sûtlice nâm mahalle nâzil ve gulgul-ı iştihârı tanîn-endâz-ı e'âlî ve esâfil olub nice def'a harem-i hâss-ı pâdişâhiye da'vet ü ikrâm ve zât-ı kerîmine pâdişâhâne himmet olunub, vüzerâ u 'ulemâ ziyâretine ihtimâm ve merâtib-i ri'âyeti itmâm itdiler. Ekser-i mecâlisinde mesâil-i gâmıza-i kelâmiye ve hikemiyeden hall-i şübühât ve kütüb-i münzeleden ahkâm-ı muhkemât ve tavzîh-i müteşâbihât eyleyüb, bâ-husûs mesele-i kazâ ve kaderi ve mebhas-ı îcâb ü ihtiyârı muhakkikâne takrîr ü beyân ve müşâhid ü mahsûs mertebesinde tahkîk ve îkân iderlerdi. Bu hengâmda zikr-i şerîfleri murûr eyleyen Hazret-i Hâce Ali er-Rûmî --kuddise sırruhû- Hazretleri'nin manzûr-ı nazar-kimyâ eserleri olub, kendilerinden ahz-ı bî'at ve tekâmîl-i tarîkat eyleyüb, münselik-i silk-i bende-gân-ı kerâmet-nişânları olub bin on iki sâli Receb'inde Pâdişâh-ı Keyhüsrev-Şân Sultân Ahmed bin Mehmed Hân vâris-i taht-ı Osmânî ve erîke-nişîn-i mesned-i cihân-bânî oldukda kânûn-ı selâtîn-i pîşîn üzre merkad-i Ebî Eyyûb Ensârî'de takallüd-i şimşîr-i Ahmedî itmek lâzım olub, teberrûken bunlar kuşatmışlar idi. Bu takrîb ile dahi şân-ı 'âlfileri âsumâne-i peyveste olub, bin on sekiz sâli hilâlinde bu menzil-i fânîden güzere, 'âlem-i bâkîye sefer itdiler. Türbe-i Hazret-i Hâlid hareminded medfûndur. 'Azîz-i mezbûr, fâdâil-i celîle ve cezbe-i Rahmâniye ile meşhûr, bahr-i muhît, 'ilm-i rabbânî, genc-i defîn, esrâr-ı Kur'ânî, kütüb-i münzelenin zebân-dân-ı rumûzu, dürr-i meknûn-ı ilâhiyenin reh-amûz-ı künûzu, muktebis-i envâr-ı işrâkiyyûn ve cür'a-i hum-ı revâkiyyûn, pîr-i firişte-nihâd 'âbid ü zâhid, pâk i'tikâd idi. Âsâr-ı 'ilmiyelerinden *Kasîde-i Su'lûkiyye*'ye şerhi ve kaza ve kadere risâlesi ve mesâil-i gâmize tahkîkinde resâili vardır. Şeyh-i kâmil-i irşâd-penâh, Üsküdarî 'Azîz Hüdâyî Mahmûd Efendi Hazretleri'ne "Min az'afi'l-halîfeti ilâ ekmeli erbâbi't-tarîka" fikrasıyla musaddar istîrşâdı mutazammin, mektûb-ı 'anberîn-nikâbı ve 'Azîz Cenâbları'ndan dahi "Min az'afi'l-fukarâ ilâ a'lemi'l-'ulemâ. İnne'l-istimdâde min ehli'l-irşâdi in kâne aslen 'azîmen fi neyli'l-murâdi illâ inne hüsne'l-i'tikâdi mübâşerete'l-esbâbi bi-sehli'l-umûri's-si'âb, ve yûsilü ilâ Rabbi'l-erbâb. Vallâhü müfettihu'l-ebvâbi ve'l-hâdi ilâ sebîli's-savâb" karînesiyle mu'anven cevâb-ı pür-savâbı vardır. Mecmû'alarda mestûr ve halk içinde meşhûrdur --kuddise sırruhumâ-

Pes Hâce Ali er-Rûmî eş-Şehîr bi-İdrîs hıdmetlerinden 'alâ vechi'l-ekmeliye, ve'l-verâseti'l-etemmiye halîfe-i ilâhiye olan el-Hâc Kabâyî --kuddise sırruhu'l-'âlî- Cenâbları'dır. İsm-i şerîfleri Keyvân olub beyne'l-ihvân Hacı Kabâyî ve Hacı Efendi deyu meşhûrdur. Ancak ehass-ı ihvânından birinin hattıyla bir mecmû'a-i kadîmede nâm-ı şerîfleri el-Hâc Bayram olmak üzere muharrer olduğu meşhûd-ı dîde-i 'abd-i fakîrdur. Kendileri Topkapusu hâricinde Tâkiyyeci Câmî'i bânîsi 'utekâlarından Gürciyyü'l-asl olmak üzere mesmû'dur. Sûret-i kabâda pîrleri irtihâlden sonra on iki sene mikdârı makâm-ı hilâfetde mekîn olub ef'âl ü akvâli çeşm-i nâ-mahrem ve bî-gânedan mestûr, her gün vakt-i subhda sa'âdethânelerinden çıkub Sandâl Bedestân'ında olan dükkân-çelerine varub vakt-i 'asr

takarrüb eyledikde sa'âdethânelerine teşrîf buyurub bu hâl üzre sübha-şümâr-ı evkât ü ahyân iken bin otuz altı sâlinde enfâs-ı ma'dûde-i hayâtları karîn-i hitâm ve vâsıl-ı darü's-selâm olub, sadef-i şerifleri zikr olunan Tâkiyyeci Câmî' i mukâbelesinde defîn-i merkad-ı pür-envâr kılınub seng-i mezârlarında Hacı Efendi deyu muharrerdir –kuddise sirruhû-

Bunlardan dahi nâil-i fuyûzât-ı ilâhiye ve vâsıl-ı cezbe-i Rahmâniye olanlardan biri Sultân Bâyezîd'de Miskiciler Çarşusu'nda 'âşık-ı bî-karâr sâhib-i vecd ü hâl el-Hâc 'İvâz nâm merd-i âgâhdır ki, nice zamân sûret-i kâr u kesbde mazhar-ı 'inâyetleri olub dâr-ı Rahmân'a irtihâllerinden sonra Beşîr Ağa Hazretleri'ne dahi vâsıl ve bunlardan dahi murâd-ı fuâdına nâil olmuştur. Beşîr Ağa'ya evvel emirde kalblerinin incizâbını kendilerden mervî olmak üzre La'î Şeyh Mehmed Efendi kendi mecmû'alarına tahrîr eyleyüb bu mahalle münâsib olmağla teberrüken ayniyle nakl ü tahrîr olundu.

Hikâye; Sultân Bâyezîd'de Miskiciler Çarşusu'nda 'uşşâk-ı 'ilâhîden merd-i âgâh el-Hâc 'İvâz bu fakîre nakl eyledi ki, vaktâ ki, pîrimiz sultânü'l-'âşıkîn ve burhânü'l-kâmilîn el-Hâc Kabâyî – kuddise sirruhu'l-'âlî- civâr-ı rahmet-i Rahmân'a irtihâl buyurdu. Bir iki gün sonra dükkanda "Eyâ sâhib-i vakt kimlerdir" deyu müteveccih oturdum. Nâ-gâh onu gördüm ki, Hazret-i Şehîd Beşîr Ağa teşrîf eyleyüb selâm virdi, ben dahi redd-i selâm itdim. Hitâb idüb "Hacı yetîm kaldık" didikde dîdelerine bakdım, pür-âb ü nem-nâk ve mühîb gördükde bana bir mahabbet hâsıl oldu, bildim ki, sâhib-i vakt bunlardır. "Efendim, sen yetîm kalmazsın matlûbun sensin didim" beni âzâr itdi. "Lutf it sultânım" deyu dükkana çıkardım. Gerçi benden ketm üzre hareket buyurdular ammâ beni mest ü medhûş kıldılar. Elhâmdülillâh Te'âlâ cümleden mukaddem anlara îmân ile ben müstes'id oldum deyu Hâcî 'İvâz tefâhur iderdi. Bin kırk târîhi hudûdunda civâr-ı rahmet-i Hakk'a vâsıl oldu –kaddesallâhû sirrehû-

Pes Hacı Kabâyî -'aleyhi'r-rahmetü'l-bârî- hıdmetlerinden vâsıl-ı verâset-i kemâliye ve nâil-i hılâfet-i etemmiye olan Beşîr Ağa hıdmetleridir ki, beyne'l-enâm Lebenî Beşîr Ağa dimekle be-nâm olub keyfiyet-i inâbet ve bî'atlarını bu sûy-ı dil-cûy üzre rivâyet buyurmuşlar ki, ibtidâ hâlimde sarây-ı sultânîde Bostânî Ocağı'nda hıdmetde iken gâyet salâh-ı hâl ü zühd ü takvâ ile mukayyed bildiğim mertebe tâlib-i necâh u felâh idim. Ruhsat-yâb oldukda Ayâsofya-i Kebîr'de evkât-i hamseye cema'atle edâya bezl-i makdûr-ı Cenâb-ı Kird-gâr'a tazarru' ve niyâzdan hâlî olmazdım. Ayâsofya'da "Terler direk" ta'bîr olunan sûtûnun karşusunda vâki' küncde bir meczûb-ı müstağrak kimesne dâimâ ol mahalde câlis ve kendi 'âleminde sâkit ururdu. Fakîr anafirifte huzûruna hâzır olurdum. Nice eyyâm mülâzemet itdim. Gâh u bî-gâh benimle mükâlemeye başladı. Bir gün dâmen-i recâya teşebbüs ile "Sultânım benim derdime bir çâre itseniz lutf idüb beni kulluğa kabûl buyursanız" deyu minnet-i firâvândan sonra ol dahi "İnşâallâh bakayım mümkün olursa senden dirîğ itmeyim" deyu cevâb virdi. Fakîr dahi "Eyâ bu lutf ne gün zuhûr ider" deyu müterakkib iken bir gece sarây-ı pâdişâhîde kendi hücremde nâim iken nısfu'l-leylede hücremin kapusu açıldı, müteyakkız oldum, gördüm ki, ol meczûb hücreme dâhil oldu ve bana hitâb idüb "Kalk gidelim" didikde fakîr dahi mesrûren kalkdım, eserlerince hücreden taşra çıkdım, sarây kapusuna geldik, bâb-ı sarây-güşâde bana bir hayret geldi.

Sarâydan çıktık Ayâsofya Câmî'ine geldik, ol mahalde onun dahi bâb-ı mekşûf içerîte dâhil olduk, Terler direk yanına geldik, ol mahalde vâki'-i mihrâbda bir meczûb oturmuş karşusunda bir meczûb dahi var, Terler Direk altında bir meczûb dahi oturmuş. Benim ile olan meczûb dahi varub mihrâbda oturan meczûba tevâzu' ile "İşte Efendim size andığım âdem budur" deyu fakîri işâret ve beni huzûr-ı meczûba getürdükde derûn-ı mihrâbda olan meczûb gazab idüb "Bunu niye getürdün, bu (?) olmaz, var bunu yerine getir" deyu feryâda başladı. Rehber olan meczûb dahi " 'Alâ'r-re's Sultânım" deyu tekrâr önüne düşdü. Yine ebvâb-ı güşâde beni hücreyedek getürdü ve bana hitâb idüb "İnfi'âl itme yakında sen bizden a'lâlar ile görüşürsün" deyüb gâib oldu.

Bu fakîr dahi o gece sabaha dek dergâh-ı Hakk'a niyâz-mend olub şirişk-i firâvân ile âh u efgân itdim. Gâyet âteş-i talebe düşdüm. "Bana bir şeyh müderris olsa, inâbet itsem" deyu ba'zı sâdik dostlara anardım. Ol esnâda bana bir dost didi ki, "Kırkçeşme'de bir pîr-i ser-tirâş vardır, onla görüş, zirâ ba'zı garîb ve 'acîb ahvâlleri mesmû'um oldu, gâlibâ evliyâullâhdan bir merd olmak gerek" didi. Fakîr bu kelâmı işitdikde derûnumu pür-şevk buldum. Hemân ol gün Kırkçeşme'ye vardım, berber dükkânlarına nazar itdim, birinde gördüm ki, tavsîf olunan vech üzre bir pîr-i rüşen-dil ser-tirâşlık ider. Dükkânına girdim, tirâş oldum, derûnum müncezib oldu. Ammâ birkaç adamlar dahi var idi. Ol gün bir şey anamadım.

Bi-emr-i Hüdâ Dâvûd Paşa, sarâyına nakl-i hümayûn oldu. Fakîr dahi her gün Dâvûd Paşa'ya varub, gelmek iktizâ ider bir hizmete mustahdem oldum. Her gün Kırkçeşme'den geçerdüm. Ol pîre huzû'la selâm virüb, gâhîce tirâş olub, âşinâ-yı kesb itdim, ammâ fırsat-yâb olub derdimden haber-dâr idemedim.

Ve ol esnâda bi-emr-i Hüdâ gâyet killet-i lahm vâki' olub, kibârdan olanlar bile birkaç günde bir mikdâr lahm tedârikine zahmet-i 'azîm çekerlerdi. Bir gün bir takrîb ile elime bir mikdâr ya'nî dört beş vukiyye lahm girdi. Fakîr dahi kendi nefsimce terci' idüb, bu lahmi Pîr-i ma'hûde getüreyim deyüb, bir bâr-gîre binüb Kırkçeşme'ye 'azîmet itdim, dükkân-ı mezbûre vardım, yalnız ol pîr-i rüşen-dil oturur, aslâ kimesne yok, dâhil-i dükkânçe oldum, ve Pîr'in elin öpdüm, ol lahmi dükkânda bir mismâra asdım, "Sultânım, bu lahm bana hediyedir ben dahi Sultânım'a hediye itdim" didikde "Ey oğul, kabûl itdik, ammâ ben fukarâdan bir âdemim, senin bana bu mertebe mahabbet ve hulûsuna bâis nedir? Şimdi bu kadar lahmi kim kime virir ki, hattâ sen bana hediye itdin, elbette bu mahabbete bir sebep vardır" deyu istifsâr itdikde, fakîr dahi "Sultânım, ben bir ümmî âdemim, lâkin Elhamdülillâh tâlib-i Hakk'ım, dükkânınız önünden gelüb geçerken derûnum size müncezib oldu, lutf idüb beni oğulluğa kabûl buyurun ve benim dünyâ ve âhiretime nâfi' olan a'mâli bana ta'lîm buyurun, dirîğ buyurman" deyu tekrâr dest-pûs idüb bükâ itdim. Ol Pîr dahi benim hulûs ve mahabbetimi gördükde "Oğul, tâlib-i Hakk olan senin gibi sâdik oldukda elbette mahrûm kalmaz, bu günden sonra sen benim oğlum ol , elden gelen dirîğ değildir, hemân şerî'at-ı mutahharaya ziyâde rağbet eyle, şerî'atsız tarîkat ele girmez" deyu bu misülli nice nasâyih itdikde derûnumu pür-safâ buldum. "Ve sana izin, dükkân tenhâ oldukça gel, seninle sohbet idelim" deyu lutf eyledi. Ben dahi her gün geçerdim ve bâr-gîrden

inüb ol Pîr'in dükkânına girerdim. Dükkân tenhâ bulduka dest-pûs iderdim ve sohbet-i şerîfleriyle kesb-i zevk ü safâ iderdim.

Günlerden bir gün Sultân Mehmed Câmî'-i şerîfi havlısından geçerdim. Karadeniz tarafında türbe kapusu yanında ol Pîr-i ser-tirâş ve iki pîr-i mühîb dahi otururlar gördüğüm gibi bâr-gîrden inüb huzû'-ı tâmla başım aşağı hicâb iderek önlerinden geçdiğim gibi Pîr-i ser-tirâş yanında oturan pîr "Bu kimdir?" deyu suâl itdi. Ser-tirâş dahi "Sultânım, size yâd itdiğim oğulluğum bostancı bu" deyu cevâb virdi. "Pek güzel merd olacak bir âdem-i edeb sâhibi, böylelerinden ketm-i esrâr olmaz" deyu buyurdular. Bana bir garîb hâlet zuhûr idüb mest ü medhûş oldum. Sarâya doğru giderdim ammâ kendim bilmezdim. Ertesi gün pederim Pîr-i ser-tirâşa vardım rûy-ı beşûş ile "Hoş geldin oğul" didi. "Dümkü gün hem-nişîninizkimler idi? Sultânım beni gâyet hicâb-ı bî-hûş eyledi" didim. Cevâbında "Oğulum ikimizin ortasında oturan pîr, şeyhimiz, kutb-ı zamân, merkez-i dâire-i 'ışk-ı Yezdân, Hazret-i Hâce İdrîs Ali Sultân idi ki, seni benden suâl itdiler. Anların yanında olan Sandal Bedestânı'nda Kaftânî Keyvândır ki, 'uşşâk-ı ilâhîden bir merd-i fâikü'l-akrândır" deyu buyurdular. Ve "Oğul sana müjde, seni bendeliklerine kabûl buyurdular" deyüb âdâb-ı tarîkat-ı 'aliye ve rûsûm-ı sülûk-ı mücâhedeyi bana ta'lîm eyledi. Cenâb-ı Hakk'a nice şükürler idüb, her müşkilim vuku' buldukda, ol Pîr Ser-tirâşa anardım bana babalık iderlerdi. Meğer Hazret-i İdrîs Ali Sultân'dan irşâda me'zûn imişler. Nice zamân ve eyyâm şeref-i sohbetleriyle müşerref olub, anlar vesâtatıyla nice ahbâbla dahi görüşüldü. Ağyardan ketm-i esrâra ziyâde mukayyed idim. Tâ Pîr Ser-tirâş, intikâl-i civâr-ı rahmet-i Rahmân eyleyüb ve Hazret-i İdrîs Ali Sultân dahi kendi de vedî'a kılınan sırr-ı şerîfi Kaftânî Keyvân Hazretleri'ne teslîm ve kendiler melâike-i (?) oldular. Bu fakîr dahi ocağımız eskilerden olmağla Bostancı Ocağı'ndan etmek alub, 'alâ tarîki't-takâüd çıkdım. Ve kutb-ı zamân, Hazret-i Keyvân civârında bir süknâ peydâ itdim ve teehhül idüb, rızâ-yı hazret-i şeyhi gözedüb, zâhiren ve bâtinen kendilere teslîm oldum. Anların şeref-i sohbetlerinden gayri matlûbum yoğidi. Her gün yeni bedestânda dükkânçelerine giderken bu fakîr yolda refâkat idüb, bedestân kapusuna varınca bile giderdim. Ba'dehû yine anların hâne-i sa'âdetlerine 'avdetleri vakti geldikde, bedestân kapusunda müterakkib olub, hânelerine gelince ni'met-i sohbetleriyle müstağrak olurum. Nice eyyâm bu hâl üzre güzârân itdikde bir gün 'alâ resmi'l-'ubûdiyete sabâh vaktidir. Sa'âdethânelerine içerüden taşra çıkdılar. Bir mikdâr inhirâf-ı mizâc müşâhade itdim. Ol gün dahi bedestâna varınca sohbet idüb, fakîre hitâb eyleyüb "Kara oğlan, tâifei sana sipâriş idelim" deyu buyurdular. "Allâh hıfz ide, vücûd-ı şerîfinizi nice eyyâm dahi bende-gânı ihyâda dâim olsun" didim. Ol mahalde kaldım. Anlar içerti girdiler, sâir günlerde mukaddence yine sa'âdethânelerine 'azîmet buyurdular. Fakîr dahi bile geldim. Sa'âdethâneleri kapusuna geldikde tekrâr yine "Tâifei sana emânet var, anda bana teveccüh eyle" deyüb, derûn-ı hânelerine girdiler. Fakîr dahi zâr u giryân hâneme geldim. Vahdetimde emr-i şerîflerine ri'âyeten müteveccih oldum. Bir mikdâr zamân murûr itdikde gördüm ki, cemî' mahlûkât bana secde itdi. Gözüm açdım, Hazret-i Şeyh'in sa'âdethânelerinden bir nisâ feryâdı güş-zedem oldu. Şitâbla der-i sa'âdethânelerine vardım. Dakk-ı bâb itdim. Hazret-i Şeyh'in rihleti peyâmını götürdüler.

Ahbâb cem' olub, umûr-ı techîz ve tekfîn ve salât-ı cenâzeleri edâ olunub Takiyyeci Câmî'i karşusunda defn olundu –kaddesallâhû sırrehû ve esrâre sâiri'l-'âşıkîn- deyu nakl buyurmuşlar. Ve'l-hâsıl Ağa-yı müşârün ileyh hazretleri pîrleri irtihâlınden sonra mesned-i sâhib-i zamânide mekîn hengâm-ı sayfde Silivri kurbünde çiftliklerinde ve eyyâm-ı şitâda İstanbul'da hâne-i sa'âdetlerine vakt-i teşrîflerinde bir iki üç 'aded inek ma'an götürüb lebenini hânelerinde bâliğan-mâ-belâğ isti'mâl eyledikden sonra fazla kalanı etbâ'ı etrâfa furûht itmeleri hasebiyle "Sütçü Beşîr Ağa" lakabıyla telkîbe bâ'is olmuşdur. Bu hâl üzere otuz altı sene makâm-ı kutbiyetde kıyâm, ba'dehû bin yetmiş iki târihinde sinn-i şerîfleri doksana karîb iken, ba'zı hüssâd-ı bed-nihâdın ilkâ-i mefsedetleri ve iftirâ-i mahzlarıyla pîrliğine hurmet olunmayub, şerbet-i şehâdet iskâ ve sade-i şerîfleri bahre ilkâ olunmağla kabr-i mübârekleri bahr-i rahmet olmuşdur. Müridânından birine irsâl buyurdıkları mektûbun sûreti bu mahalle tahrîr olundu ki, mezâk u meşrebleri, kelîmâtlarından ma'lûm ola.

Sûret-i mektûb: "Hüve'l-Feyyâz bi-ismihî Subhânehû ve Te'âlâ, vâsılân-ı nûr-ı likâ, 'âşıkân-ı sırr-ı enbiyâ ve evliyâ, tâlibân-ı vasl-ı Hüdâ. Nedir hâliniz? Her biriniz tenhânızda kendi vücûdunuzdan istifkâd idüb, mahabbetullâha sa'y ve kûşîş eyleyüb, nûr-ı zât-ı pâk-ı lâ yezâl ile mütecellâ olurmısz. Ef'âlde ve akvâlde şer'-i şerîf üzere hareket eylemenizi isterim. Zinhâr! hilâf-ı şer' kendi zu'munuz üzere söz söylemeyesiz. Şerî'at, şerî'at yine şerî'at. Zâhirinizi şerî'at ile ârâste ve bâtınınızı nûr-ı mahabbetullâh ile pîrâste eylemek gereksiz. Bir biriniz ile mülâki olduğunuz da tenezzül ve mahabbet eylediğinizden sonra ahkâm-ı şerî'at ve âdâb-ı tarîkat muktezâsınca ma'nâyâ delâlet ider kelîmât eyleyüb, mâ-lâ-ya'nî söz söylemeyesiniz. Yüz bin kelâm bir pula değmez. Kelâm-ı ma'nâ yolun bilmek ve bulmak içündür. Câna necât ma'nâ iledir, söz ile necât bulunmaz. İmdi her biriniz yolunuzu cândan izleyüb, ma'nâyâ vusûl ve nefis ve şeytân mekrinden halâs bulmak için Cenâb-ı Rabbü'l-'âlemîne teveccüh ile müteveccih olub, bî-hâsıl kelîmâtdan ferâğat eyleyesiz. Ma'rifet sanub sandığınız kelîmâtdan zarar terettüb itdiğin bilmezsz. Harâmdan perhîz eyleyüb hilâf-ı şer'a hareket iderse bizden değildir. Onun lisânı kesmek gerek. Ve tenezzülü dil ile idüb dîz ve yer öpmeyesiz rızâm yokdur. Musâfâyı ehl-i şer' kabûl idüb, tenezzül gönülden olub, birlik içündür. Ve's-selâm 'alâ meni't-teba'a'l-Hüdâ."

Hâdimü'l-fukarâ, Beşîr.

Hikâye-i garîbe kendilerinin kerâmetlerinden ma'dûd olmak üzere bu hikâye-i sahîha vâsıl-ı rütbe-i tahkîkdir ki, Ağa-yı müşârün ileyh Hazretleri'nin vakt ü zamânlarında Mehmed Ağa nâm bir kimesne ba'zı vüzerâ, hidemâtında istihdâm olunarak eline sekiz kîse akçe girüb fi-mâ-ba'd karâr ve sukûn itmek mulâhazasıyla İstanbul'a gelüb, ahbâb-ı asdikâsının hayr-hâhlarından ba'zılarının senâsıyla Beşîr Ağa Hazretlerine derûnî mahabbet ve ahz-ı bi'at arzusıyla bir gün hâne-i sa'âdetlerine varub görmüş ki, bir rutbede izdihâm ve kesret-i nâs var ki, yalnız kapu yanında sîm rahtalı beş on kadar atlar mevcûd. Hânedan içerü girüb bir takrîb ile yukarı çıkmış, huzûrlarına girmek irâde itdikde hüddâmdan biri dimiş ki, "Sabr eyle Ağa'nın yanına birer birer girülür, içeride olan çıksın sana dahi nevbet gelür." Biraz müddetden sonra Mehmed Ağa'ya dahi nevbet gelüb, huzûr-ı Hazret-i Ağa'ya

dâhil olur, görür ki, kûşede sinnî seksene karîb bir pîr-i mübârek oturmuş, dest-i şerîflerin ba'de't-takbîl "Efendim kulunuzu bendeliğe kabûl ve tarîka-i 'aliyeden hisse-mend buyurun" deyû niyâz idüb Pîr Hazretleri cevâbında "Mehmed Ağa, senin derûnunda hubb-i dünya ve hubb-i mâl vardır, ona binâen senin kârın değildir. Umûr-ı dünyeviyeye teşebbüs eyle" deyu buyurub. oradan hânesine gelüb, yine ahhâbın senâlarıyla derûnunu pür şevk bulub, üç beş gün murûrunda tekrâr huzûr-ı şerîflerine dâhil olub, ricâ-yı evveli tekrâr eyledikde ke'l-evvel yine "Adam senin kârın değildir" buyurdularında Mehmed Ağa dahi "Efendim himmet-i 'aliyyeniz ile kârımdır. Her ne teklîf buyurulur ise 'uhdesinden kelürüm" deyu ibrâm eyledikde buyurmuşlar ki, var imdi hânende mahfûz olan sekiz kîse akçeni bir hammala tahmîl ve iskeleden bir kayığa sùvâr, Sarayburnu'ndan akındı olan mahalle birer birer ilkâ eyle, ondan sonra gel" buyurdular. Mehmed Ağa dahi emir sizin deyüb hânesine gelmiş birkaç gün tefekkürden sonra "Acabâ bu 'ameli eyleyeyim mi? İşlediğim sûretde dahi mülâhaza itdiğim gibi zuhûr itmezse sonra hâlim nice olur?" deyu 'azîm teemmülden sonra bir 'azîz dostuna keyfiyeti vukû'ı üzre takrîr ve istinsâh ider. Evvel dostu olan kimesne dahi "Sen bilürsün, eğer i'tikâd idüb bu 'ameli işlersen elbette nâil-i devlet-i ehlullâh olursan (?) deyüb, Mehmed Ağa dahi "Hoş imdi eğer zannım gibi çıkmazsa yine Anadolu hâzırdır varır akçeyi 'Azîz'in didiği gibi iderem" deyüb, birer birer akındıdan deryâyâ ilkâ, ba'dehû Ağa Hazretleri'nin huzûrlarına gelüb "Efendim, emriniz üzre kîseleri atdım" didikde cevâbında "Gerçek, deryâyâ atdın, lâkin ben sana o adam ile meşveret eyledim ve Anadolu hâzırımıdır fikrinde olda öyle at dimedim. 'Abes idüb atdın, derûnundan hubb-i mâlî ihrâc idemedin, olmaz" buyurdularında Mehmed Ağa kemâl-i hüzünle ağlamağa başlayub, 'Azîz dahi "Ben sana idemezsin, senin kârın değildir dimedim mi? Gel al akçelerini" deyüb yasdığı ardından birer birer kîseleri henüz deryâdan çıkmış, suları akararak odanın ortasına bıraktı. Mehmed Ağa tekrâr mübârek ayaklarına sarulub "Efendim, 'avf eyle, hatâ itdim" deyu çok niyâzda oldu müfid olmayub buyurdular ki, "Eğer bu vukû' bulan keyfiyatı hayâtımızda bir kimesneye nakl ü rivâyet idersen kîseleri deryâyâ atdığı gibi ben dahi seni atarım" deyüb meclislerinden Mehmed Ağa çıkub bir daha huzûr-ı şerîflerine vâsıl ve dâhil olamadım deyu nakl idermiş.

Ve'l-hâsıl Hacı Bayram Velî -kuddise sırruhû'l-celî- ye gelince gâh zuhûr ve gâh butûn olub, anlardan sonra Hazret-i Emîr Sikkinî vaktinde hafıyye-i tevâcûdi olur imiş. Ba'dehû tâ Hazret-i Şehîd'in zamân-ı sa'âdetlerinde câ-be-câ ahhâb bir yere gelüb sohbet ve mahabbet iderler idi. Ammâ Hazret-i Şehîd'den sonra bi'l-küllîye butûn iktizâ idüb, ilâ 'asrinâ hâzâ cem'iyet ve ülfet memnû'dur. Tâlib-i Hakk olanların ba'zıları derûnı âh ü nâle ile sùzân ve giryân-ı zevk-yâb olub, kimisi 'alâ hâlihî kalur ve muhibbân u bende-gânın umûr-ı husûs-ı şer'iyeleri bile huzûr-ı hazret-i pîrde fasl ve hasm olub, mahkeme-i kâdiya gitmezler idi. Bu takrîb ile hüssâd ve münkirîn meclis-i 'âlîlerine duhûl idemediklerinden envâ'-ı iftirâyâ cüret ve gûnâ-gûn ekâzîb ve bühtâna cesâret eyledikce bunlar ziyâde setr-i hâl ile mukayyed imişler. Kendilerinden vâsıl-ı cezbe-i rahmânî olanlardan biri meczûb Nakkâş el-Hâc Osman Ağa'dır ki, kendilerine dâmad olmuşlar. Nice yıllar ezvâk-ı rûhâniye ile meşgûl olub

sene 1100 târîhinden sonra dâr-ı bekâya irtihâl eyleyüb, Edirne Kapusu hâricinde Emîr Buhârî kurbünde medfûndur –kuddise sirruhû-

Pes Sa'îd ve şehîd Hazret-i Beşîr Ağa'dan 'alâ vechi'l-ekmeliyye ve'l-verâseti'l-etemmiye halîfe olan menba'-ı fuyûzât-ı ilâhî, ma'den-i tecelliyât-ı nâ-mütenâhî es-Seyyîd Mehmed Hâşim Efendi hizmetleridir. Pîrleri irtihâlinden on altı sene murûrunadek mesned-i sâhib-i zamânîde kıyâm buyurub, 'Azîzleri şehâdetinden sonra bir rûbede setr üzre hareket ve mahrem-i nâ-mahremden ihtifâyâ himmet buyurub, hatta 'uşşâk-ı ilâhîden ba'zı zevât-ı kirâm bir yere gelüb ağlaşarak "Efendimiz gâyet mestûru'l-hâl olduklarından gâh ü bî-gâh müste'id tâlibler ve 'âşıklar görürüz. Taraflarından himmet olunmadığından zâyî' ve telef oluyorlar. Encâm-ı hâline varacak bu mertebe-i butûnundan iktizâ itdi" diyerek derûnî hezâr dürlü niyâz ile kendi havâs-ı ahîbbâsından bî'at-gerdeleri bahşende-i hubb-i Hüdâyî Gedâyî Ali Efendi Cenâbları'nı nazar-ı endâz kılub, 'âşikân emrine me'mûr ve me'zûn eyleyüb, Ali Efendi dahi merdân-ı hüdâdan bir iki üç pîrin huzûrlarında tâlibân ve sâdikânın kalblerine bakub, 'azîz-i müşârtün ileyhî taraflarından bî'l-vekâle i'tâü bî'at iderlerdi. Bu hâl üzre sübha-şomâr-ı evkât ve ahyân iken sene 1088 târîhinde Ramazân-ı şerîfin Leyle-i Kadr'inde ve sülûs-i ahîrde Seyyîd Hâşim Efendi Hazretleri târik-i 'âlem-i nâsût ve vâsıl-ı ser-menzil-i lâhût olub, salât-ı cenâzeleri ba'de'l-edâ, na'ş-ı şerîfleri Edirne Kapusu hâricinde Hazret-i Emîr Buhârî zaviyesi civârında, Kemâl Paşazâde Hazretleri'nin merkad-i şerîfleri karşusunda defin-i merkad-i pür-envâr kılındı. Definerinde Seyyid 'Abdûlbâkî Efendi'nin vâlid-i mâcidleri Şeyh Mehmed Efendi hâzır bulunub ve vefâtları olan leyle-i şerîfede dahi gûşlarına Hâşim Efendi'nin sadâsıyla "Bizden sonra Seyyid Ali'ye varın" nidâsı resîde olduğundan vakt-i definde Seyyid Ali Efendi dahi mevcûd olub, binâen 'aleyh yüzlerine nazar-ı mahabbetle bakdıkdâ Seyyid Ali Efendi'nin nazarı bunlara rast gelüb, fi'l-hâl nakl-i mekân eylemişler. O anda Şeyh Mehmed Efendi'nin ma'lûmu olmuş ki, yerlerine bunlar makâm-ı kutbiyete kıyâm itmişler –kuddise sirruhû-. Pîrleri Beşîr Ağa Hazretleri'nin şehâdetinden bir sene mukaddem bir ma'nâ müşâhade eyleyüb, kendi mecmû'alarına hatlarıyla kayd buyurmuşlar. İktizâ-yı ma'nâ kendilerinin sâhib-i vakt olacaklarını imâ ider. Teberrûken bu mahalle yûminile sebt ü tahrîr olundu.

Müşâhade; Fahri- 'âlem ve Resûl-i Ekrem –sallallâhû 'aleyhi vesellem- Hazretleri'nin hicretinde 1071 senesi Ramazân-ı şerîfin yirmi birinci isneyn gecesî 'âlem-i ma'nâda gördüm ki, bu 'abd-i fakîr, kesîrû't-taksîr ve günahkârı bir makâm-ı 'âlîye getürdüler. Ol makâmda on sekiz nefer kimse oturmuşlar, cümlesi mülebbes ve mükellef. İçlerinde sûret-i fakrda kimse yok. Ba'zısı 'ulemâ ziyinde. Zâhirde harf ve savt yok. Derûndan sıdk u mahabbet ile Cenâb-ı Bârî 'izz-i şâna ve 'amm-ı nevâle dergâhına teveccüh idüb, kalbden Allâh, Allâh deyu tazarru' ve niyâz iderler. Ben fakîr dahi içlerine dâhil olduğumda işâret idüb yer gösterdiler. Bu meclis-i 'âlî ve nakş-ı garfî fikr idüb, "Acabâ bunlar kimlerdir ve bu makâm ne makâmdır ve kimindir, bu kavmin re'sleri, kandedir?" deyu suâl itdiğimde "Bu makâm makâm-ı Mustafavîdir, buna dâr-ı rahmet dirler ve bu kavmin re'si bunda değildir. İnşâallâh ol meclâ-yı Hakk olan zât-ı pâk ve kerîmü'ş-şân ve 'amîmü'l-ihsânı dahi karîben

görüb, ‘âlem ve ‘âlemyâne rahmet-i mahz olan cemâlini müşâhade idüb, mübârek hâk-pâ-yı tûtüyâ sâyine yüzün sürüb, ol sa’âdete nâil olursun ve lutfuna dahi mazhar olursun” deyu buyurdular. Ben dahi anlar ile teveccüh idüb dergâh-ı mu’allâdan kerem ü ihsâna muntazır oldum. Ol ricâlullâh ile biraz sohbet idüb, kendime geldiğimde vakt-i salât olmuş. Kalkub edâ-i salât eyledik. Ol Vâhibü'l-‘atâya dergâhından tazarru’ ve niyâzım oldur ki, re’sleri olan sultânı dahi karîben görmek müyesser idüb, lutfuna ve keremine mazhar eyle, Amîn. bi-Hurmeti sırr-ı enbiyâ ü evliyâ –‘aleyhimü’s-salâtü vesselâm- mâ-dâmeti’l-eyyâm. İntehâ’l-müşâhade.

Pes Seyyid Hâşim Efendi Hazretleri’nden müstefiz-i cezbe-i rahmâniye olanlardan biri bu mecmû’ada zikri murûr eyleyan Pîr-i Hüdâyi Gedâyî Ali Efendi hıdmetleridir. Nice zamân taraf-ı şeriflerinden nazar-endâz kılub, ‘âşikân ve sâdikân hıdmetine hafiyeten me’mûr olub, bu hâl ile evkât-güzâr ve bî-gâne ve nâ-mahremden mestûru’l-atvâr iken 1090 târihinden sonra vâsıl-ı sermenzil-i dâr-ı hulûd ve vâsıl-ı serây-ı makâm-ı Mahmûd olub, civâr-ı Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî – ‘aleyhi rahmetü’l-Bârî’- de medfûn olmak üzre mesmû’dur. Fakîr-i pür-taksîr bir kere meşhed-i mübâreklerine rast geldim. Lâkin ta’yîn-i makâm idemediğimden ve terceme-i ahvâllerine kemâl üzre vukûfum olmadığından bu kadarla iktifâ olundu –kuddise sırruhû-

Ve yine Seyyid Hâşim Efendi’den vâsıl-ı cezbe-i rahmânî ve nâil-i eltâf-ı bî-gâyât-ı sübhânî olanlardan biri dahi ser-defter-i kitâb-ı dîvânı ve ahkâm-ı nüvîsân tefvîzât sultânî pîrâye-bahş meclis-i hünerverî Mevlânâ Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî Beyefendi hıdmetleridir. Ve beyne’l-enâm Habeşizâdelik lakabıyla be-nâm olduklarının sebebi, vâlid-i mâcidleri Şârih-i Mesnevî Abdullâh Efendi Hazretleri’nin peder-i ‘âlî-güherleri, Mevlânâ Seyyid Mehmed hıdmetleri ile karâbetleri olub, mezkûr Seyyid Mehmed Mağrib-i zemîn şehzâdelerinden olmağla, bunların dahi nisbetleri Mağrib diyârına mensûb olmak iktizâ iderken, bilâd-ı Habeşe nisbet olunmuşlardır. Hengâm-ı sebâvetlerinde tercemeleri bu mecellede muharrer olan e’izze-i kirâmın ekserinin dâirelerine âmed ü reften hâlî olmayub, belki müşârûn ileyh hazretlerinin hâne-zâdları ‘idâdından ma’dûd olmalarıyla fitrat-ı aslîlerinde ibdâ’ olunan isti’dâd-ı ezeliye muktezâsınca Seyyid Hâşim Efendi Hazretleri’nin manzûr-ı kimyâ eserleri ve mazhar-ı terbiye-i ‘inâyetleri olmuşlar. Ba’dehû zâhirde zümre-i kütûba duhûl ve vâsıl-ı gencîne-i me’mûl olub 1125 sâli Rebîü’l-âhîrinde nâil-i mühr-i vezâret ve câlis-i mesned-i sadâret olan Dâmâd-ı Şehr-yârî Fâzıl Necîb Ali Paşa Hazretleri’nin tezkirecilikleri hıdmetiyle kâm-yâb ve ma’nen hâsıl-ı esrârı olmak cihetiyle beyne’l-akrân şeref-yâb ve bi’l-ma’iyye vukû’ bulan Mora fethinde ve Varâdin hezîmetinde mevcûd bulunub, vezîr-i müşârûn ileyh hazretlerinin şehâdetlerinden sonra dahi nice menâsıb-ı celîle ve hıdemât-ı cemîlede müstahdem olarak 1140 târihinde rû-be-râh dergâh-ı Hayy-i Vedûd ve vâsıl-ı nesîm-gâh-ı dârü’l-huld olub, Koca Mustafa Paşa Câmi’-i şerîfi hazîresinde defn ü takbîr ve sûtûn-ı merkad-i münevverlerinde Seyyid Hüseyin Vehbî’nin inşâd eylediği târih muharrerdur ki, mısra’-ı târih budur:

Habeşizâde Rahîmî Bey’e cennet ola câ

Sene 1140

Vefât idecekleri leyde havâss-ı etbâ'larından Zaîm Ali Ağa'yı, Koca Mustafa Paşa şeyhi Seyyid Nûreddîn Efendi'yi da'vet için irsâl ve şeyh müşârün ileyh dahi ba'de'l-'asr teşrif buyurub akşam ta'âmın ba'de't-tenâvül ikisi bir odada kapu kapalı olduğu hâlde oturduktan sonra Şeyh Nûreddîn Efendi bükâ iderek odadan taşra çıkub Ali Ağa'ya hitâb eyleyüb "Ali Efendi birâderimizi elimizden aldırđık. Şimdi teşrif-i bekâ eylediler, inşâallâh. Sabah ben gelürüm" deyüb âsitânelerine gitdiler. Ertesi günü seheri gelüb gasl ü tekfîne ve salât-ı cenâzelerine bi'z-zât kendileri mübâşeret ve telkîne dahi himmet buyurmuşlar. 'Azîz-i mezbûr, sâlifü'l-beyân, serr-çeşme-i fazl-ı 'irfân, 'umde-i me'ârif, şinâsânı-ı Rûm, mahzen-i cevâhir-i 'ulûm, meclis-i feyz-i penâhî, meykede-i 'ışk u mahabbet ve mastebe-i irşâd, dest-gâh-ı âbiş-hor, zülâl-i fazl u hikmet idi -kuddise sırruhû- Eş'âr-ı dil-âvizlerinden bu şi'ir-i ğarrâ ki, Koca Mustafa Paşa âsitânesinde seccâde-nişîn olan zevât-ı kirâmın esmâların beyânıdır. Münâsib olunduğundan terkîmine mübâderet kılındı. Nazım:

Cemâlî seyrine kıldım nazar ruhsârına yârin
 Perîşân itdi gönlüm zülf-i sünbül-fâmı dildârın
 Ne mümkün merkezinde sâbit olmak 'akl-ı hod-ârâ
 Seng-i Ya'kûb-veş giryân olunca çeşm-i hun-bârın
 Sinân nevk-i çeşm-i çeşm dil-rubâ sînemde cây eyler
 Hasandır gerçe halk pâkî ol pâkize-i güftârın
 Hele 'illet komaz 'âlemde 'adlî raygân eyler
 Muhammed sırrına 'ârif olunca kalb-i hünkârın
 Diriğ itme Kerîmâ feyz-i lutf-ı 'âşıkzâde
 'Âlâüddîn-veş himmetler it, ketm itme esrârın
 Yüzün sür hâk-pây-ı Şeyh Nûreddîn'e ey sâlik
 Rahîmî veş ziyâd olsun (?) dilde efkâr

Kendilerinden ahz-ı inâbet eyleyenlerden biri havâss-ı etba'larından yirmi otuz sene mikdârı hidemât-ı sûriyye ve ma'nevîlerinde istihdâmı hasebiyle cemî' hallerine vukûf-ı tâmmı ve hamele-i esrârı olduğundan mazhar-ı 'inâyât-ı ma'nevîleri olub bu cihetle beyne'l-enâm Habeşizâde İsâ deyu be-nâm olan Ali Ağa'dır. Mahdûmları irtihâlınden sonra hânelerinden karâr ve sukûn ihtiyâr eyleyüb ekser meşâyih-ı vakt ziyâretlerine gelürler idi. Hattâ Yenikapu Mevlevîhânesi şeyhi kerâmetlü es-Seyyid Ebû Bekir Efendi Hazretleri bi'd-defâ'at ziyâretleri kasdiyle hânelerine teşrif buyurdıklarını bu fâkîr nakl buyurdular. Ve ekser cum'alarda Koca Mustafa Paşa âsitânesine teşrif eyleyüb ba'de's-salât Ekmekçioğlu tarafında istimâ'-ı tevhîd-i şerîf iderler idi. Bu hâl üzre sübha-şomâr evkât iken sene 1178 târîhinde enfâs-ı ma'dûde-i hayâtı karîn-i hitâm ve 'âzîm-i ser-menzil-i dâru's-selâm oldular -rahmetullâh-

Ve yine Habeşizâde Cenâbları'ndan vâsıl-ı teşrifât-ı ilâhî olanlardan biri dahi 'asr-ı Mustafa Hân-ı Sâlisde mesned-nişîn, mansıb-ı riyâset olan Dilâver Ağazâde Ömer Efendi'dir ki, nice zamân sûret-i kabâda tarîk-i hâcegânda evkâtları güzâr eyleyüb ba'dehû mansıb-ı riyâsetde iken dâr-ı bekâyâ

irtihâl eyleyüb salât-ı cenâzeleri Câmî'-i Mehmed Hânî'de edâdan sonra Topkapûsu hâricinde hendeğin karşusunda Edirne kapusuna gider râhın başında sofa üzerinde Şalgamcızâde Halil Efendi ile ma'an medfûnlardır –rahmetullâh-

Pes Seyyid Haşim Efendi Cenâbları'ndan vâsıl-ı gencîne-i esrâr-ı nâ-mütenâhî olanlardan biri dahi Seyyid Halil Ağa Cenâbları'dır ki, beyne'l-ihvân Emîr Halil Ağa deyu pür-iştihârdır. fi'l-Asl tavâif-i 'askeriyeden olub gazavâtın ekserinde zümre-i Yeniçeriyân ile mevcûd serdengeçdi ağalığından mütekâ'idin belde-i tayyibe-i İstanbul'da Mevlevîhâne Yeni kapusu kurbünde Mi'mâr çarşusu civârında hânelerinde mekîn olub behr-i rûz-ı meclis-i şerîflerine 'uşşâk-ı ilâhîden katî çok kimesneler hâzır olub hattâ haftada bir gün Koca Mustafa Paşa âsitânesi şeyhi Seyyid Nûreddîn Efendi kendi ihvânlarıyla ve zikirleri murûr eyleyen Habeşizâde Efendi ve mevlevîhâne şeyhi Peçevî Ahmed Dede Efendi ve sâir meşâyih-ı vakt teşrîf buyurub akşama dek hakkânî sohbet ve mahabbet iderler imiş. Ahvallerine bir kimesnenin ittıla'ı olmayub bu hâl ile sübha-şomâr evkât ve ahyân iken sene 1124 târîhinde sinn-i şerîfleri sekseni mütecâviz olduğu hâlde terk-i mülket-i eşbâh ve 'azm-i 'âlem-i ervâh eyleyüb, na's-ı şerîfleri Seyyid Nûreddîn Efendi Hazretleri bi'z-zât gasl ve salât-ı cenâzelerin dahi edâ eyleyüb, mukaddemen a'dâd olunan Yeni kapu hâricinde Silivri kapusu tarafına gider tarîkin sağ tarafında kûşede, sofa üzerinde, merkad-i münevverelerine defn ü takbîr eylediler –rahmetullâhi rahmeten vâsi'aten- Temmet.

SONUÇ

Hicrî III. yüzyıldan itibaren Hamdun Kassâr'ın öncülüğünde Horasan bölgesinde sistemini oluşturmaya başlayan Melâmîlik cereyânı, tarih boyunca birbirini izleyen üç ayrı devre halinde gelişmiştir. İlk devre Kassârîlik, ikinci devre Bayrâmî Melâmîliği, üçüncü devre Nûrlîk olarak adlandırılmıştır. Bunlardan son iki devre, Türk tasavvuf kültürünü yakından ilgilendirmektedir.

Nişabur merkez olmak üzere önce Irak'a daha sonra Anadolu'ya yayılan ve Hicrî X. yy'ın başlarından itibaren İstanbul'un gündelik hayatında yerini alan bu cereyan, Osmanlı dönemi tasavvufunu derinden etkileyen en önemli ekollerden biridir.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren tasavvuf ve tarikatlara karşı yakın alaka duymuş ve bu müesseseleri maddî ve manevî yönden desteklemiştir. Bununla birlikte üç Bayrâmî Melâmî şeyhinin, bu alakanın en ileri boyutlara ulaştığı Kanunî Sultan Süleyman devri ile sonraki dönemde idam edildikleri bilinmektedir. Bu husus devletin tekkelerle kurduğu samimi münasebetler açısından çelişki gibi gözükmemektedir.

Şerî hukuk üzerine bina edilen Osmanlı Devleti, bu çizgiyi koruyabilmek için şeriat çerçevesi dışına çıkan çevreleri, ister ulemâdan olsun isterse meşâyihden olsun ayırım gözetmeksizin, yine şeriatın emriyle cezaya çarptırmıştır. İdam edilen melâmî şeyhleri de dinden çıkmış olmaları gerekçesiyle böyle bir cezaya çarptırılmıştır. Aksine devletin o dönemde herhangi bir tarikat ya da şeyhe hususî baskı uygulamak gibi bir çabasının olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta devlet tarikat şeyhlerinden şeriat çizgisini muhafaza edenleri daima kollamış, eğer haklarında bir isnat söz konusu ise, gerekli araştırmayı en ince ayrıntısına kadar yaptıktan sonra hükmünü vermiştir. Yine bir Melâmî şeyhi olan Pîr Ali Aksarayî gibi değişik sebeplerle tâkibâta uğrayıp suçsuz olduğu anlaşılanlardan özür dilenerek gönülleri alınmaya çalışılmıştır.

O dönemde son derece hurmet gören ve çevrelerinde binlerce mürit toplayan bu şeyhler, şeriata aykırı bazı sözler söyledikleri için zendeka ve ilhadla suçlanarak idam edilmişlerdir. Ancak dönemin mahkeme sicillerinde geçen ve idam edilen Bayrâmî-Melâmî şeyhlerine isnad edilen iddiaların şahitlerce onların ağzından çıktığı şekilde mi nakledildiği hususu henüz aydınlığa kavuşmuş değildir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin bu yöndeki kararlarının doğruluğu hususu zihinlerde şüphe olarak kalmıştır.

Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn Efendi, en önemli eserlerinden biri olan Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmîye'sinde bütün bu olaylara yer vererek Bayrâmî melâmîlerini geniş bir şekilde işlemiştir. Kendinden önce yazılan Melâmî kaynaklarından da istifade ederek İkinci Devre Melâmîliği'ni tarihi seyri içinde objektif denebilecek bir yaklaşımla anlatmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Münib*, *Mirâtu't-Turuk*, İstanbul 1306.
- Ahmet Cevdet Paşa*, *Tarih-i Cevdet, Dârü't-Taât el-Âmire*, c.IV, İstanbul 1275.
- Ana Biritanica* (Genel Kültür Ansiklopedisi), c.XXVIII, Ana Yay, İstanbul 1986-1994.
- Aynî, M. Ali*, *Hacı Bayram Velî*, İstanbul 1343.
- Azamat, Nihat*, *Hamza Bâli, DİA*, c.XV, İstanbul 1997.
- ....., *Abdulkâdir Belhî, DİA*, c.I, İstanbul 1988.
- Babinger, Franz*, *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri* (çev. Ç. Üçok), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1982.
- Bağdatlı İsmail Paşa*, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Musannifin*, c.I, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- Baltacı, Cahid*, *Osmanlı Eğitim Sistemi, Osmanlı Ansiklopedisi*, c.II, İz Yay., İstanbul 1996.
- Bayramoğlu, Fuat*, *Hacı Bayram-ı Velî; Yaşamı-Soyu-Vakfi*, c.I-II, TTK Yay, Ankara 1981.
- Bilmen, Ömer Nasuhi*, *Büyük Tefsir Tarihi*, Bilmen Yayınevi, Ankara 1962.
- Bursalı Mehmed Tahir*, *Osmanlı Müellifleri*, c.I-II, Matbâ-i Âmire, İstanbul 1342.
- Bursevî, İsmâil Hakkı*, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, Haydar Paşa Hastanesi Matbaası, İstanbul 1291.
- Câmî, Abdurrahman*, *Nefahâtü'l-Üns-Evliyâ Menkıbeleri* (haz. S. Uludağ-M. Kara) Marifet Yay, İstanbul 1998.
- Cebecioğlu, Ethem*, *Hacı Bayram Velî, Türkiye Diyanet Vakfı Yay*, Ankara 1998.
- Cerrahoğlu, Abdurrahman*, *Dünkü Ve Bugünkü Melâmîler*, İstanbul 1984.
- Cezzâr, Fikri Zeki*, *Medâhilü'l-Müellifin ve'l-A'lâmü'l-Arab Hattâ 'Ame 1215 H.*, c.III, Riyad 1994.
- Cürcânî, Seyyid Şerif*, *Ta'rifât*, İstanbul 1300.
- Çubukçu, İbrahim Agâh*, *Melâmîlik Hakkında Gözlemler, İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1982.
- Doğrul, Ömer Rıza*, *İslam Tarihinde İlk Melâmet*, İstanbul 1950, İnkılap Kitabevi, Ankara 1998.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.XI, Çağ Yay, İstanbul 1989.
- Eraydın, Selçuk*, *Melâmiye Tarikatı, İslam Medeniyeti*, İstanbul 1972.
- Gölpınarlı, Abdülbâki*, *Melâmîlik Ve Melâmîler*, Gri Yay, İstanbul 1992.
- ....., *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler Ve Atasözleri, İnkılap ve Aka Kitabevleri*, İstanbul 1977.
- ....., *Kaygusuz Vizeli Alâaddîn, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1932.*
- ....., *Türkiye'de Mezhepler Ve Tarikatlar, İstanbul, İnkılap Kitabevi, Tarihsiz.*

Gündüz, İrfan, Osmanlılarda Devlet Tekke Münâsebetleri, Seha Neşriyat, İstanbul 1989.

Harîrizâde, M. Kemâleddin, Tıbyânü'l-Vesâilî'l-Hakâyık fî Beyânî Selâsili't-Tarâik, Süleymaniye Ktp, İbrahim Ef., no: 430-432.

Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, Keşfu'l-Mahcûb-Hakikat Bilgisi (haz. S. Uludağ), Degah Yay, İstanbul 1982.

Hulvî, Mahmud Cemâleddin, Lemezât-ı Hulviyye (haz. M. Serhan TAYŞI) MÜİFV. Yay, İstanbul 1993.

Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar Bl. c.II, no: 2305-2309.

Işın, Ekrem, Melâmîlik, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994.

İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c.XII, Beyrut, Tarihsiz.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal, Tuhfe-i Hattâtîn (Başındaki İnceleme), İstanbul 1928, Devlet Matbaası, İstanbul 1993.

İnan, Yusuf Ziya, İslamda Melâmîliğin Tarihi Gelişimi, İstanbul 1978.

....., Muhammed Nûru'l-Arabî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri, İstanbul 1971.

Kara, Mustafa, Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yay, İstanbul 1995.

....., Melâmetiyye, İÜİFM. Sabri F. Ülgener Armağanı, İstanbul 1987.

....., Osmanlılarda Tasavvuf Ve Tarikatlar, Osmanlı Ansiklopedisi, İz Yay, İstanbul 1996.

....., Fütüvvet Ve Melâmet Münâsebeti, Türk Kültür Ve Ahîlik XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul 1986.

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, c.V, TTK. Basımevi, Ankara 1998.

Kartal, Abdullah, Abdullah Bosnevî Ve Merâtibu'l-Vucûd'la İlgili Risâlesi (BYLT), MÜSBE, İstanbul 1996.

....., Bursa'da Bosnalı Bir Melâmî, Abdullah Bosnevî, Hayatı, Eserleri ve Bir Kasidesi, UÜİFD, sayı, VI, c.VI, Yıl VI, 1994.

Kazancıgil, Aykut, Osmanlılarda Bilim Ve Teknoloji, Osmanlı Ansiklopedisi, İz Yay, İstanbul 1996.

Kefevî, Süleyman Mahmud, Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mân el-Muhtâr, Süleymâniye Ktp, Halet Ef., no: 630.

Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemü'l-Müellifin, c.IV, Dımeşk 1957.

Kelebâzî, Ebû Bekir, Ta'arruf-Doğuş Devrinde Tasavvuf (haz. S. Uludağ), Dergah Yay, İstanbul 1992.

Kumanlıoğlu, Hasan Fehmi, Muhammed Nûru'l-Arabî, Hayatı, Şahsiyeti Ve Bazı Tasavvufî Görüşleri (BBUT), DEÜSBE, İzmir 1988.

....., Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî, Mezhepler Ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul 1987.

Kuşeyrî, Abdülkerim, Risâle-i Kuşeyriye-Kuşeyri Risalesi (haz. S. Uludağ) Dergah Yay, İstanbul 1991.

La'lizâde Abdülbâki, Sergüzeşt, İstanbul 1156.

Mehmet Süreyya, Sicilli-i Osmânî, c.III, İstanbul 1311.

Meydân Larousse, c.IX, Meydan Yay, İstanbul, Tarihsiz.

Muallim Nâci, Esâmî, İstanbul 1308.

el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Esâsî, (Komisyon) Tarihsiz.

Muhammed Celâl, et-Tasavvufu'l-İslâmî fi Bağdâd, Mısır 1972.

Muhyiddîn İbnu'l-Arabî, el-Fütuhâtü'l-Mekkiye, c.III, Beyrut, Tarihsiz.

Müstakimzâde, Süleymân Sadeddîn, Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye, İstanbul Üniv. Ktp, Ty, no: 3357.

....., Ahvâl-i Melâmiye-i Şuttâriye, Millî Ktp, Adnan Ötügen Koleksiyonu, Yazmalar Bl. 1267.

....., Mecelletü'n-Nisâb, Süleymâniye Ktp, Halet Ef., Bl. no: 628.

....., Tuhe-i Hattâtîn, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Nev'izâde Atâyî, Zeyl-i Şakâyık, İstanbul 1268.

Ocak, Ahmet Yaşar, Osmanlı Toplumunda Mülhidler Ve Zındıklar, TYV.Yayınları, İstanbul 1998.

Osmanlı Ansiklopedisi, c.I-II-V-VII, İz Yay, İstanbul 1996.

Öngören, Reşat, Şeriatın Kestiği Parmak: Kanunî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri, İAD, I/1 (Ocak-Haziran 1996)

Öztuna, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, c.VI, Ötügen Yayınevi, İstanbul 1978.

Sarı Abdullah, Semerâtü'l-Fuâd, İstanbul 1288.

....., Cevheretü'l-Bidâye Ve Dürretü'n-Nihâye, Süleymâniye Ktp, Lala İsmail no: 137.

Sunar, Cavit, Melâmîlik Ve Bektâşîlik, AÜ İF Yay, Ankara 1975.

Sühreverdi, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer, Avârifü'l-Maârif-Tasavvufun Esasları (çev. H. Kamil Yılmaz-İ.Gündüz), Vefâ Yay, İstanbul 1990.

Sülemî, Ebû Abdurrahman, Risâletü'l-Melâmetiyye-İslam Tarihinde İlk Melâmet (çev. Ö. Rıza Doğrul) İnkılap Yay, İstanbul 1950.

Şahin, Kamil, Bünyâmin Ayâşî, DİA, c.VI, İstanbul 1992.

Şeseddîn Sâmî, Kamûsu'l-A'lâm, İstanbul 1311.

eş-Şeybî, M. Kâmil, es-Sıla Beyne't-Tasavvuf Ve't-Teşeyyu', Mısır 1964.

Türer, Osman, Melâmîliğe Dâir, Türk Dünyası Araştırmaları, Ayrıbasım, 1985.

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, c.III, İstanbul, Cem Yay, Tarihsiz.

Türkiye Ansiklopedisi, c.IV, Maarif Basımevi, Ankara 1957.

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay, İstanbul 1996.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, c.III-VI, TTK Basımevi, Ankara 1998.

Vicdânî, Sâdık, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye: Melâmîlik, İstanbul 1338-1340.

Yeni Türk Ansiklopedisi, c.VII, İstanbul 1985.

Yılmaz, Ahmet, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Hayatı Ve Eserleri Ve Mecellütü'n-Nisâb'ı AÜSBE. 1991, Basılmamış Doktora Tezi.

Yılmaz, Hasan Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.

....., Aziz Mahmud Hüdâyî Ve Celvetiye Tarikatı, MÜİFV. Yay, İstanbul 1980.

Yurt, Ali İhsan, Fatihin Hocası Akşemseddin, İstanbul 1972.

EKLER

